

КӨКӨТӨЙДҮН АШЫ ¹

Көкөтөй аттуу жан экен,
Дүнүйөгө Көкөтөй
Түркүк болгон бай экен.
Эски Ташкен, Чыйырчыкта
Жердеп турган бай экен.
Кулак угуп, көз көргөн
Кылым журттун баарынан
Көкөтөй артык бай экен.
Кызыл дилде, сары алтын
Кырк тамы толгон кан экен.
Көкөтөй аттуу болуптур,
Чар тараптын баарына
Көкөтөйдүн дүйнөсү
Көлдөй жайнап толуптур.
Төрт түлүктү күтүптүр,
Төшү түктүү кара жер
Көкөтөйдүн дүйнөгө
Күчтүүсүнөн түтүптүр.
Журт атасы Көкөтөй
Узагыраак карыптыр,
Дүнүйөсү бүт болуп,
Журт атасы Көкөтөй
Баласыз болуп калыптыр.
Байлыкка салып Көкөтөй
Жети катын алыптыр,
Жетимиш бешке келгиче,
Бала көрбөй калыптыр.
Жетимиш бешке келгенде
Жетимиш жигит кошчу алып,
Кулан атып, бөкөн кууп,
Салбырынга барыптыр.
Саякат кылып жүргөндө
Кайыпчынын белинен
Медияндын чөлүнөн
Аш берген Бокмурунун
Талаадан таап алыптыр.
Таап алган балага
Тогуз миң бээ союптур.
Төгөрөктүн төрт бурчун,
Кыбыланын кырк бурчун,
Жыйып алып Көкөтөй,
Көкөтөйдүн тоюна
Келгендин баары тоюптур.
Тойго келген көпчүлүк
Бокмурун деп коюптур.
Муну менен Бокмурун
Көкөтөй уулу болуптур.
Алты жашка келгиче,
Бай Көкөтөй канетет,
Баласынын башына
Баргектеп үкү тагыптыр,

Жети катын, Көкөтөй
Баланы жетелеп жүрүп багыптыр
Бокмурунга Көкөтөй
Эрип кеткен санаасы,
Зилинде бул Бокмурун
Эр Төштүктүн баласы.
Артык баккан санаасы,
Он экиде Бокмурун
Көкөтөйдүн баласы.
Антип-минтип чоңоюп,
Күндөлүк иши оңолуп,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Он экиге келгенде
Күйүп турган чок чыгып,
Бай Көкөтөй баласы,
Ай ааламдан шок чыгып,
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Соодагерди сабатып,
Кербенчини каматып,
Жылкынын кысыр тайын жеп,
Эчкинин тоңгон майын жеп
Эсирген экен Бокмурун
Менин атам Көкөтөй
Байлыгын кылым көрдү деп,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Көктөмдө чөптөй өндү деп,
Бул дүнүйө бекер деп,
Опосу жок көп малды
Багып жүрүп нетер деп,
Далай малын жоготсом
Атакемдин көп дүйнө
Өлгөнүмчө жетер деп,
Бокмурундун кылыгы:
Азууларын аркайтып,
Астыңкы эрдин шалпайтып,
Өркөчтөрүн каркайтып,
Миң атанын комдотуп,
Жабдууларын оңдотуп,
Аркан менен тарттырып,
Кызыл алтын дүйнөнү
Аземдетип арттырып,
Ат бороюн сыдыртып,
Ааламдын баарын кыдыртып,
Дүнүйө жүзүн чалчу экен,
Зөөкүр болуп Бокмурун
Кыз издетип калчу экен.
Калайык журтту кыдырып
Кара көз кызды көрчү экен,
Мейли кызы жакпасын,
Атан төөнүн алтынын
Атасына берчү экен.

Кулак угуп көз көргөн
Муну менен дүңкүлдөп
Бокмурун жоомарт дечү экен.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Мааникерди мингенде,
Төгөрөктүн төрт бурчун
Төрт айлана кыдырып,
Катын издеп жүргөндө,
Далай жерди басканда,
Көп дүнүйө, сан малды
Зарып кылып чачканда,
Жел жетпести мингенде,
Катын издеп жүргөндө
Кан Көкөтөй өлүптүр.
Көкөтөй өлүп жатканда
Бокмуруну келиптир.
Кайран атам өлдү деп
Кайгыланып бакырып,
Калайыктын баарысын
Кара ашына чакырып,
Сай тулпарды байлатып,
Сандаган кожо, эшенди
Доорон алса келсин деп
Зордук менен айдатып,
Ботолорун боздотуп
Кан Көкөтөй кара аш деп
Боз каймалды сойдуруп,
Кулунун жетим таштатып
Бээлерди кырып койдуруп,
Койду кырып, лөк союп,
Кан атамдын сообу деп
Уй, жылкыны көп союп,
Алптын баарын айдатып,
Атасынын сөөгүн
Алтымыш алпка карматып,
Дооронго токсон сур байлап,
Баарысын миңден кур байлап,
Коңгуроосун тактырып,
Калы килем жаптырып,
Алты миң атан лөк байлап,
Балбандарды бакырып,
Календер, мискин, думана
Бириң мындан калба деп,
Калайыкты чакырып,
Жаназасын окутуп,
Жан атам минип жүрөт деп,
Так миң кылдай кара атты
Бурак атка токутуп,
Калайыктын баарысын
Момунтип жүрөк чочутуп,
Атасынын кара ашка
Көкөтөйдүн Бокмурун

Кылыкты минтип баштаган,
Кызматына чыдабай
Кең Ташкендин кыргызы
Кырылып кете жаздаган.
Кан Көкөтөй өлдү деп
Калайык угуп журт келген.
Кулак угуп, көз көргөн
Уккан жандар бүт келген.
Жетпеген мискин, думана
Жетиден бодо мал алып,
Жетик көөнү жай болгон,
Көкөтөйдүн өлүмдө
Жетпеген кедей бай болгон.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Уламадан улаган,
Билгичтерден сураган,
Билгендерден кеп угуп,
Суптан кепин кылдырсаң
Сонун болот деп угуп,
Желбегей торко кийгизип,
Желмаянды мингизип,
Аят жазып кат берип,
Аалымдарга бат берип,
Мысыр менен Багдаттын
Экөөнү катар чалдырган,
Көкөтөйдүн кепинин
Чоң Мысырдан алдырган.
Супка салып оротуп,
Көкөтөйдүн сан дүйнө
Мына минтип коротуп,
Замзам суу менен жуудуруп,
Баш аягын ырымдап
Сарпайы менен буудуруп,
Тулун туура тарттырып,
Көкөтөйдүн жоктоосун
Күлайымга айттырып,
Бар дүйнөнүн баарысын
Белендетип сандатып,
Жуучусуна берүүгө
Баданалуу чепкендин
Так беш жүзүн камдатып,
Казына оозу ачылып,
Көкөтөйдүн сан дүйнө,
Зарып кылып ошондо,
Кара ашына чачылып,
Көкөтөй кандын жатар жай
Мүрзөсү бөлөк казылып,
Кетмен чабар балбандан,
Чот чабуучу дардаңдан,
Кокон менен Самаркан
Койбой баарын чалдырып,
Көр казуучу бал банды

Ошолордон алдырып,
Жайканасын жай казып,
Жайы менен кең казып,
Телегейин тең казып
Текшилеп баарын чоң казып,
Казанагын ойдуруп,
Баш-аягын чойдуруп,
Доор кыямат болгуча,
Жарык болуп турсун деп
Көөр менен жакуттан
Жара чаап жиберип,
Аяк менен башына
Жарык кылып койдуруп,
Кан Көкөтөй өлдү деп
Калайыкка билгизип,
Кан канышы ушу деп
Жети катын зайыпка
Калдайтып кара кийгизип.
Бул Көкөтөй өлгөндө
Сан жыйылган топурап,
Сандаган дөөнүн баарысы
Сапырып салган топурак:
Кан Көкөтөй өлдү деп,
Кайра келбес чын жайды
Кайран киши көрдү деп.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Көзү ачылбай ыйлаган:
Берен атам өттү деп,
Барса келбес жайына
Падыша атам кетти деп.
Көз жоголгон тушу деп,
Менин атам Көкөтөй,
Көр үстүндө калайык
Көрүшкөнүң ушу деп.
Менин атам өткөн соң
Ашты кандай беремин?
Атты кандай чабамын?
Кепти ортого саламын,
Жалаң алптын баары бар,
Кеңеш алып каламын.
Ошо кезде сурасаң
Көкөтөйдүн Бокмурун
Он экиге жетиптир,
Өзүнө жанды теңебей,
Дөөлөт мас болуп кетиптир.
Кан атам менин өлдү деп
Капыр менен мусулман
Каратып жыйып алыптыр,
Жакыптын жалгыз Манаска,
Көпкөндүгүн мындан бил,
Кабар бербей салыптыр.
Көкөтөйдүн кара ашка

Манас келбей топурап,
Салбай калган топурак.
Аккуласы минилип,
Ак олпогун кийинип,
Ач болотун чалынып,
Арстан Манас кабылан
Бокмурун чаап алам деп
Ак жолборстой чалынып,
Айкырып Манас турганда
Акылман Бакай көк жалың
Арага түшө калыптыр:
Барып чаап алгыдай
Көкөтөйдүн Бокмурун
Сары адырмак тоо эмес,
Салмакташар жоо эмес.
Жетимди чапкан болобу?
Жеткилең иши оңобу?
Балага барып катылып,
Уятка ишиң чатылып,
Ошондо ишиң оңобу?
Асыл Бакай кабылан
Арага түшүп алыптыр,
Аңгеме кептен салыптыр.
Айкөл төрө Манасын
Антип тыйып алыптыр.
Манастан бөлөк кары бар,
Кан Көкөтөй өлгөндө,
Калк чогулуп көмгөндө
Калайыктын баары бар,
Ошолордун ичинде
Баатыр Кошой дагы бар.
Буттап алтын зер сайып,
Дүнүйөнүн баарысын
Буруусу жок тең сайып,
Миң карача төө сайып,
Миң, кара кашка бээ сайып,
Чаба турган тулпарын,
Кыл куйругун шүйдүрүп,
Көкүлдөрүн аземдеп
Көк шайы менен түйдүрүп,
Кындырдай белин жаратып,
Өөдө-төмөн чубатып,
Көкөтөйдүн көр байге
Көргөн жанды кубантып,
Азууларын аркайтып,
Ат күлүгү ээлигип,
Муруттарын калкайтып,
Алп эрени жээлигип,
Каптап салып топурак,
Кан Көкөтөй өлдү деп,
Калайык журт топурап,
Кан Көкөтөй өлүмгө

Козголуп келген эли бар,
Баатыры бар, алпы бар,
Бирөө миңге ээ болгон
Баатырлары жалпы бар.
Ак сакалын жайкаган,
Акылдын түбүн байкаган,
Ороюн көргөн чочуган
Олуятта окуган
Ойрон Кошой дагы бар,
Билбегенди билгизген
Билимдүү Кошой карыя
Кошойдун жайын сураба,
Ак сакалын жайкаган,
Абаң Кошой кары ошол
Ар акылды байкаган.
Ал Кошойдун алдына
Калайыкты жыйнаган,
Бай баласы Бокмурун
Кан атам өтүп кетти деп
Кан Кошойго ыйлаган.
Абаке Кошой карыя,
Менин атам Көкөтөй,
Чын Көкөтөй болуптур,
Атакемдин сан дүйнө
Төгөрөктүн төрт бурчу,
Кыбыланын кырк бурчу
Кырк айлана толуптур.
Журтка кылар күлкү бар,
Атакемден маа калган
Жайнап жаткан мүлкү бар.
Кырк там толгон казына,
Мунун оозун ачамын,
Атакемдин сан дүйнө,
Капыр менен мусулман,
Сарп кылып чачамын.
Зарпайым бар, мүлкүм бар,
Так жети сан коюм бар,
Кызмат кылар жөөм бар.
Дүнүйөмдү артууга,
Самаган жерге жетүүгө
Кылымды баскан төөм бар.
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Көзүнө түк карабай,
Такыр чачып көрөмүн,
Капыр менен мусулман
Ортосуна мен конуп,
Атамдын ашын беремин,
Атам жыйган сан малдын
Минтип күчүн көрөмүн.
Адырда жылкым алты илек,
Айдап саям байгеге.
Сан жетпеген каран төө

Санабай саям байгеге,
Асыл атам көк жалдын
Өлөрүндө көр байге,
Калайыкка даңк кылып,
Азыр саям чоң байге.
Бул ашымдын ичинде
Багалектен алышат,
Балбандар күрөш салышат.
Шаар базарын ачамын,
Атакемдин сан дүйнө
Топуратып чачамын.
Бакандары майышат,
Баатыр эрлер сайышат.
Толкуп жаткан сан дүйнө,
Атама чачам баарысын,
Калыстыкка коёмун
Катагандын карган Кошой карысын.
Жеткилең көп малым бар,
Капыр менен мусулман
Жети жылы той кылып,
Тойдура турган алым бар.
Ошондо безге сайган эмедей
Ыргып кеткен эр Кошой,
Балам, аш берген киши айыпкер,
Аш берген киши күнөкөр,
Эңкейиште бас болот,
Биздин кыргыз аз болот,
Кара кытай, манжу журт
Биздин журтка кас болот.
Кара кытай жайнаган,
Каканчындын калкы бар,
Кабыла калса кыргыздын
Канын ичер салты бар.
Кыйшыгы бар, эли бар,
Кыңырыңы түзөтөр
Тозоку Жолой бөрү бар,
Кара кытай, көп манжу
Кайнап жаткан капыр бар.
Ошолордун башчысы
Кан Коңурбай баатыр бар.
Каарына алганды
Калайманды салбасын.
Калайман салар себеби,
Кан Алооке атасын
Канкор Манас өлтүргөн.
Ашта баштап казатты,
Бир салбасын азапты.
Болумдуусу Бороончу
А да Каканга кирип кайрылган.
Токшукердин Бозкерттик,
Ошол үчөө бир тууган.
Кабылан Манас канкорго

Катылам деп булар да
Атасынан айрылган.
Түз болгон кара кытайдын
Түгөнбөгөн кеги бар.
Кан атаң Көкөтөйдүн ашына
Калайыкты чакырсаң,
Биз менен кармаша кетер жери бар.
Көкөтөйгө аш берсең
Чалгынга жибер Таласка,
Кабар айткын, кулунум,
Кара жалың Манаска.
Эй, Бокмурун, ойлоп тур,
Бел байлаган бел ошол,
Көкөтөйгө аш берсең
Медер болуп өзүңө
Белиңе таңуу эр ошол!
Манаска кабар бербесең
Төрүңө кудук казбасын,
Төбөңдөн анык баспасын,
Төрт түлүгүң чачпасын,
Кытайдын күнү туубасын,
Ашка барган адамды
Түк койбой баарын кырбасын!
Түктүү таман Түкүбай
Түгөнгөн кытай балбаны,
Түгөнүп калган бурутка
Түгөнүшүп кетсек деп
Эр Коңурбай, Түкүбай
Булардын ичинде жүрөт арманы.
Капталынан Бөрүкөз
Кытайдын чоң бир балбаны,
Артык сынчы Нескара
Аңдып жүрөт биздерди
Бир калайман салганы.
Ачуу шайтан, акыл дос,
Ай, Бокмурун, кулунум
Акылыңа акыл кош.
Алакандай кыргызды
Аш берем деп жыйбагын,
Айтылуу Манас болбосо
Бөөдө журтту кырбагын!
Малга көпкөн баласың,
Бу тилимди албасаң
Баары журтту чакырып
Балакетке саласың.
Кара кытай көп манжу,
Аш билүүчү эл эмес.
Кабар угуп калк жыйып,
Кан Коңурбай жетпесин,
Кабылан Манас болбосо
Калың кара журтуңду
Такыр кырып кетпесин.

Кошой мындай дегенде
Булкунгандан силкинип,
Ыргып кеткен Бокмурун:
Кошой аба, кебимди ук,
Калайыкка маалим кеп
Кан Көкөтөй болгону,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Жер жүзүнө толгону.
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Килитин эми ачамын,
Немесин койбой чачамын.
Калайыктын баарына
Жетип кабар берүүгө
Ат Мааникер күлүк бар,
Калайыкты тойгузар
Толуп жаткан мүлүк бар.
Калкка кабар саламын,
Кайран башым барында
Жетик жыйып аламын.
Бүгүн кылдым көр байге,
Эртең кылам чоң байге.
Аба, Кошой акылман,
Акыл чыгат карыя
Сен өңдөнгөн баатырдан.
Атамдын ашын бере албай,
Айланайын, кан аба,
Мен кайда барып катылам?!
Манжу, кыргыз ортосу
Жер очогун ойдурам.
Ашка келген адамды
Аппак майга тойдурам.
Атакемдин ашына
Күрүчтү күздүк айдатам,
Көп дүнүйө, сансыз мал,
Баарын чачып жайнатам.
Төгөрөктүн төрт бурчун
Төрт айланта жыйбасам,
Төрө атамдын ашына
Мындай кызык кылбасам
Бокмурун болбой өлөйүн,
Тирүү басып жүргүчө
Туубай туна чөгөйүн.
Кежириме тийгенди
Чаап алып мерт кылам
Атакемдин ашына
Ала-Тоодой эт кылам,
Ала-Көлдөй чык кылам,
Курдан санды сойдурам,
Курчаган жанды тойдурам,
Байлыгымды көрүнтөм,
Алтынды таштай бөлүнтөм,
Жердин жүзүн чаң кылам,

Кан Көкөтөй ашы деп
Калайыкка даң кылам!
Аба Кошой акылман
Акыл сурап турамын
Сиз өңдөнгөн баатырдан.
Берен атам өлгөн соң,
Бери бакпас дүйнөнү
Кан Көкөтөй көргөн соң
Айыл кандай конуучу,
Кошой аба, акыл тап,
Айласы кандай болуучу?
Ашын кандай беребиз,
Атын кандай чабабыз,
Акылын кандай табабыз?
Өнөргө моюн бурабыз,
Зыйнатын кандай кылабыз?
Аба Кошой карыя,
Азыркы адам уулунан
Артык тууган олуя,
Атасынан айрылып
Жетим калган мен элем,
Калкка пайдаң көп тийип,
Чын олуя сен элең.
Күн кайнаган суусуз жай
Терегисиң, эр Кошой,
Кырк уруу кыргыз көп журттун
Керегисиң, эр Кошой,
Чеч-Дөбөдөй кайран жер
Эбиң менен жер кылдың,
Жети суунун кыргызын
Эбиң менен эл кылдың.
Бул тилимди алып бер,
Аш башкарып барып бер.
Манасыңа барбаймын,
Ага кеңеш салбаймын.
Өзүңүздөн башканын
Өлсөм тилин албаймын.
Өкүмсүгөн Манаска
Аш берем деп барбаймын.
Өлсөм өлүп калайын,
Манастын тилин албаймын.
Көкөтөй ашын көлдөтөм,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Көктөмдө чөптөй төлдөтөм.
Кең эсебин ала көр,
Айланайын, абаке,
Кеңири жерди таба көр.
Жер жайнаган кол болсо,
Кызмат кылган балдарга
Жагууга отун мол болсо,
Казан кайнап келгенде
Жер көрүнбөс буу болсо,

Калайык суусап кетпеске
Миңден булак суу болсо,
Аш берүүчү жерибиз
Өзөндүү тайпаң жер болсо,
Өлкөсү жайык кең болсо,
Журтка салам тамаша,
Балбандар чыгып калышса,
Багалектен алышса,
Көрүнгөн жерин үзүшсө,
Көк букадай сүзүшсө,
Баатырлар чыгып сайышса,
Бакандары майышса
Журт чогулуп келгенде,
Тегеректеп көргөндө
Телегейи тең болсо,
Чаң чыкпаган көк болсо,
Кан Кошойду баш кылсак,
Көкөтөйгө аш кылсак,
Көп тилегим ушу деп
Бокмурун айтып басылды.
Абам Кошой карыя,
Ак сакалы жаркылдап,
Бала каздай баркылдап,
Күүлөнүп сөзүн тың айтып,
Жалганы жок чын айтып:
Алай конуп аш берсек,
Алты күлүк ат менен,
Алакандай кат менен
Коросон оттук чактыртсак,
Койбой баарын чакыртсак,
Кабар түшүп эл келсе,
Каптап кетер сел келсе,
Көкөтөйдүн ашы деп
Журт кыжылдап тербелсе,
Аш бышырып бере албай
Шашып отун караса,
Кызматчынын баарысын
Милдеттүү конок сабаса
Бул эмине болуучу?
Тил билбеген эр келер,
Көптүгүнөн кара жер
Араң түтүп тербелер,
Милдет кылып келген жан
Тойгузгун деп чалкалаар,
Кызматчынын баарысы
Тезек терип аркалаар.
Алай артык отун жок,
Анысы болор чоң мүшкүл.
Атактуу жериң Сары-Арка
Мунун жайын айтайын:
Томуктай болгон тоосу жок,
Токум батар коосу жок.

Буурусун тийген чийин жок,
Суур чукуган ийин жок.
Карга учалбай камыккан
Кара кузгун учканда
Как ортого келгенде
Канаты чарчап талыккан
Сары-Аркаң суусуз чөл экен.
Журт жайылса топурап,
Желден учат топурак,
Чаң созулуп буркурап,
Жыйылып келген калайык,
Суу таба албай чуркурап,
Минткени мүшкүл эмеспи.
Суусамырга барышсак,
Өйүз-бүйүз жери тар,
Найзанын башы чабышар,
Адамдын башы кагышар,
Калайык батпай турушар,
Кабарып жаман урушар.
Өндүрү чалкак, керүү жок,
Өлчөлүү жер Суусамыр,
Ат айдай турган жери жок.
Калайык батпай туурлап,
Курган жаман иш болор
Кулак тунуп чуулдап,
Кайнап калк топурап,
Батпай жаткан көп журтуң
Калайман болуп туурдап,
Карангүн түшүп жүрбөсүн
Оттук, бычак уурдап.
Мен көргөмүн далай жер,
Ат бороюн сыдырып,
Ай ааламдын баарысын
Айланып жүрүп кыдырып.
Аты угулат Каркыра,
Артыкча башка ошо жер.
Мүдүрүлөр аңгек жок,
Суу жеген кемер жок,
Жилик чагар ташы жок,
Сай-сайынан шаркырап,
Миңден булак куюлган,
Үкүрчүнүн оюна,
Үч-Капкактын боюна
Кемегени казчуу жер.
Керилген өзөн Кеген-Суу,
Кең бойлоп атты чапчуу жер,
Кең тамаша салчу жер.
Үч-Каркыра өзөнү
Аш берүүчү жер ошол.
Карыядан кеп угуп,
Кан баласы Бокмурун
Каркыра жакшы деп угуп,

Бейлегичтен кеп угуп,
Бек баласы Бокмурун
Беренелүү Каркыра
Бек жакшы жайлоо деп угуп,
Оттогон малы семиз деп,
Аш берер жерим Каркыра
Телегейи тегиз деп,
Көкөтөйдүн Бокмурун,
Ташкендеги кыргызга
Жарлык айтып, күч кылып,
Тилин албай койгонду
Дүкөнүн анык түз кылып,
Жайнап жаткан көп журттун
Жаккан отун өчүрүп,
Жан жабыла көчүрүп,
Аземдеген боз үйдү
Кереге, уугун бүктөтүп,
Кызыл нарга жүктөтүп,
Кыя тартпай үй чечип,
Кылдыратпай суу кечип,
Кызыл нардын куйругун
Кыя тартып өрдүрүп,
Кан Көкөтөй көчү деп
Калайыктын баарына
Аземдетип көрдүрүп,
Көкөтөйдүн көп дүйнө,
Сан атанга арттырып,
Сандыргалап баарысын
Сарпайдан жаптырып,
Кылтылдаган кыздарга
Кызыл чапан кийгизип,
Кызыл чапан этегин
Кыйгачтап жерге тийгизип,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Кыйындыгын билгизип,
Келинге кете кийгизип,
Кете тондун этегин
Керилтип жерге тийгизип,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Кеңдигин калкка билгизип,
Ат Мааникер күлүктү
Үртүктөтүп байлатып,
Кырк там толгон сары алтын
Оозун ачып жайнатып,
Ал алтындын баарысын
Дорболотуп бүктөтүп,
Сары атанга жүктөтүп,
Ташкендеги кыргыздын
Жаккан отун өчүрүп,
Жан жабыла көчүрүп,
Айчык алтын кызыл туу
Асмандатып аштатып,

Каркыра көздөй баштатып,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Ташкенден көчүп чыкканда
Тору ала жорго мингизди,
Торконун гүлүн кийгизди.
Түмөндөгөн калың төө,
Ал төөлөргө кошулган
Толуп жаткан далай жөө.
Көргөн адам таң калган,
Көкөтөйдүн көчүнө
Көп адамдар жарданган:
Адам, сан төөлөр кимдин төөлөрү
Кан Көкөтөй баатырдын
Күрүч артчу төөлөрү.
Сан жөөлөр кимдин жөөлөрү?
Кызмат кылып берүүчү,
Көкөтөйдүн жөөлөрү.
Алган жары Күлайым
Калдайтып кара кийгизип,
Кан Көкөтөй зыйнатын
Калайыкка билгизип,
Атанга жүгүн арттырып,
Алтымыштай катынга,
Тегиз кошок айттырып,
Мал айдап балдар, абышка,
Туш-тушунан чабуулдап,
Көч алдында Күлайым,
Алтымыш катын кошокчу
Тегиз ыйлап аңылдап.
Жебилгеси жер чийип,
Жеке сан үнү баш жарып,
Жер жайната көчүрүп,
Кулун, тайды ширгелеп,
Бээ байлата көчүрүп,
Ботонун баары буркурап,
Кулундун баары чуркурап,
Сейилдүү көчүн караса
Көкөтөйдүн көчкөнү
Көргөндөргө тамаша.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Келберсиген Манаска
Кеңеш салбай кеткени,
Олуя ата, Таласты
Катар басып алганы,
Томуктай да тоосу жок,
Токум батар коосу жок,
Көчтүн баары жер жайнап,
Кең өзөнгө салганы.
Жер тумандап кир болуп,
Көкөтөйдүн сан кара,
Жер жүзү менен бир болуп,
Жер үстүнө чыккан чөп

Туяк тийип жоюлуп,
Байлыгы жандан башкача,
Түнөп кеткен жерине
Азуулуулар тоюнуп,
Түрдүү-түрдүү мал чубап,
Түркүн-түркүн жан чубап,
Көз алдында кызыл нар
Коколору көнөктөй,
Азууларын аркайтып,
Алдыңкы эрдин шалпайтып,
Маң-маң, маң басып,
Чуудаларын чаң басып,
Төө чубады бир канча.
Кулундары чуркурап,
Курсактары жер чийип,
Бээ чубады бир канча.
Жердин үстүн сыдырып,
Серүүн бойлоп кыдырып,
Шаа мүйүзүн каркайтып,
Уй чубады бир канча.
Козу-Башы, Копого,
Кой семиртип ошого,
Ар сонунду басыптыр,
Аксы бойлой ашыптыр.
Кутпа жагы ал көчтүн
Кеген бойлоп кетиптир,
Кең Каркыра түзүнө
Бокмурун барып жетиптир.
Баш аягын тордотуп,
Көкөтөйдүн чоң ордо
Каркыранын талаага
Барып тигип орнотуп,
Кан Көкөтөй тою деп,
Каркыранын бою деп,
Жердин үстүн чаң кылып,
Калайыкка даң кылып,
Бар дүйнөсүн шайлатып,
Көкөтөйдүн көп жигит
Токтотпой отун камдатып,
Каркыранын кара саз,
Калдай менен дос болуп,
Туз кайнатып алды эми.
Чоң Каркыра боюна
Толуп эли конду эми,
Кан Көкөтөй ашына
Капыр менен мусулман
Келер чагы болду эми.
Үкүрчүнүн Күдүргө,
Уюн айдап бактырды,
Айгыр-Жалдын астына,
Чоң кермени тарттырды.
Үч-Капкактын боюна,

Көкөтөйдүн кемеге,
Кемегени каздырды.
Кеңирсиген Күдүргө
Келип жылкы салдырып,
Ал жылкынын ар жагын
Баатырларга чалдырып,
Көкөтөйдүн тоюна
Тамакка ушул ылайык
Шибээ менен калмакка
Келгени муну жесин деп
Шаа мүйүз өгүз сойдуруп,
Маңги, кара кытайга,
Келсе ушулар жесин деп,
Ылайыктап төө союп,
Кыргыз менен нойгутка
Кызык кылып бээ союп,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Кызык кылып, кең кылып,
Бар дүйнөсүн тең кылып,
Кара калмак, кыргыздын
Орто жерин чек кылып,
Көкөтөйдүн бу тоюн
Доор кыямат болгуча
Унутулгус кеп кылып,
Ашка келген калкка
Ала-Тоодой эт кылып,
Калайыкты баштатып,
Абаң Кошой карыя
Айчыгы алтын асаба
Асмандатып аштатып,
Калайыкка чыр кылган
Бокмурундун бүлүгүн,
Минип келген абакең
Керкабылан күлүгүн,
Бар жарагын жайланып,
Алтын жаак айбалта
Билегине шайланып,
Кабагы бийик, өңү саз,
Караган адам таң, калган,
Эңгечер бойлуу, кең далы
Урумкандын Көкбөрү,
Андан кийин сурасаң
Чайыңги деген тон кийип,
Чалкуйрук сындуу ат минип,
Түпөгү жок найза алып,
Жалаң кылыч байланып,
Тогуз уулдун кенжеси,
Элемандын эркеси,
Жер алдына түшкөнү
Жети жыл болгон чагы экен,
Жер үстүнө чыкканы
Жети күнчө бар экен,

Ошо Төштүк келгени.
Кошой, Төштүк алпы бар
Акылга дыйкан эр Кошой,
Ошондо келген каркыбар.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Атты сартча байлатып,
Кызык конок момундай,
Кысыр тайдын эттерин
Кемегеге кайнатып,
Кең дүнүйө кызыкты
Түгөл баарын жайнатып,
Бокмурундун кеби бул,
Өң алптардын баарынан
Акыл сурап турган жери бул
Кошой, Төштүк алпы бар
Арманым жок кудайга,
Атакемдин тоюнда
Аш башкарар жалпы бар,
Төгөрөктүн төрт бурчун
Төрт-айланта курчачуу
Бокмурундун алы бар.
Кумурскадай жайнаган,
Соё турган атамдын
Төрт түлүктүү малы бар.
Акыл салдым калкына,
Аба Кошой, Баймырза,
Ушу турган жалпыңа
Кеңеш айтар кебим бул.
Коросон оттук чактырам,
Капыр менен мусулман
Койбой баарын чакырам.
Кызыл жагаал кытайдын
Кыл эмеси калбасын,
Кара жагаал калмактын
Калкынан бирөө калбасын,
Шибээ менен солоондон,
Тыргоот менен манжудан
Тыйпыл бирөө калбасын.
Жер үстүндө адамдан
Бирөө калбай келсин де,
Угуп туруп окустан,
Келбей калса кокустан,
Көкөтөйдүн айчыгы алтын кызыл туу
Үйү үстүнөн көрсүн де.
Көз көрбөгөн коңулда
Мында бир жан калбасын,
Бурулуш бар өрдөштөн,
Журт калбасын көрбөстөн,
Бул ашыма келсин де.
Бул ашыма келбесе,
Тең албаса сөзүмдү,
Тескери көрсө өзүмдү

Кармап түшөм кара туу,
Калкына салам ызы-чуу.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Оңтойлуу жерге конду де,
Көкөтөйдүн сан дүйнө
Көктөмдө чөптөй өндү де.
Төгөрөктүн төрт бурчун
Төрө атасы өлгөн соң
Төрт жылы күтөр алы бар,
Кабар уккан кан келсин,
Жети кылым жер жүзү,
Жер жайнаган сан келсин!
Бокмурун мындай деген соң
Баймырза туруп кеп айтат:
Төгөрөктүн төрт бурчун
Төрт айлана чакырып,
Төрөлүктү кылбасаң,
Машайыктуу баары элдин
Баары-жогун чакырып,
Балалык кылып турбасаң!
Кара кытай, манжунун
Калкын билем ал журттун.
Каканчындын калкы бар,
Аарылуу журт чогулса
Кан төгүүчү салты бар.
Кыялы бузук Жолой бар,
Кыйын өчтүү Коңурбай,
Биз менен кыйышар жоо алар бар.
Уй түгүндөй көп капыр
Убараны салбасын,
Тоюп алып ашыңа,
Бокмурун муну ойлочу,
Тозок салып жүрбөсүн,
Топчудай болгон башыңа.
Аш берген киши айыпкер,
Аш берген киши күнөкөр.
Эңкейишиң бас болсо,
Өдөгө чыккан чөп болсо,
Капырдын журту көп болсо,
Таянганың темирдей,
Көкөтөйдүн жаман уулу Бокмурун,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Аш берем деп капырга
Талатып ийди дедирбей,
Көпкөндүк болот мунуңуз,
Көт кысып журтту жыйыңыз,
Он экиде Бокмурун,
Обуңду таап иш кылгын!
Баймырза мындай дегенде
Бокмурун туруп муну айтат:
Байдын уулу Баймырза, какбаш,
Конушуң татаал сай мырза, какбаш,

Минээриң жалгыз тай мырза, какбаш
Ичкениң кара чай мырза, какбаш.
Өзүңдүн ашың, өзүң бил, какбаш,
Көтүңдү кысып жолго кир, какбаш!
Жолотпоймун ашыма, какбаш,
Жоон кылбайм башыма, какбаш,
Жоо көрүндүң ашыма, какбаш,
Жолобой кеткин кашыма, какбаш!
Көп көргөн болуп конбочу, какбаш,
Көбүрөөк караан болбочу, какбаш!
Деп ошентип Бокмурун
Баскан жерин тебелеп,
Баймырзаны жемелеп,
Жер токмоктоп чаңдатып,
Желдеттери жети миң,
Ат Мааникер күлүктү
Жылкы ичинен айдатып²
Көкөтөйдүн Мааникер
Тулпардан артык күлүгү,
Өлгөн жанга аш берип,
Калайыкты дүрбөткөн
Бокмурундун бүлүгү.
Ай, жаныбар Мааникер
Жылкыдан чыккан көй кашка,
Сыны малдан бир башка,
Учкан куш менен жарышкан,
Казы алуучу боор эт
Кайра тартып зымпыйып,
Сөөгүнө жабышкан,
Айгай укса шашпаган,
Айдын караңгысында
Бир изин жаза баспаган,
Чуу укканда бөлүнгөн,
Азар түмөн кол болсо
Тулпарлык сыны көрүнгөн,
Басып өтсө кара жер
Кың-кыңынан бөлүнгөн,
Баскан буттуу дебесе
Канаты бардай көрүнгөн.
Чылбыры тутам калбаса
Чындаган жоого алдырбайт,
Курган кырсык чалбаса
Куйругун өрткө чалдырбайт,
Омууроо сынып өтпөсө,
Ок жаңылып кетпесе
Мингенин жоого алдырбайт.
Жетик күлүк Мааникер,
Желгенине жел жетпес,
Басканына мал жетпес,
Тизгинин жыя тартпаса
Учкан куштай такымдайт,
Кырк күнчүлүк жолдордо

Булут өңдүү закымдайт.
Кырк күнчүлүк чөл болсо
Кылт этип су у ичпеген,
Чуркаган сайын узарган,
Кайыптай көзү кызарган,
Көкөтөйдүн Мааникер
Кара байыр казанат,
Калбыр өпкө, жез канат,
Тайгылбаган бийиктен,
Такыр эле кем эмес
Ташка баскан кийиктен.
Эл чакырам деп барып,
Ээй, кулунум, жаш Айдар,
Ээн чөлгө кезигип,
Ээлигип өзүң өтпөгүн,
Ээн бошотуп оозун
Үстүнөн учуп кетпегин.
Алты күлүк ат алгын,
Алакандай кат алгын,
Ат бороюн сыдыргын,
Ай ааламдын баарысын
Кабар берип кыдыргын.
Эл маанисин айтайын,
Ээй, жаш Айдар, бери кел:
Мобу тоңкойгон тоонун көтүнөн,
Күн караган чекенин
Сайылган төмөн бетинен,
Көөнө — Турпан быягы,
Кең Барбардын тыягы,
Лоп дарыя боюнда
Кумга төөсү төлдөгөн,
Өнөгүн жанга бербеген,
Кызыл камчы, көк найза,
Кыргыздын бөлөк теңи бар,
Атактуу нойгут эли бар,
Карача деген каны бар.
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де,
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө,
Көкөтөйдүн айчыгы алтын кызыл туу
Үйү үстүнөн көрсүн де.
Андан ары тартканда,
Күн батышка кайтканда
Аты Котон шаары бар,
Котондогу Жүгөрү
Чоң балбаны дагы бар.
Суусунда кудай каары бар,
Суусун ичип бошобо,
Котондогу Жүгөрү
Кабар айткын ошого.
Көкөтөйдүн ашына

Алып келип чабууга
Күлүк атын байласын,
Келип күрөш салууга
Балбандарын камдасын.
Атакемдин ашына
Миң, карача атан төө саям,
Миң, кара кашка бээ саям,
Жалан, алтын мүлк саям.
Жүгөрүгө салам айт,
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де.
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө,
Көкөтөйдүн сан колун
Үйү үстүнөн көрсүн де.
Бокмурунга олжо деп,
Кыздарынын чачтарын
Беш көкүлдөп өрсүн де.
Чатак кылбай, чыр кылбай,
Бачымыраак келсин де!
Сол кол жаккы бетинде,
Түгөнгөн чөлдүн четинде,
Адыр-күдүр урчукта,
Аңырайган тумшукта
Атактуу Жеркен жери бар,
Ал Жеркенди жердеген
Жортуулчу балбан эри бар.
Калкы менен жыйылып,
Кан Жортуулчу келсин де,
Таштабасын чалдарын,
Кадимкидей чомуна
Мингизе келсин балдарын.
Ысык-Чөлдү жакалап,
Ырас келсин ашыма
Тулпарларын такалап.
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де.
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө,
Элин чаап курутам,
Эшегин сайга улутам,
Келбей калса кезегин,
Моминтип берем эсебин.
Андан ары жол жүрсөң,
Ат аябай мол жүрсөң,
Кең Үргөнчтүн шаарында,
Кең Оогандын айлында,
Акун кандай канына айт,
Ошо көрүнгөн журттун баарына айт.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Үч-Каркыра конду де,
Көкөтөйдүн көп дүйнө

Жер жүзүнө толду де,
Көкөтөйдүн калың той
Берээр кези болду де.
Акунканга салам айт,
Бул ашыма келсин де.
Бул ашыма келбесе,
Айгайлаган атышты,
Айыкпаган тартышты
Үйү үстүнөн көрсүн де.
Сулуу кызын суктантпай,
Олжо кылып берсин де.
Ары жүрбөй, бери тарт,
Так ошо жерден кайта кайт.
Кызыл желек, көк найза
Кыргыздан бирөө калбасын.
Андан туура тартканда,
Чамбыл-Бел деген жер келет,
Чамбыл-Белди жердеген
Жанаалы, Карач эр деген,
Белендини жайлаган,
Белендинин белине
Тулпарларын байлаган,
Өлүмдөн кайра тартпаган,
Ажалдан айнып качпаган.
Көкөтөй кандын ашы де,
Көп жыйындын кашы де.
Пайгамбар чалыш карыя,
Батакөй Кошой олуя,
Ошол аштын башы де.
Темир өзөк эренди,
Теңселип турган беренди
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де.
Бул ашыма келбесе
Эл өөдөгө тартканда,
Ат кара тил болгондо
Төбөсүнөн басамын,
Төрт түлүгүн чачамын,
Кыйратамын жандарын,
Чуулатамын балдарын.
Ал кызыкты сүйбөсө
Бул ашыма келсин де.
Ыраак жердин өзүндө,
Кара кумдун ортосу
Найзакер эрдин султаны,
Урумкандын Көкбөрү
Далай эрдин Алмаңы,
А да ата уулунун
Артылта тууган балбаны.
Үч-Каркыра боюна
Көкөтөй айлы конду де,
Кытай, калмак, мусулман

Карчалар чагы болду де.
Балбаны бар, сайыш бар,
Калмактан чыгат күчтүү таз,
Кыргыздан чыгат күчтүү таз,
Бу да байге алышат,
Өпкө менен салышат.
Жылаңач катын төө чечет,
Бул кызыкты көрбөсө,
Көз ачык болуп журт кетет.
Урумкандын Көкбөрү
Бул ашыма келсин де,
Бул ашыма келбесе
Боз алалуу кызыл туу,
Үйү үстүнөн көргөзөм
Бой-бойлогон ызы-чуу.
Келбей кесир ал болсо,
Кечигер болсо сындашам,
Көп кечигип баратса
Камчылашып чырдашам.
Бери карай тартканда,
Ордолуу шайык, көк жеке,
Орчун Кокон, Маргалаң,
Кокон кандын Козубек,
Маргалаңдын Малабек,
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек,
Алты шаардын Алабек,
Самарканда Санжыбек,
Ушуларга салам айт.
Бирөө калбай келсин де,
Укпай калса кокустан,
Укса дагы тоготпой,
Жатып алса окустан,
Бул кызыкты көрбөсө,
Бул ашыма келбесе,
Тирүү калбай өлсүн де,
Көкөтөйдүн айчыгы алтын кызыл туу
Үйү үстүнөн көрсүн де,
Кара көз кыздын баарысын
Бизге олжо берсин де.
Андан ары жүргөндө
Атактуу Букар шаары бар,
Ал Букарды сураган
Темиркан аттуу каны бар,
Тегерек бышкан наны бар,
Төрт булуң келген тамы бар.
Көк кепичин тепейткен,
Аргымагын кекейткен,
Темирканга салам бер.
Көкөтөйдүн ашы де,
Көп жыйындын кашы де,
Калк атасы эр Кошой,
Аш башкарган башы де.

Бул кызыкты көрүүгө
Үйгө калбай карысы,
Көчө келсин баарысы.
Кепке келсин баарысы.
Кепке кулак салбаса,
Бул тилимди албаса,
Жаңжалды сонун көрсүн де,
Жалпы баары өлсүн де.
Ачуум келсе кокустан
Ушу турган Букардын
Төбөсүнөн басамын,
Төрт түлүгүн чачамын,
Соройтуп соём ээсин,
Зордуктап соём бээсин.
Жакын келсе баарынын
Жайната муштап мээсин,
Чыгарамын Букардын
Капкайдагы кээсин!
Букардын тыяк бетинде
Жети-Өзөн деген жери бар,
Жети-Өзөндү жердеген,
Жедигер деген эли бар.
Ал жедигер ичинде,
Багыш деген каны бар.
Тулпар атын байласын,
Азаматы калбасын.
Найзаларын ыкчийтып,
Аргымагын мыкчийтып,
Көкөтөйдүн ашына,
Көп жыйындын кашына,
Көк жал Багыш келсин де.
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө,
Тим эле ачам уйкусун,
Тийип алам жылкысын.
Бул ашымды билсин де,
Кол аттанып келсин де,
Дегениме көнсүн де.
Андан мындай кайтканда
Кара чөлдө камыш бар,
Ордо кыз менен ойногон,
Кыздуу үйдө кыякчы,
Кымыздуу үйдө аякчы,
Кыз накыштуу Агыш бар.
Балбандыгы бир канча,
Баатыр тууган көй кашка.
Астында жээрде тулпары
Жеңдей болуп жараган,
Оролмонун а к ийиндүү бүркүтүн
Балдагы жок кондуруп,
Карышкыр, түлкү караган
Чыканактай эр Агыш

Бүткөн бою тарамыш.
Белгилүү кыйын бел эле,
Кара калмак беттесе
Бели тиер эр эле.
Байлыгына кутуруп,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Үч-Каркыра конду де.
Ала-Тоодой эт кылып,
Ала-Көлдөй чык кылып,
Аш берер кези болду де.
Түрдүү-түрдүү жан бар де,
Түгөнөр кызык да бар де.
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де,
Бул кызыкты көрбөсө,
Катың жандуу киши эле,
Бээлебесе окустан,
Келбей калса кокустан
Көкөтөйдүн айчыгы алтын кызыл туу
Үйү үстүнөн көрсүн де,
Ордо кыздын баарысын
Олжого бизге берсин де!
Андан ары жол жүрсөң,
Чоң Букардын ар жагы,
Чоң өзөндүү талаада,
Адыр-күдүр жер деген.
Аңгемеси башкача,
Аябаган эр деген
Буудайык кандын Музбурчак,
Найзасын канга чыктаган,
Алыша келген адамды
Кара жерге ныктаган,
Каршы алдынан кезигип,
Качырып душман чыкпаган,
Кысыктап белин буунган,
Атадан артык туулган,
Ачуусуна келгенде
Душманга салган чуулган,
Жарагы бойдо бир кучак,
Буудайык кандын Музбурчак,
Эңишип киши жеңбеген,
Бет алып бенде келбеген,
Өнөгүн жанга бербеген,
Күрүчүн күздүк айдаган,
Күрөшкөндө душманды
Келдесин жутуп чайнаган,
Билеги жоон таш жүрөк,
Пил мүчөлүү бадирек,
Буудайык кандын Музбурчак,
Музбурчакка салам айт.
Көкөтөйдүн санаттуу
Чоң ашына келсин де,

Капыр менен мусулман
Чогулган жерин көрсүн де.
Бакандар колдо карсылдап.
Майышканын көрсүн де,
Баатырлар атчан качырып,
Сайышканын көрсүн де.
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де.
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө
Чыр сонунун табышам,
Быркылдак куурай бышкыча,
Мыйзамдын гүлү учкуча
Мыктап алты ай салышам.
Көкөтөйдүн кызыл куйрук кара нар,
Ок дарыны жүктөтөм.
Бул тилимди албаса,
Үйү үстүнөн атышып,
Музбурчакты бүктөтөм,
Олжолоп алам уздарын,
Татытамын туздарын!
Андан бери жүргөндө
Эки-Кемин жайлаган,
Эгиз кара ат байлаган,
Кара токой мал эткен,
Кара үңкүрдү үй эткен,
Кара тилин кайраган,
Кан алдында сайраган
Эйбит таздын эр Үрбү,
Жетимиш уруу тил билген,
Жеткилең чечен эр эле,
Кулаалы жыйып куш кылган,
Курама жыйып журт кылган,
Тели куш жыйып куш кылган,
Тентиген жыйып журт кылган,
Жарды жүрүп байыган,
Жалгыз жүрүп көбөйгөн
Эр Үрбүгө салам бер.
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де,
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө,
Каарыма алсам кокустан
Кайрылып барып чабамын,
Эзелки жинин кагамын!
Анын бери жагында
Текечи кан, Шыгай кан,
Эштектердин Жамгырчы,
Үч кан эли катар бар,
Уругу кыргыз чын уулу,
Үч канга катар салам айт.
Көкөтөйдүн көп малы

Үкүрчүгө толду де,
Үч-Капкактын боюна
Кемегени казды де,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Үч-Каркыра конду де,
Көкөтөйдүн сан дүйнө
Жер жүзүнө толду де,
Аш берер кези болду де.
Бул ашыма келсин де,
Бул сөзүмө көнсүн де.
Бул ашыма келбесе,
Бул сөзүмө көнбөсө
Көкөтөйдүн миң балбан
Үйү үстүнөн көрсүн де!
Кең Илени жер деген,
Келберсиген эр деген.
Эдигей, Тейиш эки кан,
Анда жатат байкасак.
Бул экөөнө салам айт,
Бул ашыма келсин де,
Көкөтөйдүн чоң байге
Көзү менен көрсүн де.
Бул тилимди албаса,
Бул ашыман ал калса
Олжолоп соём бээсин,
Байлап алам жөөсүн,
Аркалап отун көтөртүп,
Минтип берем кээсин,
Каяшаяк бергенин
Чыгара муштап мээсин.
Андан ары барганда
Жана бала көрөрсүң
Кең Сары-Арка өзөнүн,
Келберсип жаткан ошондо
Казактардын көзөлүн.
Таруусун таштай актаган,
Катынын кыздай мактаган,
Керегеси агачтан,
Арки атасы алачтан,
Айдаркан уулу эр Көкчө
Кайсы бенде жанашкан.
Көк өтүктүн өкчөсү,
Көп айттырам саламды
Айдаркандын Көкчөсү.
Сары-Арканы жердеген,
Сарала үйрүн байлаган,
Сайышып душман барбаган,
Корс этме кыял кылыгы
Казактардын кайран Көкчө улугу.
Казактардын кан Көкчө,
Кан Көкчөгө салам бер.
Көкөтөйдүн ашына

Калк жыйылат кыжылдап,
Кара курттай быжылдап,
Кан Көкөтөй ашына,
Калың жыйын кашына,
Каркыранын боюна,
Кан Көкөтөй тоюна,
Эрен келет, шер келет,
Капыр менен мусулман
Баары калбай тең келет.
Найзанын учу жылтылдайт,
Адам толуп былкылдайт.
Кайнап жатат калың журт,—
Көптүгүн көрсөң кара курт.
Ушул ашка келбесең,
Бул кызыкты көрбөсөң,
Калабаны салат де,
Жылкысын эмес казактын
Уйларын кошо алат де!
Андан ары өткөндө,
Нары та?ан жол жүрүп,
Каканчынга жеткенде,
Манжу калмак эл ошол,
Сен айтуучу эр ошол.
Калмактардын кан Жолой
Карыпчысын кийсин де,
Ачбууданды минсин де,
Үч-Каркыра боюна,
Кан Көкөтөй тоюна
Эли журтун айдасын,
Өзүнүн кылсын пайдасын,
Бул Көкөтөй ашына
Элинен бирөө калбасын,
Уй түгүндөй көп калмак,
Чоң балбаны чоң Жолой
Чогуусу менен айдасын,
Ошо калмак ичинде
Бөлүнүп бирөө калбасын.
Жети жылы жөө жүрүп,
Жетик найза майлаган,
Жетимиш эрди жайлаган
Жин жыттанган эр Жолой,
Алтымыш жылы жөө жүрүп,
Алышып найза майлаган,
Алтымыш эрди жайлаган,
Кан жыттанган эр Жолой.
Чоң өтүгүн кийсин де,
Чоң буудан атын минсин де,
Бул кызыкты көрсүн де,
Бул ашыма келсин де.
Бул кызыгым көрбөсө,
Бул ашыма келбесе,
Жети асаба туу алып,

Жети бөлөк жол алып,
Жер майышкан кол алып,
Кутурган жинин кагамын,
Кан Жолойду чабамын,
Үч калайман саламын,
Жылкысын эмес, калмактын
Үкүрүн тийип аламын.
Тил алса Жолой келсин де,
Тил албас болсо ал Жолой
Көкөтөйдүн айчыгы алтын кызыл туу
Как үстүнөн көрсүн де.
Андан ары барганда -
Терс аккан суунун боюнда
Мунарык болуп бурчтанган,
Булүңгур болуп учтанган,
Кытайлар кызык ат койгон
Таш-Көпүрө дээр экен,
Таш-Көпүрө жердеген
Атагы шибээ эл экен,
Шибээнин кыйын балбаны
Чоң Ылама дээр экен.
Албан түрлүү эли бар,
Айта берсек көбү бар.
Шибээ элдин ырымы
Жаңы катын төрөсө
Киндигин кескен камыштан,
Уругун шибээ деп койгон,
Күүгүмгө калса кокустан
Карышкыр талап жеп койгон.
Ыламага жетип айт,
Бул ашыма келсин де,
Көкөтөйдүн кызыгын
Көмүлгөн шибээ көрсүн де.
Бул тилимди албаса,
Бул сөзүмө көнбөсө,
Бул ашыма келбесе
Калкын кырып талкалап
Карышкырга ээлетем,
Калган элин талкалап
Карайлатып жөөлөтөм!
Андан ары барганда
Боз мунарык чөлү бар,
Ошо чөлдүн бетинде
Солоон деген эли бар,
Түн ичинде бекитет,
Тосуп салган тамы бар,
Ал солоондун улугу
Ороккыр деген каны бар.
Ороккырга кабар айт,
Көкөтөйдүн кызык аш
Каркырадан көрсүн де.
Көкөтөйдүн Бокмурун

Ташкенден көчүп келди де,
Үч-Каркыра конду де,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Жер жүзүнө толду де.
Бул ашыма келсин де,
Бул ашыма келбесе,
Көкөтөйдүн найзакерден сан балбан
Так үстүнөн көрсүн де,
Каптап журтун кырамын,
Кара элечек кыламын!
Андан ары барганда
Алтын тоонун кени бар,
Айта берсе Бээжиндин
Түгөнбөгөн кеби бар.
Кытайча шаары Бакбурчун,
Кыйласын билем ал журттун,
Талаага мунар көтөрүп,
Мунара кылган тамы бар,
Манжу каны Нескара
Артык баатыр дагы бар.
Чоң даңзада каты бар,
Чоң күрөң сындуу аты бар,
Атагын уккан чочуган,
Ал күрөңүн токуган,
Манжулардын алтымыш бурку илийин
Алты жыл жатка окуган,
Баатырлыгы бир башка,
Манжудан чыккан көй кашка
Ары сынчы, ары эр,
Айтар жериң ошо жер,
Манжунун каны Нескара
Бу сөзүмө көнсүн де.
Манжу журттан эл калбай
Көкөтөйдүн ашына
Каркырага келсин де,
Көкөтөйдүн көп кызык
Көз алдында көрсүн де.
Таш сайынган манжунун
Тазалары келсин де,
Күрмө кийген кытайдын,
Күчтүүлөрү келсин де.
Карыпчысын салынып,
Калдайдан бирөө калбасын
Беренжисин салынып
Беренден бирөө калбасын.
Ардактап ашка чакырдым,
Ай, Нескара, угуп ал,
Көкөтөйдүн өлүү мал
Кырк там толгон казына
Казына оозун ачамын,
Кадырлап уккула
Мүчөсүнө чачамын.

Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де.
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө,
Төбөңдөн тийген манжуну
Төбөсүнөн басамын,
Каптап кирип шаарын,
Төрт түлүгүн чачамын!
Андан ары барганда
Атактуу шаары Каканчын,
Каканчында кан Тулук,
Кайнап жаткан көп улук,
Чай алган тоонун кени бар,
Учмактуу Бээжин улуу журт,
Тыргоот деген эли бар.
Кайнап жаткан кытайдын
Канча түрдүү жаны бар,
Ал тыргоот капырдын
Катындан койгон каны бар.
Каарданса ал катын
Сайышка чыкса кокустан
Тогуз миң жандык алы бар.
Катындын аты Канышай,
Көтү кучак чоң катын,
Балбандыгы бир канча,
Катындан чыккан көйкашка,
Талаага салган там болгон,
Ал катындын жайы бул —
Тыргоотко кыйын кан болгон,
Кандыгын тартып алам деп
Кытайдын далай дөөсү жай болгон.
Каалаган эри Музкиндик,
Атагын айтат билгендер
Музкиндиктин катыны.
Жетип алып кабар айт,
Көкөтөйдүн ашына
Угар замат келсин де.
Уккан замат келбесе
Көкөтөйдүн кызыл туу
Үйү үстүнөн көрсүн де.
Тыргоот журтун тыптыйпыл,
Жылма чаап алат де.
Андан ары барганда
Алтын казган кенинде,
Сары-Суунун жээгинде
Күрпүлдөктүн Сары-Суу,
Сары-Суунун боюнда
Оркойгон күрөө көрүнөт.
Ал күрөөгө барганда
Кызыл сакал топусу,
Ал кытайдын сопусу,
Ошол күрөөдө болот кеч ил и.

Кебез белбоо, кең өтүк
Келберсиген көй кашка,
Кечилдин каны Коңурбай,
Найзакерден ыктууга айт,
Жоонун айласын билген мыктыга айт.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Үч-Каркыра конду де,
Баатыр болсо Коңурбай
Бул ашымдан калбасын,
Келбей коюп башына,
Катуу калба салбасын.
Бул ашыма келсин де,
Бул кызыкты көрсүн де,
Бул ашыма келбесе,
Бул кызыкты көрбөсө
Калайманды көрсүн де.
Андан ары барганда
Дөөдүр алп деген алпы бар,
Тикен алп менен Маңгуш алп,
Чоң Түкүбай балбан бар.
Орою суук, заары күч,
Алышканды кылган түз,
Мынча алпынын баарына айт.
Деп ошентип Бокмурун
Мааникерди мингизип,
Бадана тонду кийгизип,
Коросон оттук чактырып,
Капыр менен мусулман
Койбой баарын чакырып,
Көкөтөйдүн көп ордо
Кырка тиккен жанаша,
Көкөтөйдүн Бокмурун,
Кылымга салган тамаша.
Калкка салган кызыкты,
Аш берем деп желпинип
Ааламга салган бузукту.
Он эки миң кол менен,
Жоорукер минген жортуулчу
Жондоп түштү жол менен,
Жайнаган далай кол менен
Кокон каны Жүгөрү³
А да келди котурап,
Асманга учуп топурак.
Ооган каны Акун кан,
Желектүү найза желпилдеп,
Чоң тебетей селпилдеп
Ооган келди жол менен
Он эки миң кол менен.
Ара жерден чаң келди,
Анысы аз келгенсип
Ындыстандан да келди.
Ордолуу шайы, көк жеке,

Орчун Кокон, Маргалаң,
Аргымагы түрсүлдөк,
Ала көөдөн күрсүлдөк
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек,
Түркүн-түркүн бөлүнүп,
Түрү суук көрүнүп,
Келгендерде акыл жок,
Анжыяндын ак каңкы,
Аттарынын баары айгыр,
Куюшканы такыр жок.
Самарканда Санжыбек
Бу да келди жол менен,
Оодарылып ал келди
Он миңчелик кол менен.
Камчыларын бек тиштеп,
Жалгыз атын күш-күштөп
Кокон кандын Козубек,
Маргалаңдын Малабек,
Алтышаардын Алабек,
Букар каны Темиркан,
Мындан толгон кол келди.
Төрт кандын эли аралаш,
Аралаша мол келди,
Жыйырма миңче кол келди.
Төртөө төрткө бөлүнүп,
Төрөлүк түрү көрүнүп,
Ал төртөөнүн ичинде
Ала чапан кожо бар,
Ак селдечен молдо бар.
Көтү кучак чоң комуз,
Дутарларын тарттырып,
Алтымыштай жигитке
Акыштарын айттырып.
Анын ары жак жагынан
Чаң обого бурулуп,
Найза-найзага урунуп,
Найзачаны желигип,
Айбалтачан ээлигип,
Чамбыл-Белдин белинен,
Белендинин жээгинен
Жанаалы, Карач ал келди;
Кан Көкөтөй ашы деп,
Калың жыйын кашы деп,
Кызыл-Кыя жол менен,
Санаты он миң кол менен.
Анын ары жагынан
Темир аркан тор алып,
Көк темирдей көр алып,
Түпөгү жок найза алып,
Кууказык тулпар ат минип,
Кыл куйругун шарт түйүп,
Касаба найза дыркырап

Көкбөрү келди жол менен,
Он миңчелик кол менен.
Анын ары жак жагынан
Доолбас кулак тундуруп,
Курчтан кылган сыр найза
Колдору туштан сундуруп,
Жай жарагы бир кучак,
Телкызылдай ат минип,
Буудайык уулу Музбурчак
Букардын ары белинен,
Бузулган — Чамбыл жеринен
Кан Көкөтөй чоң ашын
Каадалап барып көрөм деп,
Кара кытай, манжу журт
Кармашса канын төгөм деп
А да түштү ошондо
Каркыранын боюна,
Кан Көкөтөй тоюна.
Ашуу ашып, таш басып,
Анталаңдап бек шашып,
Лоп дария жеринен,
Туурада нойгут элинен
Боз ала желек туу алып,
Бойбойлогон чуу салып,
Тулпардан тандап ат алып,
Жаш Айдардан кат алып,
Каркыранын боюна,
Кан Көкөтөй тоюна
Карача келген жол менен,
Тогуз миңче кол менен.
Кутпа жагын карасаң
Эйбит кандын эр Үрбү,
Эчен түрлүү тил билген,
Куралып калган кут менен,
Курама жыйган журт менен
Бөлүнгөн бөйрөк жол менен
Кан Көкөтөй ашына,
Калың жыйын кашына
Үрбү түштү жол менен
Алты миңче кол менен.
Анын бери жагынан
Сары-Арканы жердеген,
Салмактуу кыйын эр деген,
Жылкысы сонун кулача,
Маңдайы кашка тумарча,
Баарысы тулпар көй кашка,
Тулпары көйрөң түрсүлдөк,
Азаматы бир башка
Ала көөдөн күрсүлдөк,
Чаң төбөдө буркурап,
Айдаркандын көп казак
Өлөңүн айтып чуркурап,

Көк темирден тон кийип,
Казактардын кан Көкчө
Көгала тулпар ат минип,
Көгала желек булгалап,
Көкчө келди жол менен,
Санаты кырк миң кол менен.
Кемеге кенен оюлуп,
Сүт бото, тайлак, кысыр тай
Келгендерге союлуп,
Келген адам сабылып,
Уул ушундай болсун деп
Көкөтөйдүн Бокмурун
Ыраазы болуп жалынып.
Аны-муну дегиче,
Ачып көздү жумгуча,
Кара калмак, манжунун
Келип калган чени бар,
Уй түгүндөй көп калмак
Каптап калган чени бар.
Жети асаба туу келет,
Жер жарылган чуу келет.
Бир жак чети калмактын
Кетмендин белин жакалап,
Өөдө жагы ал колдун
Айгыр-Жалды бакалап,
Кимдин колу деп турса,
Чоң Жолойдун колу экен.
Кыйыктанса кокустан
Кыйратып бизди жеди деп,
Үтүрөңдөп таарынса
Кармап кетер бекен деп,
Чынмачындын Бээжинге
Талап кетер бекен деп
Өз билгенин бул калмак
Кылып кетер бекен деп,
Чатак болуп окустан,
Таарынып кетип кокустан,
Кырып кетер бекен деп,
Баш көтөргөн баатырды
Жайлап кетер бекен деп,
Алсыз чабал адамды
Кайнап жаткан калмакка
Байлап кетер бекен деп
Калмактын алды келгенде
Калың журт коркту жүгүрүп,
Баары жандан түңүлүп.
Байкуш аз журт канетет,
Үрпөңдөп жерди тебелеп,
Айласы барбы ал журттун
Бокмурунду жемелеп.
Ал аңгыча болгон жок,
Кудай бетин салбай кал,

Жер жарылып чуу келет,
Жети асаба туу келет,
Жер жайнаган кол келет.
Найзанын башы жылтылдайт,
Адамдын башы кылкылдайт,
Токтобой жүрөк зырпылдайт.
Тоо жарылып мол келет,
Толкуган деңиз кол келет,
Тозоктуу жанга зор келет.
Кимдин колу деп турса
Кан Жолойдун колу экен.
Калмактардын кан Жолой
Сөлөкөтү, сөөлөтү,
Атка минген келбети
Ала-Тоодой көрүнүп,
Карыпчысын салынып,
Каман сындуу чамынып,
Көрөр болсоң Жолойду
Кардуу тоонун дөбөсү,
Кара калмак төрөсү.
Кан Жолой кирип келгенде
Келгин мейман, келгин деп,
Жаадай учуп жүгүрүп,
Көкөтөйдүн балбаны
Жолойдун атын алганы.
Тоодой болгон Жолой дөө
Кампайып түшүп калганы.
Аркасынан калмагы
Уй түгүндөй уюлгуп,
Кошо түшүп калганы.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Журтка кылган азабы.
Азыркы болгон чоң түйшүк
Калмактардын казабы.
Келдиңизби, мейман деп,
Чоң Жолойдун алдына
Бокмурун басып барганы.
Бокмурунга кызматкер
Так отуз миң балбаны,
Калмактардын Жолойдун
Жээр ашын камдады.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Чоң шириге каптаган
Көкөтөйдүн кызыл алтын жамбыдан
Мөөсүлүңүз ушу деп,
Алып келип алдына
Алтоон тарта салганы.
Калмактардын кан Жолой
Карап туруп балага,
Ыраазы болуп калганы.
Кан Жолойдун союшка
Көкөтөйдүн сан кара

Тобун чечип айдады.
Эр Жолойдун колуна
Алты миң, ирик, миң, байтал
Союшуна берди дейт,
Жаткан төөдөй, уйдай кант
Чагышына берди дейт,
Алты миң төөнүн отунун
Жагышына берди дейт.
Жүктөлүп келген кара арак,
Калмакча көөкөр менен бир арак,
Алты жанга бир көөкөр
Суусунуна берди дейт.
Дүнүйөнү түптүгөл
Чарк ортого салды дейт.
Муну мындай таштайлы,
Нар жагынан баштайлы.
Жана кызык жана бар,
Ошондо, чаң, асманга бурулуп,
Каптап келген калың кол
Бирине-бири урунуп,
Кылычын кынсыз байланып,
Кылкылдап катар жүрүшүп,
Кири бар кара жоолукту,
Кежигеге түйүшүп,
Камыштан найза жайлашып,
Ар кимиси жанына
Муштумдай чокмор байлашып
Каптап калган кези экен,
Шибээнин* каны Ороккыр
Коңкулбоз менен чамынып,
Көрөр болсоң ошондо
Жабдыгына камынып,
Коңкулбозду булкунтуп,
Атырылтып жулкунтуп,
Он эки бута алдында
Шибээден бөлөк бөлүнүп,
Ошондо мунун сүрөтү
Жалаңгычтай көрүнүп,
Жети асаба туу келет,
Жер жарылган чуу келет,
Баштагыдан беш бетер
Жер майышкан кол келет.
Ошончону көргөндө
Түк көрө элек кайран журт
Чекеси кетип тырышып,
Алапайын таба албай,
Башчысы менен урушуп,
Баскан жерин тебелеп,
Бирөөнү бирөө жемелеп,
Элкин жаткан эл элек,
Эми талаан көрдүкпү.
Көкөтөйдүн чоң ашын

Көргөнү келген экенбиз,
Көп талоон көрүп кытайдан
Өлгөнү келген экенбиз.
Тогуз бөрү бир койдун
Таласа тарпын коебу?
Толкуган кытай бул элдин
Сабаса тарпын коёбу?
Көпкөлөңдүн кызматын
Көргөлү келген экенбиз,
Жер жайнаган калмактан
Өлгөнү келген экенбиз.
Нысабы кетип ат койсо
Түпкө чогуу жетет го,
Түгөтө кырып кетет го.
Аш жебедик, таш жедик,
Той жебедик, ок жедик,
Жабылып кетсе бул калмак
Жабылта жаасын тартат го,
Жалпы кырып биздерди
Акыйнегин айтат го,
Баарыбызды соо койбой,
Олжолоп алып кайтат го.
Түйшүктү чогуу кылат го,
Түк койбой бизди кырат го.
Мелтиреген түз экен,
Бет алып качар бел да жок,
Бейпай көрүп жатканда
Ажыратып алууга
Белгилүү Манас шер да жок
Таяна качар Талас жок,
Талкалашып чабышып,
Ажыратып алууга
Кабылан төрө Манас жок.
Үшкүрүнүп күйүнүп,
Алек болду адамдар
Аманат жандан түңүлүп.
Ал аңгыча болбоду,
Айта-буйта дегиче,
Ачып көздү жумгуча,
Көрөр болсоң Ороккыр
Ортого келди камынып,
Кызмат кылган миң балбан
Атын алды жабылып.
Атын балбан алганы,
Калк ичине кампайып,
Ороккыр түшүп калганы.
Көкөтөйдүн көп алтын
Ороккырдай баатырга
Көкөтөйдүн Бокмурун
Тартуу кылып салганы.
Тартуусун алып Ороккыр
Ыраазы болуп калганы.

Жети миң ирик, миң байтал
Союшуна берди дейт.
Жаткан төөдөй, уйдай кант
Чагышына берди дейт.
Жети миң төөнүн отунун
Жагышына берди дейт.
Жана кызык жана бар,
Бээжинден чыккан көй кашка,
Бендеден түрү бир башка,
Белгилүү Калча шери бар,
Белгилүү кечил эли бар,
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай
Ажыдаардай жүрүшү
Алтымыш жайсаң, иниси,
Каканчындын Бээжинден
Калчадан артык кимиси?
Алты миң кытай, сан калдай,
Бээжиндин калың канына
Белгилүү каны Коңурбай,
Найзакерден ыктуу кул,
Жоонун айласын ашкере билген
мыкты кул
Коңурбай жайын сураба,
Кийген кийими башында
Шуру отогот, маржан таш,
Жанында зундундун каны аралаш.
Карыпчысын калдайтып
Калмактан келет бир миң жан,
Беренжисин салынып
Берени келет канча жан.
Ошолордун ичинде
Белгилүүсү Коңурбай.
Коңурбай журтка дайын кан,
Шуру таштын башына
Тотукуштун куйругун
Токсон түрдөп сайынган.
Алгара тулпар булкунтуп,
Алтындан чылбыр жулкунтуп,
Алоокенин Коңурбай
Айлалуу тууган көй кашка,
Касаба колдо калкылдап,
Канча жабдык таш кесер
Билегинде жаркылдап,
Жүрүшүнөн чаң чыгып,
Добушунан жан чыгып,
Кабарыңда бар бекен,
Коломтодон көр чыккан,
Бүтүн кытай элинен
Коңурбай аттуу зор чыккан.
Адам түрүн көргүсүз,
Алоокенин калчага

Бет алып бенде келгисиз.
Астында тулпар Алгара
Айбандан артык жаныбар,
Каарына биз тийсек,
Ушу турган мусулман
Алоокенин Коңурбай
Жеке кырар алы бар.
Жанындагы жайсаңдар
Бөлөк, бөлөк бөлүнөт,
Бир жайсаңын караса,
Миң кишилик көрүнөт.
Көргөн сайын калың журт
Көңүлү жаман бөлүнөт.
Албан түрлүү балбаны
Аркадан чубап калганы.
Коңурбайдын кошчу кылган кырк
төрө
Кошо келип алганы.
Кошой, Төштүк, көргөн алп
Аң-таң калып калганы.
Алоокенин Коңурбай
Балбандыгы бир канча,
Баарынан мыкты көйкашка.
Асынып алган канча жан
Алеңгир жаа, сыр жебе,
Айып тапса кыргызга
Салат экен аңгеме.
Түрүн көрсө бул элдин
Түбүнө чогуу жетет деп
Кошой, Төштүк баш болуп,
Коңурбайды көргөндө
Как жарылып калганы.
Коңурбай ашка барганда
Керней, сурнай тарттырып,
Келбетин көрсөң мынчалык
Керикке жүгүн арттырып,
Келген жаны бир бөлөк,
Түрдүү, түрдүү балбаны,
Буйрук кылса Коңурбай
Балбаны ко кус катылса
Адамдын чыгат далдалы.
Алоокенин Коңурбай
Боконно сөөк болкоюп,
Болуп калган кези экен,
Оң далысы оркоюп,
Жер майышып басканда,
Толуп калган кези экен.
Кайраты толук, таш жүрөк,
Коңурбай жайын сураба,
Каарына алса кыргызга
Ушу жол салат чоң дүмөк.
Белимди бекем бууймун деп,

Бээжинден чыккан камданып
Белгилүү Манас жолукса
Алооке кунун кууймун деп.
Ок өтпөс тонду кийинип,
Акыл ойлоп, кеп ойлоп,
Канкор Манас, ал бурут
Ашка келет деп ойлоп,
Келген экен Коңурбай
Аш үстүнөн басам деп,
Аш үстүндө кармашып
Адамдын канын чачам деп.
Канкор экен Коңурбай,
Бир чочконун этине
Бир жегенде тойчудан,
Жарлык алса канынан
Катылганды сойчуудан.
Балбандыгы келгенден,
Ат оюнчу, жөө күлүк,
Айдын караңгысында
Жазбай аткан мергенден
Миңден тандап бирди алган,
Ошол өңдүү балбандан
Так он эки миңди алган.
Анын ары жагында
Канжар колдой балбаны,
Катылышкан душмандын
Катасыз чыгат далдалы.
Кан Коңурбай көк жалың
Кандай болот бурут деп,
Канжар колдуу балбандан
Так он миңди алганы,
Камынып түшүп калганы.
Анын ары жагынан
Жаа тартуучу ыктуусу,
Жан куткарбай кармоочу,
Чалма уруучу ыктуусу,
Аралаш келди артынан
Айбалта чабар мыктысы.
Көкөтөйдүн ашына
Чериктүү кытай эл келди.
Көкөтөйдүн ашы деп,
Көп жыйындын кашы деп,
Кан Коңурбай зор келди,
Каарына алганда,
Казылуу терең ор келди.
Кан Коңурбай алдына
Көкөтөйдүн Бокмурун
Алтымыш төөнүн алтынын
Азыр тартуу кылды эми.
Алтындан тартуу көп берип,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Калчаны араң тыйды эми.

Сегиз миң, ирик, беш миң бээ
Союшуна бергени.
Сегиз миң төөнүн отунун
Жагышына бергени.
Чөккөн төөдөй, уйдай кант,
Чагышына бергени.
Кан Коңурбай көк жалдын
Көңүлүн таап алганы,
Колдун баарын чогултуп,
Төшкө таяп салганы.
Жана кызык жана бар,
Муну мындай таштайлы,
Бер жагынан баштайлы.
Анын арка жагынан
Чаң обого бурулат.
Асман ачык, жер бүркөө,
Көктөн мунар бөлүнөт,
Көптүгү селдей көрүнөт.
Ач айкырык, куу сүрөөн,
Абайлап байкап караса,
Нескара колу көрүнөт.
Манжунун каны Нескара
Көптүгүн көрсөң кара курт,
Катылса салат көп санаа,
Өзү кара саат бир балаа.
Нескараны ошондо
Көргөн бенде чочуган,
Кара жолтой Нескара
Ажайыптан окуган,
Билгичтиги бир мынча,
Жадыгөйү бир башка,
Бээжинден чыккан көй кашка.
Артык сынчы, билгич кул,
Ары жагы Бакбурчун,
Уланды, Кеңтун, Дүңшанды
Нескара көргөн мынчаны,
Эсебин билет ал элдин,
Эсерин билет бул элдин.
Зордугун билет ал элдин,
Көкөтөйдүн ашы деп
Көрүнөө келип чогулган
Аздыгын билет бул элдин.
Манжулардын Нескара
Найзакердин ыктуусу,
Кара кытай манжунун
Айла табар мыктысы.
Тили бардын чечени,
Тилегиң каткан Нескара
Көп кытайдын көсөлү.
Береленип белсенип,
Белгилүү берен Нескара
Бет алып келди бул ашка

Пери ургандай теңселип.
Кыйла чатак кеби бар,
Алтайдын нары четинде,
Миң төөдө булун алдырып,
Миң балбанын Манаска
Бир кырдырып салдырып,
Көктөн көк айман жылдыз тутулган,
Эсенкандын алдына
Көрүнөө качып кутулган.
Эсенканга барганда
Баскан жерин тамандап,
Манас канды жамандап:
Кырк үйлүү кыргыз Алтайдан
Канкор Манас чыкты дейт,
Миң балбанды талкалап,
Өлтүрүп жерге жыкты дейт,
Кыйшыгын азыр кыйбасаң,
Кырк үйлүүсүн кыйратып,
Манасты кармап тыйбасаң,
Калайманды салды го,
Менин миң төөдөй булум алды го.
Түгөтпөсөң Манасты
Түйшүктү катуу салды деп
Эсенкандын алдына
Түз кирип айткан кеби бар.
Ачуусу келип Эсенкан,
Манаска алын келбесе
Баарын чогуу кырыл деп,
Каарданып Эсенкан
Айдап ийген жери бар.
Уят болуп Нескара,
Атаа, бурут, сени деп,
Кекенип калган жыластын
Эр Манаста кеги бар.
Көкөтөйдүн ашына
Келип чатак салууга,
Алакандай кыргызды
Такыр чаап салсак деп,
Айта келген Нескара,
Кытайлардын кеби бар.
Көкөтөйдүн көп ирик,
Көлдөп жаткан сан жылкы
Көмкөрө айдап Бокмурун
Союшуна бергени.
Каарданып бакырып,
Бокмурунду чакырып,
Нескаранын кеби бул,
Бокмурун барса жүгүнүп,
Мына мындай деди бул:
Ашына тоюп алармын, бурут,
Азап салып ашына,
Айлыңды чаап алармын, бурут!

Тоюна тозок салармын, бурут,
Тобуңду чаап алармын, бурут!
Кен Ташкенден көчүпсүң, бурут,
Алтындан өргөн бүчүңдү, бурут,
Ашка келбей койгонду
Барып чаап алам деп,
Антаңдаткан күчүнбү, бурут!
Күүлөнсөм күбүйм күбүңдү, бурут,
Күмүрөй кылам түбүңдү, бурут!
Какканы келдим калың кол
Капкайдагы жиниңди, бурут!
Жаадырамын башына
Жайдын күнү кышымды, бурут,
Ашыңды чаап мен алып,
Күбүймүн капкайдагы ышыңды, бурут
Аш үстүнөн казамын
Түшүп кетер орунду, бурут,
Каардансам мен азыр
Каптатамын колумду, бурут!
Аш берген ушу жериңди, бурут,
Чоң ишенип жүргөнүн
Канкор Манас эринби?
Казанга колум маламын, бурут,
Этиңди талап аламын, бурут.
Башчыңа колум саламын, бурут,
Майлуу этин талап аламын, бурут.
Арышты керем, шайлап кой, бурут,
Айтканым азыр камдап кой, бурут!
Камдабас болсоң, кебиңди айт, бурут
Кагыша турган жериңди айт, бурут!
Нескара каардуу кеп айтып,
Так ушундай деп айтып,
Бура тартып бор атып,
Боз жезден кылган чоор тартып,
Чоң күрөн менен желди эми,
Коңурбай менен Жолойго
Кеңешке жетип келди эми.
Ээй, Коңурбай, чоң Жолой,
Эселек кыргыз буруттун,
Эсебин алам бул журттун.
Ашына карап турбайлы,
Алптары канча сынайлы.
Алпынын алы жок болсо,
Ашына найза суналы,
Түк койбой баарын кыралы,
Бууданын тартып алалы,
Бул ашынын үстүндө
Бузукту мыктап с ал алы.
Кемегесин талайлы,
Келгендерин сабайлы.
Аш берген жерин таптайлы,
Аш бышырып отурган

Кызматчысын каптайлы!
Кычык, суук кеп айтып,
Кызталак, бурут деп айтып,
Обу жок тон кийишип,
Ороңдошуп тийишип,
Тамаша сүйгөн бурутту
Талап такыр алалы.
Берген ашын тыялы,
Башчыларын жөөлөйлү,
Малынын баарын ээлейли,
Каяшаяк бергенин
Түк койбой такыр кыралы,
Кеп билбеген момунун
Тирүү байлап алалы.
Каканчындын журтуна
Дене кул кылып салалы.
Каны мындай деген де
Караламан кара журт
Карап эми турабы.
Кытай, калмак балбаны
Көкөтөйдүн эт бышырган кемеге
Талап жатып калганы.
Талаганга жөн койбой
Кызматкерин сабады.
Кара калмак, манжу журт
Көптүгү түмөн кара курт.
Чогулуша карашып,
Бышпаган этти талашып,
Алсызынан күчтүүсү
Күрсүңдөп тартып алышып,
Көкөтөйдүн кызматчы,
Акылынан шашышып,
Таштап ийип казанды,
Тоо таяна качышып,
Кошой менен Төштүктөн
Жардам тилеп качышып,
Энтелеңдеп дүрбөшүп,
Алапайын таба албай,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Эне-атасын тилдешип,
Качып үркүп жүгүрүп,
Кайран жандан түңүлүп.
Манжунун каны Нескара
Чоң күрөң менен чамынып,
Артык сынчы айлакер,
Алп сыноого камынып,
Беренжи тонун жамынып,
Кылычын кынсыз салынып,
Көрөр болсоң Нескара
Көк камандай чамынып,
Баатыр Манас мында жок,
Мусулмандын баарысын

Айласы келсе Нескара
Кырайын деп камынып,
Капырдын каны Нескара
Карааны тоонун теңиндей,
Каны Манастан айла болбосо
Түк койбой баарын жегидей.
Азууларын аркайтып,
Ат күлүгүн түк койбой
Ашта жыйып алды эми,
Чубатууга салды эми.
Мусулманды түк койбой,
Алпын жыйып алганы,
Чоң, Кошойду баш кылып
Чубатууга салганы.
Катагандын кан Кошой,
Карап сынап алганы.
Ат-Башынын Чеч-Дөбө
Эби менен жер кылган,
Азып кеткен кыргызды
Эби менен эл кылган
Катагандын кан Кошой
Сексен бешке жетиптир,
Бар кайраттын баарысы
Боюнан качып кетиптир.
Мойну кеткен узарып,
Соолуп көзү кызарып,
Мууну кеткен былкылдап,
Көзү нары жакта жылтылдап,
Эки кычык ириңдеп,
Бүткөн бою дирилдеп,
Карып калган жан экен,
Буруттардын Кошою
Канча айласы бар экен.
Каардансам койбоймун,
Бул өңдөнгөн чалдардын
Сексенине тойбоймун.
Элемандын эр Төштүк
Эми түрүн көрдү эми,
Артык көзүн салды эми,
Аны сынап калды эми.
Кайран Төштүк канетет
Оң далысы кең экен,
Ойротту бузар эр экен,
Билеги жоон, таш жүрөк,
Балбандыгы башка экен,
Туулган эрдин сырттаны,
Өзү элдин кутманы,
Артык баатыр жан экен.
Алты жылга оңолбос
Кырс муундугу бар экен.
Эти калган көк ж ашы к,
Каны калган бир кашык.

Боконо сөөгү толгуча,
Жети жылы болгуча,
Алышса канга тойбоймун,
Бул Төштүктү койбоймун.
Жоо-жарагы бир кучак,
Буудайык кандын Музбурчак,
Муну көрүп турганы,
Муну кошо сынады.
Кайран Бурчак канетсин,
Алагар көзү чолпондой;
Ай кулагы калкандай,
Мойну жоон бүт экен,
Бүткөн боюн карасаң
Токсон эрдин күчү экен.
Туулган экен артык жан,
Сөлөкөтү, сөөлөтү,
Атка минген келбети
Шибээнин каны Ороккыр,
Ороккырга барабар.
Балтасы башка кир экен,
Маанисин байкап отурсам,
Баатырлардын бири экен.
Айдаркандын эр Көкчө
Астына кирип барганы,
Аны сынап салганы.
Көгала аты түрсүлдөк,
Жоон өпкө күрсүлдөк,
Шылдыр айран, тарс элек,
Шыңкылдаган эр Көкчө
Кыз кайраттуу бадирек.
Этегине кат койгон,
Эр Көкчө деп ушуну
Кандай акмак ат койгон.
Анын бери жагында
Чыканактай эр Агыш,
Бүткөн бою тарамыш.
Аны көрүп алганы,
Абыдан сынап калганы.
Көргөн жандын көөнү ток,
Жөөдө балбан, атка жок,
Кармашканга салган чок,
Бука моюн, буура сан,
Адамдан бөлөк сыны бар.
Булкушканды куураткан,
Найза сунуп айкырса
Ыктуулугу бар экен,
Маша кармап жаа тартса
Мыктылыгы бар экен,
Ач арстан төштөнгөн,
Алгыр бүркүт көздөнгөн,
Кооз болот, сыр найза
Койкойтуп бийик аштаган

Бет алышкан балбанын
Жыгып жерге жанчтаган,
Найза белден майышат,
Кокусунан чырдашса
Каканчындын Бээжинге
Алты күн ушу сайышат.
Чыканактай Агышты
Аз жактырып калганы.
Кууказык минип чамынып,
Куп алдынан ээлигип
Көкбөрү чыга калганы,
Аны сынап алганы.
Телегейи тең экен,
Урумкан уулу Көкбөрү
Аябаган эр экен.
Кең көкүрөк, жайык төш,
Ары балбан, ары шер,
Сакалы суйдаң бириндеп
Көсөөлүгү бар экен,
Салышып жоого болгон маш
Көсөмдүгү бар экен.
Кызыл найза, зулпукор
Кынап берчүү эр экен,
Биздин Какан, Бээжинге
Кырк күнчүлүк сайышка
Чыдап берчүү эр экен.
Айбалта чабар ыктуу экен,
Адис болгон согушка,
Жоонун айласын табар мыкты экен,
Алача бойлуу, өзү эңчер
Эрге ылайык кул экен.
Бул жалгыздан коркпостон
Темир аркан торчондон
Тегиз канжар колчондон
Тегерете жиберип,
Теги азапка салармын.
Алтымыш аяр, миң, балбан,
Арстан өзүм баш болуп,
Абайлап жүрүп кедейди
Бир аңтара сайып салармын.
Кара сууда сал барбы,
Кан Коңурбай турганда
Боо жетер кан барбы?
Жолу каткан бурутка
Жолоюм калба салбайбы,
Буйрук кылып жиберсем
Түктүү таман Түкүбай,
Алакандай бурутту
Баарын байлап албайбы!
Келберсиген Нескара
Кокон кандын Козубек,
Козубекти көргөндө

Кодоңдогон деп койду.
Маргалаңдын Малабек,
Малабекти көргөндө
Желедеги кулундай
Чодоңдогон деп койду.
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек —
Эркек кара каргадай
Модоңдогон деп койду.
Калың, кара мусулман
Чогуу экенин билди эми,
Канкор Манас ал жерде
Жок экенин билди эми.
Кайраттуу эрим кан Жолой
Кара тоонун сеңирдей,
Чын катылса Коңурбай
Чыңоолу кызыл темирдей.
Чын аш берем деп келип
Чынмачындын калкынан
Кыргын болду дедирбей
Айтканыма көн, бурут,
Дегенимди бер, бурут!
Көкөтөйдүн Мааникер —
Кара байыр казанат,
Кайыпка чалыш бу жылкы
Куйрук, жалы бөлүнөт
Бизге ылайык көрүнөт.
Чалгынга минсе чарчабас,
Оорукка минсе оорунбас.
Канаты бар мал экен,
Канга ылайык жан экен.
Беренжини байланып,
Бээжинди беш жол айланып,
Берендер минер мал экен,
Тулпардык сыны бар экен,
Берендер минип белсенип,
Бээжин жүрөр мал экен.
Дегениме көн, бурут,
Мааникерди бер, бурут!
Мааникерди бербесең,
Айтканыма көнбөсөң,
Андай-мындай дебеймин,
Тарткан этиң жебеймин!
Менин чыккан жерим Бакбурчун,
Көкөтөйдүн Мааникер
Күлүктүгүн мен уктум.
Манжу, кытай элим бар,
Мааникерди бербесең
Бурут, сенде кегим бар.
Беренжини салынып,
Берендер минер мал экен.
Карыпчыны салынып,
Калдайлар минер мал экен.

Алтын, күмүш артууга,
Эсенканга тартууга
Эптүү күлүк Мааникер.
Отогот таш кийүүгө,
Ойдолотуп жүрүүгө
Опсуз күлүк Мааникер,
Мааникер тулпар бар экен,
Бээжиндин Карыканына
Ылайыктуу мал экен.
Күрмө кийген калмактын
Күчтүүсү минер мал экен.
Таш сайынган кытайдын
Тазасы минер мал экен.
Көкөтөйдүн ашы экен,
Көп жыйындын кашы экен.
Мааникерди бербесең
Сынап билген сыным бар,
Сала турган чырым бар.
Ашыңа моюн бурбаймын,
Атаңдын көрү, бурут кул,
Мааникер албай тынбаймын!
Азыр талайм мүлкүңдү,
Карып кылам журтуңду!
Койбой кырам бириңди,
Эми кагам жиниңди!
Тооракты, Чылан жолунан
Тоодой Жолой колунан
Тозокту кыйын салгансың,
Миң балбанды кыйратып,
Миң төөдө чайын алгансың.
Мына ушундай иш кылган,
Бул кордугуң дагы бар.
Бул сөзүмө көн, бурут,
Чатакташпай, чыр кылбай
Баштагы өткөн айыпка
Мааникерди бер, бурут.
Айта турган кебим бар,
Бурут, сенде кегим бар.
Карыкандын алдынан,
Кандан буйрук алганда
Миң төөгө алтын пул жүктөп,
Бурут сенин айыңдан,
Соода кылып барганда
Чатак кылдың талаадан,
Миң балбан кырып салгансың,
Миң атанда дүнүйө
Олжо кылып алганың.
Канга катуу иш кылып,
Муну менен сен, бурут,
Айыптуу болуп калгансың.
Калайманды салууга,
Камына чыгып Бээжинден

Бурут сени талап алууга
Камынганым мындан бил:
Ок өтпөс темир тонум бар,
Сени талап алууга
Он эки түмөн колум бар,
Коңурбай аттуу зорум бар,
Кодоңдогон бурутум,
Сенден алар жообум бар.
Тикиреңдеп силкинсең,
Тим эле кармап аламын,
Кырк аркан бою зынданга
Алып барып саламын,
Атаңдын көрү, ит бурут,
Минтип кегим аламын.
Бул ашыңа турбаймын,
Мааникер албай тынбаймын!
Аламын Мааникер өңдүү малыңды,
Көрдүм Кошой карыңды.
Мааникерди бербесең
Башыңа койбойм жаныңды.
Көп жинимди карматсаң
Бул ашыңдын үстүндө
Тополоңду чыгарам,
Коктуңду канга сугарам.
Чыр жок жерден чыр чыгып,
Калышсам деп келгемин,
Чынмачындын Бээжинден
Чындап жиним агытып,
Салышсам деп келгемин.
Мааникердин үстүнө
Жалаң алтын артыңыз,
Чатакты коюп, сен, бурут,
Азыр мага тартыңыз.
Ашка, тойго мингенде.
Кылтылдатып жүргөнгө
Кыйын экен Мааникер!
Нескара айтып турганда,
Мындай күчтү кылганда,
Кара кылган Манас жок,
Минтип кудай урганда
Жылгындуу Кең-Кол, кең Талас,
Жер эсине бир түштү,
Жыргалдуу Манас кабылан
Эр эсине бир түштү.
Нескара кепти баштады,
Көкөтөйдүн мырзасы
Көк жоргонун үстүнөн
Учуп кете таштады.
Билегинен сап кетти,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Жүрөгүнөн кап кетти.
Асмандан алданын күнү бүркөлүп,

Башына алтымыш санаа бир келип,
Акылынан шашканы,
Жооп кылып кеп айтпай,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Элден чыга качканы.
Эл атасы Кошойго
Эр Бокмурун барганы,
Арман кылып ыйлады,
Абакеси Кошойдон
Акылын сурап турганы.
Көкөтөйдүн көп дүйнө,
Адам тилин албастан,
Чачканы келген экемин.
Ит көрбөгөн кордукту
Көргөнү келген экемин.
Кара кытай, манжудан
Ажалдан мурун арманда
Өлгөнү келген экемин.
Энтеңдеген калмакка
Сабатканы келипмин,
Элдин-журттун баарысын
Аш берем деп кылымга
Талатканы келипмин.
Калмактан катуу күч келди, аба,
Ойлосом манжу бүт келди, аба,
Өмдөлүп өбөк бол, аба,
Өлүүчү жанга жөлөк бол, аба!
Нескара сындуу кан чыкты, аба,
Каарынан жан чыкты, аба!
Калмактан кыргыз өлөт бейм, аба,
Калкымды кытай бөлөт бейм, аба,
Түйшүктү башка салат бейм, аба,
Түрү суук кара кытайлар
Түгөтүп чаап алат бейм, аба!
Кумурскадай көп капыр
Төбөбүздөн басат бейм, аба,
Төрт түлүктү чачат бейм, аба,
Дүмүрдү казып өтөт бейм, аба!
Азапты башка салат бейм, аба,
Айдап барып шаарына
Дене кул кылып алат бейм, аба!
Кара калмак, манжунун
Дегенине көнөлү, аба,
Калкты кырып ийбесин,
Мааникер сурайт, берели, аба!
Сан дүйнөнү чачалы, аба,
Самаркан көздөй качалы аба!
Ашың менен апат бол
Аш берген биздей болобу, аба,
Кумурскадай кытайдын
Колуна түшкөн оңобу, аба!
Ар бузук сөздү жыйнады,

Атадан калган мал эле,
Мааникерди сурады, аба.
Ай караңгы түн болду, аба,
Азап тарткан күн болду, аба.
Куураган майга мас болуп,
Аш берем деп келиппиз, аба,
Азапты артык көрүппүз, аба,
Ажалдан мурун өлүппүз, аба!
Улуунун тилин албадым, аба,
Эми убарага калганым, аба!
Билгичтин тилин албадым, аба,
Аш беремин деп келип
Билчелик күчкө калганым, аба!
Көкөтөй кандын көп дүйнө, аба,
Кытайлар күнүн көрөт бейм, аба,
Кыстоо түшүп куу жанга,
Төбөбүздөн көмөт бейм, аба,
Сазайды минтип берет бейм, аба.
Мааникерди тартсак бейм, аба,
Бар дүйнөнү чачсак бейм, аба,
Күүгүм кире күн бата,
Элдин алды ным жата
Мусулман карай качсак бейм, аба!
Анда Кошой муну айтат:
Аш берген киши айыпкер, балам,
Калк жыйган киши күнөөкөр, балам,
Эңкейиште чөп экен, балам,
Капырдын калкы көп экен, балам.
Өөдөнүн чөбү бас экен, балам,
Мусулман журту аз экен, балам.
Кара калмак, манжу журт
Кадимден эле бери укканбыз,
Мусулманга кас экен, балам!
Дегенине көнүңүз,
Мааникерди бериңиз.
Калмак азап саларын
Эбак эле билгемин, балам,
Кабылан Манас канкордун
Кежирине не тийдиң, балам!
Кытайдын кылган кордугун, балам,
Тилимди алсаң анан көн,
Кеңеш кылып Манаска,
Мааникер берсең, анан бер, балам.
Кабылан Манас канкор шер
Телегейи тең ошол,
Ичин карап отурсаң
Жер жүзүнөн кең ошол⁴.
Ошо Манас келбесе,
Бу зордугун көрбөсө,
Өзү жооп бербесе
Уй түгүндөй көп кытай
Төбөбүздөн басуучу,

Төрт түлүктү чачуучу,
Ысабы жок калмак журт
Түбүбүзгө жетүүчү,
Түгөнгөн Жолой баш болуп
Түгөл кырып кетүүчү.
Бай болуп кылдың чоңдукту,
Баары журттту чогултуп
Башыңа салдың кордукту, балам.
Кабар жибер Таласка,
Кечикпестен бат жибер
Кабылан төрө Манаска.
Эр болсо, Манас келсин де,
Калайманды салсын де,
Кайнап жаткан кытайдан
Ажыратып алсын де.
Түгөл кара калмактар
Түпкө чогуу жетти де,
Түп көтөрө кыргызды
Түгөтө чаап кетти де.
Баатыр Кошой карыңды
Калмак байлап алды де,
Калган алптын баарысын
Такыр кырып салды де.
Кабылан Манас беренге айт,
Көк сүлөөсүн бөрк кийген,
Көк ала калкан ойногон,
Байдын уулу Бакай кан,
Башын бар алтынга жөлөгөн,
Айла тапкыч акылман,
Берен Бакай карыга айт,
Берендердин баарына айт.
Алтын айдар чок белбоо
Бээжиндеги Азиз кандын жалгызы
Келип конгон Таласка,
Чоро болгон Манаска
Кабылан Алмамбетиме айт.
Намызга тууган артык эр,
Көгала сындуу ат минген,
Көк ырапыс тон кийген
Көк жал Чубак беренге айт.
Алтымыштын артыгы,
Кырк чоронун кыйыны,
Атка жеңил тайга чак,
Уйкусу жок жолго сак,
Азаматтын сүрөөнү,
Кан Манастын тиреги
Улак кандын Сыргакка айт.
Үзүктөй калпак Шуутуга айт,
Кыргыз чал өңдүү карыга айт,
Кырк чоронун баарына айт.
Кан Көкөтөй ашы деп,
Көкөтөйдүн Бокмурун

Каркырага конду де,
Кабар айтпай силерге
Мусулмандын баарысы
Кара элечек болду де.
Белин бекем буусун де,
Канкор Манас кабылан
Берендиги чын болсо
Кайнап жаткан кытайды
Бээжинге чейин куусун де.
Күн өлчөөсү алты күн,
Алты күндөн калбасын.
Колоп калды деп баргын
Кошой баштык карысын,
Талап кетти деп баргын
Аштагы эттин баарысын.
Күйүттү күчтүү салды де,
Күчтүүсү Жолой, Коңурбай,
Көй буудандын баарысын
Такыр тартып алды де.
Сейилге барган ордо кыз,
Олжо катын кылды де.
Эт бышырган кызматкер,
Көсөө менен токмоктоп,
Эки миңин кырды де.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Көпчүлүктү чогултуп,
Көп кызыкты кылды де.
Кеңеш кылбай Манаска
Бокмурундун сааты де,
Ал саатына таарынбай,
Тамашаны салсын де.
Кабылан Манас кайран эр
Кара калмак манжудан
Ажыратып алсын де!
Арманын айтып эр Кошой,
Алты күлүк ат берип,
Алакандай кат берип,
Күн кылкылдап батканда,
Кара калмак, көп манжу
Калдайып чогуу жатканда,
Уйгу-туйгу болушуп,
Жабыла аттан түшкөндө,
Улуктардын баарысы
Дым чыкпастан жатканда,
Эми киши жүрбөйт деп,
Өң заңыты кытайдын
Барсылдак борун атканда,
Бучкагына теңебей
Зыңгырап кытай жатканда,
Бурутту олжо кылдык деп,
Аш үстүндө бурутту
Олжолоп алып тындык деп,

Керней-сурнай тартканда,
Бадананы кийгизип,
Бир адамга билдирбей,
Бир адамга туйдурбай,
Мааникерди мингизип,
Ууруларча аткарып,
Арстан төрө Манаска
Түн ичинде Айдарды
Жибергенин көргөмүн.
Ошондо жайма көкүл жаш Айдар
Бадана сындуу тон кийип,
Мааникер сындуу ат минип,
Жердин үстүн сыдырып,
Адам уулу уккан жан
Бирөөн койбой кыдырып,
Күндөп-түндөп жол жүрүп,
Ат аябай мол жүрүп,
Арага түнөп калбастан,
Өргүп тынып албастан,
Жетип барды Талас
ка,
Кабар айтмак болду эми
Кабылан төрө Манаска.
Кабардан Манас калганы,
Кара малга мас болгон
Кара жолтой Бокмурун
Кабар айтпай салганы.
Көкөтөйдүн көпкүлөң уулу Бокмурун
Кан Көкөтөй өлгөндө
Көп жыйнаган сабылып,
Кабар билип, кеп укпай,
Кан Манас калган таарынып.
Өрттөй көзү жайнаптыр,
Көрөр болсоң кабылан
Кан ичмеси кармаптыр.
Кабагы бийик, өңү заар,
Канкор өңдүү кай жан бар?
Майлаган буудай жүздөнгөн,
Күүгүм туман көздөнгөн,
Бет алышкан болгон мерт,
Бет алган жагы кызыл өрт,
Кайраты кыйын, заары күч,
Катылганды кылат түз.
Төрөсү төөдөй так минип,
Ойрон Бакай баш болуп,
Он, жагында жыйырмасы,
Бири миңге татыган,
Тегиз көк жал жыласы,
Кан Алмамбет баш болуп,
Сол жагында жыйырмасы,
Жекени белге курчанган,
Жети сан кара кол болсо,

Жеке аралап кол салган,
Желмогуздай жыласы.
Манас кандын кырк чоро
Найзакерден ыктуулар,
Ал чоронун ичинде
Ажыбай, Чубак мыктуулар,
Өзү көк жал көй кашка,
Кырк жерден келген кырк кашка,
Кыркынын жөнү кырк башка.
Кыйгактуу найза, кызыл бөрк,
Күйүп турган кызыл өрт,
Жоо бөрүсү кырк чоро,
Төлөмөндүн төлгөчү
Төлгө тартып башында,
Ырамандын Ырчы уулу
Ырдап турат кашында.
Каары тышка айланып,
Манас кандын кырк чоро
Кынсыз кылыч байланып,
Кан Манастын жанында
Турган экен чамынып
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Ыкыс берип камынып.
Берен Манас алдына
Алты күлүк ат берип,
Басып барды жаш Айдар
Алакандай кат берип.
Кошой, Төштүк каныңыз,
Биздин кыйналып кетти жаныбыз.
Кан Көкөтөй ашы деп,
Калың жыйын чогулуп,
Кырылмак болдук баарыбыз.
Көкөтөйдүн ашына
Көк жал Манас, барыңыз,
Кара кытай, манжудан
Ажыратып алыңыз.
Ажыратып албасаң
Түйшүктү башка салгыдай,
Түрү суук кытайлар,
Түгөтө чаап алгыдай.
Кошой, Төштүк өлгүдөй,
Кара кытай, манжулар
Камчыга ченеп бөлгүдөй.
Калтырбай түгөл кыргыдай,
Калча, Жолой, Нескара,
Ушул үчөө биригип,
Өз билгенин кылгыдай.
Коломтодон көр көрдүк,
Кара кытай, манжудан
Коңурбай аттуу зор көрдүк.
Жолой салды зордукту,

Мааникерди бергин деп,
Нескара салды кордукту.
Татытмак болду туздарды,
Таламак болду кыздарды.
Нескарадан сын чыкты,
Кара калмак Жолойдон
Катуу калба чыр чыкты.
Эр Коңурбай баш болуп,
Белин бекем буугудай,
Айласы келсе кытайлар
Алооке кунун куугудай.
Кан Көкөтөй ашында
Кабылан Манас өзүн жок,
Коросон оттук чактырдык,
Капыр менен мусулман
Койбой баарын чакырдык.
Калк чогулуп топурап,
Асманга учту топурак.
Кара курттай быжылдап,
Караса көзгө илинбей,
Кайсы экени билинбей,
Капыр менен мусулман,
Кайнап толду кыжылдап.
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Сарып болуп чачылды,
Көп алтындын баарысы
Аяк асты басылды.
Алда нече мүлүккө,
Ат Мааникер күлүккө
Нескарасы асылды.
Аш берүүчү Бокмурун
Элден чыгып энтеңдеп,
Музбурчак, Көкчө каны бар,
Оогандын Акун кары бар,
Урумкан уулу Көкбөрү
Эр сырттаны дагы бар.
Эч ким такаат бере албай,
Уй түгүндөй капырдан
Эндиреп калган чагы бар.
Сасык айран, көк курут
Көкөтөйдүн арам сийдик Бокмурун
Ишенип алтын күбүнө,
Жетип койду а л бала
Калың журттун түбүнө!
Бала мындай деген соң,
Атаңдын көрү жаш Айдар,
Бокмурун экөөң мас Айдар!
Кан Көкөтөй өлгөн соң,
Чын дүйнөнү көргөн соң
Кабарды не бербейсиң?!
Баштап берген ашыңа, Айдар,
Балакет туусун кашыңа, Айдар,

Калың казсын орунду, Айдар,
Капырлар кылсын сонунду, Айдар,
Ит таласын этиңди, Айдар,
Ким көрсүн сенин бетиңди, Айдар.
Калмак жесин башыңды. Айдар,
Капыр жесин ашыңды, Айдар,
Бу сөзүңдү ким уксун, Айдар,
Бир караңгы түн уксун, Айдар,
Күч келсе келген эбиңди, Айдар,
Баштатан көргөн жок белең,
Кан төгүшкөн Бээжинди Айдар!
Канкор Манас барбайып,
Кан ичмеси кармады,
Оозунан жалын шыркырап,
Каалгадай кашка тиш,
Кабылан Манас канкоруң
Бөлө-бөлө чайнады.
Зулпукор сууруп кынынан,
Кубарып өңү кубулду.
Жайма көкүл жаш Айдар
Баланы баса жыгылды.
Кылычты кынап аларда,
Жайма көкүл жаш Айдар
Курмандыкка чаларда
Кайран катын Каныкей,
Кара сурдун сулуусу,
Мусулмандын нурдуусу,
Көрөр болсоң жеңеңди
Көп акылман энеңди
Ошондо ак тамагы балкылдап
Ак эмчеги жаркылдап,
Кыдырата кырк ачкыч
Көнчөгүндө шаркылдап,
Көрсөң жеңең жаркылдап,
Аркардай таңы кылайып,
Айкөл төрө алдына
Акырын сүйлөп муңайып,
Шекер сөздүү, нур көздүү
Жыпар күңкүп, жез бурап,
Арачалап кан сурап,
Бөдөнөдөй кайран көз
Бөлөк-бөлөк жаш кетип,
Карагаттай кайран көз
Камчы бою жаш кетип,
Кылыктанып сабылып,
Кымбат баа жеңекең
Кылычын кармап ошондо
Төрөсүнө жалынып:
Жалгызга жалгыз тийген болобу,
Жалгызга тийген оңобу?
Сен аша албай жаткыдай
Кара адырмак тоо эмес,

Калмактан келген жоо эмес,
Кыясы кымбат тоо эмес,
Кытайдан келген жоо эмес.
Дурус эмес мунуңуз,
Чаппай тура туруңуз.
Кылычын, кылымды чапсаң, тоёбу,
Жалгыз деп, кайсап таштасаң,
Тешигин, текши толобу?
Бу да бир атанын жалгызы,
Карып бир кылсаң, болобу,
Капырай, кабарчы сойгон оңобу!
Көп сөздү айтып бөлүнүп,
Кылычты кармап Каныкей,
Көзүнөн жашы төгүлүп,
Арачы союп койду деп,
Акылсыз деп билбейби.
Жети күндүн бири өлүм,
Айтылмышы чын болсо
Танда макшар күнүндө
Кара эшек кылып минбейби.
Жары бар өзөн кыядан,
Төрөм, жалгыз элең уядан.
Аккула тулпар болбосо
Аркалап минер буудан жок,
Жалгызды сойсоң, чоң уят,
Сиз менен аркалашар тууган жок.
Жалгыздын жанын кыйбасаң
Өрт өчкөндөй кылбасаң!
Кайгырып карап турабыз,
Катын да болсо сурайбыз!
Каныкей айтып мындай сөз,
Арачалап турганы.
Ошондо көк сүлөөсүн бөрк кийген,
Көк ала калкан ойногон,
Алты ай келер азапты
Азырынча болжогон,
Айтып турса сөзү ачык,
Олуят Бакай көзү ачык,
Капилетте сөз тапкан,
Караңгыда көз тапкан,
Астыга салса ак жолтой,
Аркага салса сан колдой,
Арага түштү карыя,
Абасы Бакай олуя.
Ошондо Бакай муну айтат:
Кымбаттуу сөзүм билип ал,
Кырааным Манас, тилимди ал.
Бу да жалгыз, сен жалгыз,
Жалгыздын жанын кыйбачы,
Өрт өчкөндөй кылбачы?
Канкор Манас-жан досум,
Кан экенин чын болсо

Дегениме көнүңүз,
Кашык канын бериңиз?!
Уйпалап ийсең баланы
Уят болот мунуңуз,
Калың ашка баргыча,
Калк кабарын алгыча
Сабыр кылып туруңуз,
Өз журтуңду өлтүрсөң
Өкүмдүк болот мунуңуз.
Жылгындуу Кен-Кол, кен Талас .
Аккула атты сугардың,
Акмактык кылган Бокмурун,
Ачууңду мындан чыгардың.
Көп жердин көрдүн танабын,
Балага салып калбагын
Бокмурундун азабын!
Албан түрдүү сөз айтып,
Абасы Бакай карыя
Арага түшө калганы,
Кайран катын Каныкей
Кабыландын астынан
Баланы сууруп алганы,
Арстан Бакай, Каныкей
Ажалынан куткарып
Аман айрып калганы.
Султан Манас кабылан
Доолбас колго алганы,
Жез чокморду көтөрүп
Ортого чапты балбаны,
Кулак тунуп кыркырап,
Жоо келгенсип калганы.
Манас кандын кырк жайсаң
Кыркынын аты кырк кашка,
Кыркынын жөнү кырк башка,
Кылымды бузчу көйкашка.
Канкоруңдун казына
Кырк бөрү кирди жабылып,
Кыйын жеңең Каныкей
Ок өтпөс кыйын тондорду
Кылып койгон камынып,
Кырк чоро ок өтпөс тонго жабылып,
Кыркынын тону кырк башка,
Ошо тондун ичинде .
Алмамбет кийчүү Сарынжи,
Жакасында каты бар,
Алмамбеттин аты бар.
Ушу тонду жасаган
Каныкей жеңең каркыбар.
Кызматын карап отурса
Кылымга татыр баркы бар.
Ичин буулум ичтеген,
Тышын бурчтап тыштаган,

Аркагын асыл темир мадаткан,
Найзалашса этке өтпөй,
Алышкан жанды жадаткан,
Куп келтирип ал тонду
Кыркына болжоп жасаткан.
Бет алышкан жоо болсо
Бек муштаса кетер деп,
Бейажал өлүм жетер деп,
Бейлебей койсом бекер деп,
Кыркына кылган кырк чопкут,
Кымбаттыгын билгизди,
Казынадан кырк чопкут
Кырк чорого кийгизди.
Кыйын жеңең Каныкей
Кымбаттыгын билгизди.
Топчулугу бир тогуз,
Омууроого түйгүздү.
Ойрон жеңең Каныкей
Кырк чорого ошондо
Ок өтпөстү кийгизди.
Көк темирдүү туулга
Берен балдар жөн турбай,
Белгилүү жерден жоо келсе
Бет алыша кетер деп,
Маңдай-тескей турушса,
Айбалталап чабышса,
Айкырышып урушса,
Айбалта тийип кетер деп,
Ажалы бөөдө жетер деп,
Кыркына кылган кырк туулга,
Кыйындыгын билгизип,
Көмкөрүп башка кийгизип,
Кыркына кылган кандагай,
Ашагандан, машаган,
Айлалуу жеңең жасаган.
Ашаткыга салдырып,
Боёгун болжоп кандырган,
Кеп кызыкка батырган,
Келекеге жаткырган,
Кандагайдын тигерин
Аруукеге бийлетип,
Так токсон беш балбанга
Токсон күнү ийлетип,
Ичин жибек ичтетип,
Иштүү келин кыздарга
Жыйып алып тиштетип,
Жарабас жерин сөктүрүп,
Ок жанылып кетет деп,
Табак-табак болотту,
Ортосуна төктүрүп,
Кырк чорого кыл окшош
Кылып койгон кандагай.

Көрсө көөндү кандырган,
Бүтүн кундуз терисин
Жара тартып жиберип,
Багалектин учуна
Кере карыш салдырган.
Багалектин учуна
Кундуз кармап байбалуу,
Тизесинин бүктөөсү
Ок жаңылып кетпеске
Чылк алтын менен саймалуу.
Сайышкан адам сандалсын,
Капыр менен мусулман
Көкөтөйдүн тою экен,
Көргөн адам таң калсын.
Ар өтүкчү чогултуп,
Башын бөлөк кураган,
Көргөндүн көөнүн кандырган,
Такасына сары жез
Өкчө кылып салдырган,
Көпкө барсаң кийип бар,
Энекем асыл экен деп,
Бул кызматым билип ал.
Жетик жеңең Каныкей
Жетиктигин билгизип,
Желдет сындуу чорого
Жебилге киймин кийгизип,
Кырк чоронун кырк тулпар
Кымбат жеңең Каныкей
Айкөлүңдүн сарайга
Аккуланы баш кылып,
Кырка байлап салыптыр,
Күрүчтөн күрмөк жем берип,
Күндө терин алыптыр.
Арпадан аса жем берип,
Айда терин алыптыр.
Билимдүү катын Каныкей
Көкөтөй ашы болот деп,
Калк кайнап толот деп,
Бакан алып майышса,
Баатыр эрлер сайышса
Ат семиздик кылат деп,
Кырсык басып тулпарды,
Кырчаңгы кошо чалат деп,
Жал, куйруктан айрылып,
Жаман атты болот деп,
Чогуусу менен баарысы
Чолок атка кон от деп,
Кырк чоронун кырк тулпар,
Аккуланы баш кылып,
Кан-Жайлактан алдырып,
Чылбырын тыңдап тактырып,
Үртүктөн жабуу жаптырып,

Көрсөтпөй атты бактырып,
Кылып жүргөн мунум бар,
Кызматымды угуңар.
Билгин асыл затымды,
Ар кимиң мингиң жан балдар,
Өз-өзүңдүн атыңды.
Калк чогулса кыжылдап,
Кара курттай быжырап,
Ашы кандай болуучу,
Кара кытай, манжунун
Башы кандай болуучу.
Кен, Таластын ичинен
Керише кетсе минүүгө
Алты күлүк ат алды,
Ок жүктөтүп пил алды.
Такыр талап кетти деп,
Жаш Айдардан тил алды.
Кабарчыдан кеп укту,
Кан Көкөтөй ашында
Кара кытай, манжулар
Талап кетти деп укту,
Кан Кошойду баш кылып,
Сабап кетти деп укту.
Кожозаада Кошойго
Кордукту кытай салды деп,
Элемандын эр Төштүк
Акылынан шашты деп,
Аш берүүчү Бокмурун
Элден чыга качты деп.
Көп дүйнөнүн баарысын
Кара кытай басты деп,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Талап кытай алды деп,
Талыкпастан көп манжу
Тамашаны салды деп.
Уй түгүндөй кытайга
Үрпөктөшөт экенбиз.
Ошондо Манас кабылан
Каарданып күйүнүп,
Ак олпокту кийинип,
Боз кисени чалынып,
Бир кудайга жалынып,
Журт куруган экен деп,
Канкор Манас камынып,
Аккуланы токунуп,
Аккула жайын сурасаң,
Анык тулпар жаныбар,
Чаткаягы колоттой,
Маңдайында кашка тиш
Таптап койгон болоттой,
Жерди басса туягы
Көмкөрүп койгон чарадай,

Соорусунун жазысы
Тай жарышчу талаадай,
Баатырыңдын Аккула
Кагышка минсе камсыкпайт,
Оорукка минсе оорукпайт.
Бар жабдыкты кийгизип,
Каарданган канкорду
Аккулага мингизип,
Көргөндүн көөнү бөлүнүп,
Көкжал төрө кабылан
Опол тоодой көрүнүп,
Сары буулум кийгизип,
Кан Манастын Каныкей
Кара кашка аргымак,
Аргымакка миңгизип,
Көркөм сырттан Каныкей,
Аш башкарып берүүгө
Каныкей кошо жөнөдү.
Ажыбай, Бакай эгиз кан,
Алмамбет, Чубак — эгиз эр
Серек, Сыргак тегиз эр,
Найза салар ыктуусу,
Кырк чоронун баары бар,
Айбалта чабар мыктысы,
Толкуп Манас калыптыр,
Ашка жөнөп алыптыр.
Тоодой болгон көк жалга
Тоо туруштук береби,
Муну тогошуп бенде жеңеби.
Кан Манас жайы бир бөлөк,
Кабагы бийик, заары күч,
Катылганды кылат түз.
Телегейи тең эле,
Ичин карап отурса
Жер жүзүнөн кең эле.
Ар стан сындуу айкөлүң
Алты шердин кенжеси,
Көкжалың алданын сүйгөн пендеси.
Сайыпбуруш эр эле,
Кеңдиги чал кар көл эле.
Кара мурут таранып,
Эки жагын каранып,
Касаба колдо калкылдап,
Аккелте жондо жаркылдап,
Аяк каптай боз кесе
Оң жамбашта шаркылдап,
Зулпукор жанда көрүнүп,
Душмандын көөнү бөлүнүп,
Оң жагында баатырдын
Ойрон Бакай баш болуп,
Жоого каптап кетчүүдөй,
Былк этип караан көрүнүп,

Жебеден мурун жеткидей,
Жан жолдош жыйырма жыласы.
Сары алтындан тон кийип,
Сарала тулпар ат минип,
Кабылан Алмаң баш болуп,
Сол жагында жыйыrmасы.
Көгала сындуу ат минген,
Көк ырапыс тон кийген,
Акбалтанын Чубагы,
Ай ааламды буй кылган
Улаккандын Сыргагы,
Ырамандын Ырчы уулу,
Үзүктөй калпак эр Шууту,
Кырктын башы Кыргыз чал,
Кыйла баатыр Тазбаймат,
Найзакерден ыктуулар—
Ааламды бузчуу мыктылар.
Айчыгы алтын туу кармап
Абаң Бакай алдында,
Карткүрөң менен ойнотуп
Кан Ажыбай алдында.
Кабылан көк жал төрөнүн
Колдогону бир тогуз,
Колдомосу көрүнүп,
Кара чаар кабылан
Капталында чамынып,
Зулпукорду байланып,
Каары жүзүнө айланып,
Көргөн адам түңүлүп,
Кан ичмеси билинип,
Керней үнү бапылдап,
Сурнай үнү такылдап,
Кырк чоронун баарысы,
Кыргыз баштык карысы,
Салтанаттуу болжошу,
Бирөө сан колго тийчү жолдошу,
Ат байланып нык болуп,
Көк жалдын баары жык толуп,
Кагышкан жоого жолукпай
Кырк чоро баары бук болуп,
Чертише турган бел таппай,
Челише турган эр таппай,
Салмагын салчуу жер таппай,
Салыша турган эр таппай,
Көбүрөөк жүрүп толгонуп,
Арстан көк жал жолборстой
Көп элди көздөй оңдонуп,
Аш берген жерге жетсек деп,
Кырк чоронун баарысы
Дууга кирип алыптыр,
Басылбаган бир тоодой
Чууга кирип алыптыр.

Айкөл берсе буйрукту,
Кайнап жаткан кытайга
Көрсөтүп салсак шумдукту—
Кайраты бар чоң сөздөн
Салган чоро дагы бар.
Мылтык, кылыч шайманын
Беленденип колуна
Азыр жоого тийчүүдөй
Алган чоро дагы бар.
Жолу жок жерди тебелеп
Жол салчуу чоро дагы бар.
Ажалды кылча көрбөстөн,
Кол салчу чоро дагы бар.
Сан колго тийсе сапырып,
Бөлүүчү чоро дагы бар.
Капырдын канын кызылдай
Төгүүчү чоро дагы бар.
Капыя кирип урушка
Өлүүчү чоро дагы бар.
Найзакерден атанган
Ыктуу чоро дагы бар.
Жоо айласын куп билген,
Мыкты чоро дагы бар.
Аралаша кеткенде
Адамды жаза чабуучу
Чоркок чоро дагы бар.
Жүктөгөн жүктөн айрылбай,
Коркок чоро дагы бар.
Эрди сайса ким саят,
Аты калат Манаска,
Манас кандын кырк чоро
Кыркы кырк жерден келген шер эле,
Кыргындуу тууган эр эле⁵.
Кызыл-Кыя кезеңден
Кымбат Манас кампайып
Көрүнүп калган кези экен.
Кызыкты көрүп кыргыздар
Кыстоо түшүп башына,
Бөлүнүп калган кези экен.
Каканчындын зордугу
Көрүнүп калган кези экен.
Кан Кошою баш болуп,
Берендер ээ боло албай,
Көкөтөйдүн кемеге,
Кара кытай, манжуга
Талатып койгон кези экен.
Ашып-шашып атына
Жүгүрүп калган кези экен,
Кара жандан кыргыздар
Түңүлүп калган кези экен.
Кан Манастап чуу тартып
Кырк чоро кирип барганда

Манжунун каны Нескара
Түр салышсак Манаска
Түпкө чогуу жеткидей,
Түп Бээжин бүтүн келсе да
Түгөл кырып кеткидей.
Көк жалдыгы эп экен,
Тоо жердеген бурутка
Тоодою Манас чеп экен,
Келберсиген эр экен,
Ушу турган бурутка
Бир жаралган шер экен.
Балбандыгы бир башка,
Буруттан чыккан көйкашка.
Урааны мунун бурут деп,
Эр экенсиң, эр Манас,
Бу журтту бурут курут деп,
Кайгырып айтып канча кеп,
Кайра тартты Нескара:
Ар жагы какан бу журтту,
Туура жагы Бакбурчун,
Баарын көрдүм бу журттун,
Кытайдын мен да баатыр деп,
Кудайдын кылган иши экен.
Бээжиндин баарын чогултса
Бир күндө кырчу киши экен.
Конокко келип эт талап
Кудайдын кылган иши экен.
Көңүлүнө кек кетсе
Ушул аштын үстүндө
Түгөл кырчуу киши экен.
Күркүрөп Манас күчөсө
Эми эминде деп койдук,
Тентектикти биз баштап,
Этинин баарын жеп койдук.
Кайнап жаткан манжунун
Кайратсызын билет бейм,
Каарданса кан Манас
Бизди Каканга чейин сүрөт бейм.
Астында Кула ат малы бар,
Арстан Манас канкордун
Ааламга жетер алы бар.
Ок өтпөгөн тону бар,
Ойрон Манас зору бар.
Чабагын көрүп жабылдык,
Мааникер сурап жаңылдык,
Чаап алчуудай камындык.
Калмактардын кан Жолой,
Кечилдин каны Коңурбай
Каарданып күүлөнүп,
Нескарага сүйлөнүп:
Дегениме көнбөсө,
Мааникерди бербесе,

Бээжинден колду жыйнаймын,
Берен жаным барында
Бекерге карап турбаймын.
Эр Коңурбай муну айтып,
Каарданып дүпүлдөп,
Ашына азап салам деп,
Атынын баарын алам деп,
Кайран Жолой күпүлдөп,
Кабылан Манас келди деп,
Калың кыргыз сүйүнүп,
Ушу Манас болбосо
Күчөтмөк болгон жараны,
Кара кыргыз элине
Салмак болгон балааны,
Баштамак болгон бузукту,
Кылмак болгон киши көргүс кызыкты.
Өзү шай колдогон олуя,
Абаң Кошой карыя,
Кошой кепти которуп,
Койбой айткан бу сөздү:
Канкор Манас кабылан,
Көрдүңбү, эңкейиште чөп экен,
Капырдын калкы көп экен.
Өөдөнүн чөбү бас экен,
Мусулман журту аз экен.
Булкунган Жолой, Коңурбай
Буланы булап алат бейм,
Бузукту бизге салат бейм.
Ташкенден көчүп топурап,
Көкөтөй малы айдалды,
Аш беремин деп келип,
Айтылуу бала Бокмурун
Азапка жаман байланды.
Аш берем деп кызыкты,
Көп дүйнөгө Бокмурун
Салды белем бузукту
Ээ, кулунум, Манаскан,
Каканчындын калкы бар,
Каардуу Калча каркыбар,
Катылышкан адамдын
Канын ичкен салты бар.
Мында Чынмачындын эли бар,
Чылбыр чачтуу калмактар,
Чындаша кетчү чени бар.
Көкөтөйдүн кызык аш
Көргөнү келген экенбиз,
Таланып кара кытайга
Өлгөнү келген экенбиз.
Энчи-куюн калмакка
Бергени келген экенбиз.
Көпкүлөң тилин биз алып,
Өлгөнү келген экенбиз.

Сакалым куудай агында,
Сапарым чукул барында
Биз менен кыйгачташып турганы.
Чалкайган Калча каркыбар,
Чамасы келсе бул кытай
Чапчыша турган чаркы бар.
Кан Коңурбай капырда
Адам тилин билбеген
Айбанга чалыш сөздүү бар,
Жандаса далдал кылуучу
Тоодой жалгыз көздүү бар.
Албан түрдүү эри бар,
Атасынын кеги бар,
Айласы келсе биз менен
Чалыша кетер жөнү бар.
Олоңдогон капырдын
Ок өтпөгөн тону бар,
Ойлосоң канжар колу бар.
Бекем келди капырлар,
Бел байлап жаткан бели бар,
Бекитип койгон эри бар.
Бейпайды салып бул ашта
Бет алышар жери бар.
Чатакташпай, чырдашпай,
Дегенине көнөлү,
Мааникер тартуу берели.
Ат менен алдап с ал алы,
Акылын минтип табалы.
Кошой абаң баркылдап,
Мындай кепти салганы,
Аркасынан Бокмурун
Кошулуп айтып калганы:
Чогулуп келди ашыма,
Чокмор чапты башыма.
Басып келди оюма,
Зордук кылды тоюма.
Дегенине көнбөсөк,
Буланы булап алат бейм,
Бузукту катуу салат бейм.
Айылды азыр басат бейм,
Ак алтын булду чачат бейм,
Түпкө чогуу жетет бейм,
Түгөнгөн ашты не бердик,
Түгөл талап кетет бейм.
Кызыгын көрсөң аш мына,
Кыйшыкты кылып койдуң деп,
Кыйып ийсең, баш мына.
Талаанды койду үбүмө,
Такыр жетет түбүмө.
Атадан калган мал эле,
Сурап жатат бул кытай
Ат Мааникер күлүктү,

Мааникерди бербесем,
Салганы турат бүлүктү.
Бокмурун ыйлап келгени,
Көкөтөйдүн көнөктөй болгон чоң жамбы
Манаска тартуу бергени.
Тартуусун Манас алганы,
Абасы Бакайга бере салганы.
Кан ичмеси чоң кармап
Кошойго айтып калганы:
Алыс болуп өмүрүң
Наалып калган экенсиң,
Кайрат кетип боюңдан,
Чаалып калган экенсиң.
Кара калмак кыстаса
Оңбой калган экенсиң,
Кубат кетип боюңдан,
Болбой калган экенсиң.
Өкүмдүк кылса бул кытай
Өрдөшкө жатар чагым жок,
Өлүмдөн аяар жаным жок,
Кайран жаным барында
Кытайга тартаар малым жок,
Мааникер берер чагым жок,
Үрпөңдөсө капырың,
Аянып калчуу жаным жок!
Акыл качып боюңдан,
Оңбой калган экенсиң,
Эрдигиң кетип, картайып,
Эсил аба кабылан,
Болбой калган экенсиң.
Үрпөңдөп кытай таарынып,
Мааникер алса бүгүндө,
Эртеңки күндө эсирип,
Аккула кошо албайбы.
Аркы күнү барбайса
Алып коёт ушинтип
Керкабылан күлүктү,
Жана кытай таарынса
Жана салып бүлүктү,
Жана сурап албайбы
Чалкуйруктай күлүктү.
Күлүктү күбүп албайбы,
Күпшүйүп жөө калганда
Күндө тозок салбайбы!
Тулпардан туура айрылсак
Кара кыргыз алптары
Ээрди жонго артпайбы,
Эмгекти катуу тартпайбы?
Билгенин кытай кылбайбы,
Кудай минтип урбайбы,
Анан жөөлөтүп жүрүп кырбайбы?
Ажыратып атыңдан,

Төрт түлүктү чачпайбы,
Төрүңө кудук казбайбы!
Баатырың байлап албайбы,
Барбайып жөө калган соң,
Балакетти салбайбы.
Билгенин кытай кылбайбы,
Бириңди койбой кырбайбы.
Капталыңдан ашпайбы,
Көп дүйнөндү чачпайбы.
Акыры бир күн өлөбүз,
Корккондон кармап берем деп,
Доолап турса айбандар
Не деп жооп беребиз?
Күрдөөлүү күчүм барында
Күлүгүм кантип берейин,
Күчөп турган кытайга
Күрпөңдөшүп көрөйүн.
Туйгун башым барында
Тулпарым кантип берейин,
Туура зордук иш кылса
Тутамдашып көрөйүн.
Азап салса калмакты
Алтай айдап сүрөйүн.
Атаңдын көрү Жолойдун
Куйкасын эми тилейин,
Кыжылдаган кытай журт
Кызыгып калган экен го,
Кырылышып көрөйүн.
Аккуланы, минейин,
Арбыган экен чочколор,
Каканга чейин сүрөйүн.
Ашка тоюп бул кытай,
Жутунуп калган экен го,
Алыша турган бир болуп,
Кутуруп калган экен го.
Минтер болсо кытайдын
Тыгынын сууруп алайын,
Тытыша кетсе иттерди
Тыптыйпыл кырып салайын.
Өкүмдүк кылган капырдын
Өзүнүн атын алайын.
Өкүмдүк кылса бул кытай
Өмөлтө кырып салайын,
Сонун көрсө согушту
Соолто кырып салайын.
Конокко келдиң койгун деп,
Жылуу сөздөн салайын,
Таш сайынган кытайдын
Тазасына барайын,
Бул тилимди албаса,
Талкалашып калайын!
Деп ошентип эр Манас,

Күүгүм туман көздөнүп,
Майлаган буудай жүздөнүп,
Заары жүздөн төгүлүп,
Жаналгыч сыны көрүнүп,
Астын сала бергенде
Айкөл Манас султаның
Ажыдаар сүрү көрүнүп,
Артын сала бергенде
Миң киши сүрү көрүнүп,
Жай-жарагын камынып,
Көрөр болсоң көк жалың
Көк жолборстой чамынып,
Ойдолотуп Кула атын,
Кайнап жаткан капырдын
Как ортосун как жарып,
Жолой менен Нескара,
Жоболондуу буларга,
Аттын оозун бурду эле,
Аралап барып кан Манас
Ал экөөнүн жанына
Каарданып турду эле:
Чогулганың, кытай журт
Көкөтөйдүн ашы экен,
Башы жок бурут эл эмес,
Көк жал Манас башы экен.
Ардактап ашка чакырдым,
Абийириң менен этиң же.
Алуучу калмак, сен эмес,
Алдырчуу кыргыз, мен эмес,
Чабуучу кытай, сен эмес,
Чаптырчуу кыргыз, мен эмес,
Күчүңдү коюп, ашың же, кытай,
Өлбөгөн жерде калышам!
Күрпөңдөшөм болбосоң, кытай,
Былкылдак куурай бышкыча,
Мыйзамдын гүлү учкуча,
Мыктап алты ай салышам.
Жашым он экиге келгенде,
Калмактардын кан Жолой
Алтайга бузук салганда,
Алты миң эриң бир сойдум,
Алтымыш айлың бир чаптым, Жолой
Кежирди кенен салганда, Жолой,
Кечилиң кармап алганда,
Кепке келбей ошондо,
Кекесин кесип салганда,
Мында чаап алдыңбы Жолой?
Кечээ калайманды салганда,
Кагышка барсам мен бардым,
Кармап алып карактап
Миң төөдө чайың бир алдым,
Миң балбаның баарысын,

Сойлотуп кырып бир салдым, Жолой!
Үкүрчүнүн оюнда,
Үч-Капкактын боюнда
Каламанды салгамын,
Жылкың эмес ошондо
Үкүрүң тийип, алгамын, Жолой.
Сен эми эле киши болдуңбу, Жолой,
Эрбейип атка миндиңби, Жолой,
Чакыртып келдим ашыма, Жолой,
Чабуулду койдун башыма, Жолой,
Конок болдун тоюма, Жолой,
Кордукту салдың оюма, Жолой,
Өлбөгөн жерде калышам, Жолой,
Былкылдак куурай бышкыча,
Мыйзамдын гүлү учкуча
Мыктап алты ай салышам, Жолой.
Ашка келсең аныңды айт, Жолой,
Алышар болсоң чыныңды айт, Жолой,
Алышар болсоң жообуңду айт, Жолой!
Каршы-терши турушсак,
Мылтык атып, жаа тартып,
Былчылдашып урушсак,
Суук түрдү салышам,
Түгөнүшүп калышам,
Түбүңө чейин алышам!
Ок өтпөгөн тонум бар, Жолой,
Ок жетпеген атым бар, Жолой.
Сенин Коңурбайдай калчаң бар, Жолой,
Кармашты мыктап кылалы,
Кармаша турган канчаң бар, Жолой?
Көптүгүң эчак билемин, Жолой,
Көрүшсөм деп жүрөмүн,
Атышсаң анык чыныңды айт!
Коркутаар калмак сен эмес,
Коркоор Манас мен эмес.
Жээлигип калган экенсиң,
Жериңден жетик кол жыйнап,
Ээлигип калган экенсиң, Жолой,
Эми суутам демиңди, Жолой,
Чыгарамын желиңди!
Чырдашпай жөндөп ашың же,
Чыркыратам элиңди, Жолой!
Нескара сынчы бул турат, Жолой,
Он экиде жашымда
Аныңа кордукту койдой салгамын, Жолой,
Берендигим мындан бил,
Береги турган Нескараң
Бээжинге кууп салгамын, Жолой,
Бейпайды мындай салгамын.
Нескара не кутурду,
Кырдырып салып жайсаңын,
Өлгөндө өзү кутулду,

Өрттөнгүр, не кутурду!
Кутурган жинин кагамын,
Жабыркатып жибердиң,
Жаңжуңуң кармап аламын,
Жаңжалды катуу саламын!
Сыйлап ашка чакырсаң,
Сыйрышканы келипсиң,
Сыртыңды салып сен Жолой,
Кыйратканы келипсиң!
Каарды Манас салганда,
Калмак менен кан Манас
Чатакташып калганда
Кемегеде этти талатып,
Көп калмакка көсөө менен сабатып
Баймырза келди кан болуп,
Чакчелекей чаң болуп:
Кырып ийсең мейлиңиз,
Кокуй, Манас, көөнүңүз.
Көкөтөй канга аш бердик, Манас,
Ашка аралаш баш бердик, Манас,
Көп дүрбөтүп журт жыйдык, Манас,
Көбүрөөк азап иш кылдык, Манас.
Кара калмак, манжунун
Чалгырты болду көзүндө,
Чамасы келсе ошолор
Чалмак бир болду өзүмдү,
Тополоң салды тоюма,
Тозокту салды оюма,
Этке тоюп кутурду,
Чабамын деп жутунду.
Баатырды байлап алат бейм,
Тозокту башка салат бейм.
Билген ишти кылат бейм,
Бир жанды койбойт кырат бейм.
Кемегени ээледі,
Тополоң, салып жөөлөдү.
Баймырза айтып турганда
Байдын уулу Баймырза
Билегинен сап кеткен,
Жүрөгүнөн кап кеткен.
Көзү кетип алактап,
Мууну кетип салактап,
Баймырза качып күйүнгөн,
Аманат жандан түңүлгөн,
Айла болор бекен деп,
Манасты көздөй жүгүргөн.
Муну көрүп зор Манас
Башта кордук көрө элек,
Шумду көрүп зор Манас,
Журту ыйлап келгенде:
Бу кордугун көргүчө
Туулбай туна чөгөйүн,

Мындан көрө тирүү жүрбөй өлөйүн!
Айбанбоз тарткын, минейин,
Кайнап жаткан кытайды
Каканга чейин сүрөйүн!
Деп ошондо эр Манас,
Өрттөй көзү бир жайнап,
Кан ичмеси чын кармап,
Бет алып чындап келгенде
Бетинен заары төгүлүп,
Баатырлык сыны көрүнүп:
Алтын жаак айбалта,
Алышканы келипсиң,
Алачыктай чоң Калча,
Сенин сабаган элиң бир башка⁶
Салмакташам мен азыр,
Атым Манас көй кашка.
Кара жаак камчыны
Кармап алып имерип,
Ошондо Нескарадай баатырды
Төбөгө тартып жиберип,
Малакай учту чыркырап,
Ототот ташы быркырап,
Каарына чыдабай,
Алты миң, кытай, миң, калдай
Качып берди дыркырап.
Каарданып камчылап,
Камап кирди эр Манас,
Карсылдатып ошондо
Кара калмак, манжуну
Сабап кирди эр Манас.
Манас колду салганда
Баары колду салганы,
Кабылан Бакай карыя,
Кары колун салганы.
Топурак учуп тоз түшүп
Тополоң болуп калганы,
Манас кандын кырк чоро,
Кыйрашып жатып калганы.
Азизкандын Алмамбет,
Акбалтанын Чубагы,
Манаска тете балбаны,
Улаккандын Сыргагы
Аралап бүлүк салганы,
Уйгу-туйгу түшүрүп,
Арстандарың ошондо
Кытайга салган жаңжалы.
Капырай, орто жерин эр Манас
Оюп сабап кирди эле,
Тегерегин эр Бакай
Союп сабап берди эле,
Эки четин эр Алмаң
Эшип айдап кирди эле,

Тегерегин эр Чубак
Тешип айдап кирди эле,
Кыжылдаган кытайды
Кыйкырып Манас кабылан
Кызык сабап калды эми.
Кыйырынан кырк чоро
Кыйрашып жатып калды эми.
Караса көзгө илинбейт,
Кайнап жаткан калың эл
Кайсы экени билинбейт.
Топурак жаап, чаң учуп,
Чаң асманга бурулуп,
Зордугу кара кытайдын,
Зордугу эми тыйылып,
Кабылан Манас канкор шер
Калайман салган ошо жер.
Кээ бир кара калмактар,
Өңшөңдөп качып жүгүрүп,
Отунуна бекинип,
Оңолбогон бурутка
Опсуз чатак кылдык деп,
Өкүнгөнү мындан көп,
Баш айрылып, көз чыгып,
Өкүргөнү мындан көп.
Алапайын таба албай
Качып жүргөн мындан көп,
Ат-атына корголоп,
Шашып жүргөн мындан көп.
Уйгу-туйгу түшүрүп
Түбүнө чогуу жетерде,
Түрү суук кара калмакты
Түгөл кырып кетерде
Ороккыр менен Музкиндик,
Эр Коңурбай, Нескара,
Аттан түшүп ушулар
Аттарын тартып калганы.
Эр Коңурбай кайран эр
Эми кептен салганы:
Башы бар бурут эл мына,
Баарын кырсаң, биз мына!
Биздин жайды сурасаң,
Ар кайсыбыз чоң улук,
Кан Көкөтөй ашы деп,
Кабарыңа алгансың.
Какандан келдик тоорулуп,
Тоюңа келип калыппыз,
Тоюңа тоюп алган соң
Тополоңдошуп калыппыз.
Тополоң салам деп туруп,
Тозокко минтип калыппыз.
Ашыңа келип күч кылып,
Айыпкер болуп калыппыз.

Бул айыпты кечиңиз,
Кечпес болсоң айыпты,
Мынакей башты кесиңиз!
Таш сайынган кытайдын
Тазалары муну айтып,
Күрмө кийген кытайдын
Күчтүүлөрү муну айтып,
Тизеси жерге бүгүлүп,
Эсенкан келген эмедей
Эр Манаска жүгүнүп.
Кара калмак, манжуга
Чатакташып нетели,
Не мураска жетели.
Тойго келген капырга
Топоңдошуп нетели.
Аш үстүнөн катылып,
Не мураска жетели!
Кошой, Бакай — каркыбар
Арага түшүп турганы.
Кан Көкөтөй ашы деп,
Калың жыйын кашы деп,
Кыбыладай желдешип,
Кайра баштан элдешип,
Бузуктуу кептен ташташып,
Оюн кептен башташып,
Касаңдашып жыйылып,
Карсылдаштар тыйылып,
Бурулушуп жыйылып,
Бузуктун баары тыйылып,
Журт элдешип оңушуп,
Кайра кызык болушуп.
Журт ошентип турганда
Көкөтөйдүн Бокмурун
Күүгө келип калыптыр,
Кайра баштан тирилип,
Тилге келип калыптыр.
Ойго-тоого Мааникер
Жүгүргөндөй болуптур,
Өлүп калып, кайтадан
Тирилгендей болуптур.
Кырк там болгон казына
Дорболоп оозун ачыптыр,
Тамашанын жолуна
Сарып кылып чачыптыр.
Керней-сурнай тарттырып,
Жарчыга кабар айттырып:
Көкөтөй атам өлүптүр,
Кайта келбес сапарды
Кан атакем көрүптүр²
Капырдан чыгып бир балбан,
Мусулмандан бир балбан,
Ортого күрөш салышсын,

Багалектен алышсын,
Басып чыгып балбандар,
Тамашаны салышсын.
Элигип жаткан бул журтка
Бир тамаша салышсын,
Көкөтөйдүн ашында
Каада мындай болду деп
Калкына айтып барышсын.
Күрөш кылган мөрөйгө
Миң карача төө саям,
Миң кара кашка бээ саям.
Кызыл алтын дилдеден
Бир дорбого толтуруп
Ичи менен дүң саям,
Баласы менен күң саям,
Кулак угуп, көз көргөн
Мен өңдөтүп ким сайган!?
Бокмурун жарлык кылган соң
Калайык угуп алганы,
Кара калмак элинен
Мен чыгам деп ошондо
Кан Жолой чыга калганы.
Жолойдун жайын сураба,
Чоңдугу тоонун теңиндей,
Ким көрүнсө жегидей.
Кара калмак кан Жолой,
Алышканды койбогон,
Бир чочконун этине
Бир жегенде тойбогон.
Атагы чыккан ааламга
Камбыл Жолой эмеспи,
Канча жерди талкалап
Алган Жолой эмеспи.
Төбөдөн тийген чоң калмак,
Төөнү жаза муштаган
Балбан Жолой эмеспи.
Кабагы көлдүн буткулдай,
Көрүнгөндү жуткудай.
Сары жаргак шым кийип,
Сааттуу Жолой камынып,
Көрөр болсоң чоң Жолой
Көк камандай чамынып
Көргөндө көңүл бөлүнүп,
Жолой чыкты калмактан
Опол тоодой көрүнүп.
Жолойдун түрүн көргөндө
Канкор Манас кабылан:
Багалектен алышып,
Балбандарча чалышып,
Көрүнгөн жерин үзүшүп,
Көк букача сүзүшүп,
Алдыңкы кара калмакка

Аябаган дүмөктү
Салчу киши барсыңбы?
Калың элдин намысын
Алчу киши барсыңбы?
Бир күрөшүп калууга,
Журтка кызык салууга,
Тогуз уулдун кенжеси,
Элемандын эркеси,
Бир кудайдын бендеси,
Сен кандайсың балбанга?
Күчтүүсүнгөн ит менен
Күрпөңдөшүп калганга?
Манас мындай дегенде,
Төштүк туруп муну айтат,
Киши билгис шумду айтат:
Күчтүүсүнгөн калмакка
Күрөшөр чагым боло элек,
Күч боюма толо элек.
Этим турат көк жашык,
Каным турат бир кашык.
Муунум кетип, дарман жок,
Булкуша турган чама жок.
Бу капыр менен жөөлөшсөм
Муунум кетет былкылдап,
Боюм кетет кылтылдап,
Андай болгон себебим:
Жер алдына түшкөнүм
Жети жылга толду эле,
Жер үстүнө чыкканым
Жети күн араң болду эле.
Айтканым ырас, аргам жок,
Чалкайган кара калмакка
Чалыша турган дарман жок.
Кара жер мени сорбойбу,
Жыгылып калсам кампайып,
Өлгөнүм орун болбойбу.
Түзү менен кеп айтсам,
Түгөнбөй турган кебим бар,
Алп каракуш зымырык
Айласы жаман кеткенде
Жоон сандын этинен
Азыкка кескен жерим бар,
Ушундай болгон кемим бар.
Кемимден калмак албайбы,
Кержейтип жыгып салбайбы.
Кетпеген кегин албайбы,
Белибиз сынып калбайбы!
Төштүк мындай дегенде
Төрө Манас койду эми.
Эштектердин Жамгырчы,
Жамгырчыны кармады:
Эштектердин эрисиң,

Бир уруктун шерисиң,
Сен кандайсың, балбанга,
Жыгып мөрөй алганга?
Акылынан шашканы,
Эштекттердин Жамгырчы
Элден чыга качканы:
Жолобоймун Жолойго,
Катылбаймын калмакка,
Мен калмакка барбаймын,
Бөөдө өлүп калбаймын.
Жообун берди Манаска.
Жедигердин эр Багыш,
Сен кандайсың балбанга,
Жыксаң мөрөй алганга,
Жыгылсаң куру калганга?
Анда Багыш муну айтат:
Мен акмакка барбаймын,
Карылуу капыр Жолойдон
Бөөдө өлүп калбаймын.
Жети-Өзөн деген жерим бар,
Жедигер деген элим бар,
Жети-Өзөндөй кайран жер
Эбим менен жер кылдым,
Жети урук жедигер,
Эбим менен эл кылдым.
Кулаалы багып куш кылдым,
Курама жыйып журт кылдым.
Теликуш таптап куш кылдым,
Тентиген жыйып журт кылдым.
Өлүп калсам Жолойдон,
Кулаалы кетет жерине,
Курама кетет элине.
Теликуш кетет жерине,
Тентиген кетет элине.
Мен калмакка барбаймын,
Күрөшүп мөрөй албаймын.
Каарданып кандарга
Кабылан Манас арстаны
Камчыланып бууданды
Кошойду көздөй тартканы.
Абам Кошой карыя,
Маана кылган олуя,
Өлөөрүңдө бир жемек,
Өгүздөй кара калмакка
Өзүң түшкүн карыя.
Сандап жаткан топ экен,
Өзүңүздөн башкасы
Ылайыгы жок экен.
Сакалың аппак агында,
Сайышка өзүң жарарсың
Абаке, сапарың чукул чагында.
Жолойго күрөш салып бер, аба,

Чоң намысты алып бер, аба!
Барбайган кара калмактын
Бардигер күчүн көрүп кел, аба,
Баякы жиниң карматып,
Колуңа тийсе, бөлүп кел аба!
Имерип чалма чалагөр аба,
Ич жактан кармап калагөр, аба!
Анда Кошой муну айтат:
Кырды тандап жылууга
Жатпай турган кезимде,
Багалегим бутума
Батпай турган кезимде,
Мына ошондо кезикпей,
Сексен бештин кордугун
Көргөнүмдө кезиктиң,
Тирүүлүктөн тыякты
Көргөнүмдө кезиктиң.
Мен да Манас, кулунум,
Арак ичкен мас кезде,
Акылым толук жаш кезде,
Толукшуп турган тогумда,
Тозоку карылык жогунда,
Тула боюм ток чакта,
Карылык башта жок чакта
Кармашпайт белем Жолойго.
Сексен беш деген көр экен,
Өтө карып кетишиң
Бир кудайдын каары экен,
Өзүң түш Манас балбанга.
Өзүң чыккын Манас деп,
Өкүлдөп Кошой турганда
Манастын айткан кеби бул:
Манас, Манас болгону,
Башыма дөөлөт конгону,
Алчайып атка мингени,
Ак олпок тонду кийгени,
Сан жыйынга чок элем,
Жөөгө топор жок элем.
Ат үстүнө келгенде
Найзакерден ыктуу элем,
Азаматтан мыкты элем,
Айтыша чыккан доого сал,
Найзалашкан жоого сал.
Тизелешкен доого сал,
Тизгиндешкен жоого сал.
Тиктеп найза сунбасам,
Андан кийин көзүмдү ал!
Камчылашкан четке сал,
Карарып күйгөн өрткө сал!
Ошондо Кошой тил алып,
Басып чыкты балбанга,
Коңгурап кебин көп айтып,

Абакең кирди арманга:
Сексен беш деген доор экен,
Тирүү адамдын кору экен.
Тоодой жашап жүргүчө
Адамдын томпойгону оң экен.
Алтымышта жолукса
Албайт белем калмакты,
Жетимиште жолукса,
Чалбайт белем калмакты.
Айтсам арман муңум бар,
Айкөл Манас, угуп ал,
Кырк текенин териси,
Кылдырама шымым бар,
Күчтүүсүнгөн ит менен
Күрпөңдөшө кеткенде,
Каарданган ал чочко
Кармаса шымым бөлүнөт,
Абаңдын абийири ачык көрүнөт,
Ажары күлдөй төгүлөт.
Картайганда абаңдын
Уяттан бети кубулат,
Кампайган кара калмактан
Абаң себеби болуп жыгылат.
Кошой айтып ошондо
Коңгурап кары турганы.
Абакеңдин арманын
Арстан Манас укканы,
Уга коюп кабылан
Кан Кошойдун алдынан
Атынан түшө калганы.
Ээринин үстүнөн
Көпчүгүнүн алдынан
Манас алды бир буюм.
Багалекте каты бар,
Шымды байкап отурса
Кандагай деген аты бар.
Кийсе моокум кандырган,
Кармаса колду талдырган,
Ичин буулум ичтеген,
Эсил катын Каныкей
Жети жыл тынбай тиштеген.
Тиштеп жатып ал шымды
Кашка тиши жоюлган,
Тиктеп жатып ал шымды
Кара көзү кардыккан.
Ашагандан, машаган,
Кайран катын Каныкей
Кошой абам киер деп
Ылайыктап жасаган.
Барандын огу батпаган,
Келтенин огу кеспеген.
Болумдуу тууган Каныкей

Болбогон жерин сөктүргөн.
Эгеп ийип болоттон,
Табак-табак төктүргөн.
Кармаса колду талдырган,
Баран, огу батпастан,
Ортосуна калтырган.
Кармаганда кайрылган,
Каарданып булкканда,
Балбандардын баарысы
Кол-колунан айрылган.
Табылгы жакса чок өтпөс,
Айкөлүңдүн кандагай
Очогор атса ок өтпөс,
Кашаты мыкты байлалуу,
Жылас болгон кандагай
Багалеге саймалуу,
Ичи буулум торгой көз,
Калк ичинде Кошойго
Кабылан Манас кан заада
Бермек болду ушул кез.
Колуна алып кандагай,
Коржоктотуп Кула атын
Кожосандуу кайран эр
Кошойго жетип барды эми.
Аккула оозун бурду эми,
Абаң Кошой карыга
Айкөл Манас көк жалың
Арманын айтып турду эми:
Абам Кошой карыям
Карап турган олуям
Батасы журттту байыткан
Пайгамбар чалыш карыя,
Адамзаттын уулунан
Артыкча тууган олуя.
Каадалуу балаң, Каныкей
Кан абам муну киер деп,
Сизге арнап жүрүптүр.
Ычкыры тасма токтолуу,
Баасы кымбат, баркы күч,
Каран калган кандагай
Казынанын тең, пулуна токтолуу.
Ашагандан, машаган,
Армандуу балаң, Каныкей
Акыры бата берер деп,
Абаке, сага жасаган.
Кандагай шымды сен алсаң,
Каадалуу батаң, маа берсең,
Бата берер себебиң
Кара адырмак тоом көп,
Кагышып жүргөн жоом көп,
Бел байлаган белим көп,
Бет алышар шерим көп.

Аба Кошой, кебимди ук,
Жараткандын буйругун
Көтөрбөскө чара жок,
Ушу жашка келгиче,
Аркамда эркек балам жок.
Адырда жылкы ала баш
Аргымак күлүк мээси жок,
Асыл көзүм жумулса
Күтүп алар ээси жок.
Аба Кошой карыям,
Дубакөй тууган олуям.
Жети күндүн бири өлүм,
Найза кармап, топ бузсам,
Тагдырым жетип дүйнөдөн
Ажалым жетип окко учсам,
Кара жаак айбалта
Кайкалатпай ким аштайт,
Калып калса бул элди,
Караан кылган бала жок,
Капа кылбай ким баштайт?!
Долоно саптуу айбалта
Толгондурбай ким аштайт,
Тоорулуп кетсем дүйнөдөн
Аркамда калган бул элди
Тоздурбастан ким баштайт?!
Көк жал Кошой абаке,
Жараткандын буйругун
Көтөрбөскө чара жок,
Көз жумулса дүйнөдөн
Көт жакта караан бала жок.
Кайып кан кызы Карабөрк
Каалап алган катыным,
Жүргөнү нече жыл болду,
Жүктөгөнү пил болду,
Солбуп чачын тарабайт,
Согончогу канабайт,
Момундай шумдук күн болду.
Шоорук кандын Акылай,
Шоодураган капырай,
Тартып алган катыным,
Мындан бала көрбөдүм.
Кечээ Букар шаарына
Буттап алтын зер жүктөп,
Калың берсем төрөөр деп,
Күйөө болуп, мал чачып,
Он эки кыздын кенжеси,
Кудайдын сүйгөн пендеси,
Кара сурдун сулуусу,
Мусулмандын нурдуусу
Кара кан кызы Каныкей
Каалап алган катыным,
Мындан перзент көрбөдүм.

Жанды кудай жаратат,
Жарыктык аба кебимди ук,
Эр баласыз өтпөйт дечү эле,
Баласыз кетип баратам,
Абам Кошой арзым бар,
Айта турган дартым бар.
Кандагай шымды сен алып,
Кадиктеп бата маа берсең,
Кайгырганда эренге,
Кадыр түн өңдүү түн барбы,
Капа болуп жүрөмүн,
Кан абаке олуям,
Бала көрөр күн барбы?!
Манас көк жал экенин
Баатыр Кошой билгени,
Жараткан бала берер деп
Жарыктык Кошой абакең
Мурутунан күлгөнү.
Ардактап берген кандагай
Кабылан Кошой кийгени:
Балтырына келгенде
Баспай калды кандагай,
Абакеңдин тегирмендей чоң куйрук
Батпай калды кандагай.
Өөдө турса көчүккө
Келбей койду кандагай.
Өөдө тартса жетпеди,
Өкүм Кошой абакең
Капа болуп кеткени:
Муну кылган катындын,
Бул өңдөнгөн капырдын
Саамай чачын керсечи,
Салпылдатып колуна
Талак катын берсечи.
Көчүк жагын тең кылбай,
Багалегин кең кылбай,
Куурултуп койгон катындын,
Кудай урган капырдын,
Бул өңдөнгөн катындын
Таманын тилип туз салып,
Төбөсүн тилип курт салып,
Кемантайды кийгизип,
Кер байталга мингизип,
Кеби жок айдап ийбейби.
Ала көөдөн Манас шер
Журттан катын алдым деп,
Ойлоп жүргөн экен го,
Олоңдогон чоң канкор
Бойдок жүргөн экен го.
Кең буюмду тар кылган,
Мындай катын болобу,
Бул өңдөнгөн катынды

Катын десе оңобу.
Деп ошентип абакең,
Албан түрдүү муздак сөз
Ашкере айтып ийгени,
Коржондогон канкорго
Коргошун октой тийгени.
Султан Манас ээлигип,
Калк ичинде жээлигип,
Каныкей кармап союуга,
Өлүм кылып коюуга
Өрттөй көзү бек жайнап,
Кан ичмеси чын кармап,
Канкорду кудай эми урду.
Кадырман жеңе Каныкей
Канкоруң башын чабат деп,
Айла тапкыч казына,
Арстан жеңем долуну
Өлүм кылып салат деп
Аргын кандын Ажыбай
Арага түшө калганы.
Олуят уулу эр Бакай,
Каарданып булкунтуп,
Канкорду коштоп алганы.
Азиз кандын Алмамбет,
Ай баатыр, ачууң тыйгын деп,
Арачалап алганы.
Жеңеңе Манас тап койсо,
Кырк чоронун баарысы
Кыргын тийген эмедей,
Кыргыл баштык карысы,
Былкылдашып түйүлүп.
Катынын сойгон канкорду
Караан кылып нетели,
Кыркыбыз кырк кан уулу элек,
Тарап алып баарыбыз
Жерибизге кетели.
Үрпөңдөшүп кырк чоро
Үтүрөйдү Манаска:
Шым батпаган көксөөнүн
Шып эле тилин алганы,
Чын казына канышты,
Өлтүрөм деп камынып,
Канкорду кудай алганы.
Чоро болдук Манаска,
Бекер туруп нетели,
Катылчу болсо канышка
Канбардай болгон канкорго
Кармалаша кетели.
Ар жерден келдик кырк чоро
Маана болду Каныкей.
Үзүлгөндү улады,
Чачылганды жыйнады,

Салып жүрүп там кылды,
Сайып жүрүп бак кылды.
Кургурдун башын алам деп,
Кутурган экен бул канкор.
Ачык айтпай былкылдайт,
Бир-бирине кыңкылдайт.
Күрсүлдөп Манас калганда,
Күүлөнүп канкор барганда,
Көкөтөйдүн ашында,
Көп жыйындын кашында,
Каркыранын боюнда
Кан Манастын ордого
Жаңы кирип барганда,
Каныкейдин кырк келин,
Кырк келинди ээрчитип,
Ордодон чыга калганы,
Аркардай таңын кылайтып,
Ак эмчегин булайтып,
Ээрчиткени кырк келин,
Ээленип турган төрөгө
Акырын сүйлөп муну айтып:
Кайнаган калың эл мына,
Каарданып алыпсыз,
Катын да болсо угалы,
Канымды төксөң мен мына!
Калайык мында турганда
Айта турган эбим бар,
Канкорум, сага кебим бар.
Киерин билип абамдын
Ичин буулум ичтедим,
Алты жыл тынбай тиштедим,
Кыз-келин сайып жатканда
Жакпаган жерин сөктүрдүм,
Табак-табак болотту
Ортосуна төктүрдүм.
Чыным менен жасадым,
Бир кудайга зар ыйлап,
Башында эле мен бейбак
Абакеме арнадым.
Түгөнгүс айтса кебим бар,
Кеңирээк кылсам кандагай
Калайманды салат деп,
Канкорум башым алат деп
Коркуп жүргөн ченим бар.
Ченин ченеп тургамын,
Алты сөөм төрт эли
Багалектин учунан
Май куйруктун кашаттан
Капшырып койгон жерим бар,
Алмамбет, Чубак аты уйкаш
Тамандашып тартсынчы?
Каарданган канкоруң

Кара жаак булдурсун
Кармай калып имерип,
Олоңдогон кабылан
Ортого тартып жиберип,
Дар деп шымы айрылып,
Бүктөөсү чыгып чечилип,
Ал Каныкей каныштын
Капкайда шору кесилип,
Катагандын кан Кошой
Калк агасы абакең
Кийип алса кандагай
Абакең Кошой карыга
Багалекке багалек
Баптап койгон эмедей,
Май куйрукка май куйрук
Чаптап койгон эмедей!
Баатыр Кошой карыя
Каракан кызы Каныкей
Олуя заада бейбактын
Ошондо сынын көрдү эми.
Көрүп алып жактырып,
Төрөнүн зайбы Каныкей
Тизеси жерге бүгүлүп,
Калк атасы Кошойго
Турган экен жүгүнүп.
Мунажаты кудайга
Мурун эбак жетиптир.
Кан Көкөтөй ашында,
Капыр менен мусулман
Кайнап турган кашында
Кан абаңа жүгүнсө
Коргошун болуп кетиптир.
Кошой сынап долуну:
Ай, Каныкей, байкушум,
Телегейи тең экен,
Он эки мүчө кең экен.
Кайраты кыйын, заары күч
Шер туучу күң экен.
Найзакерден көй кашка
Эр туучу күң экен.
Сөөмөйү алтын уз экен,
Ургаачыда болбойт ко,
Өзү олуят кызы экен.
Катылса кырсык чечүүчү
Каркыбардын бири экен.
Касиеттүү канкорго
Кадыр түндүн өзү экен.
Билими мыкты тууш экен,
Чаткаягы кууш экен,
Которуп айтса кеби бар,
Туубас болчуу жери бар,
Маңдай сөөгү кайкы экен,

Баатырдын көзү өткөн соң
Күн көрөрү тайкы экен.
Кежиге чачы жүн экен,
Баатырдын көзү өткөндө
Кейишке тууган күң экен.
Маңдай чачы чөп экен,
Жыргалынан жыласы,
Бейбактыкы көп экен!
Кошой айтып мындай сөз,
Жана Кошой караса
Токтоно албай убайдан,
Кайран катын Каныкей
Бала сурап кудайдан,
Бөдөнөдөй кайран көз,
Бөлөк-бөлөк жаш кеткен,
Карагаттай кайран көз
Камчы бою жаш кеткен.
Тооп кылып чыркырап,
Токтобой ыйлап буркурап,
Эчен бөлүп санааны,
Эгемден сурап баланы,
Тизеси жерге бүгүлүп,
Катагандын Кошойго
Тимеле жеңең жүгүнүп,
Көрө коюп жеңеңди
Кан Кошой бата бергени,
Капыр менен мусулман
Кошо бата бергени.
Кыдыра кырчын тал болсун,
Кырга чыга бергиче,
Семетейге кылуучу кудай жар болсун
Бу Семетей эр болсун,
Кара кулак шер болсун.
Эңкейиштен эр сайсын,
Эченди катар бир сайсын!
Телегейи тең болсун,
Теңиз Манас тукуму
Атасындай шер болсун!
Белеске күйгөн от болсун,
Бет алган душман жок болсун!
Оомийин деп кол жайып,
Кошой бата бергени,
Капыр менен мусулман
Ырымы мындай экен деп
Кошо бата бергени,
Жер дүңгүрөп калганы.
Каарданып күйүнүп,
Кандагайды кийинип,
Кудуретке жалынып,
Курган абаң Кошой дөө
Куу жолборстой чамынып,
Ажал жетсе өлүүгө,

Дарман келсе абакең
Калмактардын дөө Жолой
Күрпүлдөшүп көрүүгө
Абаң Кошой карыя
Жылаңайлак, жылаң баш,
Жылып басты балбанга.
Карган Кошой абаңдын
Булчуңу бука белиндей,
Булкушканды жегидей,
Кол салуучу жолборстой,
Алышкан аман болбостой.
Абаң Кошой карыя
Кармаганын соо койбой,
Бөлүшкөнү баратат,
Калмактардын Жолойго
Өлүшкөнү баратат.
Муну мындай таштайлы,
Калмактардын балбаны,
Жолойдон кабар баштайлы.
Алты жылы жөө басып,
Алып найза майлаган,
Алышканды жайлаган,
Кан жыттанган эр Жолой,
Жети жылы жөө басып,
Жетик найза майлаган,
Жеткендерди жайлаган,
Жин жыттанган эр Жолой.
Каарданып күпүлдөп,
Кайран Жолой дүпүлдөп,
Кармашка келген буруттун
Башын жулуп алам деп,
Алакандай бурутка
Азапты чогуу салам деп,
Капырлардын калкынан
Жөө күрөш салууга
Жолой чыкты бөлүнүп,
Кебетеси Жолойдун
Жолум үйдөй көрүнүп.
Байпаңдап Кошой барганы,
Баатыр экен эр Жолой,
Алдынан чыга калганы.
Кошойго Жолой кеп айтып,
Өлдүң бурут,— деп айтып,—
Кутмандуу Манас кутуңду,
Кызыталак бурутум,
Сындырайын бутуңду.
Каарданып күркүрөп,
Жолой жетип калганы,
Кайран Кошой абакең
Кезегиң калмак алгын деп
Билегин тосо калганы.
Опол тоодой чоң Жолой

Билегинен кармады.
Эсенкандын чек ара
Бөлгөн Кошой эмеспи,
Эчендер менен кармашып,
Көнгөн Кошой эмеспи.
Жөө балбанга туулган
Камбыл Кошой эмеспи.
Канча дөө менен кармашкан,
Даңгыл Кошой эмеспи.
Күрөшүп жүрүп күн өтүп,
Калган Кошой эмеспи.
Күчтүүлөрүн кытайдын
Узунунан баарысын
Салган Кошой эмеспи.
Эчен жерде мөрөйдү
Алган Кошой эмеспи.
Эчен эр менен кармашып,
Канган Кошой эмеспи.
Ур дедирбей калмактан
Билегин сууруп алганы,
Карылыгы курусун,
Билегинин териси
Калмак Жолой балбандын
Колуна кетип калганы.
Карылыкты көрдүм деп,
Калгандыктын белгиси,
Капырдан кордук көрдүм деп,
Кайраттанып кан Кошой
Жолум үйдөй Жолойду
Кабырганын бүлкүлдөктөн алганы.
Капталынан көк этти
Аяктай кылып ошондо
Алып сууруп калганы.
Абаң Кошой карынын
Билеги жүрөт кан болуп,
Калмактардын кан Жолой
Капталы жүрөт нан болуп.
Кудай бетин көрсөтпө,
Көк кочкордой сүзүшүп,
Кез келген жерин үзүшүп,
Чакчелекей чаң болуп,
Экөө кызыл кан болуп,
Багалектен чолушуп,
Балбан болсоң мындай бол,
Көкүрөк менен коюшуп,
Кармаган кийим үзүшүп,
Кулжадан бетер сүзүшүп,
Жолой жүрөт кайгырып,
Бутундагы чоң шымы —
Алтымыш теке териси
Дал-дал болуп айрылып.
Шымы мыкты экен деп

Жолой жүрөт кайгырып:
Тартып алса кандагай
Була болуп чоюлуп,
Коё берсе кандагай
Шили болуп жыйылып,
Каарданып кармаса
Жолойдун колу кыйылып.
Каркыранын талаасы
Балбан буту тийгенде
Кемеге болуп казылып,
Көрүп турган адамдын
Бугунун баары жазылып.
Алты күнү алышып,
Ала алышпай калышып,
Алышканы экөөнүн
Алты күнгө толгондо,
Карып калган киши эле,
Абакеңиз Кошой дөө
Калмактардын Жолойдун
Колтугунан чыкпады,
Карылыгы курусун,
Көзүн жумуп абакең
Көшүлүп эми уктады.
Уктаганда абанды
Күрсүлдөп Жолой көтөрүп,
Мактанганы мынчалык,
Күрмө кийген кытайдын
Күчтүүсүн көздөй бет алып,
Эми бурут өлдү деп,
Кыямат жүзүн көрдү деп,
Минткен бурут соо болбой,
Көрө электи көрдү деп,
Сексен жаны болсо да,
Кызталак бурут өлдү деп,
Бурутту азыр жыгам деп,
Башын жерге тыгам деп,
Кайран Жолой дардаңдап,
Мактанып алып барбаңдап,
Күчтүүсүнгөн бу капыр
Күрсө-күрсө жөтөлүп,
Катагандын Кошоюн
Куйпуйтуп алып көтөрүп,
Айжаңжуңдун алдына
Бир көтөрүп кеткени,
Күнжаңжуңдун алдына
Да көтөрүп кеткени.
Манжунун каны Нескара,
Нескаранын алдына
Бир көтөрүп барды эми.
Андан ары чуу коюп
Ары таман өтөрдө,
Коңурбайдын алдына

Көтөрүп уруп кетерде
Кабылан Манас ошондо
Чапса кулак тундурган
Кара жаак булдурсун
Кармай калып имерип,
Качырып барып Кошойду
Май куйруктун балык эт
Басып келип жиберип,
Уктап калган абаңдын
Куйруктан каны чачылды,
Умачтай көзү ачылды.
Куйрукту кармай калганы,
Кан Жолойдун колунан
Төө мөңкүштү салганы.
Төрөсүнгөн Жолойдун
Баатыр Кошой абакең
Жонунан түшүп калганы.
Көнүк абаң Кошой дөө
Дегей чалма чалганы,
Имерилтип Жолойду
Ичине кирип алганы.
Жолойду Кошой чалганы,
Токтото албай чАлмаңы
Сүрдүгүп Жолой кеткени,
Сары сойгок жерине
Бут токтобой кеткени.
Таза буту арамдын
Чуңкурга барып тыгылды.
Абаң Кошой ошондо
Үстүнө баса жыгылды.
Жолойду Кошой жыкты деп,
Манас кандын кырк чоро
Жаадай учуп баарысы
Жабыла жетип барганы.
Кырк чоронун ичинде,
Агаяр аттуу балбаны
Каардана келгенде
Калайманды баштаган,
Чындап жини келгенде
Төөнү жаза муштаган.
Айта-буйта дегиче,
Ачып көздү жумгуча
Агаяр балбан жеткени.
Абакеңиз Кошойду,
Бөктөрүп чуркап өткөнү.
Күрмө кийген кытайдын
Күчтүүлөрү күркүрөп,
Таш сайынган калмактын
Тазалары дүркүрөп,
Калмактардын Ылама,
Намыс кылган калмактын
Ал намысын сураба,

Кызыталак буруттун
Кыйыны ашка чакырып,
Бул эмине кылганы?
Ок өтпөгөн кадама
Кийишкени калган го,
Кызыталак бу бурут
Тийишкени калган го?!
Басып алмай бар деген,
Баш аттамак жок деген.
Көтөрүп урмак бар деген,
Көөдөнгө тепмек жок деген.
Кызыталак буруттун
Бул эмине кылганы?
Кара кытай манжу журт
Баары катар жээлигип,
Таш сайынган кытайдын
Тазалары ээлигип,
Найзакерден ыктуусу,
Айбалта чабар мыктысы
Үңүрөңдөп жээлигип,
Кыргызга каптап жетчүүдөй,
Кыргын салып кетчүүдөй,
Кытайды кудай эми урду,
Оңураңдап манжулар
Орой-орой кеп урду,
Урушка кагар доолбас,
Доолбасты бек урду.
Доолбас катуу кагылды,
Кара калмак, көп манжу
Каптачуудай жабылды.
Уйгу-туйгу шайланып,
Айбалта, зоот, кылычты
Аркы-терки байланып,
Оңураңдап манжу журт,
Он башысы ороктоп,
Элүү башы сороктоп,
Жүз башылар жүгүрүп,
Миң башы жандан түңүлүп,
Каарды кытай салганда,
Кандын башын аттайт деп
Намыстанып калганда
Ошондо Манас кабылан
Кайраттанып бөлүнүп,
Арстан түрү көрүнүп:
Адам деп ашка чакырсак
Кара калмак кытай журт
Оңбой калган экенсиң,
Оңураңдап, кытайым,
Болбой калган экенсиң.
Алышар болсоң чыныңды айт,
Аккуланы минбесем,
Айкайлатып баарыңды

Бээжинди көздөй сүрбөсөм!
Конок болсоң, мунуңду айт,
Кожоңдошсоң, чыныңды айт,
Адам деп ашка чакырдым,
Арыңды коюп, этиң же,
Кырылышсаң, кообуңду айт,
Кыргынды кызык салалы,
Кызталак кытай, жообуңду айт.
Эңкеер Манас мен эмес,
Эңер кытай сен эмес!
Чакырайып, чакчайып,
Оозунан заары төгүлүп,
Ала-Тоодой көрүнүп,
Каарданып булкунуп,
Коё бер деп Бакайга
Коңгурап Манас жулкунуп,
Кырк чоро эки бөлүнүп,
Кыргын с ал ар эмедей,
Ала-Тоодой көрүнүп,
Сары алтындан тон кийип,
Сарала сындуу ат минип,
Каары бетке айланып,
Кыны жок кылыч байланып,
Кылып ийчү немедей,
Көк ырапыс тон кийип,
Көгала сындуу ат минип,
Кымбатың Чубак көрүнүп,
Ач айкырык, куу сүрөөн,
Айгайлап кирип барды эле.
Мейман элек, баатыр деп,
Таш сайынган кытайдын
Тазалары чогулуп,
Кара калмак, манжулар
Дампайып түшүп калды эле,
Үч-Каркыра боюна,
Үйрүлүп жыйын салды эми.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Көктөмдө чөптөй өнүптүр:
Кырк там толгон казына
Бүгүн оозун ачамын,
Капыр менен мусулман
Сарып кылып чачамын.
Астыңкы эрдин албайтып,
Азууларын аркайтып,
Өрдөктөй мойнун койкойтуп,
Эки өркөчүн коркойтуп
Төөдөн саям бир миңди.
Шаа мүйүзүн аркайтып
Уйдан саям бир миңди,
Кулундарын таштатып,
Бул кызыкты баштатып,
Бээден саям бир миңди.

Козуларын чуулатып,
Энелерин чубатып,
Сойгон жанды кубантып,
Койдон саям бир миңди.
Алтынды таштай бөлүнтүп,
Байлыгым журтка көрүнтүп,
Алтындан саям бир мынча.
Капыр менен мусулман
Калк жыйылып калгыла,
Жана күрөш салгыла,
Арманда болбой тырышып,
Аныктап кармап тытышып,
Байгеңи мыктап алгыла.
Түгөнбөгөн мүлкүм бар,
Түз тамаша салыңар,
Көкөтөйдүн көп дүйнө
Чырдашпай бөлүп алыңар.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Жана жарды салганы,
Кытайлардын Түкүбай
Түктүү таман балбаны
Балбанга чыгып калганы.
Каканчындын шаарынан,
Кармаш болсо бурутка,
Бир кереги тиер деп,
Ала келген балбаны,
Адам билбес заты бар,
Капырлардын балбаны,
Түктүү таман Түкүбай,
Так ошондой аты бар,
Кырылышка атайы
Камдаган экен каркыбар.
Алышканды койбогон,
Бир чочконун этине
Бир жегенде тойбогон.
Каарданып качырса
Адамга акыр заманы,
Аябаган балбаны,
Кежигенин чоңдугу
Он эки туура там аны.
Каары күчтүү капырга
Кармашкан киши оңбойт деп,
Катылган аман болбойт деп,
Касиеттүү кан Манас,
Капаланып калганы.
Ал аңгыча болбоду,
Кудай бетин көрсөтпө,
Олуяттын Бакай кан,
Аргын кандын Ажыбай,
Акбалтанын Чубагы,
Азизкандын Алмамбет,
Эштектердин Жамгырчы,

Элеман уулу эр Төштүк,
Кыпчактардын Үрбүсү,
Жарагы белде бир кучак
Буудайык уулу Музбурчак,
Казактардын Көкчөсү,
Анжыяндын Сынжыбек,
Оогандан бар Акун кан,
Чамбыл белди жердеген
Чамасыз кыйын эр деген
Жанаалы, Карач эки дөө,
Өңчөй кандар жыйылып,
Ойрон Манас каны бар,
Олуянын баары бар,
Чогулушуп алганы,
Капырдын чыккан балбаны
Кармаша кетсе адамдын
Чыгат белем далдалы.
Зордугу тоонун теңиндей,
Кармашканды жегидей,
Кандай амал болот деп
Айла таппай калганы.
Олуя кургур Каныкей
Ошончо элдин ичине
Оолжуй басып барганы.
Отура калып ошондо,
Оңбогон кепти салганы.
Он төрт жашта кыз кезде,
Ойрон Бакай дагы бар,
Көк жалым барып Букарга,
Көөдөнгө салган тагы бар,
Көк жалдар мында турасыз,
Көп айтар сөзүм дагы бар,
Атам Темиркандын шаарына,
Кечээ сексен төөгө дилде артып,
Башымды байлап алам деп,
Падыша төрөм барганда,
Куда болуп мал союп,
Кулдук ура калганда,
Менин атам Темиркан
Алтынын куюп алганда,
Казынага салганда,
Кожо, молдо жыйганда,
Тал түштө нике кыйганда,
Сексен келин, сексен кыз
Белден төшөк салганда,
Жаткызам деп ырымдап,
Алып жетип барганда,
Тартып койгон көшөгө
Жатайын деп жеткенде,
Алтымыш тай, кырк койго
Сатып алган ак тинте
Кынынан ыргып кеткенде,

Билегин чийип өткөндө,
Ала электе бул долу
Билегим жара сайды деп,
Калайыктар чогулуп,
Кайран башка доо кылып,
Жасайыл салып мойнума,
Көк жал төрө кабылан
Жатпай кетип койнума,
Букардагы коргондо
Бул баатырдын айынан
Алтай салбар болгондо,
Кыз кезде салбар болгончо,
Бул көрөкчө өлөм деп,
Кыямат жүзүн көрөм деп,
Таласка Манас кайтканда
Намыс кылдым курган жан
Аркадан жетип барууга,
Аңдып жүрүп канкорду
Курмандыкка чалууга,
Салбар болгон өчүмдү
Так ушинтип алууга
Олоңдой болгон кайран чач
Төбөгө кынай түйгөмүн,
Эркектин киймин кийгемин.
Алтын жаак айбалта
Билекке кынай чалганда,
Эки жүздүү зулпукор
Бош байланып алганда,
Айкөл Манас төрөнүн
Артынан кууп барганда,
Мылтык атып жаа тартып,
Аңдып жүрүп сойсом деп,
Ала көөдөн төрөнү
Өлүм кылып койсом деп,
Аябай жаман кабарып,
Аңдып барсам кабылан
Түгөнгөн тоонун урчукта
Конуп жаткан кези экен,
Чатыраш ойноп даң, салып
Болуп жаткан кези экен,
Кысырдан кармап кырк тайды
Союп жаткан кези экен.
Дүнүйөдөн кам жебей,
Жыргап жаткан кези экен.
Кырк чоронун баарысы
Тегеректеп баатырды
Курдап жаткан кези экен.
Жаа белендеп курган жан,
Атайын деп Манасты,
Бармагымдан май чыгып,
Бетке жааны алганда,
Беренге жетип барганда

Колдогону бир тогуз,
Кожосандуу баатырдын .
Колтугунда туруптур,
Жөлөгөнү кырк чилтен
Кымбат көзүн салыптыр,
Кырк арстан баарысы
Ошо кезде баатырды
Тегеректеп алыптыр.
Кара чаар кабылан
-Капталында чамынып,
Бенде чыдап бара албай,
Колдогонун көргөндө
Кокуй арстан кабылан
Салбар кылса мейли деп,
Салынды кылса көөнү деп,
Албай койсо Букардан
Ак үйлүү барып коноюн,
Жагынып катын болоюн,
Акыл ойлоп алгамын,
Кара кашка аргымак
Кайра тартып чуу коюп,
Букарды көздөй салгамын.
Түгөнгөн тоонун урчукка,
Дүмүрөйгөн тумшукка
Жаңы жетип илинсем
Кызыл жээрде ат минип,
Кыл куйругун чарт түйүп,
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Санаасы менен болтуруп,
Оролмо тоонун ак ийиндей бүркүттү
Балдагы жок кондуруп,
Салып чыгып келаткан
Агыштай эрди көргөмүн.
Мен көргөндө эр Агыш,
Бүткөн бою тарамыш,
Керекке жараар эр экен,
Кен, пейил тууган шер экен.
Түкүбайдай балбанга,
Агыш жарайт, ой, журттар,
Күрөшүп намыс алганга,
Чыканактай Агышты
Арстан төрө кабылан
Сала көргүн балбанга.
Жыгып намыс алганга,
Жыргалдуу төрөм кабылан
Агышты тапкын балбанга!
Каарданган кабылан
Каныштын тилин алганы,
Он эки чоро, Кыргыз чал
Буйрук алып баатырдан
Агышты көздөй барганы.

Тоо токоюн сыдырса
Мындан Агыш табылбайт,
Тол гон элди кыдырса
Мындан Агыш табылбайт.
Чатырын алтын салдырган,
Ташкенден бери көчкөндө
Зыйнатка туруп берсин деп4
Көкөтөйдүн Бокмурун
Так алтымыш ордо кыз
Ошолорду алдырган.
Кан Көкөтөй тоюнда
Ойноп жаткан ордо кыз
Желе-Каркыра боюнда.
Опсолоң зөөкүр эр Агыш
Ордо кызга барыптыр,
Оюнду мыктап салыптыр.
Чоң, оюнчу, кыз накыш,
Агышың жайы ушундай,
Кыздуу үйдө кыякчы,
Кымыздуу үйдө аякчы.
Кызыл курун чубаган,
Агыш жайы ушундай
Кызды көрсө сураган.
Кара курун чубаган,
Агыш жайы ушундай
Катынды көрсө сураган.
Ордо кызга эр Агыш
Конуп жаткан кези экен.
Күндүзү кымыз, түнү кыз
Болуп жаткан кези экен.
Көк сүлөөсүн кара бөрк
Ыргап турган кези экен,
Оюн салып ошондо,
Кайран Агыш канетсин,
Жыргап турган кези экен.
Он эки чоро, Кыргыз чал
Кабарга булар барганы,
Эр Агыштын үстүнө
Кыргын тийген эмедей
Кыргыз башчы карысы
Кыйрап түшүп калганы.
Эр Агышка барганда
Акырын айтып, бек таштап,
Ал Кыргыз чал кеп баштап:
Баатыр Агыш кебимди ук,
Кан Көкөтөй ашы экен,
Калк жыйылган кашы экен.
Сени издетип жиберген,
Алты күлүк аты бар,
Айкөл Манас төрөнүн
Алакандай каты бар.
Түкүбай чыкты балбанга,

Алакандай бурутка
Түгөнүшүп калганга,
Чыканактай эр Агыш,
Кандай элең балбанга?
Түрү суук капырга
Туруп күрөш салып бер,
Алакандай кыргыздын
Чын намысын алып бер!
Кырктын башы Кыргыз чал,
Он эки чоро баш болуп,
Шайлап алып Агышты,
Калк жыйылган кашына
Айдап барды Агышты.
Чоңдугу тоодой балбанга
Чыканактай эр Агыш,
Бүткөн бою тарамыш,
Басып чыкты ошондо
Барып күрөш салганга,
Кошой, Төштүк алпы бар,
Кол көтөрүп чуркурап,
Бата берип баарысы,
Баатыр Кошой карысы,
Басып чыгып эр Агыш
Манаска айтат бул сөздү:
Күчтүүсүнгөн чочкого
Көрүнгөндү үзүшүп,
Көк букадай сүзүшүп,
Көрүнөө күрөш салайын.
Кара жаак булдурсун
Кармай калып имергин,
Көтөр, Агыш, көтөр деп,
Алгын, Агыш, алгын деп,
Май куйруктун балык эт
Жара чаап жибергин.
Этим кетсин ачынып,
Каным кетсин чачылып.
Чаппай койсоң жаман ат,
Чабышың бизге аманат,
Ачуум келсе алармын,
Ачуум келбей бир калса
Күлүп жүрүп калармын.
Күүлүү каарың көргөндө
Күчүмдү анан салармын!
Агыш туруп муну айтып,
Басып барды балбанга,
Барып күрөш салганга.
Билегин кармай калышып,
Ур дедирбей билегин
Эрендер сууруп алышып,
Үрпөңдөшүп булкунуп,
Үтүрөңдөп жулкунуп,
Мерчемдүү жерден алышып,

Бет алышып чалышып,
Араандай оозун ачышып,
Айкырып жерге басышып,
Күнү-түнү кармашып,
Эки күнгө толгону.
Чарпышканын калайык
Билип жүрөт, көрдүңбү,
Кайынын көргөн эмедей
Каткырып алып ошондо
Күлүп жүрөт, көрдүңбү.
Он эки шердин кенжеси,
Кудайдын сүйгөн пендеси,
Кара көк жал кабылан
Күлгөнүнө Агыштын
Ачуусу келип калыптыр.
Кан ичмеси бек кармап,
Өрттөй көзү чын жайнап,
Каалгадай кашка тиш,
Калайыктан башка тиш,
Кашкайып чыгып алыптыр.
Кабарган бойдон Агышка
Кабылан жетип барыптыр.
Көтөр Агыш, алгын деп,
Бу көмүлгөн калмакты
Кара жерге салгын деп,
Карсылдап Манас кабылан
Кара жаак булдурсун
Кармай калып имерди,
Качырып кирип ошондо
Чыканактай Агышты
Томукка тартып жиберди.
Томугу ооруп кеткени,
Ачуусу эми жеткени.
Тоодой толкуп Түкүбай
Амалы жаман кеткени.
Эки буттун багалек
Эрен экен эр Агыш,
Эңкейип кармап алганы,
Эс алдырбай капырды
Жерден сууруп алганы.
Темтеңдетип капырды,
Тегеретти баатырды.
Түктүү таман Түкүбай
Эки беттен жүн чыкты,
Этегинен үн чыкты.
Түкүбай колу байланды,
Эр Агыштын башына
Көк жорудай айланды.
Чамасы жаман кеткени,
Алачыктай кара таш
Ыкмачыл Агыш жеткени.
Үйдөй болгон кара таш

Тоодой болгон балбанды
Ташка чаап өткөнү.
Баатыр Агыш көк жалдын
Балбандыгы көрүндү,
Түкүбайдай чоң балбан
Эки бөлөк бөлүндү.
Калмакты Агыш жыкты деп,
Канкор Манас баш болуп,
Миң карача төө экен,
Миң кара кашка бээ экен,
Ала кой байгең мына деп,
Айдап жетип калганы.
Ал байгени албастан
Шашып жүрөт эр Агыш.
Анда Агыш муну айтат,
Адам айтпас шумду айтат:
Балбаның жыктым, колум бош,
Коё бер, Манас, колумду,
Көргөзгүн, Манас, көзүмө
Баякы көргөн сонунду.
Бул малыңа кайрылбайм,
Тамашадан айрылбайм.
Бул байгеңди албаймын,
Кыздарымдан калбаймын.
Бул байгеге кайрылбайм,
Келиндерден айрылбайм.
Бул байгеңе көнбөймүн.
Кызык оюн тамаша,
Кыздарымды бербеймин!
Шашып чыкты эр Агыш,
Кыздарды көздөй жүгүрүп,
Качып чыкты эр Агыш.
Байгени Агыш албады,
Эр Агыштын байгесин
Эли бөлүп алганы.
Байгени алып тынган соң
Түгөнбөгөн кеби бар,
Кан Көкөтөй ашында,
Калың жыйын кашында
Канкор Манас Акунга
Бел куда болгон жери бар⁸.
Ободон он уруу жылдыз козголгон,
Манас менен Акун кан,
О дүйнөлүк дос болгон.
Акун туруп муну айткан:
Катагандын кан Кошой
Кандагай берип салдыңыз,
Калк атасы Кошойдун
Батасын анык алдыңыз.
Эми Манас кабылан
Балалуу болуп калдыңыз.
Өтүп кеткен жайында,

Эл өөдөгө тартарда,
Ат кара тил мезгилде
Белендинин белинде
Аркар карап, жейрен кууп,
Аң уулаган жеримде,
Белесченин белинде,
Пери ойногон жеринде
Салып барсам бир жерге
Куюн ойноп жатыптыр.
Улуу тоонун боорунда
Жыйын ойноп жатыптыр.
Салып барып карасам
Курумшуга оролуу
Бала жатып калыптыр.
Эркекпи десем, кыз экен,
Ургаачыдан уз экен,
Перинин кызы деп айткан
Эрендердин көп сөзү
Так ошонун өзү экен.
Оюма келди ар бир сөз,
Күйөөгө кете бергиче
Кызыгын чогуу көрсөм деп,
Кыяматтык дос эле,
Балалуу болсо Манаска
Келин кылып берсем деп,
Айтсам мындай кебим бар,
Убада кылган жерим бар.
Алып таап Чүрөктү
Тоюна токсон сойгомун,
Байбичем бийкеч тапты деп,
Атын Чүрөк койгомун.
Куда болуп калыңыз,
Кудай берди баланы,
Арстан төрө кабылан
Келин кылып алыңыз!
Канкор Манас кабылан
Акун канга кубанып,
Жээрдеден жети жүздү айдап,
Көргөндүн көөнүн бөлүнтүп,
Жети жүздүн ичине
Камбар ата боз айгыр,
Боз айгырды баш кылып,
Боз айгырдын башына
Көнөктөй була көрүнтүп,
Аладан алты жүз берип,
Куда болуп мал айдап,
Кулдук уруп зор Манас,
Кол куушуруп май чайнап,
Бейлесе эчен кеби бар,
Бел куда болгон жери бар⁹
Төөнү чечип алганы,
Төрө экен катын Ороңгу

Байып жатып калганы.
Төө чечиш деген өткөн соң,
Бул кызык мындай кеткен соң,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Дүнүйөнү бүлдүрүп,
Дүйүм журтту күлдүрүп,
Калайыктын баарына
Бай экенин билдирип:
Кабылан султан Манас кан,
Калкың мында турасың,
Каары катуу айбаттуу
Алпын, мында турасың,
Акылым бар, кебим бар,
Айкөл төрө кабылан
Акыл салар жерим бар.
Карап турсаң калайык
Калкка жетер алым бар,
Жана беш жыл аш берсем
Жете турган малым бар.
Ат байгеге камдаган
Тогуз миң жүкчүл төөм бар.
Токсон миң кысыр бээм бар,
Калкка берер тоюм бар,
Санат жеткис коюм бар,
Айтсам сонун мунум бар,
Санат жеткис уюм бар.
Ат байлаган саяпкер,
Ат чабуучу талапкер,
Атакемдин ашына
Көп чогулуп алыпсың,
Жетимиш бурку элим бар,
Жетик элдин баарына
Бүгүн айтар кебим бар:
Мен атамдын ашына
Сан кара кашка бээ саям,
Сан түмөндүү төө саям.
Төөгө жүктөп пул саям,
Баласы менен кул саям,
Кырк там толгон казына,
Жыйырмасын бөлүп да саям.
Калайык бар, каның бар,
Бай Бокмурун кебине
Баарыңар кулак салыңар.
Жүз тогуз атка байге бар,
Мындай байге кайда бар.
Тополоңдуу дүң кылам,
Атакемдин зыйнаты —
Дүнүйөмдү күл кылам.
Журт ушактап калбасын,
Атакемден аянып,
Жалгыз тайым калбасын.
Ашка келген калайык

Атакемдин ашына
Экөөмдү коюп, бирөөм сай,
Өгөөмдү коюп, бүлөөм сай,
Ташкенден көчкөн элим сай.
Дүнүйөм жетпей баратса,
Айланайын калайык,
Баш байгеме мени сай!
Көкөтөйдүн Бокмурун
Айтып оозун жыйгыча,
Айткан кебин тыйгыча
Көкөтөйдүн айчыгы алтын кызыл туу
Асмандатып аштатып,
Көк жал Манас арстаның
Журтка угузуп жарларын
Ырамандын Ырчыуулу,
Ырчы уулуна баштатып,
Жарын угуп алганда
Талдан союл кыйылып,
Ат чабуучу адамдар
Такыр калбай жыйылып,
Карагайдан ноо кылып,
Ат айдоого келгенде
Калбай баары чогулуп.
Эрендин баары ээлигип,
Эселектер жээлигип,
Калк кайнап топурап,
Асманга учуп топурак,
Урук-урук бөлүнүп,
Каптаса селдей көрүнүп¹⁰.
Топурак учуп, тоз күйүп,
Чаң созулуп буркурап,
Урук-урук эл каптап,
Ашка келген калың журт,
Каптап жатты чуркурап.
Доолбас бекем кагылып
Ат чабуучу көөндүүлөр
Түк калбай баары жабылып
Байге алуучу аттарды
Көкүлдөрүн шүйүшүп,
Куйруктарын түйүшүп,
Ичке жолду төтөлөп,
Шашып атын жетелеп,
Албан-албан эл болуп,
Көптүгү дайра сел болуп,
Эми чыкты бөлүнүп.
Кытайлардын Ороңгу,
Ороңгунун арманы —
Кызыталак буруттун
Баш байгесин алам деп,
Оргу-шаргы Кула бээ,
Кула бээни камдады.
Калмактардын кан Жолой

Ачбуудандын көкүлүн
Аркы-терки түйгөнү.
Баш байгесин алам деп,
Ачбуудан кошуп ийгени.
Манаста бар Аккула,
Жолойдо бар Суркула,
Аккула менен Ачбуудан
Артык тулпар мал экен,
Абайласа ал экөө
Коёндон окшош мал экен.
Манас чапты Аккула,
Жолой чапты Суркула.
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай,
Өзү жоонун айласын
Ашкере билген доңуз ай,
Ала көөдөн Манасты
Аккула чапса көрөм деп,
Ал өңдөнгөн буруттун
Сайышып канын төгөм деп,
Өлгөн атам Алооке
Ашта өчүн алам деп,
Кызыталак Манасты
Курмандыкка чалам деп,
Алоокенин Коңурбай,
Жыйып кытай тууганын,
Амал кылып чапты бул
Кыйды кара бууданын.
Манжунун каны Нескара
А да чыкты желигип,
Ат чабам деп ээлигип.
Ат куйругун шүйүшүп,
Ары-бери чубатып
Нак үч күнү жүрүшүп.
Элемандын эр Төштүк
Каалап чапты Чалкуйрук,
Эштектердин Жамгырчы
Эстеп чапты Аккөкүл,
Катагандын кан Кошой
Каалап чапты Кабылан,
Урумкандын Көкбөрү
А да чапты Кууказык,
Казактардын кан Көкчө
Каалап чапты Көгала,
Кара көк жал кабылан
Каалап чапты Аккула.
Жабдыктары бир кучак,
Буудайыктын Музбурчак
Бул баштады бүлүктү,
А да чапты ошондо
Телкызылдай күлүктү.
Жедигердин эр Багыш

Ичке жолду төтөлөп,
Малдан күлүк Суркийик
Байкан чапты жетелеп.
Такалуудан тай калбай
Такыр чапты чабышка.
Аты угулган тулпарлар
Кан Көкөтөй тоюнда
Азыр чыкты жарышка.
Атты катка салышып,
Ат эсебин алышып,
Ак кагазга кат толуп,
Ашка чабар күлүктөр
Жети миң кырк үч ат болуп.
Ал аңгыча болгон жок,
Ачып көздү жумгуча,
Айта-буйту дегиче
Ойдон чыкты бакырык,
Ойдогунун баарысы
Ат айда деп чакырып,
Тоодон чыкты бакырык,
Тоодогунун баарысы
Ат айда деп чакырып.
Олукттын эр Бакай
Көк сүлөөсүн бөрк кийип
Көгала калкан ойноду,
Алыстатып ал жерди
Аккулага болжоду.
Мындан ары аттарда
Кылайган арман калбады,
Бадананы кийгизип,
Мааникерди мингизип,
Жайма көкүл жаш Айдар
Аттарды тийип айдады.
Жаш Айдардын жанында
Так эки жүз балбаны.
Кабылан Бакай карысы
Каарданып бакырып,
Жаш Айдарды чакырып:
Ой, жаш Айдар ат айда,
Аттын баарын бат айда,
Мындан нары айдасаң
Бөөт-бөөт бел келет,
Адыр-күдүр жер келет,
Мелтиреген чөл келет.
Куу жүрсө кулагы,
Кулан жүрсө туягы
Күйүп кеткен жер келет,
Айдап жүрүп отурсаң
Сөксөөл отун, кара кум,
Коё берер жериң мына бул.
Төмөнкү кара бел ошол,
Байтал бээнин кулуну,

Кара жылкы дулдулу,
Коё берсең Аккула,
Аккуланын жери ошол.
Жайма көкүл жаш Айдар,
Жаш Айдардын өзүнө
Билбегенди билгизип,
Минтип жолго киргизип,
Күлүк чубап жайнады.
Сай тулпардын баарысын
Жайма көкүл жаш Айдар,
Ошо чыгып айдады.
Аны мындай таштайлы,
Бер жагынан баштайлы.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Жана кабар салганы¹¹.
Калың жыйын кашы экен,
Кан атамдын ашы экен.
Ат жерине жетпейби,
Ат кайрылып келгиче,
Журт эригип кетпейби.
Бакандары майышсын
Баатырлар чыгып сайышсын,
Ажалы жеткен өлүшсүн,
Аябай канын төгүшсүн,
Кабырганын кашатын
Качыратып сөгүшсүн.
Журтка кызык кылышсын,
Бакандашып урушсун,
Сайыш чыгып калсынчы,
Сайганы байге алсынчы,
Сайдырган куру калсынчы!
Бокмурун мындай дегенде
Олжолонуп көп пайда
Таппай калган кези экен,
Астындагы Алгара
Ойдологон каранды
Чаппай калган кези экен,
Манас менен сайышып,
Көкөтөйдүн ашында
Бузук салар кези экен.
Аккуланы чабарын
Ал Коңурбай билиптир.
Аккуладан айрылып,
Арбайып жөө калса деп,—
Атамдын өчүн алсам деп,—
Ошону тилеп жүрүптүр.
Көк күбөнү жамынып,
Көрөр болсоң Коңурбай
Көк жолборстой чамынып,
Жаткан иттей кашы бар,
Жан казандай башы бар,
Жыйырма бешке илинип,

Быйыл келген жашы бар.
Оң далысы кең экен,
Оён тууган шер экен,
Он эки мүчө тең экен,
Сөлөкөтү бир башка,
Алоокенин Коңурбай
Бээжинден чыккан көй кашка.
Алгара менен жулкунуп,
Алтындан чылбыр булкунтуп,
Көрсө көңүл бөлүнүп,
Көрөр болсоң Коңурбай
Ала тоодой көрүнүп,
Ок өтпөгөн көк күбө,
Омууроого бек күбө,
Он эки катар кийинип,
Жоо дегенде сүйүнүп,
Аяктай алтын шуру таш
Ай төбөдөн жаркылдап,
Көз айнеги балкылдайт,
Кебез өтүк, кендир бел,
Кеңирсиген чоң калча,
Булгаары өтүк, буума бел,
Буруксуган чоң, калча,
Көзү көлдүн быткылдай,
Көрүнгөндү жуткандай.
Көз үстүндө кара каш
Бөктөрүлүү чапандай,
Комдонгон жолборс баштанып,
Түлөгөн жору каштанып,
Кылагар көзүн, кылайтып,
Кыл мурутун шыйпайтып,
Муруттарын карасаң
Чоң балтанын сабындай,
Мурундарын карасаң
Селебенин кабындай,
Кытайлардын кыр мурундуу
Коңурбай
Алтындан кылган чор башка
Алты карыш тамеки
Жайма салып алганы,
Коркурата тартканы,
Орой чоку, таш башат
Майданга чыгып турганы.
Астындагы Алгара
Куланды кууса куткарбас,
Куйругу саяң, жалы аз,
Салышкан жоодо болгон маш,
Туранын түбү көпкөк таш.
Калк таңыркап дуулдап,
Кара кытай, көп манжу
Кыйкырык салды чуулдап.
Коңурбай түрүн көргөндө

Төрө Кошой, Бакай кан
Көрүп жандан түңүлдү.
Коңурбай түрүн көргөндө
Алтын айдар, чок белбоо
Азиз кандын жалгызы
Сары алтындан тон кийип,
Сарала сындуу ат минип,
Мойнуна кемер салынып:
Сайышка коё бергин деп,
Кектешип жүргөн Коңурбай
Өзү келген экен го,
Кержектешер ит менен
Кезим келген экен го!
Алакан жайып, батаң бер,
Кайкалаган калчага
Качырып найза салайын,
Түрү суук калчага
Түгөнүшүп калайын,
Калк ичинде салышып,
Капкайда черди басайын,
Эл ичинде эңишип,
Капкайда черди жазайын.
Опол тоодой калчага
Түз кармап найза сунайын,
Түйшүгү кымбат куу жандын
Бир айласын кылайын.
Күпүлдөгөн калчага
Бир беттешип көрөйүн,
Ажалым жетсе жан мына,
Тагдыр жетсе өлөйүн.
Кудайдын жазган буйругун
Ушуну менен курган жан
Курчалы
шып көрөйүн.
Эл ичинде салышып,
Эрдигим мыктап салайын,
Эзелки өчтү капырдан
Эмеле азыр алайын!
Алакең айтып мындай кеп,
Ашкере сурап турганы.
Карчыгадай камынып,
Кайыптан акыл табылып,
Майлаган буудай жүздөнүп,
Күүгүм туман көздөнүп,
Канкор Манас кабылан,
Шай колдогон олуяң,
Кең көкүрөк, жайык төш,
Келберсиген кара көз,
Кара чаар кабылан
Капталынан чамынып,
Чолок көк жал арстан
Жара тартчу немедей

Бөйрөгүнөн камынып,
Арбагы бийик көк жалын,
Таалайы артык кабылан
Асты жагын караса
Алты миң эрдин сүрү бар,
Артын сала бергенде
Ажыдаардын түрү бар.
Беттеп пенде келбеген,
Бет алып душман жеңбеген.
Кан ичип жүрүп катыккан,
Кара көк жал атыккан,
Арман кылат эр Манас:
Кызыталак куу дүйнө
Таппай койбой не болдум,
Байтал бээнин кулуну,
Кара жылкы дулдулу,
Кагышка минер Аккула
Чаппай койбой не болдум?!
Кара кытай, манжунун
Эр экенин көзүмө
Илбей калган экемин,
Кан Коңурбай капырдын,
Каары толук баатырдын
Бу сайышка чыгарын
Билбей калган экемин!
Манас минтип турганда
Көрсө көңүл бөлүнүп,
Көк жалдын зайбы Каныкей
Дүнүйөдөй көрүнүп,
Аркардай таңын кылайтып,
Ак эмчегин булайтып,
Далай дүрбөөн салдырып,
Ошо күнү бүтүргөн
Канкоруңдун Аколпок
Көтөрүп алып ошондо
Агаярга алдырып,
Кара сурдун сулуусу,
Мусулмандын нурдуусу,
Узун чачтын ыктуусу,
Ургаачынын мыктысы
Бейлебей койсом бекер деп,
Берен бөрү султаным
Беттеше кетсе калчага
Мерт таап калар бекен деп,
Ашагандан, машаган
Аколпокту Каныкей
Алты жылы жасаган.
Ичи буулум, тышы бөз,
Калыңдыгы жарым кез,
Ойрон жеңең Каныкей
Оро-Төбө, Маргалаң,
Орто жерин чалдырган,

Ошондон берки буланы
Кембай менен алдырган.
Жакасы алтын жеңи жез,
Кош бадана, торгой көз,
Келеме жака, кең күрмө,
Керишке кийсе ок өтпөс,
Найзанын учу тешпеген,
Нар кескен огу кеспеген,
Жылас болгон Аколпок
Жылан боор кайыган,
Караган пенде таң калып,
Адамдын көзү тайыган.
Ичине курчтан тундурган,
Кайыганда каранга
Болоттон кылган шибеге
Бир канчасын сындырган.
Болбос жерин сөктүргөн,
Албарс болот эгетип,
Ортосуна төктүргөн,
Сыртына жибек орогон,
Аколпок иштеп жатканда
Көк жалыңдын казына
Арбыныраак корогон.
Арасына карандын
Ар түркүн курчтан сологон,
Берен кийсе белсенип,
Бет алган бенде кологон.
Табылгы жакса чок өтпөс,
Аккелте атса ок өтпөс.
Атадан жалгыз береним
Аколпок кийип турсун деп,
Айгайлашкан жоо болсо
Айныбай боюн урсун деп,
Билбей койсом болбойт деп,
Кызмат кылып бербесем
Эгерде ишим оңбойт деп,
Аркагын анык эшиптир,
Көкөтөйдүн ашында
Сайышса мерт болот деп
Баштатадан билиптир.
Болбос жерин оңдоптур,
Көкөтөйдүн тамаша —
Сайышына болжоптур.
Калк ичинде Каныкей
Катындыгын билгизип,
Кан Манастын Аколпок
Басып келип кийгизип,
Иштүү катын Каныкей
Иштүүлүгүн билгизип,
Бүчүлүгү бир тогуз,
Ич жагына төрөңдүн
Айкаштыра түйгүзүп,

Топчулугу бир тогуз,
Топчулугун кабыштап,
Тоодой болгон төрөнүн
Омууроого табыштап,
Асмандан түшкөн боз кисе
Аколпоктун тышынан
Кан Манаска курчатып:
Кызматым ушул билиңиз,
Ышынбай жоого тийиңиз!
Кабылан төрөм кийсин деп,
Кадырымды билсин деп,
Түн ичинде уйку албай,
Күндүзүндө тынч албай,
Ичин кымбат ичтедим,
Эчен жылы тиштедим,
Тиштеп жатып каранды
Күрөктөй тишим жоюлду,
Тиктеп жатып каранды
Кара көзүм коюлду.
Аркагын сексен толгодум,
Арстан төрө кабылан,
Алышаар жакка болжодум.
Аколпок жасап жүргөмүн,
Алоокенин Коңурбай
Азап салып бул ашка
Алышаарын билгемин!
Арманын айтып Каныкей,
Караган журттту күйгүзүп,
Арстан эрдин үстүнө
Аколпокту кийгизип,
Каныкей карап калганы,
Кандын зайбы экен деп
Калктын кылган арманы:
Бу Каныкей катындын,
Акылы толук капырдын
Көнчөгүндө он башка
Оймок жүргөн экен го,
Кан Манастан башка жан
Катын албай тим эле
Бойдок жүргөн экен го!
Жаш кезинде жол угуп,
Сандыргалуу Манасты
Салып жүрүп там кылды,
Сайып жүрүп бак кылды.
Эрешен тартып эр кылды,
Эсеби жок Манасты
Эр уулу менен тең кылды!
Арстан Манас чамынып,
Аколпокту кийгени,
Калкамандын кара атын
Ээри жок ыргып мингени.
Журт удургуп чогулуп,

Манаска аң-таң калганы.
Он эки кан мусулман
Опсуз көк жал кабылан
Тегиз жыйып алганы,
Күлүгүн тандап минүүгө,
Коңурбайга кирүүгө
Мусулмандардын аттарын
Чубатууга салганы,
Олуяттын Бакайды
Ат сыноого алганы.
Жайнап жаткан мусулман
Жалпы чубап калды эле,
Кара байыр, казанат,
Калбыр өпкө(жез билек
Тулпарлардын баарысын
Бакай сынап калды эле.
Көкөтөйдүн ашына
Көп жыйылган чогуу экен,
Бакандашып сайышса
Чыдаар жылкы жок экен.
Кан Манастын кырк чоро,
Кырк чоросу кырк жоро,
Кыркынын жөнү бир башка,
Кыркы кырк жерден келген көй кашка.
Кызырлуу Манас кабылан
Кырк чоро жыйнап алганы,
Абаң Бакай астына
Чубатууга салганы.
Чуу укканда бөлүнөт,
Алмамбеттин Сарала
Тулпардык сыны көрүнөт,
Айгай укса шашпаган,
Айдын караңгысында
Бир изин жаза баспаган
Тулпардык сыны көрүнөт.
Бастырып чыгып сайышса
Майышар жылкы көрүнбөйт,
Бакандашып турганда
Кайышар жылкы көрүнбөйт.
Алмамбеттин Сарала
Кетмен туяк, кең соору,
Керишке минер мал экен.
Чара туяк, коён жон,
Чабышка минер мал экен.
Нар көкүрөк, тайкы жал,
Алышка минер мал экен.
Жылан сындуу сойлогон,
Жакалашып тартышса
Түк майышып койбогон
Тулпардык сыны бар экен.
Капырлардын Коңурбай
Көргөнү турган кези экен,

Азиз кандын Алмамбет
Манастан сурап сайышын
Өлгөнү турган кези экен:
Кабылан Манас, жан достум,
Дегениме көнсөңчү,
Калча чыкты сайышка,
Бул сайышты берсеңчи?!
Дегениме көнсөңчү,
Коңурбайдын сайышын
Достум, Манас, берсеңчи!
Кытайлардын кызыл гүлдүү көк тонун
Кийише жүргөн кул эле,
Бала күндөн басташып,
Тийише жүргөн кул эле.
Арманым бар чочкодо,
Алган Бээжин жеримди,
Алып калган Коңурбай
Алтын казчу кенимди,
Таркатып бөлүп жоготкон,
Маа караган элимди,
Дос экениң чын болсо
Уксаңчы, Манас кебимди,
Ошо күндөн ушу күн
Алалбай жүрөм кегимди!
Көрө албай жүрөм Бээжинди,
Чынмачынды, Каканды,
Чын достум Манас, берсеңчи,
Качан көрөм аркаңды!
Алмамбет андай дегенде
Айкөл Манас кеп айтат:
«Ай, Алаке, көк жалым,
Кара кытай, манжу журт
Ушак кылып жебейби,
Кан Азиздин жалгызын
Качып барса бурутка
Аябастан өлүмгө
Кармап берди дебейби.
Кытай шылдың кылбайбы,
Кылымды кудай урбайбы.
Бул Алмамбет көк жалдын
Бактысы мындан сынбайбы.
Кытайлар аңыз кеп кылып,
Бизди минтип кудай урбайбы.
Өсөк кылып жебейби,
Тентип жүргөн кытайды
Өлүмгө берди дебейби.
Колундагы сыр найза
Таяп калды дебейби,
Коңурбайдан Манасты
Жалпы бурут чогулуп
Аяп калды дебейби.
Көкөтөйдүн ашына

Качып тентип Алмамбет
Келген экен дебейби.
Жалпы бурут чогулуп
Алмамбеттин жазасын
Берген экен дебейби.
Ой, Алмамбет, жан достум,
Сен сайышка чыкканда
Уят болот мунуңуз.
Дос экениң чын болсо,
Калыска карап туруңуз.
Ээленгениң коюңуз,
Бизге тогоол болуңуз.
Деген сөзгө көнүңүз,
Астыңдагы Сарала
Алышка минер мал экен,
Күчүн бизге бериңиз,
Күчүн берсең Сарала
Күлүгүңдү минебиз.
Күчтүүсүңгөн ит менен
Күрпөңдөшүп көрөбүз.
Алгара минип алыптыр,
Баатырсынып калыптыр.
Баатырсыңган ит менен
Бакандашып көрөйүн.
Күчтүүсүңгөн ит менен
Күрпөңдөшүп көрөйүн.
Берен Манас кабылан
Эл ичинде Алмаңдан
Сарала сурап турганы.
Ачуусун Алмаң тыйганы,
Сараланы кыйганы.
Берен Манас көк жалга
Бербеймин деп айта албай,
Берендин көөнүн кайтарбай,
Айтканына көнгөнү,
Ай тийгендей Сарала
Айкөлүңө бергени.
Сараланын үстүндө
Алакеңдин ак каңкы,
Үч басмайыл, үч олоң,
Алтоон чечип жиберип,
Ак каңкыны алганы,
Ээрин алып жайдактап,
Ичке жолдоп төтөлөп,
Алмамбеттин Сарала
Жайдак алып жетелеп,
Асмандан түшкөн боз кесе,
Кынай белге чалынып,
Кызыр чалган кабылан
Кудуретке жалынып,
Каарданып жайланып,
Асмандан түшкөн алты курч,

Зулпукорду байланып,
Сырттан көк жал кабылан,
Зың-зың этип кенебей,
Алышар баатыр Коңурду,
Бучкагына теңебей,
Орду түбүн болжобой,
Өлөмүн деп ойлобой,
Көрсө көңүл бөлүнүп,
Кабыландын арбагы
Каргылуу тоодой көрүнүп,
Колдогону бир тогуз
Оң жагынан көрүнүп,
Жөлөгөнү бир тогуз
Жан алгыч сыны көрүнүп,
Каарданган канкор шер
Кан ичмеси бек кармап,
Асты жагын караса
Арстан сындуу көз жайнап,
Качырганы жолборстой,
Кагышкан аман болбостой,
Каарданып сумсайып,
Кошой, Төштүк алпынан,
Ажыбай, Бакай канынан
Оомийин деп кол жайып,
Батасын сурап турганы.
Бакай, Кошой эки кан
Мойнуна курун салынып,
Оомийин деп кол жайып,
Кудуретке жалынып:
Жараткан уккун кебимди,
Сындыра көрбө белимди,
Кудай, үстүн кыла көр
Кабылан Манас шеримди!
Кытайды үстүн кылбагын,
Кыргызды астын кылбагын,
Ободо чолпон жылдыз бар.
Артына кудай таратпа,
Кара калмак, манжунун
Жан деп кудай жаратсаң,
Тегеле көзүн каратпа!
Аттан түшсө кокустан
Арстан төрө кабылан
Манасын колго берди деп
Чийгени турат сызыкты,
Кан Коңурбай баш болуп,
Кылганы турат кызыкты.
Кошой, Бакай карыя
Кол көтөрүп буркурап,
Батасын кылды чуркурап.
Каарданып таптанып,
Канкор Манас аттанып,
Калкамандын Кара атты

Канкор минип алыптыр,
Уй куймулчак Сарала
Жайдак коштоп алыптыр.
Ошондо Манас муну айтат:
Кытайдын каны бул эле,
Кыргыздың каны мен элем,
Кезегин мунун бербесем
Кекеткендей болормун,
Жолун мунун бербесем,
Жобогондой болормун.
Кезегин ал, кытай деп,
Кашатка турду кан Манас.
Качырып сайды Коңурбай,
Сырттан тууган кабылан
Зың-зың этип кенебейт,
Коңурбайдын сыр найза
Кыйрап чыгып кетти эле,
Бучкагына теңебейт.
Кезегин, алгын, бурут деп,
Керилип турду Коңурбай.
Чокуга кытай турду эле,
Чоюлуп сайды эр Манас,
Чогуу сынды сыр найза,
Чочубай койду Коңурбай.
Карт күрөң менен чу коюп,
Кан Ажыбай келгени,
Канкорунун колуна
Кайра найза бергени.
Качырып сайды Коңурбай,
Кайкайбай койду кан Манас.
Капталдан сайды кабылан,
Кайкайбай койду Коңурбай.
Алмак-салмак сайышты,
Айкырып найза сундурду,
Коңурбай, Манас ошондо
Алтымыш найза сындырды.
Кудай бетин көрсөтпө
Найзалашып тийишип,
Өөдө-төмөн сүрүшүп,
Найза сайып калганда
Найза сынып быркырап,
Казан каптай булалар
Учуп жүрөт дыркырап.
Кубалашып сайышып,
Кудай уруп салыптыр,
Кутургурдун кара аты
Этине келип калыптыр,
Бир сайгандан үч сайып,
Чындамак болду Коңурбай,
Найза сунуп бакырып,
Мөндүлөп ураан чакырып,
Өзү көк жал Манаска

Коңурбай эми жеткени,
Жеткен жерде сыр найза
Жетип муштап өткөнү.
Калкамандын Кара аты
Чаткаяк кууш, чамасы аз,
Чалкасынан кетчүүдөй
Тигинен болуп турганы.
Эми кулап өтөрдө,
Жерге Манас жетерде
Колундагы зулпукор
Кармап Манас калганы,
Капырыңдын сыр найза
Как ортого салганы.
Найзасы сынып жоголуп,
Шай колдогон эмеспи,
Арстан Манас оңолуп,
Бүчүлүгүн бекитип,
Аколпокту кийгени.
Коштоп жүргөн Сарала—
Жаадай болгон тулпарга
Жайдак ыргып мингени.
Опол тоодой күркүрөп
Оён Манас жеткени,
Калың кытай, какандан
Буйтай качып өткүчө,
Камбардай болгон калчаны
Каарданган зор Манас
Муштап эми өткөнү.
Алгаранын үстүнөн
Тоо ураган немедей
Алоокенин Коңурбай
Күркүрөп кулап кеткени.
Жеткилен Манас көй кашка
Жебеден мурун жеткени,
Коңурбайдын Алгара
Жетип кармап ошондо
Олжо кылып кеткени.
Жаадай учуп Сарала,
Ичке жолдоп төтөлөп,
Коңурбайдын Алгара
Ойдолотуп каранды
Олжо кылып жетелеп,
Манас алып кетерде
Тизеси жерге бүгүлүп,
Алоокенин Коңурбай
Алгара берип кеткин деп,
Кыя тартып Манаска
Келин болуп жүгүнүп.
Коңурбай минтип турганда
Айкөл Манас, соогалап,
Ар жагынан Алмамбет
Эки этеги калдактап

Эми Алмамбет жеткиче,
Коңурбайдын Алгара
Олжо кылып кеткиче
Акыл ойлойт Манас кан:
Бирөөнүн тону тон болбос,
Бирөөнүн аты ат болбос,
Баатыр эле Коңурбай,
Атын алып нетейин,
Атын тартып мен алып
Не муратка жетейин,
Андан көрө ушу жерде
Атын берип кетейин.
Жүгүнүп турган калчага,
Сын кылды Манас канчага,
Мына капыр атың деп,
Каарданып зыргытып,
Окоро түйгөн чылбырды
Коңурбай көздөй ыргытып,
Араң турган көп манжу
Алгараны алганы,
Капырлардын ат оюнчу, жөө күлүк
Арстан Коңур калчаны
Ат үстүнө салганы.
Айласы жок Алмамбет,
Көөдөнгө батпай көп санаа,
Кокуй, канкор, оңбо деп,
Көзүнүн жашы он талаа:
Кокуй, Манас, оңбой кал,
Эгерде эки болбой кал,
Колго тийген коенду
Коё берген оңорбу,
Адам сендей болорбу?!
Алгараны маа берсең
Чийбейт белем сызыкты,
Карарып жаткан кытайга
Кылбайт белем кызыкты.
Алгарадан айрылса
Көргөзбөйт белем калааны,
Салбайт белем кытайга
Киши көрбөс балааны.
Жеткирбейт белем картымды,
Албайт белем калчадан
Капкайдагы дартымды.
Бул Бээжиндин өзүнөн
Бул Коңурбай жоголбойт,
Бул Коңурбай өлбөсө,
Кыямат жүзүн көрбөсө,
Кыргыздын иши оңолбойт.
Алмамбет айтып мындай кеп,
Оозун жыйып алгыча,
Көкөтөйдүн сегиз миңден кара нар,
Арткан алтын бир далай,

Анжыяндын аркагы жоон сарала,
Букардын пулу кымбат карала,
Сайышка чыккан байгеси
Ал кызыкты көрдү эми,
Урук кууп кандарга
Үлөштүрүп берди эми.
Каадалуу кызык көрүшүп,
Сайыштагы байгени
Камчыга ченеп бөлүшүп,
Нарга арткан алтындан
Ата уулунун баарына
Додолошуп төгүшүп,
Алтын алып талаган.
Муну мындай таштайлы,
Жамбы атыш деген бир өнөр,
Андан кабар баштайлы.
Карагайдан шырмыйды
Оболотуп аштатып,
Көкөтөйдүн тоюнда
Опсуз оюн баштатып¹².
Дүнүйөнү жайнатып,
Ал шырмыйдын учуна
Көөкардан жамбы байлатып,
Жамбыны атып алсак деп
Ар кимдин болуп талабы,..
Ал жамбыга байланган
Так алтымыш танабы.
Жар чакырып кеп айтып,
Идерлүү жигит мергениң,
Жамбы аткыла деп айтып.
Жамбы атууга мергенин
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай,
Бул чыгарды миң, мерген.
Калмактардын кан Жолой,
Ал чыгарды миң, мерген.
Катын балбан Ороңгу,
Ал чыгарды миң, балбан.
Шибээлердин Музкиндик,
Ал чыгарды миң, балбан.
Манжунун каны Нескара,
Бул чыгарды миң балбан.
Опсуз балбан Ороккыр
Ал чыгарды миң мерген.
Эштектердин Жамгырчы,
Ал чыгарды миң, мерген.
Буудайыктын Музбурчак,
Бул чыгарды миң, мерген.
Элемандын эр Төштүк,
Ал чыгарды миң, мерген.
Казактардын кан Көкчө,
Ал чыгарды миң, мерген.

Кокон кандын Козубек,
Бул чыгарды миң, мерген.
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек,
Ал чыгарды миң, мерген.
Оогандын каны Акун кан,
Ал чыгарды миң, мерген.
Жанаалы, Карач уйкашы,
Ал чыгарды миң мерген.
Урумкан уулу Көкбөрү,
Бул чыгарды миң, мерген.
Ал жамбынын түбүнө
Мылтыктары короктоп,
Мергендер келди сороктоп.
Мергендердин кызыгы —
Камчыларын бек тиштеп,
Ат-аттарын күш-күштөп,
Моюндары узарып,
Милтелери кызарып,
Миң-миңден каптап атышып,
Аталышпай жатышып,
Билбестен ок жаңылып,
Өлүп жаткан мындан кеп.
Кыйшая түшүп жааларын
Тартып жүргөн мындан көп,
Дүйнөдөн адам тоёбу,
Адам көрбөс кызыкка
Батып жүргөн мындан көп.
Бараңдын үнү зыркырап,
Келтенин үнү чыркырап,
Очогор үнү дүпүлдөп,
Сыр бараң үнү күпүлдөп.
Кебелбей жамбы турганы.
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай
Керилип туруп атты эле,
Жаачысы жааны тартты эле,
Кебелген жок бул жамбы.
Манжунун каны Нескара
Басып атып берди эле,
Караса көзгө илинбей,
Огу кайда кеткен и
Кайда экени билинбей.
Абаң Кошой баш болуп,
Адистер келгени,
Миң, мерген менен жабылып,
Кошой ата бергени.
Козголуп жамбы былк этпейт,
Которулуп кылт этпейт.
Кезме-кезек атышты,
Кезектешип жатышты.
Мергендер баары жанаша,
Мындай көрдү тамаша,

Октун баары зуулдап,
Жылдыз болуп зыркырап,
Очогордун оозунан
Ыштыктай түтүн буркурап,
Мергендери мекчейип,
Жаа тарткычы чекчейип,
Төштүк кирип атты эми,
Кайкайган жок бул жамбы.
Ат салышып жатышып,
Капыр менен мусулман
Алмак-салмак атышып,
Күпсөрдөн дары күбүлүп,
Тескери оюн экен деп,
Кандар жандан түңүлүп.
Калк түңүлүп болгондо
Олуяттын эр Бакай
Көк тулпарга камчы уруп,
Бакай барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Карт күрөң менен ойнотуп,
Аргын кандын Ажыбай,
Ажыбай барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Алмамбет барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Көк ырапыс тон кийген,
Көгала сындуу ат минген,
Алышкан алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн
Чубак барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Алтымыштын артыгы,
Кырк чоронун кыйыны,
Кара болот кыргагы,
Кан Манастын Сыргагы,
А да барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Ырамандын Ырчыуулу,
Ычкыры түпөк кырк мууну,
Бу да барып бир атты,
Үзүктөй калпак шер Шууту,
А да келип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Күлдүр менен Чалыбай
Катар жетип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Кырктын башы Кыргыз чал,
Бу да барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Кызыл көөдөн эрени,
Кылымды бузган берени
Бозуул келип бир атты,

Бир танабын кыя атты.
Ак буудайдын ороосу,
А да Манас чоросу,
Тамашалуу Тазбаймат
А да жетип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Күлкүлүүсү Мажиги,
Бу да жетип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Төлгөчү кара Төлөгү,
Төлгөсү журттан бөлөгү,
А да барып бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Серүүндөгөн Сереги,
Кан Манастын кереги,
А да жетип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Манаста чоро бир далай,
Баарынан балбан Акаяр,
Каарына келгенде
Калайманды баштаган,
Чын ачуусу келгенде
Төөнү жаза муштаган,
Төө көтөргөн Акаяр,
А да жетип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Кош өлөңдүү Байчоро
Ак сур менен чуу коюп,
А да жетип бир атты,
Бир танабын кыя атты.
Өтүп кетти ааламга
Бул жамбынын азабы.
Калган экен самсаалап,
Жамбынын жалгыз танабы.
Кабары оор, аты улук,
Арбагы бийик, опсуз эр
Айкөл Манас жеткени,
Канкор жетип бир атты,
Бар танабын кыя атты,
Баатырың жамбы кулатты!
Кан Манастын кырк чоро
Көкөтөйдүн казына
Байгесине сайганы,
Кыймылдаган мөрөйдү
Кымбатын Манас алганы.
Жамбысын атып жыкканы,
Манас кандын кырк чоро
Мураска минтип чыкканы.
Муну мындай таштайлы,
Ат чабылган күлүк бар,
Капыр менен мусулман
Сала турган бүлүк бар.

Ат айдатып жиберген
Ат Мааникер күлүк бар¹³.
Кыябын кылса кытайлар
Кыла турган түлүк бар.
Көп жаңжалдын башы бар,
Көкөтөйдүн ашы бар.
Көк жал Бакай сөз баштап,
Коё берди кыйгачтап:
Ызalandы Коңурбай,
Уят болду кан Жолой,
Такыр өлдү Түкүбай.
Ушу келген жыйының
Кан Көкөтөй ашыдыр,
Абайласак, калайык,
Калың чырдын башыдыр.
Айтып турган Бакайың
Түгөнбөгөн кеби бар,
Түтөп жаткан кытай да
Ичи толгон кеги бар.
Чыгып келсе бууданың
Кыргын кылып жүрбөсүн!
Алакеңдин үстүнө
Чылаба тонун кийгизсең,
Чынмачындын кытайча
Билдирбестен жиберсең,
Чыгып келген тулпарды
Сырттан Алма кабылан
Кытайча салып сүрөөндү,
Чынмачын деп сүрөсө
Чындап кудай берүүчү,
Чыгып келген тулпарды
Кыргыз аман көрүүчү.
Бул амалды кылбасак,
Чыгып келген тулпарың
Коңурбайдан өлүүчү.
Кан Манастын кырк чоро
Тулпардан тандап мингиле,
Кара калмак, манжуга
Туура эрдик менен киргиле.
Байгеге жакын келгенде,
Манастап сүрөөн салгыла,
Аккула тулпар, айла жок,
Чыгып келсе буудандын
Баш байгесин алгыла!
Бакайдан угуп мындай кеп,
Каркыраны жакалап,
Чоң-Кегенди бакалап,
Кыргыздын колу чү койду.
Чарын ылдый чуркурап,
Чаң асманга буркурап,
Азапты артык салууга,
Атты сүрөп алууга

Калмак колу чү койду.
Талаалап тартып кол капта1
Аз гана эмес мол каптап,
Түркүн-түркүн бөлүнүп,
Жер жарылып дыркырап,
Жезнай үнү чыркырап,
Доолбас к.атуу кагылып,
Толкуп жаткан көпчүлүк
Каптап жүрдү жабылып,
Топурак учуп, тоз күйүп,
Баданачан бөлүнүп,
Баатырлары көрүнүп,
Кара курттай кол басып,
Карап турса Илени
Топурак учуп чаң басып,
Чаңы-чаңга урунуп,
Чаң обого бурулуп,
Чабуул койгон эмедей
Атты көздөй калайык
Кара курттай куюлуп,
Айбандын башы кагышып,
Адамдын башы чабышып,
Адыр, чөңгөк жер келсе
Аша коюп адуулап,
Сараланы ошондо
Арстан Алма султаның
Абайы менен жабуулап.
Жаадай учуп Алакең,
Чындап жүрүп жол менен,
Карыпчысын калдайтып,
Кайран Алмаң кара көк,
Түп атасы Чылаба,
Чылаба кийген тон менен,
Кытайча кийип таажыны,
Ал таажынын үстүндө
Шуру отогот, маржан таш,
Калың кытай каканчын
Алакеңди тааныбай,
Алек болду курган баш.
Көк жал Алма төрөнүн
Көз айнеги балкылдап,
Көөкөрдөй болгон шуру таш
Төбөсүндө жаркылдап,
Көргөн кытай каным деп,
Аң-таң калып элеңдеп,
Алакең кетип баратат
Ойкумасын белендеп,
Байтал бээнин кулуну, .
Кара жылкы дулдулу,
Кабыландын Аккула
Каршы алдыман кезиксе
Качырып чылбыр алсам деп,

Ат бооруна салсам деп,
Кара кытай манжунун
Өзүнчө сүрөөн салсам деп,
Капыр менен мусулман
Ортосуна чыгарып,
Абийирди минтип алсам деп.
Ээрдей болгон белести
Эсил Алма көк жалың
Эми келип таянды.
Сарала оозун бурду эле,
Сандыргалуу кайран эр
Дүрбү салып турду эле.
Көктөн көгөрүп мунар көрүнүп,
Мунарыктап бурчтанган,
Булүң болуп учтанган
Бузулган кумдун бетинде
Оргуп-оргуп чаң, чыгат.
Оргуган чаңды караса
Аккуланын чаңы экен,
Падышаңдын Аккула
Башын жерге салыптыр,
Башкача арыш алыптыр.
Моюнун жерге салыптыр,
Падышаңдын Аккула,
Болбой арыш алыптыр.
Эңкейишке келгенде
Эликтей колу сайылып,
Өр таяна бергенде
Өкүм күлүк Аккула
Жал-куйругу жайылып,
Талаа, түзгө келгенде
Таман жерде тарсылдап,
Кара болот ооздук
Көмөкөйдө карсылдап,
Көкүлү көккө бөлүнүп,
Тулпарлык сыны көрүнүп,
Куландай кулак жапырып,
Куюндай жерди сапырып.
Бет алдына келгенде,
Берен Алмаң көй кашка,
Белгилеп карап турганда,
Баскан ташы быркырап,
Эр Жолойдун Ачбуудан
Учуп келет дыркырап,
Аккула соңу ал экен,
Аябай тулпар мал экен.
Кумурсканы көр, куртту көр,
Ат сүрөөгө келиптир,
Курттай кытай журтту көр.
Караса көзгө илинбейт,
Топурак учуп, тоз күйүп,
Асман ачык, жер бүркөк,

Кайсы экени билинбейт.
Артык буудан мал экен,
Аккула менен Ачбуудан
Коёндон окшош ал экен.
Кара кытай, манжуга
Эми илинип каларда,
Кан Коңурбай келерде,
Аккуланы көрөрдө,
Калайманды кыларда,
Ыргыта тээп саларда
Кабылан Алмаң кайран шер,
Шуру отогот, маржан таш
Төбөсүндө жаркылдап,
Көк жолборстой түйүлүп,
Кытайдын киймин кийинип,
Аркы атасы Чылаба,
Ошондон калган чоң белги,
Тоту куштун куйругун
Тогуз түрдөп сайынып,
Кытайларча кыжылдап,
Каарданып бакырып,
Какандап ураан чакырып,
Манас кандын Аккула
Какандап сүрөп алыптыр.
Калың кытай баарысы
Алакеңди көргөндө
Атактуу кандын бири деп,
Аябай сүрөп алыптыр,
Кыйкырыкты салыптыр.
Кыйкырышып кытай журт
Дууга кирип алыптыр,
Кыйын сүрөп Куланы
Чууга кирип алыптыр.
Кытайдан Алмаң бөлүнүп,
Калмакка келди көрүнүп.
Калмагына келгенде
Калмакча сүрөөн салды эле,
Кыраан Алмаң кабылан
Бөксөгө атты салыптыр,
Мөндүлөп сүрөп алыптыр.
Астындагы Сарала
Оңду-солду камчы уруп,
Оң-тетири теминип,
Кара калмак каны экен,
Каны кийип алуучу
Калдай тонун кийинип,
Мөндү-мөндү-мөндү деп,
Мөндүлөп ураан салды эле.
Жагы-жагы-жагы деп,
Жагылап сүрөөн салды эле.
Жайнап жаткан көп калмак
Жабыла сүрөп алды эми.

Кайнап жаткан көпчүлүк,
Солоонго кирип барды эле.
Солоончо ураан чакырып,
Солоондон сүрөп өттү эле,
Шибээче ураан чакырып,
Шибээден сүрөп өттү эми.
Кыраан Алмаң барында
Кыйын амал чын салды,
Аккуланы тааныбай
Кытайларга чыр салды.
Берен Алмаң көк жалдын
Берендиги билинди,
Ары бара түшкөндө
Кыргыз журтка илинди.
Манас кандын кырк чоро
Кыйрап сүрөп калды эми.
Бу жаныбар Аккула
Башын жерге салыптыр.
Сүрөгөнү кырк чоро,
Чыгып кеткен Аккула.
Аны мындай таштайлы,
Аккула чыгып кеткенин
Аны көрбөй калыптыр.
Ала көөдөн Айкал шер,
Андан кабар баштайлы.
Айбанбоз менен самсытып,
Айкал Манас кабылан
Дууга кирип алыптыр,
Адам тилин түк билбес
Чууга кирип алыптыр.
Барбактатып боз атын
Баатыр Манас кабылан
Ошо чуунун ичинен
Ачбуудан көрүп алыптыр.
Каарданып кабылан
Өрттөй көзү жайнады,
Каңырыгы бек түтөп,
Кан ичмеси кармады:
Эр Жолойдун Ачбуудан
Алдыга түшүп жүгүрүп,
Калат деген эмине,
Көкөтөйдүн сан байге
Кара калмак манжулар
Алат деген эмине?!
Кытайга байге бергиче
Тирүү жүрбөй өлөлү,
Туубай туна чөгөлү.
Ардактап чапкан Аккула,
Жылмаңдаган союлгур,
Жылкыдан бөлөк мал эле,
Көкөтөйдүн кызыл туу
Быйыл жыгар чагы эле.

Багалчагы бир тутам,
Бака болуп калганбы,
Согончогу бир тутам,
Чочко болуп калганбы?
Башын жерге быйыл жыл
Сала турган кези эле,
Көкөтөйдүн баш байге
Ала турган кези эле.
Аккула артта калган соң
Бу капырдын Ачбуудан
Чыгарганда нетейин,
Чыгарбастан түбүнө
Айлам болсо жетейин!
Арстан Манас барбактап,
Каарданып дардактап,
Боз кисени курчанып,
Айбанбозду бир салып,
Капталынан качырып,
Сүбөөнүн төмөн бети деп,
Бөйрөгүнүн чети деп,
Ачбууданды кан Манас
Капталдан ары тепти эле,
Күүлөнүп келген союлгур,
Күүлөнүп Манас тийгенде
Мүдүрүлүп кетти эле,
Катарынан үч катар
Ала салып кетти эле.
Ачбуудан кулап турганда
Намыстанып Коңурбай
Аны кудай урду эми.
Кутургурдун Алгара
Ирмегенге жан жетпейт,
Учкан карга болбосо,
Төрт аяктуу мал жетпейт.
Жыгылып турган Ачбуудан,
Жылмайгырды көрдү эми.
Катынын кара баскандай
Каарданды Коңурбай:
Журт жыйылган көп байге
Албайт деген эмине,
Ал байгени бербесе,
Кызыталак бурутка
Адам көргүс кыргынды
Салбайт деген эмине.
Деп ошентип Коңурбай
Каарданып бакырып,
Кыйкырыкты салды эми,
Айта-буйта дегиче,
Ачып көздү жумгуча,
Окоро түйгөн чылбырды
Бооруна салды эми,
Тегиз жерде үйрөтүп,

Теги балбан Коңурбай
Тебетейдей сүйрөтүп,
Энкейиште үйрөтүп,
Эңген жерде Коңурбай
Эбелектей сүйрөтүп,
Бууданды буудан сүрөсө
Бурулбай чуркап закымдап,
Бирдин соңу Ачбуудан
Бармак болду жакындап,
Жаш кенедей Кулатай,
Арманда кетип баратат.
Мааникерге камчы уруп,
Жаш Айдар сүрөп алыптыр,
Баскан ташы быркырап,
Кулатай менен Мааникер
Катар чуркап дыркырап,
Жер айланып закымдап,
Ачбууданга жакындап,
Калың колду как жарып,
Кирип келди Кула тай
Чыгуучудай жакындап.
Күн кеткенден түн бүтүп,
Куланы чапкан балага
Бир шумдуктуу тил бүтүп:
Сүрөбө, Айдар, сүрөбө,
Жыгылсам тишим сынбайбы,
Өлсөм кудай урбайбы,
Эбелектей жеңил тай
Эпсиз учуп кетпейби,
Кулап жерге жыгылсам
Куп ажалым жетпейби.
Жилигим майда сынбайбы,
Кыйнап жаным тынбайбы,
Тайында чаап байге алып,
Кенейди кудай урбады.
Асыйында чапсачы,
Быштысында чапсачы,
Мында байге алсачы,
Байге жебей майың же,
Медериңдин канын же.
Жеткен байге дооруң же,
Жети атаңдын боорун же.
Атка кошуп тай чапкан,
Арсыз мындай болорбу,
Сүрөбө, айдап сүрөбө,
Тыйылбайбы алыбыз,
Төгүлбөйбү каныбыз.
Эр Жолойдун Ачбуудан,
Калың кытай какайлап,
Катуулап сүрөп алыптыр,
Тулпар экен Кулатай,
Кан Жолойдун Ачбуудан

Куйруктан тиштеп алыптыр.
Кула тайдын артынан
Эр Агыштын Суркийик
Куландай кулак жапырып,
Куюндай жерди сапырып,
Күлүгүнөн озуптур,
Кара калмак, манжу журт
Алтымыш жерден тосуптур.
Суркийиктин артынан
Эр Төштүктүн Чалкуйрук,
Жер алдына түшкөнү
Жети жылча болуптур,
Жер үстүнө чыкканы
Жети күн араң болуптур.
Башын жерге салалбай
Чалкуйрук келди чаалыгып.
Анын арка жагынан
Музбурчактын Телкызыл,
Бу да чуркап закымдап,
Көкчө кандын Көгала,
Аркасынан такымдап,
Мунун арка жагынан
Көкбөрүнүн Кууказык,
Анын арка жагынан
Ороңгунун Кулабээ.
Көкөтөйдүн сан байге
Кара кытай, манжу журт
Каптап талап алды эми,
Байгесине ээ болбой
Кыргыз куру калды эми.
Кытайлардан Коңурбай,
Кара жалдуу Бороончу,
Калмактардан кан Жолой,
Солоондордун Ылама,
Кажылдаган капырдын
Бул зордугун сураба.
Топурак учуп, тоз күйүп,
Толгон кытай эл каптап,
Каканчылуу бел экен,
Көкөтөйдүн ашына
Келимиш болуп кытайлар
Кагыша турган кези экен.
Түрүлүп кытай, көп калмак
Көкөтөйдүн көп байге
Аны талап алганы.
Казган калың ор болуп,
Какан Бээжин козголуп,
Көкөтөйдүн ашы экен,
Көп чатактын башы экен,
Казылуу калың ор экен,
Кайнатып койгон шор экен.
Мал коруган баатырды

Сабап кеткен кези экен,
Көп байгени ал кытай
Талап кеткен кези экен.
Төргө кудук казды эми,
Аккуланын байгесин
Зордук кылып ошондо
Кара калмак чачты эми.
Көкөтөйдүн көп дүйнө,
Буласын булап алды эми,
Бузукту катуу салды эми.
Акыйнекти айтты эми,
Чыккан аттын байгесин
Талап алып кайтты эми.
Так ошентип турганда
Жекени белге курчанып,
Жер майышкан капырга
Жеке Манас кол салып,
Каарданып бакырып,
Коңурбайын чакырып:
Кырк кандын эли кытай журт
Кыйырың менен сен келдиң,
Кыйла тамак мен бердим.
Тобуңду жазбай сен келдиң,
Толуп жаткан союшту
Тоодой кылып мен бердим.
Кызыл алтын мал бердим,
Кызыл куйрук нар бердим,
Кара кытай, көп манжу
Аккуланын байгесин
Алып кетпей, берип кет,
Алуучу акмак сен эмес,
Алдырчуу Манас мен эмес!
Жети батман буудай жеп,
Дан жыттанган сен Жолой,
Жетимиш алпты өлтүрүп,
Кан жыттанган сен Жолой,
Алты батман буудай жеп,
Дан жыттанган сен Жолой,
Алтымыш алпты өлтүрүп,
Кан жыттанган сен Жолой.
Аккуланын байгесин
Алып кетпей, берип кет,
Алдырар Манас мен эмес,
Алар Жолой сен эмес.
Бул байгенин айынан
Кандуу канга канышам,
Каржайган кара калмагым,
Качпастан алты ай салышам.
Жети шаарың бөлүшөм,
Жеткире кууп өлүшөм!
Кызыл найза кыныңды айт,
Кызыталак кытай, чыныңды айт!

Айкырык салып ал Манас
Кан Жолойго жеткени.
Кара жаак булдурсун
Кармай калып имерди,
Качырып кирип Жолойду
Жаакка тартып жиберди.
Малакай кара калпагы
Асманга чыкты чыркырап,
Манас колду салганда
Баары колун салды эми,
Пааша Бакай карыя
Кары колду салды эми.
Кара курттай капырды
Кууп айдап сапырды.
Жолой жүрөт бечара
Калмагына корголоп,
Жаактан каны шорголоп.
Ат башындай куу коюп,
Араң таңды мендилеп,
Жолум үйдөй куу коюп,
Жобоп таңды мендилеп.
Күрмө кийген кытайдын
Күчтүүлөрү кеп сурайт,
Жаагың не болду деп сурайт.
Атасы кыргыз, эне сарт,
Аргын чалыш кул Манас,
Тоң Алмаңы кемирген,
Чийки нанга семирген,
Арам сийдик бутпарас
Чыркыраган буруттун
Жөнү тийди көрүнөт,
Чыйылдаган Манастын
Колу тийди көрүнөт.
Чый-чый эткен буруттар,
Жолу жетти көрүнөт,
Чыркыраган Манастын
Колу жетти көрүнөт.
Жолой оозун жыйгыча
Орто жерин эр Манас
Оюп келип бергени,
Тегерегин Алмамбет
Союп келип бергени.
Так ортосун эр Чубак
Камап келип бергени,
Бөйрөк жагын Бакай кан
Талап келип бергени,
Эң чекесин эр Сыргак
Эзип келип бергени.
Бир бөйрөгүн Ажыбай
Тешип келип берди эми,
Алкым жагын Кыргыз чал
Айдап келип берди эле,

Бир бөйрөгүн Шууту эр
Жайлап келип берди эле.
Боз алалуу туу тартып,
Бойбойлоп кытай чуу тартып,
Сабап айдайт деп айтса
Кырып айдап алыптыр,
Азиз кандын Алмамбет
Артыкча дүмөк салыптыр.
Кан Манастын кырк чоро
Кызык кыргын салыптыр,
Ар бир кытай талаада
Тырайып өлүп калыптыр.
Калайманды салыптыр,
Байгесинен миң артык
Ат олжолоп алыптыр.
Кабылан Манас канкор шер,
Кайнаган кытай, манжуну
Кыргын кылган ошо жер.
Ошо Манас болбосо
Көкөтөйдүн ашында
Кулакты кесип култуйтуп,
Калың казып орлорду,
Кайнатып такыр шорлорду,
Төргө кудук казарда,
Төрт түлүктү чачарда,
Аябаган дүмөктү
Салып салган эмеспи,
Алакандай бурутту
Ал кытайга кырдырбай
Алып калган эмеспи.
Чатагын кытай баспаган,
Такыр кырып кетерде
Кабылан Манас сактаган.

1: Бул эпизодду манасчы С. Каралаев эпостун биринчи «Манас» бөлүмүндө эмес, экинчи бөлүмүндө — «Семетейде» айтып жаздырган. Бизге белгилүү болгон маалыматтарга караганда жалпы эпосту айтуучулардын арасындагы салт боюнча жеке эле С. Каралаев гана эмес, башка манасчылар да «Көкөтөйдүн ашын» «Семетей» бөлүмүндө айтышкан. Ушул эпизодду эпостун «Манас» бөлүмүнө биринчи болуп алып келген Сагымбай деле аны мурда «Семетейде» айтчу экен. Чынында чыгарманын окуяларынын жалпы системасындагы эпизоддун логикалык орду биринчи бөлүмдө, болгондо да Манастын Каныкейге үйлөнүүсүнөн кийин, «Чоң казаттан» мурун. Балким ушуну сезгендиктендир, айтор Саякбай да андан эпостун материалдарын 1968-жылы кайталап магнитофондук лентага жазганда эпизодду ушул жерге — жалпы окуялардын нугундагы логикалык өз ордуна алып келип айткан эле. Ошого таянып эпизодду биз да «Семетейден» алып келип, биринчи бөлүмдүн ушул жеринде берүүнү туура таптык.

2: Оригинал боюнча ушул саптан кийин «Айдарга Мааникерди мингизип, ашка эл чакыртууга жөнөткөнү»— деген тема бар.

3: Оригиналда ушул саптан кийин «Көкөтөйдүн ашына элдин келип түшкөнү»—деген тема бар.

4: Ушул жерде дептердин чекесине жазылган «Кошойдун кеңеши менен Бокмурун Мааникерди Айдарга мингизип, Манаска жибергени— деген тема бар.

5: Оригиналда ушул саптан кийин «Манас Көкөтөйдүн ашына барып түшкөнү» — деген тема бар.

6: Ушул саптан кийин «Манас кемегенин үстүндөгү калмактарды сүргөнү»— деген тема бар.

7: Ушул саптан кийин «Кошой менен Жолойдун күрөшүп, Жолойду Кошой жыкканы» деген тема бар.

8: Ушул саптан кийин «Манас баатыр Акун кан менен бел куда болгону»— деген тема бар.

9: Андан кийинки окуя төө чечмей болуп, төөнү Ороңгу чечип алат.

10: Ушул саптан кийин «Аттарды чубатууга салганы»— деген тема бар.

11: Ушул саптан кийин оригиналда «Сайышып Коңурбайды Манас сайганы»— деген тема бар.

12: Ушул саптан кийин «Жамбы атылганы»— деген тема бар.

13: Ушул ченде дептердин чекесиндеги ачыкка жазылып, кайсыл жерге келери так көрсөтүлбөгөн «Чапкан аттардын келгени, калмак-кытай байгеге чатак кылып, чыр болгону»— деген тема бар.

ЖЕТИ КАНДЫН ЧАТАГЫ¹⁴

Кокон кандын Козубек,
Маргаландын Малабек,
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек,
Үкөк сакал Өзүбек,
Муну менен төрт кандын эли сарт болуп,
Белге таңуу ал эмес,
Бел оору тийген дарт болуп,
Ал аз болуп калгансып,
Ара жерден чаң келип,
Төмөнкү Индыстандан да келип.
Сары-Арканы жердеген,
Салмактуу кыйын эл деген,
Керегеси жыгачтан,
Түп атасы Алачтан,
Айдаркан уулу эр Көкчө,
Ошо тойго бул келип,
Эштектердин Жамгырчы,
Мында Текечекандын Ормонбек,
Эки-Кемин жайлаган,
Эгиз кара ат байлаган,
Күздүк күрүч айдаган,
Күрмөгүн берип байлаган,
Кара тилин кайраган,
Кан алдында сайраган,
Курама жыйып журт кылган
Эйбит кандын эр Үрбү,
Ошол тойго да келип.
Төмөнкү Урум элинен
Буудайкан уулу Музбурчак
Бу да келип тоюна,
Алагай көзү чолпондой,

Ай кулагы калкандай,
Батасы журтту байыткан,
Байкаганды жарыткан,
Катагандын кан Кошой
Калыс айтар ал болуп,
Он эки кан мусулман
Үйрүлмөнүн сазына
Үйрүлүп жыйын кылганы,
Чогулманын сазына
Чогулуп жыйын кылганы.
Кепти ортого салышып,
Чогулушуп алышып,
Тапкычташып табышып,
Он эки кан мусулман
Жыйбайт деген эмине?!
Ошондо жаткан Манаска
Кылбайт деген эмине?!
Төбөсүнөн Манасты
Баспайт деген эмине?!
Төрт түлүгүн кедейдин
Чачпайт деген эмине?!
Төбөсүнөн басалы
Төрт түлүгүн чачалы.
Тийип алып бээсин
Жакын келсе Манастын,
Жайната муштап мээсин
Чыгаралы кээсин.
Байкадыңбы Манасты,
Барбайганын көрдүнбү,
Сууга салган чаначтай,
Дардайганын көрдүнбү?
Ак маралды кубалап,
Уу кылганын көрдүнбү? ,
Ашкере элдин баарына
Чуу кылганын көрдүнбү?
Кара тоодой капчыгай
Жол кылганын көрдүнбү?
Качып барган кедейди
Зор кылганын көрдүнбү?
Жердеп турган Таласты
Жер кылганын көрдүнбү?
Каңгайдан келген чорону
Кан кылганын көрдүнбү?
Качып келген бузукту
Тең кылганын көрдүңбү?
Алмамбет менен Чубакты
Шер кылганын көрдүңбү?
Бу Манасты чаппасак,
Эсебин чындап таппасак,
Буланы булап алат ко,
Бузукту Манас салат ко.
Ушу кезде Манастын

Казандай кара бөркү бар,
Оюна койсок кедейдин,
Калайыктын баарысын
Билемин деген эрки бар.
Мындай кылып оттошуп,
Он эки кан мусулман
Масилетин токтотуп,
Насыятын билген жок,
Асты тилге кирген жок,
Айтып турса Кошойдун
Бирөө тилин алган жок.
Найза сайчу мыктыны
Айдап чыкты көрдүңбү?!
Ай балта чабар мыктыны
Шайлап чыкты көрдүңбү?!
Жазы жаак, жалпак тил
Чечендерин бир бөлдү,
Жазбай атып салуучу
Мергендерин бир бөлдү.
Кылыч чабар ыктуусун,
Жоонун ыгын билер мыктысын,
Булардын баарын чогултуп,
Айдап чыкты көрдүңбү?!
Айчыгы алтын кызыл туу
Астына салып көтөрүп,
Оң эки миң мергендер
Таласты көздөп бет алып,
Ат салышып турушуп,
Өлөр антын кылышып,
Ак буудай унун чайнашып,
Качкан катын болсун деп,
Келем шарип кармашып,
Өөдө төмөн карабай,
Өлөмүн деп санабай,
Кылычтары кылкылдап,
Найзалары былкылдап,
Аттанып түштү Таласка,
Катылмак болду Манаска.
Манас кандын кырк чоро,
Кырк чоронун мыктысы—
Көк сүлөөсүн бөрк кийип,
Көгала калкан ойногон,
Башын бар алтынга бөлөгөн,
Аягын миң күмүшкө жөлөгөн,
Караңгыда көз тапкан,
Капилетте сөз тапкан,
Астына салса ак жолтой,
Алыска жүрсө сан колдой,
Байдын уулу Бакай кан
Бал менен оозун чайкаган,
Падышасы чоронун,
Бакай баатыр көк жалдын

Акылы кенен дарыя,
Акылман баатыр олуя,
Он эки кандын бул кылыгын көргөндө,
Чоролордун баарысын
Жыйып турду көрдүңбү?
Улак кандын Сыргагын
Тыйып турду көрдүңбү?
Масилет кылып бакырып,
Бакай баатыр ошондо,
Аргындын уулу Ажыбай,
Акылманын чакырып,
Атаңдын көрү кырк чоро
Кыркыбыз кырк жерден келген эр элек,
Баарыбыз тегиз шер элек,
Атсыз келди кээ бирөө,
Атсыз келген чорого
Аркар аяк, жез билек,
Ат күлүгүн мингизди.
Тонсуз келген чорого
Кош бадана торгой көз,
Келеме бото кең күрмө,
Жакасы алтын, жеңи жез
Тон мыктысын кийгизди.
Катынсыз келген чорого
Оймок ооз, бото көз
Келеңкер чачпак, кең соору
Зайыптуу кылды зор Манас.
Үйсүз келген чорого
Кадимкидей кылчайбай
Ордо берди зор Манас,
Аргын кан уулу Ажыбай
Алтымыш түрдүү тил билет
Кытайдан келген жоо болсо,
Кыйындык түшүп калбасын,
Мындан кабар алып бер,
Белгилеп кабар салып бер.
Ушу турган Таласка
Ойлоп карап отурсак
Казып койгон ор келет,
Кайран жанга чоң келет.
Бурамалуу кең найдар
Бурчунан кармап имерди,
Бу кабарды билишке
Аргынкандын Ажыбай,
Адейилеп жиберди.
Ырамандын Ырчыуулу
Ычкыры түпөк, кырк мууну,
Кырктын башы Кыргыз чал,
Кыркында көпкөн жинди чал,
Үзүктөй калпак Шууту кул,
Кара болот кең далы,
Кабарыңда бар бекен,

Кан Балтайдын Чубагы,
Алтын айдар чок белбоо
Азизкандын Алмамбет,
Баабедин кандын Байчоро,
Ат семиртип ык болгон,
Муну менен Манас кан
Аралашып кырк болгон.
Сунгандан найза тартпаган
Сумсайып жоодон качпаган,
Жекени белге курчанган,
Жети миңдей жоо келсе,
Жеке бири кол салган.
Бөрк ал десе баш кескен
Манас кандын кырк чоро
Жылкыда тулпар ала баш,
Алмамбет, Чубак аралаш
Таласка келген кишиге
Баарысы бирдей таң калып,
Колундагы болотту
Билекке ороп карманып.
Жоо бөрүсү эрендер
Айбалта белге байланып,
Жоо жарактын баарысын
Камдап турду шайланып.
Уй куймулчак Сарала
Уюлгутуп Алмамбет,
Сарала оозун бурду эми.
Атышып көнгөн Алмамбет
Алиги келген көп жоого
Беленденип турганы.
Алышса адамдын алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн,
Ач кыйкырык куу сүрөөн,
Акбалтайдын Чубагы
Ай ааламды буй кылган,
Көк кандагай тон кийген,
Көгала сындуу ат минген,
Кара мүртөз чунагы,
Кан Балтанын Чубагы
Көрүнөө келген көп жоого
Беленденип турду — эми.
Аргын кандын Ажыбай
Алтымыш бурку тил билген
Ал утурлап барды эми,
Асталап кепти салды эми:
Бек жыйылып калыпсың,
Беленденип алыпсың,
Бей кабар жаткан тоо барбы,
Бээжинден келген жоо барбы?
Анда алар муну айтат:
Ала көөдөн Манасты,
Алыбыз келсе бу жолдо

Алганы келдик Манасты.
Тиебиз деп биз келдик
Кен-Колдогу бээсин,
Чыгарабыз Манастын
Капкайдагы кээсин.
Тозбогун менин жолумду
Коё бергин колумду,
Көргөзгөнү биз келдик
Капкайдагы сонунду.
Аргындын уулу Ажыбай
Кайта тартып бакырып,
Кан Балтайдын Чубагын
Кайдасың деп чакырып,
Барабанды койгулап,
Кабар берди чорого
Доолбасты койгулап.
Азиз кандын Алмамбет
Астындагы Сарала
Оңдоп-солдоп камчылап,
Оң-тетери теминип,
Улаккандын Сыргагы
Көкчебичтей ат менен,
Көк күлдүркөн тон менен
Аттанып кирди эр Сыргак.
Көгала менен кыйгаштап,
Көргөн жерден чыр баштап,
Сыр найза колдо, күркүрөп,
Каарынан Чубактын
Жер айланып дүркүрөп.
Аркасынан кырк чоро
Кошо жүрдү дүркүрөп.
Кырк кабылан жетет деп,
Кыялы келсе кырк чоро
Ушул келген элимди
Кыргын кылып өтөт деп,
Айланайын кырк чоро
Булардын кандары акмак эмеспи,
Калың журтта не жазык?
Найзакерден ыктуусун,
Кабылан Манас алдына
Кармап алып баралык,
Башчы болгон мыктысын.
Бакайдын тилин алды эми
Азизкандын Алмамбет,
Акбалтайдын Чубагы,
Аламан койгон чорону
Араң тыйып алганы,
Өзү келген мусулман
Аңдабай келип катылып
Азапка түшүп калды эми.
Он эки кандын аскерин
Бүткүл аттан түшүрүп,

Кан Манастын кырк чоро
Эр Манастын алдына,
Байлап барды көрдүңбү?
Ордонун алды чаң болуп,
Он эки миңче жан болуп,
Баарысы барды жайланып,
Малдай болуп айдалып,
Кан Манаска барганда
Күндөн калды көрдүнбү?
Баары бирдей жалдырап,
Тилден калды көрдүнбү?
Ошол кезде кан Манас
Каарданып дүпүлдөп,
Толкуган көлдөй күпүлдөп,
Ач болоттой шайланып,
Албарс кылыч байланып,
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Аран турган Манаскан
Каарданып төгүлүп,
Жаланкычтай көрүнүп,
Майлаган буудай жүздөнүп,
Жөө туман көздөнүп,
Ошол чакта Манаска
Он эки кылым салбаган,
Кайыр айтуучу калбаган.
Кан Манасты көргөндө
Тил сүйлөбөй былкылдап,
Ошол элдин баарысы
Тилден калды күңкүлдөп.
Айласын таппай жети кан
Бирине-бири бүлкүлдөп.
Ошол чакта кан Манас
Каарданып күпүлдөп:
Он эки кан мусулман
Куржунда булуң чачтымбы?
Мени мындай кылгандай, ,
Куланың куба качтымбы?
Сандыкта булуң чачтымбы?
Атаңдын көрү жети кан
Сааныңды тие качтымбы?
Манас, Манас болгону
Баатыр атка конгону
Озгонумду билбейсиң,
Душман жоонун бетинен
Туу болуп туруп четиңе,
Тозгонумду билбейсиң.
Курама темир курч эмес,
Куралган кандар журт эмес,
Бадыраң темир курч эмес,
Башка өскөн кандар журт эмес.
Чалгырты турат көзүндө,

Чамасы келсе бу кандар
Чалганы турат өзүмдү.
Кыйшыгы турат сөзүндө,
Кыябы келсе жети кан
Кылганы жүрөт өзүмө.
Атаңдын көрү кырк чоро
Жети канды байлачы,
Бери карай айдачы.
Ошол чакта жети кан
Бири тилге келген жок,
Каарынан Манастын
Коркуп жооп берген жок.
Манастын сөзүн бурабы,
Айда деп буйрук кылган соң
Айдабай чоро турабы.
Аргын кандын Ажыбай
Акбалтайдын Чубагы,
Баарын айдап келгин деп,
Кабар берип турганда
Күлүк аттай кыйгаштап,
Эштектердин Жамгырчы
Кол куушуруп ийилип,
Манаска келди сөз баштап,
Акырын айтып бек таштап:
Баашалуу ногой эл мына,
Бадышам башты алсаң биз мына,
Карартып казган ор мына,
Кайнатып койчу шор мына,
Байлачу болсоң кол мына,
Айдоочу болсоң жол мына,
Кыруучу болсоң биз мына.
Ашуусу аскар белдерден
Аркар атып жеп келдик,
Арстан Манас барында
Атактуу Бээжин жер менен
Атышалы деп келдик.
Каныкей кылган ок өтпөс
Кийишели деп келдик,
Каңгайда жаткан калмакка
Кан Манастын барында
Тийишели деп келдик.
Алыска кийсе баатырга
Тон бололу деп келдик,
Алыска сапар жол жүрсө,
Кол бололу деп келдик.
Ошондо Манас макул деп,
Жамгырчынын айтканы
Баарыбызга акыл деп,
Алты күлүк ат берип,
Алакандай кат берип,
Абакем Кошой келсин деп,
Каканчындын Бээжиндин,

Чоң бузугун көрсүн деп,
Көктөн көгала булут боз элек
Элемандын эр Төштүк,
А дүйнөлүк дос элек,
Жаздым кабар салбасын
Элемандын эр Төштүк,
Ушу жолдон калбасын.
Алты күлүк ат менен,
Алакандай кат менен,
Бурамалуу жез найза
Бурчунан кармап имерди,
Желмаянга мингизип,
Үзүктөй калпак башында
Шууту эрди жиберди.
Кабарчы айтып барганы
Кан Кошойдун алдына
Катты таштап салганы.
Кошойго катты берген соң
Ошондо Кошой кат окуп,
Кылчайбастан бат окуп,
Катты окуп бакырып,
Он эки кан мусулман
Баарын кел деп чакырып.
Муну угуп мусулман
Баары келди жээлигип,
Барабыз деп Бээжинге
Баары бирдей ээлигип,
Кошой менен эр Төштүк,
Каны кошо келгени.
Артта калган мусулман
Баары кошо келди эми.
Баарынын санын көргөн жер?
Кырк чоро конок бөлгөн жер,
Чоронун баары шайланып,
Конок үчүн камданып,
Кырк чорону көргөндө
Келген киши таң калып.
Айбатына чыдабай
Акылынан сандалып,
Кырк чорону карасаң
Алтындан кылыч байланып,
Кылкандай болгон берендер
Мелтиретип найза алып,
Жылкыда тулпар ала баш,
Алмамбет, Чубак ат уйкаш,
Арада Бакай эр болуп,
Баары бирдей шер болуп,
Эл эсебин алганда,
Конокко келген мусулман
Элди катка салганда,
Он эки сан кол болуп,
Азиз кандын Алмамбет

А да тиккен бир миң үй,
Акбалтанын Чубагы
А да тиккен бир миң үй.
Ажыбай, Бакай эки кан,
Булар тиккен бир миң үй.
Каны тиккен бир миң үй,
Баш-башына кырк чоро
Баары тикти бир миң үй.
Элди катка салган соң
Кол эсебин алган соң,
Алмамбет, Чубак баш болуп,
Элди бөлүп алды эми
Конок кылып бээ союп,
Жетишкени төө союп,
Кантты кардай кемирип,
Кара чайын шимирип,
Суусунга арак кошо ичип,
Он эки кан мусулман
Таласка келген жабылып,
Бээжинге барар калың кол
Сексен күнү багылып.
Адырдын башы көк жайык,
Көк жайыкты чалыптыр,
Ырамандын Ырчыуулу,
Баабединдин Байчоро,
Буларга конок жетпей калыпты
Ырамандын Ырчыуулу,
Баабединдин Байчоро,
Конок жетпей калган соң,
Тирүү жүрбөй дүйнөгө
Өлөлү деп ой кылды,
Теңдик болсо конокту
Ал алы деп ой кылды,
Теңдиги жок күн болсо,
Ушу турган Таласка
Аябастан кызыкты
Салалы деп ой кылды.
Капилетте сөз тапкан,
Караңгыда жол тапкан,
Кабылан Бакай даанышман
Булардын түрүн көрдү алыстан,
Ар бир коштон жүз конок
Салык салып бөлгөнү,
Өрөпкүгөн экөөнө
Өкмөтү чоң кан Бакай,
Конок таап берди эми.

КОЛДУН АТТАНГАНЫ ¹⁵

Күн мезгили толгон кез
Каканчында Бээжинге,
Жүрөр чагы болгон кез,
Кайран жеңе Каныкей
Ар жабдыктын баарысын

Шайлап жүргөн эмеспи,
Атышка кийсе ок өтпөс,
Ар кийимдин баарысын
Камдап жүргөн эмеспи.
Кабар салды элине
Карарып күйгөн чок деген,
Бээжинде калың ок деген,
Казып койгон ор деген,
Капырдын жери чоң Бээжин
Катуу бакыт жол деген.
Бээжинге барар мусулман
Белекке берем тон алгын,
Береним Айкөл кандан кол алгын.
Найза саяр эренге
Найза өтпөс тон берем,
Атышка кирер мергенге
Баш экенин билгизем,
Бараңдын огу батпаган
Бадана чепкен кийгизем.
Каныкейдин ар шайманы белгилүү,
Ар немеси билилүү,
Атышка киер сооттор
Каныкейдин ак ордодо илилүү.
Кече Азизкандын Алмамбет
Салуулу көргөн там болуп,
Сандыргалуу Бээжинге
Жыйырма бир жыл кан болуп,
Бээжиндеги алтын так
Алмамбет минип келген эмеспи.
Ич этинен суп көйнөк
Кийип келген эмеспи.
Аяр өнөрүн кытайдын
Билип келген эмеспи.
Алакең, кол эсебин алган кез
Миң кишиге бир жанды
Башчы кылып салган кез,
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын арстанды
Кан көтөрүп салган кез.
Ошол кезде мусулман
Тизгинин берип көп колдун,
Алмамбеттин өзүнө
Бирдигин берип калган кез.
Каныкейдин үйүнө
Тон кийүүчү эрлерди
Алмамбет баарын айдап барган кез,
Каныкейдин колунан
Жыйылып барган мусулман
Текши шайман алган кез:
Адырда жылкы ала баш,
Аргымак буудан аралаш,
Керекке жарар эренге,

Жоого тиер беренге
Аталган күлүк ат берди,
Ай балта чабар мыктыга,
Найза саяр ыктууга,
Ар жабдыктын баарысын
Аянбастан бүт берди.
Карды ачып калат деп,
Кантип Бээжин барат деп,
Кан катыны Каныкей
Мисир менен Багдатты
Баарын кошо чалдырган.
Калган шаар баарынан,
Күлазыкты алдырган,
Катындыгы болбосо
Кан Манастай экен деп,
Он эки кандын баарысы
Карап турду айыңдап,
Кылган тон менен күл азык,
Каныкей менен Алмамбет
Калың жаткан сан колго
Баарын берди дайындап.
Ажыбай, Бакай кан болуп,
Арада канча жан болуп,
Айкөл канга барганы
Алтын көчөт килемге
Манасты алып барып салганы,
Алтын таажы кийгизип,
Алтын такка мингизип,
Кан көтөрүп салды эми.
Ошондо Манас кеп айтат:
Ой он эки кан деп айтат,
Баштыгын болуп кан Кошой
Карын мында турасын,
Он эки кандын аскери
Баарын мында турасын,
Элди багып коргогон
Эрин мында турасын,
Эл ичинде акылман
Бегин мында турасын.
Бээжинге казат кыларга
Найзакерден мыктын бар,
Айбалта чабар ыктууң бар,
Кайра тартпас эрин бар,
Канды суудай агызган
Кара кулак шерин бар,
Оору эмес тазаң бар,
Ноён тууган көзөл бар,
Адырдын жолун чалып бар,
Он эки кандын калың кол
Таласта жаткан жылкымдан
Эр башына эки бээ
Азыгына алып бар.

Каканчындын Бээжинге
Карын эмес, жашын бар,
Жылкыдан тандап берейин
Бекем күлүк малымды ал.
Атым арык дегенин
Азыр кайткын үйүнө,
Өзүм жалгыз дегенин
Эми кеткин үйүнө,
Алым начар дегенин
Азыр кайткын жерине.
Барарсын Бээжин бузукка,
Азырынча олжо деп
Ат менен тонго кызыкпа.
Казатта жүрсөк кылкылдап,
Өзүм жалгыз элем деп
Ара жолго барганда
Былжыраба былкылдап,
Алыскы жолго чыкканда
Атым жалгыз дегендин
Атын союп жеп кетем,
Өзүм жалгыз дегендин
Көзүн оюп кетемин,
Ушу баштан уккула
Түбүнө минтип жетемин.
Бул буйрукту укканда
Жыйылып турган калың кол,
Жабыла атка миништи,
Жайылып жаткан жылкыга
Жалпы баары келишти,
Эр башына эки бээ
Эли бүткүл алганы,
Ошондо да көп жылкы
Чети оюлбай калганы.
Манастын угуп буйругун
Баары угуп дүркүрөп,
Бээжинди көздөп бет алып,
Кан Манастын айчыгы алтын кызыл туу
Астына салып жүрүп кетти дүркүрөп.
Колдун алдын баштаган
Эл атасы кан Кошой,
Кошой шондо бакырып,
Батадан бүткөн баланы
Алып кел деп чакырып.
Кара сурдун сулуусу,
Мусулмандын нурдуусу,
Кашкайган жеңең Каныкей
Кызгалдактай кылактап,
Кырым кызыл көйнөгү
Этеги чыгып булактап,
Адырдан аккан булак деп,
Көкөтөйдүн ашында
Көп жыйындын астында

Батадан бүткөн чунак деп,
Алып келди баланы
Адамдан бөлүп санааны.
Баланы алып кан Кошой
Басып турду балбактап,
Падышадан жалгыз деп,
Алакандап салмактап.
Баланы кармап турушуп,
Баары көрүп жабылып,
Кошоматын кылышып,
Жаш төрөлгөн баланын
Беделин жакшы көрчүүдөй,
Кошоматын карачы.
Балага энчи бөлүп берчүүдөй.
Казкалдак деген кайран куш,
Кайрылып учат талаа үчүн,
Кимдер оюн бөлбөгөн
Карындан чыккан бала үчүн.
Ошол кезде Манастын
Бөлүнүп турду санаасы,
Калып Жатса Таласта
Чырымтал жүндүү баласы.
Ошондо кан катыны Каныкей
Кан Кошойго жүгүнүп,
Тизеси жерге бүгүлүп,
Бата сурап балага
Жалдырап турду ийилип:
Абаке, эсине бизди ала кет,
Мунканган үнүм уга кет,
Көк жалдан калган жалгызга
Жайылып батаң бере кет,
Жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана, торгой көз,
Атышка кийсе ок өтпөс
Жебенин огу жетпеген,
Бараңдын огу батпаган,
Арнап кылган башынан
Суп чепкенди кие кет.
Суп чепкенди кийген соң,
Каныкей сөзүн көргөн соң,
Катагандын кан Кошой
Батасын берди ушундай:
Колдоп жүргөн Кожосан,
Колтугунан жөлөсүн
Кожо, Кыдыр, Шаймерден,
Кара чаар кабылан
Капталынан көздөсүн,
Атаңдын шери а к жолборс
Арт жагыңдан калбасын,
Алп кара куш согушта
Айланып учуп жандасын!
Кер кабылан ат минип,

Кең багалек, келбер шым,
Кеңири күрмө тон кийип,
Билге жүктөп ак алтын,
Санаты бир сан кол алып,
Азык түлүк мол алып,
Кан Кошой жүрдү алдына.
Касиеттүү жан болуп,
Кол баштаган алдында
Кары Кошой кан болуп,
Аскери жүрүп кылкылдап,
Ай ааламга даң болуп,
Аскерин көргөн адамдар
Акылдан азып дал болуп,
Эштектердин Жамгырчы
Артынан жүрдү жол менен,
Бу даты бир сан кол менен.
Буудайык кандын Музбурчак
Бу да жүрдү жол менен,
Эсеби бир сан кол менен.
Баарысынын мингени,
Өңчөй окшош кулача,
Маңдайы кашка тумарча,
Баарысы тулпар куланча,
Айбанаттан бир башка
Көк өтүктүн өкчөсү,
Айдаркандын Көкчөсү,
А да жүрдү жол менен,
Санаты бир сан кол менен,
Арстандай бели ийилген,
Жоо дегенде сүйүнгөн,
Баласы кылыч байланган,
Башынан жоого шайланган,
Текечинин Ормонбек
Чамбыл-Белди жердеген,
Баарынан кыйын эр деген,
Бу да жүрдү жол менен,
Санаты санча кол менен.
Аргымагын кекейткен,
Көк кепичин тепейткен,
Жоон өпкө-күрсүлдөк,
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек
Бу да жүрдү кол менен.
Кокондун каны Козубек
Качырга жүгүн арттырган
Капасын калың элге тарттырган
Кыл мурутун шыйпайтып,
Кылагар көзүн кылайтып,
Бу да жүрдү кол менен.
Маргалаңдан Малабек
Маргалаңды жайлаган,
Белине кетмендей тооч байлаган
Өңкөй кызыл ат минип,

Кыл куйругун шарт түйүп,
Бу да бир сан кол менен,
Жүрүп кетти жол менен.
Эки Кемин жердеген,
Кенебеген эр деген,
Жалгыз жүрүп көбөйгөн,
Жарды жүрүп байыган,
Эгиз кара ат байлаган,
Кара тилин кайраган,
Кара үңкүрдү үй эткен,
Калың токой мал эткен,
Кыргыздардан эр Үрбү,
Бу да жүрдү жол менен,
Санатылуу кол менен.
Кебез-Тоону жердеген,
Келберсиген эр деген,
Чалкуйругун байлаган,
Чабышка колун шайлаган,
Эр сырттаны эр Төштүк,
Тогуз уул кенжеси
Бир кудайдын пендеси,
Бу да жүрдү кол менен.
Чоң-Алайды жердеген
Чочубаган эр деген,
Кулаалы таптап, куш кылган,
Курама жыйып, журт кылган,
Теликуш багып куш кылган,
Алтайда жаткан Шыгай кан,
А да жүрдү жол менен,
Санаты санча кол менен.
Он эки сан кол болуп,
Он, менен сол бүт болуп,
Бээжинге карап жөнөдү.
Көк тулпарын коштотуп,
Нече атка кош тартып,
Ок өтпөгөн тон алып,
Төрөлүгү бир топ сан,
Төптүгү артык Бакай кан
Кайра тартып барба деп,
Кан каарына калба деп,
Бирин койбой айда деп,
Бакай жүрдү артынан.
Ошол чакта Манас кан
Ок өтпөгөн Аколпок,
Ошол өңдүү тондордон
Он экисин бүктөтүп,
Желмаянга жүктөтүп,
Желгенине жел жетпейт,
Басканына мал жетпейт,
Алыска сапар барганда,
Жоого дүмөк салганда
Ок жүктөгөн желмаян,

Кайнардын кара көзүнөн,
Как чынардын өзүнөн,
Манас кандын ордодон,
Падышалык коргондон,
Маңдайдагы багынан,
Падыша Манас тагынан
Бастырып чыкты салкайып,
Жоо жарактын баарысын
Каныкейден кан Манас
Сурап турду заңкайып.
Катын деп айткан оңбосун,
Муну катын дегендер
Эгери эки болбосун,
Жай жарактын баарысын
Жайлап жүргөн эмеспи,
Атышка киер кийимди
Камдап жүргөн эмеспи:
Кан Манастын Аколпок
Тиштеп жатып Каныкей
Кашка тиши жоюлган,
Тиктеп жатып Аколпок
Кара көзү оюлган.
Кокон менен Ташкентте
Колу жетип турганда,
Алты шаар Самаркан
Алы жетип турганда
Анжыянды чалдырган,
Ак була жибек алдырган,
Курч темирден өгөндү
Устадан жыйып алдырган,
Арасына салдырган,
Чындап жасап көп койгон
Алтымыш кытай, миң калдай
Атыша чыгып келгенде
Ок өтпөсүн деп койгон.
Он эки бөлүп толгогон
Аколпокту Каныкей
Он эки жыл да ондогон.
Манас кийсе кен болгон,
Он эки мүчө тең болгон.
Каныкей тиккен Аколпок
Жакасы алтын, жеңи жез.
Кош бадана, торгой көз,
Келеме бото, кен күрмө,
Мөлтүрөй басып муңайып,
Айдай бети жаркылдап,
Алтындан кылган чоң сөйкө
Омууроодо шаркылдап:
Оңдоп кылган Аколпок
Белекке бердим ала бар
Бээжинге казат аттандың,
Алтындаган бозкисе

Белине курчап чала бар!
Ошол чакта кан Манас
Күмүш кемер курчанып,
Күндөй бетин нур чалып,
Каалгадай кашка тиш
Оозунда жаркырап,
Кылайып көзү бөлүнүп,
Бетинен заары төгүлүп.
Бейлеп турсаң Манасты
Жан алгычтай көрүнүп,
Асмандан булут бүркөлүп
Башына алтымыш санаа бир кел
Бээжинге барып мен өлсөм
Түнү кандай болот деп,
Береки жесир калса Каныкей
Артымда калган бала жаш
Күнү кандай болот деп,
Адырда жылкы ала баш
Аркамда эркек балам жаш,
Өлүп кетсем кокустан
Алты арам турат өзү баш,
Менин көзүм өткөндө
Буланы бул ап алабы,
Бузукту булар салабы?
Түбүмө чочко жетеби,
Казынам бузуп кетеби?
Карап турсам Канышты
Маңдай сөөгү кайкыраак,
Менин көзүм өткөн соң
Күн көрөрү тайкыраак!
Манастын сөзүн уккан соң
Ыйлап турат чыркырап,
Көзүнүн жашы сел болуп,
Ботодой боздоп буркурап,
Кандын сөзүн укканда
Карагаттай кайран көз
Кан аралаш жаш кетти,
Ботодой болгон көзүнөн
Бөлөк-бөлөк жаш кетти:
— Бээжинге барсаң өлөсүң,
Бейбакты качан көрөсүң?
Алты айчылык Бээжинден
Айланып качан келесиң?
Асыл төрө бадышам,
Балаңды качан көрөсүң?
Алты айчылык Бээжинди
Алты күндүк жол дедиң,
Ааламда өзүм зор дедиң,
Бээжиндин журтун көр дедиң,
Кыймалуу жактан чалдырба
Кыйнап жүрүп бадышам,
Кыраандардын баарысын

Кытайга белек алдырба.
Бээжиндин жолун чала кет,
Белине мени ала кет!
Бет алганын чоң Бээжин
Беш айчылык жол деген,
Пендеден эли мол деген,
Барган кайра тартпаган,
Тирүү киши кайтпаган,
Барса келбес жер деген.
Кош аман бол кабылан.
Болбой кетип барасың.
Кудай билет Таласка
Кайта келип түшөрдү,
Мындан кийин колуман
Кайрылып тамак ичерди.
Айткан кебин жомоктоп,
Алып келди ордого
Кан Манасты баш кылып,
Кырк чорону коноктоп:
Жибектен соккон дасторкон
Келтирип жеңең жайды эми.
Алты бээни сойдурган,
Казы, карта, жал куйрук
Алтын, күмүш табакка
Туурап койгон эти бар,
Арак, шарап кымызды
Аралата койду эми,
Кыраан Манас, кырк чоро
Арак ичип алкынып,
Кымыз ичип кылгырып,
Тамак ичип болгон соң
Дасторконду жыйдырып,
Дүргүп бата кылды эми,
Аттанмакка атына
Дүркүрөшүп турду эми.
Аттанып чыкты кан Манас
Кырк чоросу кашында,
Бээжинге казат кылам деп,
Элүү эки жашында.
Ажыбай, Бакай, эр Чубак,
Арстан тууган шер Сыргак,
Найзанын учу кылкылдап,
Артынан жүрдү кырк бөрү.
Кылычтары кыңгырап,
Ала байрак, сыр найза
Аалам жеңбес, көй кашка,
Арстан тууган кырк чоро
Жүрүп кетти шартылдап.
Асыл заада кан Манас
Астында барат зыңгырап.
Ак туйгундай баркылдап,
Аккелтеси жарк этип,

Арстан төрө кан Манас
Ак шумкардай барк этип,
Астындагы Аккула
Кара байыр казанат,
Калбыр өпкө, жез билек
Алты ай минсе арылбайт,
Алтымыш асый болгончо
Азуусун сөйкөп карыбайт.
Жер жүзүндө ай туяк,
Аккулага теңелбейт.
Аккуласы астында,
Кырк чоросу кашында,
Ашкере күлүк Аккула,
Бугудай мойнун бураган
Бута бою аң келсе,
Буйдалбастан чураган.
Таманы жерде тарсылдап,
Алтындан соккон ооздук
Көмөкөйдө карсылдап.
Түпкүчтөй бели ийилип,
Түн ичинде түгөнгүр
Текедей чурап түйүлүп,
Ооздукту каккылап,
Тал жибектей куйрукту
Чаткаякка чапкылап,
Идере басып жулкунуп,
Ителгидей булкунуп,
Төрт аягы колоттой,
Кобулданып кашка тиш
Согуп койгон болоттой.
Жапырып кулак чунайып,
Жанына бенде жолотпой,
Кыя карап кылчактап,
Кылыгы аттан башкача
Басыгы башка алчактап,
Желгенине жел жетпей,
Чапканына ок жетпей,
Чаңызгыган чу десе,
Ала сала үн жетпей.
Кабылан Манас баш болуп,
Бээжинди көздөп бет алып,
Айчыгы алтын кызыл туу
Астына салып көтөрүп,
Кырк чоронун башчысы
Кан Манастын артынан
Жүрүп кетти шаңданып.
Баарысынын кийгени
Темирден соккон текши бөрк,
Бүткөн бойдо жылчык жок,
Баары текши кара көк.
Кырк чоросу кашында,
Кырдуу Манас көк жалың,

Жете барды сан колго.
Касиеттүү жан болгон,
Алтын айдар, чок белбоо
Азиз кандын жалгызы
Колду иретке салууга,
Кол эсебин алууга
Алмамбет кыраан кан болгон.
Кара кытай Бээжиндин
Колун көргөн Алмамбет,
Казып койгон четинде
Орун көргөн Алмамбет,
Капырлардын Коңурбай
Шерин көргөн Алмамбет,
Кырк капкалуу кытайдын
Жерин көргөн Алмамбет,
Эсебин бенде билбеген
Элин көргөн Алмамбет,
Эсенкандын теп-тегиз
Эрин көргөн Алмамбет.
Бээжинге сапар кылганда
Кол эсебин албаса
Бейпайлыкка салат деп,
Минтип Бээжин барбасак
Кезиккенде көп кытай
Такыр кырып салат деп,
Ошол чакта Алмамбет
Найзаны колго илүүчү,
Аянбай жоого кирүүчү,
Арстандарды бир бөлүп,
Катын-бала калды деп,
Капа болуп кайгырып,
Качкандарын бир бөлүп,
Калканы бар колунда
Кайраттууну бир бөлүп,
Кан агызган майданда
Айбаттууну бир бөлүп,
Тобокел деп иштеген
Берендерин бир бөлүп,
Бөлүп алып ыктуусун,
Бөрүдөй көк жал мыктысын,
Байкаганды кубантып,
Он эки кандын калың кол
Сап-сап кылып чубатып,
Алып жүрдү Алмамбет
Асман-жерди чаңдатып,
Ар топко желек карматып,
Колунун баарын бекитип,
Кайра качып кеткенин
Ажалыңдан мурун өлдүң деп,
Алмамбет берен кекетип,
Кайра тартып качкандын
Буласын булап аламын,

Башына бузук саламын.
Ушу келген калың эл,
Он эки сан түгөл кол,
Арада жоктоп аламын,
Кимден киши кемисе,
Канына казап саламын,
Моюн буруп, тил албас,
Тентектериң көрсөткүң
Калың журттун астында,
Башын кесип аламын.
Бул буйрукту укканда
Түңүлүп жандан чуркурап,
Көзүнүн жашы көл болуп,
Көбү турат буркурап,
Бээжинден тирүү келбесин
Билип жүргөн мындан көп,
Мейли барып өлсөк да
Бешенеде не болсо
Ушу сапар көрсөк деп
Күлүп жүргөн мындан көп.
Арстан Манас көк жалың:
Ушу келген калың кол,
Атышка киер тонунду ал.
Он эки кан он бөлөк,
Санаттагы колуңду ал,
Билге жүктөп огуңду ал,
Тулпардын башын бурбай жүр,
Ат сергитип турбай жүр.
Муну айтып турганда
Калың колдун баарысы
Будуң-чаң болуп дүркүрөп,
Кайраттуунун баарысы
Камандай болуп күркүрөп,
Аттанып калды кылкылдап.
Найзанын башы былкылдап,
Адамдын башы кагышып,
Көптүгүнөн калың кол
Найзанын учу чабышып,
Топурак учуп бөлүнбөй,
Жерден чолоо көрүнбөй,
Жайнап чыгып баратат,
Кайта качып кетет деп
Кабылан Бакай артынан
Айдап кетип баратат.
Сараладай ат минип,
Сары жаргак шым кийип,
Түпөгү жок найза алып,
Жалаң кылыч байланып,
Уй куймулчак Сарала
Баса түшүп кыйгачтап.
Байкал калган Бээжинге
Арстан тууган Алмамбет

Жанылбастан жол баштап,
Түгөнбөс тоонун урчугун,
Түздөп жүрдү Алмамбет
Дүмпүйгөн тоонун бурчугун,
Айткан сөздөн танылбайт,
Караңгыда жол басса
Карсактын изинен көк жал жанылбайт.
Буурусун тийген чийин жок,
Суур казган ийин жок,
Айдай кумдак талаанын,
Алкымын саптап кол жүрүп,
Аз гана эмес калың кол
Ат аябай мол жүрүп,
Түндө тынып жатпаган
Түн уйкусун албастан.
Күндүз өргүп жатпастан,
Күнүн тыным албастан,
Күндөп-түндөп жүрүштү.
Таластан колу чыкканда
Күндү катка салганда,
Кол эсебин алганда, ,
Түнү болгон жыйырма,
Күнү болгон жыйырма,
Эрикпестен жол жүрүп,
Далай аттар чаалыгып,
Далай мыкты дегендин
Чаңга көзү карыгып,
Санаасы жаман кээ бирөө
Сандалып барат тарыгып.
Уйкудан жүдөп кээ бирөө
Чырым этип алам деп,
Баштыгына жалынып,
Кара баскан катындай
Кетип барат үргүлөп.
Артындагы калганын
Артта калып калдын деп,
Алдындагы жүр-жүр деп,
Баскан изин тамандап,
Атаңдын көрү кытай кул
Айдап барып кырат деп,
Алмамбетти жамандап.
Аттын баары чаалыгып,
Артынан барат калың кол
Алмамбетке таарынып,
Жатпадык деп жайылып,
Он эки кандын калың кол
Жүрүп барат жабылып.
Качан өрүү болот деп,
Алмамбетке камыгып,
Күнү түнү кырк күнү
Күүлөнүп Алмаң жол жүрдү,
Алмамбет кайдан аянды.

Будур-будур куюлган
Буралган чөбү суюлган,
Адырдын чөбү суюлган,
Аркар, кулжа куюлган,
Бугусу түздөп жайылган,
Куюгуп жүргөн топтошуп
Куландын буту сайылган,
Кең Алтайдын кең өзөн,
Телегейи тең өзөн —
Алтайдын тоосун таянды.
Тоосунда кары бар,
Токою калың, чери бар,
Нече жерде көлү бар,
Он эки сан калың кол
Ошого жатар эби бар.
Каркырадай кан Бакай
Алмамбетке буркурап,
Айтып турган кеби бар:
Ушу келген калың кол
Чыканактап албадык,
Чырым этип уйку салбадык,
Бир өргүтүп албасак
Кантип Бээжин барабыз, Алмам!
Токтобой жүрсөк Бээжинге
Сапар жүргөн сан колду
Баарын кырып алабыз,
Ушун этип биз жүрсөк,
Ушул келген калың кол
Убалына калабыз.
Чекири жок кой көздүү,
Сепкили жок ак жүздүү,
Азизкандын ойрону
Ошол колдун коргону,
Бакайдын кебин укканда
Андай болсо, абаке,
Жайылып жаткан кең өзөн,
Жатып уйку кандырсын,
Тулпарын отко чалдырсын,
Камдап берген Каныкей
Катып жүргөн күлазык,
Суусундарын кандырсын.
Арстан тууган Алмамбет
Жатсын деп буйрук кылганда
Жан жабыла калың кол
Жабылып аттан түштү эми.
Баары бирдей жүгүрүп,
Жан казанга камынып,
Алыска жүрөр тулпарды
Аркы терки байлатып,
Аш тамагын кайнатып,
Кош башына бээ союп,
Союлган бээнин эттерин

Кишиге ченеп бөлүшүп,
Уйкуга кирип калың кол
Жатып калган жери ошол.
Аттардын баары жайылып,
Аны баккан жигиттер
Жатып калды жанына
Буту-колу чоюлуп,
Ай балтасын жастанып,
Кыбыланы баштанып.
Уйкусу канып кырк чоро
Ордо салып ортого,
Кырк таман жерди чийишип,
Кызыгып баары киришип,
Томпоюн таштан камдашып,
Ордо бузар шайлашып,
Мөрөйгө сайды бир тогуз
Тизип койду байлашып.
Ураа айтышып чаңдатып,
Чертмегин чертип оңдошуп,
Жатып калды кырк чоро
Эригип калган эрендер
Баары жапырт ойношуп,
Кошой баатыр, кан Бакай,
Ортосунда олтурган
Ноён Манас зор болуп.

АЛМАМБЕТ МЕНЕН СЫРГАКТЫН ЧАЛГЫНГА ЖӨНӨШҮ 16

Бакай турду кеп баштап,
Акырын сүйлөп бек таштап:
Ит-Өлбөстүн какыр чел
Желген чоро бар бекен?
Жапалактын жалгыз кыр
Көргөн чоро бар бекен?
Искендер барбас чоң Бээжин
Барган чоро бар бекен?
Буурул түндүн Тешик-Таш
Өткөн чоро бар бекен?
Күрпүлдөгөн Сары-Суу
Кечкен чоро бар бекен?
Кыр-Кайындын өзөндү
Көргөн чоро бар бекен?
Анык көрүп Бээжинди
Келген чоро бар бекен?
Карысына сыр найза
Илген чоро бар бекен?
Каканчындын Бээжинди
Билген чоро бар бекен?
Ошондо Азизкандын Алмамбет,
Кылыч колдо кыңгырап,
Күлүмсүрөп сурданып,
Тура калды зыңгырап:
— Кайнаган кытай эл болот,
Айтканыңдын баарысын

Көргөн киши Алмамбет,
Чалгын чал десең чаламын,
Кытайлардын Түп-Бээжин
Чарчабастан барамын,
Алым келсе аянбай
Жоого кыргын саламын,
Кылкылдаган кытайдын
Кыяматтай башына
Акыр заман саламын!
Ажалым жетсе өлөмүн,
Чалгын чалып Бээжинге
Чарчабай барып беремин!
Бешенеме жазганды
Кайда болсо көрөмүн,
Калкым үчүн Бээжинге
Камыкпай барып келемин.
Барыш-келиш эки ай,
Эки айда келермин,
Экинчи айдан мен калсам
Тагдыр жетип өлгөнүм.
Ошондо Манас заңкайып,
Шумкар куштай бой салып,
Алмамбеттин кебине
Ыраазы болуп ичинен:
Кызыл найза желегим,
Кыраан тууган Алмамбет,
Кытайдан келген белегим.
Кара байрак желегим,
Каканчындын Бээжинден
Качып келген береним.
Чылбырдай жалы барында
Чындаган жоого алдырбайт,
Чын теңири урбаса
Үстүнөн эрди алдырбайт,
Чалгынга минсе чарчабайт,
Он күн тынбай согушсаң
Чуркагандан тажабайт,
Асыйын санап келгенде
Бир канчага толду эле,
Ушу быйыл Карткүрөң
Алтымыш асый болду эле
Карткүрөңдү минип бар,
Ок жанылып өтпөсүн
Кадек тонду кийип бар.
Жылкыдан тандап беремин
Карткүрөңдөй малымды ал.
Начар болсо азыгың
Көөкөргө куюп канымды ал,
Таңга турар болжош ал,
Он эки кан мусулман,
Ноён тууган кырк чоро
Чубатууга салайын,

Тандап берен жолдош ал.
Ушу сөздү укканда
Найза тийген кишидей,
Ыргып кетти Алмамбет.
Кадек тонду кийгенде
Не муратка жетемин,
Бээжинди тиктеп барышка
Ак тинтем кийип кетемин.
Карткүрөңдү мингенде
Кай муратка жетемин?!
Баргын деп мени буюрсаң
Сарала менен кетемин!
Бээжинди чапсам тилегим,
Мен Сараладан айрылбайм.
Айрылбаган себебим
Биттейимде бириккен,
Айбан да болсо бир өскөн,
Бармактай күндө баш кошкон,
Башынан тулпар Сарала ат
Тулпар аттан жалгашкан.
Күлүктүгүн айтайын
Чү дегенде Сарала,
Куштай учуп кубулган
Айбан да болсо жан жолдош,
Алданын жазган буйругу,
Мени менен бир кун туулган.
Тандап жолдош алганда
Не муратка жетемин,
Жаныма берсең жан жолдош
Сыргакты берсең кетейин,
Чайдоосу алтын, чай арзан
Самаркан өңдүү калаа жок,
Салышып жоого киргенде
Сандан кайра тартпаган,
Чыканактап калбаган,
Чырым уйку албаган,
Сунгандан кайра тартпаган,
Сумсайып жоодон качпаган,
Сыргак өңдүү бала жок.
Туу үчүн желек деп,
Түп-Бээжинге жолдоштук
Тууганың Сыргакты берчи белекке.
Чалгынды чындап чалайын,
Түп Бээжинге барайын,
Ажыбайдын Карткүрөң,
Арстан төрөм канкорум
Коштоого берчи алайын!
Көкчебичин бул минип,
Көгөргөн темир тон кийип,
Кайнына бараар кишидей
Кашкайып күлүп сүйүнүп.
Боз кисесин тагынып,

Туура тартып Алмамбет
Туйгунду батаң бергин деп,
Мойнуна курун салынып,
Батасын сурап Манастын
Карап турду жалынып.
Башында Кошой кан болуп,
Бадыша Бакай да болуп,
Башкалары андан көп,
Баякы калың кол болуп,
Алакан жайып көтөрүп,
Арстан Манас күңгүрөп,
Кыбыланы беттенип:
Барганда кытайдын жолу тар болсун
Кабылан эки көк жалым
Какайлаган кытайда
Кайыр кылаар болбосун.
Алмамбет, Сыргак эгиз эр,
Арстан тууган эки шер,
Алыска сапар жол тарттың
Кабылан, жолборс берендер,
Аман келгин бөрүлөр!
Бата берип чуркурап,
Баары туруп кол жайды.
Кабары катуу Бээжинден
Кайта эсен келгин деп,
Көзүнөн жашы буркурап,
Бата алып эки шер
Жолго салды зыркырап.
Өзү көргөн жер менен,
Өзөндө булак чөл менен,
Жапалак учпас кыр менен,
Күпүлдөп аккан суу менен,
Күндөп-түндөп жол жүрдү.
Адырдын баарын сыдырып,
Ак өзөн боюн кыдырып,
Зоңкоктун бою Тал-Мазар
Тал-Мазар жетип конду эми.
Алмамбет, Сыргак эки эр
Жатып уйку кандырып,
Тулпарын отко чалдырып,
Тынып алган жер ошол.
Колдо калган Кыргыз чал,
Айтып турган кеби ушул:
«Ой, Акбалтай кандын Чубагы,
Адамдыктан сен кеттиң,
Акылы жок чунагым!
Чубак болбой жерге кир,
Казылбастан көргө кир!
Туубай туура чөгүп кал,
Тирүү жүрбөй өлүп кал!
Арак ичпей таш ичкин,
Аздык кылса арагың

Атаңдын канын кошо ичкин!
Алмамбет чалгын чаларбы?
Кеңеште жок, кепте жок,
Келберсиген эр Чубак,
Кошко жатып калабы,
Кытайдан тийип келген жылкыдан
Соогат сурап алабы?
Кечээ Жылгындынын оюнда,
Кең Таластын боюнда,
Жаяны кесип жечү элең,
Аракка тоюп алганда,
Ала көөдөн акмагым,
Ааламды бузам дечү элең!
Муну Чубак укканда
От чагылды көзүнөн,
Жалын чыгып оозунан,
Арстандай көзү жайнады,
Күрөктөй болгон кашка тиш,
Жара-жара чайнады.
Ачуусун көрүп Чубактын
Жолдоштору дүрбөдү,
Сабыр кыл деп калың кол.
Айтканга Чубак көнбөдү,
Алтын жаак айбалта
Арстан көк жал Чубагы
Билегине чалды эми,
Арнап соккон алмасты
Кынай белге байланып,
Жабдыктарын шайланып,
Астындагы мингени
Ашкере тулпар Көгала ат,
Акбалтайдын Чубагы
Алышса адамдын алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн,
Таласка Кең-Кол тең эмес,
Баатырлыгын сурасаң
Манастан Чубак кем эмес.
Шыңга келген, кен далы,
Эңгечер бойлуу, ийни кең,
Боору, сырты бирдей тең,
Ок жыландай октолгон
Адамдан артык жумуру
Качырган жоосу жок болгон.
Берген болсо Бээжинди
Беш капкасын сураймын,
Бербей койсо чалгынды
Беренсиген Алмамбет
Белеске канын төгөмүн!
Кабыргасын сөгөмүн!
Кайрылып колго келбестен
Качырып Бээжин киремин,
Каңгайга жете сүрөмүн,

Алмамбетти баш кылып
Кытайды кырып келемин!
Көгала оозун бурбастан,
Көп токтолуп турбастан,
Сары изине чөп салып,
Саргара кууду Алмаңды.
Көк сүлөөсүн бөрк кийип,
Көтөрүп калкан ойнотуп,
Падыша тууган Бакай кан,
Бал менен оозун чайкаган,
Караңгыда жол тапкан,
Капилеттен сөз тапкан,
Аттанып кеткен Чубактын
Аргасын Бакай табалбай,
Алтын чатыр ичинде
Аким кыраан Манаска
Басып кирди эр Бакай,
Чубакты кандай кылам деп
Шашып кирди эр Бакай:
Он эки кандын калың кол
Туу салганын көрдүнбү, Манас?
Кан Балтайдын Чубагы,
Кабылан көкжал чунактын
Чуу салганын көрдүнбү, Манас?
Көл чайкалса кенебейт,
Алмамбет, Чубак эки шер
Манас сенден башканы
Туягына теңебейт.
Артынан барып аларга
Акыл сөзүң айтып кел,
Жараштырып кайтып кел.
Бирөөнө-бирөө жетпесин
Бөөдөсүнөн эки арстан
Ээн талаада, эл жокто,
Арага түшөөр сен жокто
Кокустан өлүп кетпесин.
Муну Манас уккан соң,
Күн жайылып чыккан соң,
Айбанбозду токутуп,
Арстан тууган Манасын
Эки шердин артынан
Жүрүп калды жулкунтуп.
Уктап калган Алмамбет
Уйкудан чочуп ойгонду,
Ок жыландай толгонду,
Ок шайманын салынып,
Саралага камынып,
Ай көкүлүн түйчүдөй,
Алыста жаткан Бээжинге
Качырып жалгыз кирчүдөй
Атына минип зыңкыйып,
Ак шумкардай шыңкыйып,

Арстан Сыргак тургун деп
Атчан турду кыйкырып.
Сыргак турду элеңдеп,
Атышып чыгар жоого окшоп
Ар жабдыгын белендеп.
Каарданып бакырып,
Шашып турат Алмамбет,
Бачым аттан Сыргак деп,
Кайта-кайта чакырып.
Атка Сыргак минген соң,
Бастырып шерге келген соң,
Аны Алмаң көргөн соң,
Алмамбет арстан кабылан
Сыргакка турду кеп баштап:
Мен көргөндү көрдүңбү,
Мен билгенди билдиңби?
Мен көргөндү көрбөсөң,
Мен билгенди билбесең,
Ай караңгы, түн бүркөк
Түндү кудай уруптур,
Тутамча жок байкасам,
Күндү кудай уруптур,
Ала бүркөө шыбыргак,
Бозду кудай уруптур,
Абал баштан бирге өскөн
Акбалтайдын эр Чубак,
Досту кудай уруптур.
Артымдан азап салыптыр,
Айбанбоз менен заңкайып,
Арстан тууган эр Манас
Арттан түшүп калыптыр.
Катынын кара баскандай,
Кан Балтайдын Чубагы,
Куугуну жаңы качкандай
Каарданып алыптыр.
Кытайды кырчу болотту
Кындан сууруп чын кармап
Кара мүртөс Чубагың
Кайратына келиптир,
Калп болбосом Чубак кул
Жебегенди жеп келет,
Менсиз жеке жол чалган
Жээликкен кытай деп келет.
Оолугуп кытай дей берсе,
Нааданың бокту жей берсе,
Мен болбостон Бээжин чаламын
Ошентип келген Чубактан
Мен канткенде тирүү каламын, Сыргак!
Ажалы жетсе ал өлөт, Сыргак!
Ал келбесе мен өлөм, Сыргак!
Өлүп калсам Чубактан,
Өлөрман чочко чунактан,

Таянганым темирден
Ээлигип чалгын чалам деп
Дардаңдаган кытай кул
Талаада өлдү дедирбей,
Кокус өлсөм Чубактан
Карагаттай кайран көз
Каркылдап кажыр ойбосун,
Күрөктөй болгон кашка тиш
Сагызган чычып койбосун,
Алакең кажырдын богу болбосун,
Өлүп калсам Чубактан
Талаага сөөгүм таштабай,
Белимден кармап бүктөп кет,
Саралага жүктөп кет,
Адырдын чөлүн ашып кет,
Кырканын түзүн басып кет,
Мазарлууга барганда
Сараланы союп кет,
Колуң менен жакшылап
Белгилүү жерге коюп кет!
Атымды токуп оңдоп кет
Белгилүү берен өлдү деп,
Керээзге куран окуп кет,
Бээжинге барбай кайтып кет,
Берен Алмам өлдү деп,
Аяшың Аруукеге айтып кет!
Тоодогу жылкы тогуз миң,
Тобурчак, буудан аралаш,
Тобурчак тулпар мында топ,
Тозоктуу жалган дүйнөдө
Артымда эркек бала жок,
Кудайдын кылган ишине, Сыргак,
Көтөрбөскө чарам жок!
Опосуз чиркин дүнүйө
Ажал жетсе амал жок,
Атакелеп каларга
Артымда эркек бала жок!
Адырда жылкы ала баш
Баарысы тулпар мээси жок,
Күтүп алар ээси жок.
Агынай кызы Арууке,
Алганга канча жыл болду,
Солкулдап чачын тарабайт*
Соолгон жалган дүйнөдө
Согончогу канабайт,
Ушундай арман күн болду!
Тоодогу жылкым жыйып кой,
Өлүп калсам Чубактан
Өзүм менен бир келген,
Арманда калган Арууке
Мажикке нике кыйып кой!
Найза менен сайгандай

Ыргып кетти эр Сыргак,
Чокмор менен чапкандай
Чочуп кетти эр Сыргак.
Таласка башка тең, бекен,
Чубак сизден эр бекен?
Алаке, бул кебиңди ким уксун,
Калың, казган ор уксун,
Капкараңгы тун уксун,
Мындан бөлөк ким уксун!
Алаке, Чубак үчүн оолукпа,
Чубак үчүн тарыкпа,
Чубактын жайын мен билем,
Уламадан уласам,
Билгичтерден сурасам,
Алай деген жер экен,
Анда нойгут эли экен.
Ал нойгуттун ичинде
Салуулу көргөн там экен,
Нойгуттарды бийлеген
Акбалта каны бар экен,
Касиеттүү жан экен,
Сексен жашта бар экен.
Өзү кырк катын нике кылыптыр,
Туубас болуп кырк катын,
Акбалтай бала көрбөй калыптыр,
Эл өөдөгө тартарда
Ат кара тил мезгилде,
Алтымыш ашкан чал экен,
Курумшуга оронгон,
Төө өркөчкө байланган,
Күүгүм кирип күн бата,
Таап алган бала экен,
Мойнуна алтын тактырып,
Сарп кылып көп малын
Кырк катынга бактырып,
Тоюна токсон сойдуруп,
Толгон элди жыйдырып,
Элди тойго тойгузуп,
Атын Чубак койгузуп,
Таап алган бала экен,
Буйрук менен бул Чубак
Табылып калган бала экен.
Таң, билбеймин чын болсо,
Кээ кишилер кеп айтат,
Чубакты олуя чалдын уулу деп,
Муну кудайдын сүйгөн кулу деп,
Алышса адамдын алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн,
Акбалтай кандын Чубак деп,
Ачуусу келгенде
Ааламды буй кылган
Ашкере сырттан чунак деп.

Кээ кишилер муну айтат
Кыздан тууган кыңыр деп,
Качан болсо Чубагың
Кыйшык ишти талашкан
Кысталактын бири деп.
Артып жолду чаларбыз,
Бээжинге сапар барарбыз,
Бээжинге сапар барганда
Эч пайдасын тийгизбей,
Жолдоштугун билгизбей,
Айкөл менен биригип,
Оорукка жатып калуучу
Чубак үчүн урунба,
Чунак үчүн таарынба.
Ал аңгыча болгон жок
Эр Сыргак оозун жыйып алганча,
Жоого ыктуу тон кийип,
Жорголото бастырып,
Көгала сындуу ат минип,
Этек жеңи жайылып,
Энкейишке келгенде
Ээлигип басып жээлигип,
Туягы кумга сайылып,
Өөдө чыга бергенде
Өкүм күлүк Көгала
Жал куйругу жайылып,
Алыстан чапкан Көгала
Аюу төштү жөлөнүп,
Алмадай болгон алма баш
Чалмалап чаңга бөлөнүп,
Машадай мойну ийилип,
Өөдө ылдыйын билбестен
Учкан куштай жүгүрүп,
Баскан ташы быркырап,
Казандай болуп даңканы,
Төбөсүндө чыркырап,
Араандай оозу ачылып,
Кан аралаш ак көбүк
Омууроодо чачылып,
Тулпар күлүк Көгала
Көкүлдү көккө зыргытып,
Туякты мадап мылгытып,
Туяктан учкан таштарды
Асман бою ыргытып.
Башын жерге салыптыр,
Барар жерим Бээжин деп
Айбан да болсо билиптир,
Аткан октой зымырап
Эти кызып алыптыр.
Каарына жан турбай
Кайраты зор Чубактын,
Жер жарылып дүркүрөп,

Арстандай болуп айкырып,
Күндөй болуп күркүрөп.
Айдары алтын, чок белбоо
Азизкандын көк жалы
Эр Чубакты көргөндө
Бура тартып турду эми.

АЛМАМБЕТ МЕНЕН ЧУБАКТЫН ЧАТАГЫ 17

Күүлөнүп Чубак келгенде
Арстан көк жал Алмамбет
Кашкайып салам айтканы.
Аликтин Чубак алган жок,
Анда көк жал сүйлөдү:
Баатыр Чубак береним,
Алда канча күнөөнү
Артышып тартар шеригим
Каарданып калыпсың,
Кылычың сууруп алыпсың.
Темирден жайган тор барбы?
Теңдешип жаткан кол барбы?
Бекип жаткан жол барбы?
Бекем шашып калыпсың,
Мекеден келген кол барбы?
Белин бекем курчанып,
Бөйрөктөн чыгып көп кытай
Аянбастан кол алып.
Капилет келип калдыбы?
Кароолсуз жаткан сан колго
Сапырып уруш салдыбы?
Беттеп келип калыпсың
Бээжинден келген кол барбы?
Бээжинден келген кол болсо
Сараланы минейин,
Сандап келген кытайга
Жалгыз өзүм тиейин,
Балакетти салайын,
Калың кара кытайга
Кабылан көк жал Чубагым,
Сени кан көтөрүп алайын.
Мекеден келген жоо болсо
Көгала берчи минейин
Көп болмоктон сан болсун,
Ылаачын тийген таандай
Ийрилтип жеке тиейин.
Жагалмай тийген таандай
Жанын койбой кырайын,
Жаандын колу болсо да
Кызыл канды агызып,
Кыйынсыган душманга
Кыраан көк жал Чубагым,
Сени кан көтөрүп салайын!
Муну айтып Алмамбет
Мурутунда күлгөнсүп,

Бура тартып турду эми.
Чыйралып келген Чубагың
Чындап ачуу кылганы,
Көгала минип күркүрөп,
Айткан сөздү укпастан
Жел соккондой жээлигип,
Жети баштуу эмедей:
Кечээ, кен Таластын оюнда,
Жылгындуу өзөн боюнда,
Калың аргын, көп ногой
Конуп жаткан кезинде,
Күндүзү кымыз, түнү кыз
Болуп жаткан кезинде,
Кош-коштоп кийип суусар бөрк
Ыргап турган кезинде,
Кошо билип кыргызды
Жыргап турган кезинде,
Ошондо жазган кат кана?
Кудайлашкан ант кана?
Сенден сурап сабылдым
Моюнума курум салынып,
Бээжинге сапар кылганда,
Мени жолдош кылгын деп,
Бейли кара кытай кул
Безеленип жалындым.
Бели катуу Бээжиндин
Бет алып жолун баштадың,
Мени ойлоп койбостон
Оорукка неге таштадың?
Атыңдын оозун бура тур,
Ала көөдөн кытай кул,
Алдынкы жерге тура тур,
Он эки дүркүн кол баштап,
Чалгын чалаар сенсиңби?!
Кеңеште жок, кепте жок,
Бээжинге чалгын барбастан
Оорукта калчу менминби?!
Сулайман барбас Бээжинге
Сумсайып чабар сенсиңби?!
Чалгынга барбай, оорукка
Жатып калар менминби?!
Сандаган кытай Бээжинден
Сарала менен желген ит,
Сан жетпеген калкынан
Ушундай бузугунан келген ит!
Менин айткан сөзүмө
Киресиңби кытай кул!
Бээжиндин жолу беш бөлөк,
Мен да бирге барайын,
Көнөсүңбү кытай кул?!
Көнбөс, болсоң сөзүмө,
Азыр менин колумдан,

Өлөсүңбү кытай кул?!
Анда Алмамбет муну айтат:
«Кырк урук кытай калың эл
Барсам каапыр болоюн,
Бээжиндин жолу беш бөлөк
Чалсам каапыр болоюн!
Бээжиндин жолу беш анжы
Берейин Чубак алагой,
Безилдеп «кытай» дей бербе,
Бердим жаным алагой.
Баатыр Чубак барагой!
Бээжиндин жолун чалып кел,
Эсенкан кызы Бурулча,
Жаңжуңдун кызы Аймыскал,
Бээжинден белек алып кел!
Кетире бербе шайымды,
Кек кылып кытай дей берип,
Кейитпечи жанымды,
Бузбачы менин канымды!
Кырк кандын эли кытайдын
Кабарын алган мен эмес,
Көрүп жүргөн сен эмес,
Калдайып жаткан Бээжиндин
Казып койгон ору бар,
Кайнатып койгон шору бар,
Бекип жаткан бели бар,
Бекемдеген чери бар,
Чымчым чөбү чыкпаган,
Чык кылар суусу болбогон,
Кырк күнчүлүк чөлү бар,
Айланасы канча жол,
Айдың чалкар көлү бар.
Аралап киши өтпөгөн,
Чычкандын мурду батпаган
Калың токой чери бар,
Черди тосуп олтурган
Кебез белбоо, кең өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай,
Жоонун айласын билген доңуз ай,
Найзакерден ыктуу кул,
Кытайлыгы болбосо,
Адамзатта мыкты кул,
Белеске койгон берен бар,
Белгилүү калча кыраан бар,
Бердим Чубак бара кой,
Мен калдым мында өзүң бар.
Калдайып туман сөгүлгөн,
Тетиги дүмүрөйүп көрүнгөн
Жалгыз көздүн эли бар,
Каарына алганда
Каршылашар чеби бар,
Ошол чептин ичинде

Алышса адамдын алы жетпеген
Атышса огу өтпөгөн
Жалгыз кез Малгун шери бар.
Орноткон калаа жөөсү ошол
Ойло Чубак кырааным
Ошондо жаткан жол тосуп,
Жалгыз көздүү дөөсү ошол
Эми мен калдым, Чубак, сен баргың
Бердим жолду алагой.
Деп ошентип турган соң.
Кайра баштан эр Чубак
Кайраттанып оолукту:
Бээжин сенин белиңби?
Бегирээк мактап олтурган
Калча сенин шериңби?
Кызыталак кытай кул
Бузайынбы чебиңди,
Жарайынбы кытай кул
Ичиңдеги чериңди?!
Аябаган дүмөктү
Баштайын деген экенсиң,
Калп эле чалгын чалам деп,
Ордолуу журт, калың түрк
Таштайын деген экенсиң,
Кызыгын көрүп журтуңдун
Кылчайбастан жол чалып,
Кызыталак ит кытай
Кетейин деген экенсиң.
Талкалайын Бээжинди,
Сындырайын белиңди,
Калдыр этек кытай кул
Суутайын демиңди?!
Деп жулкунуп Чубак турганда
Чубакты кудай урганда,
Чекири жок кой көздүү,
Сепкили жок ай жүздүү,
Азиз кандын жалгызы
Асмандан булут бүркөлүп,
Алтымыш санаа бир келип,
Кабыргасы сөгүлүп,
Оозунан жалын төгүлүп,
Арстандай көрүнүп,
Жой болотту таянбай,
Жолборс көк жал Алмамбет,
Чубактан жанын аябай
Түсү кетип түктөйүп,
Түгү чыгып үрпөйүп,
Каарданып дүпүлдөп,
Чымын жанын ойлобой
Чындап арстан күпүлдөп.
Сарала тулпар кыйгачтап,
Саат баскан Чубакка

Алакең жиберди чындап сөз баштап:
Ойлосоң боло сен, Чубак,
Олоңдогон кызыталак,
Мен Бээжинди чалам ким үчүн?
Арттагы калың эл үчүн,
Байгамбар барбас Бээжинге
Балакет көрүп калат деп,
Байкагын, Чубак, сен үчүн!
Тосмосу катуу кытайдын,
Топурак учуп күйөт деп,
Тозогу сага тиет деп,
Тоскон жолум ким үчүн?
Тозоктуу Чубак, сен үчүн!
Мен Бээжинде турганда
Таш сайынган кытайдын
Тазасынын уулу элем,
Атаганат, талымсыган Чубагым,
Мен кай жерде нойгут кулу элем!?
Кызыл күрмө кытайдын
Кыраанынын уулу элем,
Энчилеп берген башында,
Элендеп жолду бер дейсиң,
Мен кай жерде, Акбалтай кандын кулу элем!
Белин бек бууган кытайдын
Беренинин уулу элем!
Жоого тийсем өрт элем,
Сен өңдөнүп атасын таштап алыска
Көчүп келген Таласка,
Чоро болуп Манаска,
Намызы жок, ары жок,
Наадан чалыш ит Чубак,
Алактаган кызталак
Акмак киши мен эмес.
Атаңды таштап алыска,
Көчүп келип Таласка,
Чоро болгон Манаска,
Ары жок Чубак сен кандай?!
Талак кылып бутумду
Таштап кытай журтумду,
Кара динден ак болуп,
Калың кытай эл менен
Дин талашып жат болуп,
Минтип жүргөн мен кандай?!
Байкасаң боло сен Чубак,
Бакылдаган кызталак
Кечке койсом жайыңа
Кекетип «кытай» дей бердиң,
Билген богун жей бердиң,
Кызырдуу кыйын шер болсоң,
Кыраан тууган эр болсоң,
Кыйырыңдан тентип не келдиң?!
Акыреттин жайынан

Азаптуу тозок барынан
Калкымдан качып мен келдим,
Сарала менен желгемин
Элимден азып келгемин.
Кудайдын кылган иши экен
Мен Бээжинде турганда,
Наалы така, кең өтүк
Алоокенин Коңурбай
А да кайда киши экен?!
Бээжинден чыктым бир башка
Бээжинди билип турганда,
Бей эсеп калың кытайдын
Берени элем көй кашка.
Сары талдан сайдырган,
Талым калды Бээжинде,
Таза алтындан жасаткан
Тагым калды Бээжинде.
Туура орноткон калың там,
Түптүү кытай калың жан,
Ошол эске түшкөндө
Тутамга келбейт кайран жан.
Каалап келдим диниңди,
Калыйпа султан пириңди?!
Аңылдаган Чубак кул,
Кан кыл деп айттым кимиңди?!
Канын экөөң бирикчи,
Каңылдаган ит Чубак,
Кагайынбы бул жерде,
Кап кайда кеткен жиниңди?!
Кайтадан капыр мен болуп,
Чын эле бузайынбы динимди?!
Бейледим эле диниңди,
Мекеде султан пириңди,
Безилдеген Чубак кул
Бек кыл деп айттым кимиңди?!
Берен Манас болбосо,
Кагаар элем ит Чубак,
Капкайда кеткен жиниңди?!
Кайрылып кытай элди таап,
Түгөтөйүн кебиңди.
Суутсам кантет ит Чубак,
Кайрат кылган демиңди!
Чыгарайын бул жерде
Чымырканган желиңди,
Мен Таласка конгону,
Жаманыңа жанаштым,
Күндүзүндө былкылдап,
Түнүчүндө кыңкылдап,
Кимиңден бектик талаштым?!
Таласты бөлүк чек кылып,
Талымсыган ит Чубак,
Дардаңдайсың күрсүлдөп,

Кимине бардым бек кыл деп?
Алтын тагын кан кылдым
Атаганат Чубак кул,
Сен түгүл Азизканды жай кылдым
Күмүш такты май кылдым,
Күрсүлдөгөн Чубак кул,
Сен түгүл атамды союп жай кылдым.
Деп ошондо Алмамбет
Казык моюн Сарала,
Кайкалатып кайран шер
Эки миздүү көк болот,
Сууруп алып кынынан
Качырып калды Чубакты:
Алмадай башын алайын,
Жол үстүнө өлтүрүп,
Итке азык кылайын!
Жер жарылып дүркүрөп,
Азиз кандын Алмамбет
Айбаттанып күркүрөп,
Көрүнөө чапты Алакең.
Көгала менен зыргытып,
Токтолбостон эр Чубак
Оң жеңин чечип ыргытып,
Калканды кармап жонго алып,
Ач болотту колго алып,
Аянбай кирди Чубагың.
Алда канча жабдыгын
Көтөрүшүп турду эми.
Тизгинди кармап жыя албай
Асылкеч өскөн эки эр
Бирин-бири кыялбай,
Кыйкырып кылыч чабалбай,
Кезенишип турду эле.
Ээр белдей көк кырды
Ашып келет көрдүңбү?
Айбанбоз менен зыргытып,
Арстан жолборс кабылан
Шашып келет көрдүңбү?
Айбанбозго камчы уруп,
Басып чыгып келатат,
Алмамбет Чубак түгөйүм,
Кокустан өлүп кетет деп,
Күңгүрөнүп эр Манас
Шашып чыгып келатат.
Жетип келип эки эрге
Айтып турган кеби бул:
Астыга салсам ак жолум,
Атышка кирсе сан колум,
Алмамбет, Чубак эгизим,
Ааламды бузган теңизим,
Алмаз болот айбалтам,
Эки шер айчылык жүрсө чоң аркам!

Кылычты сууруп кыйкырып,
Катар турба жанаша
Кайран жанды күйдүрүп,
Эгиз түгөй эки шер
Кыла бербе тамаша!
Бул сөздү айтып көк жалың,
Арага түштү арстаның,
Бирине-бири жетет деп,
Беттешип калган эки шер,
Кокустан өлүп кетет деп
Кыйкырып Манас барганы,
Сараладай күлүктү
Оң кол менен кан Манас
Ооздуктан алды эми,
Көгаланы тизгиндеп,
Сол кол менен алды эми,
Арстан айкөл канкоруң
Арага түшүп калды эми,
Эки жакка айырып,
Арачалап калды эми.
Манас кармап турганда
Каарданып булкунуп,
Кайраттанып эр Чубак
Каңгайдан келген кытай деп,
Күүлөнүп турат булкунуп.
Ошондо Азизкандын Алмамбет:
Арамдын канын чачайын,
Ачылбас көзүн ачайын,
Коё бергиң колду деп
Оңунда Алмамбет турган күркүрөп.
Канкор көк жал кан Манас
Каңырыгы бек түтөп:
Жалгыз киши жөө болот,
Жалгызды кудай жан кылып,
Жасабай койсо не болот?!
Буйругун көрчү кудайдын,
Кууну кушка жегизип,
Курсакташ тууган бала эмес,
Алмамбет, Чубак экөөнү
Ара тууган дегизип,
Акылы жок эки арам
Бозала болуп чабышып
Болбогонун көрдүңбү?!
Болбос сөздү күчөтүп,
Оңбогонун көрдүңбү?!
Ала көөдөн жанымды
Абалдан байкап билипсиң,
Чыр чыгарып арадан
Көңүл бузуп эки арам
Кайтып Талас жериңе
Кетейин деп жүрүпсүң,
Калп эле жолдон жөөлөшүп

Өтөйүн деген экенсиң,
Болбогон сөздү шылтоолоп,
Эси жок эсер эки арам
Кетейин деген экенсиң!
Куралып келген колумду
Чачайын деген экенсиң,
Кубалашып шылтоолоп,
Куруп калган эки шер
Качайын деген экенсиң?
Кайра тартып Таласка
Аттын башын эки шер
Бурайын деген экенсиң,
Ушу канкор Манаска
Кылайын деген экенсиң!
Казынада дилдемди
Чачайын деген экенсиң,
Кайра тартып Таласка
Кара ниет эки арам,
Качайын деген экенсиң!
Бээжинге чабуул кылмакка
Жүрөктө жүргөн дит эле,
Кыраан бөрү кырк чоро
Кыркың кырк жерден келген ит элең,
Азып тозуп алыстан
Атсыз келдиң кээ бирөөң,
Атсыз келген чорого
Аркар аяк, жез билек
Аттан тулпар мингиздим.
Тозуп келип алыстан
Топтоп келди бир чоро,
Тозуп келген чорого
Тон мыктысын кийгиздим,
Аргын, ногой кыргызды
Аягыңа билгиздим
Арада жолду талашып,
Артыкча Алмамбет, Чубак күйгүздүң!
Кечээ кен Таластын боюнда
Жаяны кесип жечү элем,
Жанымда болсо Алмамбет
Жаанды бузам дечү элем.
Каргыттанып сыр найза
Күүлөшөрмүн дечү элем,
Кабылан Чубак бар болсо
Калдай менен Коңурбай
Жөөлөшөрмүн дечү элем.
Ок өтпөгөн олпокту
Кийишермин дечү элем,
Оён Алмам барында
Он сегиз миң ааламга
Тийишермин дечү элем.
Ара жерде кармашкан
Акылы жок эки арам,

Адамда сендей болобу?
Ушу турган Бээжинге
Өзүм жеке кетейин,
Ойлонбогон эки арам
Түбүнө чындап жетейин,
Ажалым жетсе кытайдан,
Жеке барып өлөйүн,
Аңылдаган эки кул
Өлүшүп кетчи көрөйүн.
Он жагында Алмаңды
Оңго силкип жиберди,
Сол жагында Чубакты
Солго силкип жиберип,
Түгү чыгып түгүнөн
Каарын катуу толтурду,
Капа болуп буларга,
Кара белес кыранга
Кабылан Манас көк жалың
Жеке барып олтурду.
Акбалтайдын Чубагы
Мойнуна күнөө түшкөнсүп
Ыктагансып калыптыр,
Шайтаны кетип бейлинен
Жумшагансып калыптыр,
Акбалтайдын Чубагы
Сыныгып бетин бурду эми,
Улук кыраан Алмаңа
Уят болуп турду эми.
Уялган эмей эмине,
Мындай кепти кылды эми:
Падыша Алмам беренди
Бакырып кытай дегеним,
Артынан чаап келгеним
Байкасам мунум зор уят,
Чалгынды чалсаң жол мына,
Байлап кетсең кол мына,
Салайын десең ор мына.
Кайнатып кетер шор мына!
Башымды кессең мен мына,
Канымды токсон жер мына!
Алаке, карындайда кармашкан,
Кайгылуу күндө колдошкон,
Бирге тууп бирге өскөн,
Беттешкен жоодо кездешкен,
Өлтүрөр болсоң кул мына!
Өттү күнөөм тоодон чоң,
Ноёнум Алмам, кечип кой!
Кара көзүм сатуу деп,
Көгала түгүл Алаке,
Сага башым тартуу деп,
Бура тартып сабылып,
Бука тери чылбырды

Мойнуна турду салынып.
Аттан түшүп эр Чубак
Алмаңды көздөй жүгүрүп,
Кечкин берен күнөөм деп
Тизеси жерге бүгүлүп,
Эки колу боорунда,
Эр жабдыгы жанында,
Көгаланы жетелеп,
Күнөөмдү кеч деп тиленип
Алмамбетке келди эми.
Ыраазы болду Алмамбет
Ичинде калбай эч бир кек,
Ноён көк жал Алакең
Ошондо айтты мындай кеп:
Кандын уулу эр Чубак
Касиеттүү жан эле.
Каканчындын Бээжинге
Караан кылып баргын деп
Айткан кеби бар эле.
Бээжинди карап бет алып
Чалгынга жеке кеткеним,
Чубакты кылып кабарсыз
Ойлосом уят минткеним.
Деп аттан түшүп түйүлүп,
Сараланы жетелеп,
Чубакты көздөй жүгүрүп,
Камчысын салып мойнуна
Күнөөмдү кеч деп Чубакка
Алмамбет турду жүгүнүп.
Өрттөн кайра тартпаган,
Өлүмдөн кайра качпаган,
Эселек тууган эки арам
Өлүшүп жатат бекен деп,
Алышып калып эки арам
Арман кылды бекен деп,
Айбалта менен салышып,
Башын канга боёлтуп,
Дал-дал кылды бекен деп,
Баатыр Манас падыша
Тик карабай даңкайып,
Көздүн кыйыгын салып заңкайып.
Асмандагы жылдыздай
Коштолушуп калыптыр,
Алмамбет, Чубак эки эр
Акыреттик аянбас
Дос болушуп калыптыр.
Ак бөкөндүн кылындай
Суурулушуп калыптыр,
Ак буудайдын унундай
Жуурулушуп алыптыр.
Адырдагы булактай
Жошулушуп калыптыр.

Ат тартышып, эки шер
Аянышпай элдешип,
Кошулушуп калыптыр.
Алмамбет, Чубак кеңешип:
Карап турган канкорго
Кайыр айткан оңбойт ко,
Каарланган кишиси
Эгерим эки болбойт ко!
Атты тартып барбасак,
Айкөлдөн бата албасак
Капыр болуп кетебиз.
Ничкелей басып төтөлөп,
Айкөл Манас канына
Сарала менен Көгала,
Алмамбет, Чубак эки эр
Алып барды жетелеп.
Арстанга мойнун бурду эми,
Айкөл Манас шерине
Арсаңдап күлүп эки эр,
Тартуу кылып эки атын
Күнөөбүз кеч деп турду эми.
Алмамбет, Чубак эреним
Эки түгөй береним,
Табылгылуу өзөнүм,
Талкандашкан жоо болсо
Талыкпаган көзөлүм.
Алмамбет, Чубак эгизим,
Айдын чалкар денизим,
Атыша келген жоо болсо
Ааламды бузар тегизим,
Жеткилең Бээжин калаага
Жетип чалгын чалаарда
Жете келип урушкан
Жетесиз Чубак сизге уят!
Жетип келип кармасам
Жеткире айттың бир сөздү,
Ошол сөзүн бизге уят, Алмам!
Караңгы эмес, түн бол деп,
Канын экөөң бир бол деп,
Кат чийгендей жибердиң,
Карачы сөзүң сизге уят, Алмам!
Капалуу сөзүң бизге уят, Алмам!
Айбанбоз минип астына
Тал-Чокуну бет алды.
Тал-Чокунун үстүнөн
Мунарыгы чачылып,
Булуту кетти ачылып,
Кечке жете жол жүрүп,
Тыным албай мол жүрүп,
Кечинде чоку таянды.
Тал-Чокуга таянса.
Тоосунда кары бар,

Этек жагы өтөктө
Бийик чыккан талы бар,
Үстү тайпак бурчтанат,
Тал-Чокуга барганда
Жыты жыпар жыттанат.
Таралган булак суусу бар,
Тегереги бек экен,
Ойлоп турса Тал-Чоку
Оорукка калар жер экен.
Ушу жерди көргөн соң.
Чындыгын сынап билген соң,
Алмамбет, Чубак эр Сыргак,
Көгала менен Сарала,
Көкчебич, Күрөң, Айбанбоз
Ээрин алып жайдактап,
Аса байлап баймактап,
Ач болотту салынып,
Ак каңкыны жастанып,
Күн батышты баштанып,
Алыстан келген төрт берен
Алп уйкуга кирди эми.
Катуу уйкуга кирген соң
Кара чаар кабылан
Капталынан чамынып,
Кара кулак арстан шер
Манаска кирди чамынып.
Ушу түштү көргөндө
Уйкудан Манас ойгонду,
Он жагына толгонду,
Карарып асман бүркөлүп,
Башына алтымыш санаа бир келип
Ай чыкпаса бүркөлүп
Түн эмине болот деп,
Көзүм өтсө Бээжинде
Таласта калган калың журт,
Айласы кандай болот деп?!
Адырда жылкы ала баш
Аркамда эркек бала жаш,
Абыке, Көбөш арам кас.
Мен Таласта турганда
Чалгырты болгон көзүндө,
Чамасы келсе кезек кул
Чалганы жүргөн өзүмдү.
Кыйшыгы жүрчү сөзүндө,
Кыябы келсе кезек кул
Кылганы жүрчү өзүмдү.
Бадыраң темир курч болбойт,
Башка өскөн киши журт болбойт,
Ыгы келсе кезек ит
Жамандык кылар чамасы,
Мени менен аталаш,
Күнү катын баласы.

Маңдай сөөгү кайкы эле,
Менин көзүм өткөндө
Бейбак катын Каныкей
Ырыскысы тайкы эле,
Маңдай чачы чөп эле,
Менин көзүм өткөндө
Азап тартаар жүзүндө
Балакети көп эле.
Жылгындуу Кең-Кол, кең Талас
Жерди айтып бир кейип,
Жыргалдуу кыргыз көп ногой
Элди санап бир кейип,
Кокустан өлүп кетсем Бээжинде
Бирөөнүн тилин бири албай,
Баш-аламан кокуй эл
Бирөөн-бирөө көрө албай,
Ала болуп кетет бейм,
Аңдып жүргөн көп душман
Алакандай элимдин
Түбүнө түгөл жетет бейм.
Муну айтып кан Манас
Боосун албай мойнунан,
Болк дедирип дүрбүнү
Сууруп алды койнунан.
Жакут ташты жардырган
Айнегине салдырган,
Абыдан жатып оңдогон,
Алты айлык жолго болжогон.
Сабына каухар кердирген,
Чоң дүрбүнү колго алып,
Чыгырыгын имерип,
Чындап көзүн жиберип,
Бурамасын имерип,
Буруп көзгө жиберип,
Кармап карап алганы,
Таласка көзүн салды эми,
Таластагы аңгеме
Такыр көрүп алды эми.
Коломтодон көр чыгып,
Мен Бээжинде жүргөндө
Таластагы көп элге,
Абыке, Көбөш чоң чыгып,
Дөбөгө чыгып дардактап,
Эми Манас өлдү деп,
Эгем бизге берди деп,
Барса келбес Бээжинден
Манас кайдан келсин деп,
Дөбөгө чыгып барбактап,
Элди көздөп бакырып,
Абыке, Көбөш эки арам
«Көбөштөп» ураан чакырып,
Кутуруп булар калыптыр,

Таластагы аргын менен кыргызга
Аябай алым салыптыр.
Жетимиш төөгө чай бер деп,
Жети миң кысыр тай бер деп,
Алымына чыдабай
Аргын көчкөн бир жакка,
Кокуй канкор барында
Чыныга куюп чай бербей,
Бороон күптү тай бербей,
Жатуучу белек чайкалып,
Кең Таласта көйкөлүп,
Күндүзү кымыз, түнү кыз,
Шабиет ойноп алышып,
Багылан козу, ширин баш
Бор кайнатып салышып
Жатчу белек Таласта.
Манас баатыр өлгөн соң
Ай караңгы, жыл чалыш,
Түн ушундай болот деп,
Бийлик тийсе арамга
Күн ушундай болот деп,
Кыргыз, ногой биригип,
Бу да качты бир жакка
Бузукту булар салыптыр,
Буланы булап алыптыр.
Казына бузуп чалкалап,
Карып, мискин, төкөргө
Кайрылбастан талкалап,
Жанат кундуз алыптыр,
Жара бөлүп ортодон,
Кесир болот дебестен
Багалекке салыптыр.
Байы өлгөн кулдай балпактап,
Султан болуп калыптыр.
Ошондо кайран долу Каныкей
Чылбырдай чачын бурабай,
Чыңырып ыйлап тура албай,
Бөдөнөдөй кайран көз
Бөлөк-бөлөк жаш кетип,
Карагаттай кара көз
Камчы бою жаш кетип,
Иш кыйчалыш болгондо
Түн ушундай болот деп,
Иттерге кезек келгенде
Күн ушундай болот деп,
Колоңдой болгон кара чач
Төбөгө кынап түйүптүр,
Оорукта калган эски бөрк
Башына баса кийиптир,
Кара кашка аргымак
Шашканынан Каныкей
Жайдак ыргып миниптир.

Укурукту колго алып,
Алты арамга кириптир.
Кара кашка аргымак
Минип алып ойнотуп,
Жамандардын баарысын
Жыга чаап сойлотуп,
Аттын оозун ийиптир
Жамандардын баарысын
Таласка айдап кириптир.
Кең-Колдон төмөн жүрүптүр
Булап кеткен буланы
Такыр жыйып алыптыр,
Талап кеткен алтынды
Дагы жыйып Каныкей
Өз ордуна салыптыр.
Токулуу турган тулпардын
Токчулугун билгизбей,
Тоодой болгон Манастын
Жокчулугун билгизбей,
Калдайтып башын туу кылып,
Катын башын эр кылып,
Ушу турган Таласка
Ээлик болуп калыптыр.
Муну көрүп алган соң
Каарданып күпүлдөйт,
Кабылан Манас канкорун
Карап турду күнгүрөп:
Кайран долу Каныкей,
Орозон кандын он уулу,
Ала болуп кызталак,
Олжомо зордук кылганда
Жар көчүрүп чапканда,
Өлтүрмөк болуп жатканда,
Эмгекти катуу тарттырып,
Эмчегин жара чаптырып,
Кайран катын Каныкей,
Өчкөн отум тамызып,
Ошондо өлгөн жаным тиргизди,
Эрдигин долу билгизди.
Үзүлгөнүм улады,
Чачкынымды жыйнады,
Алганым асыл Каныкей,
Качан да болсо мен үчүн,
Кара жанын кыйнады.
Көкчөкөз менен Көзкаман
Бээжинден тентип келгенде,
Тууган болом дегенде,
Энчисин бөлүп бергенде,
Тел кулунум жегенде,
Теминишип, теңдешип,
Тең тууган болом дегенде
Кырк ай бозо ачытып,

Кыярак уудан бергенде
Башымды кесип аларда,
Жаңы жетип чочколор
Курмандыкка чаларда,
Аккула минип ойнотуп,
Көкчөкөз менен Көзкаман
Көлпөктөгөн эки арам,
Кайран долу Каныкей
Жыга чаап сойлотту.

Ошентип жаным тиргизип,
Оору тийбей шал болдум,
Кырк жеримден тешилип,
Араң жүрүп жан болдум.

АЛМАМБЕТТИН ЖОМОГУ

Муну менен эр Манас
Кун чыгыш жакка толгонуп,
Түздөп бурап дүрбүсүн
Карап калды оңдонуп,
Кабылан жолборс, арстандай
Кара таштын үстүнөн
Тиктеп турду комдонуп.
Мунарыктап бөлүнгөн
Бурчун көрдү Бээжиндин.
Бураналуу чеп кылган
Курчун көрдү Бээжиндин.
Кумурскадай кайнаган
Журтун көрдү Бээжиндин.
Мунарыктан узата
Алтын эшик дарбаза
Ордо көрдү Бээжинден,
Алтындан така кактырган,
Көөрдөн жагоо тактырган,
Жибектен жабуу жаптырган
Жорго көрдү Бээжинден,
Бийиги кырк кез жар болгон,
Чуңкуру кырк кез аң болгон.
Орун көрдү Бээжиндин,
Кел дайрадай кайнаган
Тобун көрдү Бээжиндин,
Канча пенде көрбөгөн
Сонун көрдү Бээжинден.
Туура тарткан кара кыр
Белин көрдү Бээжиндин.
Туш-тушта кумдай кайнаган
Элин көрдү Бээжиндин.
Агала чап, кызыл кум
Жолун көрдү Бээжиндин,
Карпайып кажыр айланган
Жору көрдү Бээжинден.
Калың кытай сыйбаган
Жерин көрдү Бээжиндин,
Топон суу толкуп жетпеген

¹⁸Калаасын көрдү Бээжиндин,
Айнектей сулуу көрүнгөн
Талаасын көрдү Бээжиндин.
Дүмпүйүп түтүн кетпеген
Шаарын көрдү Бээжиндин,
Капкалуу калаа көз жеткис,
Баарын көрдү Бээжинден.
Салты ичке тейтей бут
Зайбын көрдү Бээжиндин.
Текши жибек кийинген
Узун көрдү Бээжиндин,
Тептегиз окшош бото көз
Кызын көрдү Бээжиндин.
Алмамбет, Чубак, Сыргагым
Жаткандан жамбаш-талбайбы?
Чырм этсе уйку канбайбы,
Кең-Колго тиккен бак барбы?
Керилип уктап жатуучу
Кең-Колдогу чак барбы?
Талаага тиккен бак барбы?
Дардайып уктап жаткандай
Таластагы чак барбы?
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы
Азыр келгин жаныма.
Бекитилген бел көрдүм,
Бендеден бөлөк эл көрдүм;
Адамдан башка жан көрдүм,
Качыры жок, аты жок
Кайнаган калың жөө көрдүм.
Кыясы кымбат жол көрдүм,
Кумурскадай жайнаган
Кыйла кыйын кол көрдүм.
Кылтылдабай сырыңды айт
Кызыкты көрдүм Алмамбет,
Кыя тартпай чыныңды айт.
Азизкандын Алмамбет,
Айбалта колдо кыңгырап,
Кыя карап Манаска
Басып келди зыңгырап,
Туруп калды буластап,
Туйгунун Алмаң көк жалын
Коё берди сөз баштап:
Эр Манас мен кантип Бээжин көрбөйүн,
Бээжиндин жайын билбейин!
Көрүнүп турган түп Бээжин,
Көйнөгүм чечип жууган жер,
Энекем мени тууган жер,
Киндигим кесип бууган жер.
Тетиги мунарык болуп бурчтанган,
Булунча болуп учтанган
Чет Бээжин деген жер ошол,

Чериги түмөн эл ошол,
Каарына алганда,
Каптап кетчү сел ошол,
Каарданып кан төгүп,
Качып келген жер ошол.
Тетиги туура жаткан кара кыр,
Чай алуучу кен ошол,
Шайтандуу кытай эл ошол,
Сараланы жоорутуп,
Көңүлүмдү оорутуп,
Көрүп келген мен ушул.
Ошо жаткан чоң Бээжин,
Казып койгон ору бар,
Камдалуу калың колу бар,
Кайнатылган шору бар,
Оңой Бээжин жер эмес,
Ойлонбой барчу эл эмес, Манас!
Тетиги дүмүрөйүп көрүнгөн
Атам Азиз кандын багы ошол.
Көөкөрдөн согуп жасаткан,
Атакем Азизкандын тагы ошол.
Ойноо бала чагымда
Түбүн таштан кыйдырып,
Үстүн кумдан куйдуруп,
Атагы калган Бээжинге,
Алмамбет шордуу калаасы,
Айнектей болгон ак калаа,
Таш-Көпүрө жер ошол,
Тетиги агала кум, кызыл чап,
Атакем Азизкандын керүүсү,
Калкылдап учкан кара куш,
Мен Бээжинди бийлеп турганда
Коюп койгон адеи,
Алмамбет кулдун белгиси, Манас,
Тетиги заңкайып бийик көрүнгөн
Миң тулпардын байлоосу,
Андан аркы көрүнгөн
Атакемдин Кан-Жайлак деген жайлоосу.
Менин казбачы калың орумду,
Кара күчкө жол сурап,
Кайната бербешорумду,
Эми айтып берейин
Капкайдагы сонунду,
Угуп тургун кан Манас,
Менин айткан жообумду.
Тетиги алтын эшик дарбаза
Эсенкандын ордосу,
Алтындан соккон төрт така
Эсенкандын Бурулча
Энчилеп минген жоргосу,
Тетиги түнөрүнкү көрүнгөн
Түк эле ыштан кийбеген,

Катын алып жүрбөгөн,
Кытайлардын кечил деген молдосу.
Тетиги самсаалап мунар төгүлгөн,
Анда-мында занкайып,
Бүлбүлдөп кара тоо башы көрүнгөн,
Чоң Бээжиндин өзү ошол, Манас.
Белгилүү Бээжин жер ошол,
Бейжайлыгы кармаса,
Бээжиндеги көп кытай,
Кан Манас, каптап кетер сел ошол,
Кеңири кытай эл ошол.
Кырк кандын эли кырк уруу,
Кылымга сыйбас тукуму,
Кыйрын айтып берейин,
Кырк бөлөк кылып жер жерин,
Элин айтып берейин.
Тетиги кыярып аска көрүнгөн,
Алтын казчу кен ошол,
Кабарында бар чыгар,
Манжу кытай эл ошол.
Тетиги дүмпүйүп түздө көрүнгөн,
Кош-Салаа деген жер ошол.
Кебез белбоо, кен өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай,
Бекитип жаткан бел ошол, Манас,
Бүткүл кытай биригип,
Булардын чын ишенген бели ошол.
Бозоруп жаткан зонкокту
Болжобой ашчу тоо эмес,
Жалгыз көздүү дөө Малгун
Бейлебей барар жоо эмес.
Тетиги кылкылдап кызыл көрүнгөн
Кыр-Жайындын өзү ошол, Манас.
Ошону жердеп отурган,
Тыргоот кытай эл ошол,
Ат көтөрбөс жөөсү бар,
Көчүгү кучак чоң катын,
Канышай деген дөөсү бар.
Тетиги бурулуп мунар көрүнгөн,
Барса келбес жол ошол.
Шаңкай деген кытайда,
Канжар кол деген кан ошол,
Баарын айтып кантейин,
Не мураска жетейин,
Эсепсиз кытай эл ошол.
Ошондо Манас муңайып,
Алмамбет берен көк жалга,
Чын таарынды кубарып:
Коконго кордук салганда,
Кызыл башты кыйратып,
Элин чаап алганда
Ошол чакта Алмамбет

Эрдигиңди билгемин,
Шер экен деп жүргөмүн.
Аңгеме сөздү курадым,
Билерсиң Бээжин жайын деп
Ошондо бир жол сурадым.
Ич этимден суп көйнөк
Кийсем доңуз болоюн
Ит өлгүрдүн чоң Бээжин,
Билсем доңуз болоюн
Деп эле каргыш бир кылдың,
Эми көрсөм өзүңдү,
Жалгыз көздүн шаары деп,
Ичигинин шаары деп,
Бичигинин шаары деп,
Болжолу жок сайрайсың,
Анык —болсоң азамат
Не деп мени алдайсың?
Карача кандын кыз Сайкал
Олжого тартып алам деп
Аккула оозун жайганда,
Кан Бакайдай кары бар,
Кырк чоронун баары бар,
Биктиртикти ашканда,
Кең Какшаалды басканда,
Өзөн-суунун боюнан,
Уруша чыкты кан Сайкал
Улуу тоонун оюнан,
Кайгуулга Чубак барганда,
Чубакка чууну салганда,
Кайран берен кан Бакай
Аттан түшүп калганда,
Чын ажалы чоронун
Жете турган болгондо,
Кырк чоронун кырк тулпар
Айдап алып астына
Адамдан сырттан кыз Сайкал
Кете турган болгондо
Жайдын күнүн кыш кылып,
Кыздан сулуу Сайкалды
Жайдын күнүн үшүтүп,
Кийимдерин муз кылдың.
Ошондо ажыраттың Чубакты,
Эңип келдиң бөктөрүп
Жөөлөп калган Сыргакты.
Ошол жолдо кырк чоро
Үзүлгөнүн уладың,
Чачылганын жыйнадың,
Күйбөгөн отун тамыздың,
Өлгөн жанын тиргиздиң,
Ошондо Карачанын Сайкалы
Алдымдан чыкты чуратып,
Арстан бөрү кырк чоро,

Кырктын башы Кыргыз чал,
Үзүктөй калпак Шууту бар,
Үчөөн катар сайды кулатып.
Ошондо кызыл найза, курч болот,
Кынап бердиң Алмамбет,
Алтымыш күнү атышка,
Жалгыз мага кошулуп,
Чыдап бердиң Алмамбет.
Бул эрдигин көргөндө
Аңгеме сөз курадым,
Билдиңби деп Бээжинди
Мында сенден сурадым.
Ич этимден ок өтпөс,
Кийсем эле оңбоюн!
Кытайлардын чоң Бээжин
Билсем эле оңбоюн!
Деп канчалык зардадың.
Койчу Алмамбет эренем,
Кетирмек болдуң эбимди,
Сындырмак болдуң Алмамбет,
Сыздатып эми белимди,
Айтпай коюп Бээжинди,
Алмамбет суутмак болдуң демимди,
Аяп жүргөн экенсиң,
Кырк уруу кытай элиңди!
Муну айтып кан Манас,
Таарыныч кылып турган соң,
Алмамбет айтты ошондо:
Манас кан, баякы Бээжин жер мына,
Баятан бери таарындың,
Башымды кес мен мына!
Мен кантип Бээжин билбейин?
Кантип Бээжин көрбөйүн?
Букаралык курусун,
Түнөтмөк болдуң конокту,
Ара жерде кансыгып,
Айттырмак болдуң жомокту,
Таарынып салдың тозокту.
Тал-Чокуда түнөрүп,
Салдың калың азапты.
Аңтардың менин сырымды,
Айттырмак болдуң бу жерде,
Анык менин чынымды!
Калың кытай кызыл чок,
Көрбөй келди дейсиңби?!
Калдайып жаткан Бээжинди,
Билбей келди дейсиңби?!
Кайкалаган кара кыр,
Баспай келди дейсиңби?!
Калың кара кытайды,
Чаппай келди дейсиңби?!
Кебез белбоо кур менен

Буулганын айтайын,
Кешиги жок мен чунак,
Ушу турган Бээжинде
Туулганын айтайын.
Арстандай белим ийилген,
Алты жыл мурун илгери,
Туубастан мурун мендейди
Алмамбет аттуу туулса
Түпкө ошол жетет деп,
Түптүү Бээжин кытайды
Түгөл кырып кетет деп
Эсенкандай какандын
Даңзасына чийилген.
Бул чийинди көргөндө
Чоочуп кетип чоң Бээжин
Салган экен доорукту
Каканчындын Бээжинге
Көргөзүптүр кордукту.
Капкалуу шаар калаанын
Калың калкын жыйнаган,
Катын бала тууганда
Баласын бизге көрсөт деп
Бүткүл элин кыйнаган.
Ушул турган Бээжинден
Алооке деген кан чыккан,
Алоокенин Коңурбай,
Атагын угуп адамзат
Добушунан жан чыккан.
Коломтодон көр чыгып,
Бүткүл Бээжин шаарына
Коңурбай аттуу чоң чыгып,
Тогузга жашы келгенде
Бузукту калча баштаптыр,
Жашы он бирге келгенде
Каарына чыдабай
Каканчындын калың журт
Бузулуп кете жаздаптыр.
Он үчкө жашы келгенде
Бүлүктү элге салыптыр,
Кечилдин канын алыптыр,
Мындан кийин Бээжинге
Султан болуп калыптыр.
Ошол чакта Коңурбай
Атакемдин Кан-Жайлак
Зордук кылып бербестен,
Такыр тартып алыптыр.
Эсен уулу Бөрүкөз,
Бээжинге бу да зор болуп,
Баласы жок шордуу атам
Баарыдан жаман көр болуп,
Менин атам Азизкан,
Эркек бала айынан

Алтымыш катын алыптыр.
Жетимишке келгенче
Алтымыш катын туубастан,
Атакем кайран Азизкан
Туяксыз болуп калыптыр.
Буркурап ыйлап ардыгып,
Бала үчүн тардыгып:
Алоокенин Коңурбай
Ааламдын баарын сорду деп
Эсенкандын Бөрүкөз
Бээжиндин каны болду деп,
Менден туулган туяк жок,
Кандай шумдук болду деп.
Бээжиндин каны Карыкан,
Алооке кан, Азизкан,
Эсенкан төртөө бир тууган,
Баарысы бир какандын уулу экен.
Кытайлардын Карыкан,
Касиеттүү жан экен,
Кырк кандын эли кытайды,
Билип турган ал экен.
Менин атам Азизкан,
Ардыккан бойдон курган жан,
Алты күлүк ат берген,
Бээжиндеги Карыкан
Картайганда атакем
Ыйлап туруп кат берген.
Кат барганда Карыкан
Каттын жөнүн караса
Кытай сөзү чийилип,
Ылдый карай жазылган
Дубай салам кат экен,
Катты тиктеп олтурса
Аягына жазылган
Азизкандын аты экен:
Алтымыш катын алдым деп,
Туяк кербей калдым деп,
Алоокеден Коңурбай,
Ай ааламды сорду деп,
Менден тууган бала жок,
Кандай шумдук болду деп,
Бээжиндин каны Карыкан
Уялашка салам деп,
Бул сөзүмө көнсүн деп,
Коңурбайдан чоң туучу,
Кол токмоктой зор туучу
Уялуу журт кытайдан,
Кыз чубатып Бээжинден,
Тандап туруп Бээжинден,
Катын алып берсин деп,
Эгер катын алып бербесе,
Бул сөзүмө көнбөсө,

Буурсунду бурбаймын,
Кан болдум деп кубанып,
Бул Бээжинге турбаймын.
Талак кылам бутумду,
Бул кебиме кирбесе,
Катын алып бербесе,
Таштаймын кытай журтумду.
Бул жерде туруп нетейин,
Бир баланын айынан
Төмөнкү бурутка кирип кетейин.
Алоокенин Коңурбай
Андан көрдүм кордукту,
Эсенкандын Бөрүкөз
Мындан көрдүм зордукту.
Баласыздык дартынан,
Баарынан көрдүм чоңдукту.
Балам жок деп Азизкан
Каты барып турганда
Падышалык Карыкан
Дүнкүлдөгүн урдуруп,
Барабанын бакыртып,
Баары журтун чакыртып,
Көк менен жер чаң болуп,
Эмне болуп кетти деп
Сестейип эл дал болуп,
Ушунетип Карыкан
Элге салган шумдукту,
Энемди тандап аларда
Эл, журтуна жар салып,
Кылган экен буйрукту.
Кырк дарбаза Бээжиндин
Кыркын бирдей ачтырып,
Адам жесе түгөнбөс
Күлазыгын чачтырып,
Миңдеген өгүз сойдуруп,
Бээжинде сынчы кырк аяр
Кыз тандап алып бергин деп
Кыркын кырк эшикке койдуруп,
Туш, тушуна жиберип,
Кыздын жыйып баарысын
Чоң Бээжинге жыйнаткан,
Отуз үчтөн төмөнкү
Катын калбай үйүнө,
Он беш жаштан илгери
Кыз калбаган үйүнө,
Кытайдан чыккан тандамал
Уз калбаган үйүнө.
Бээжиндеги коргонго,
Алтымыш күн бүт чубап
Кыз табылбас болгондо,
Кырк кандын эли кытайда
Соорондук деген кан экен,

Ошол кандын колунда
Он эки кызы бар экен.
Он эки кыздын кенжеси,
Соорондуктун эркеси,
Ургаачыдан уз экен,
Ак байбиче энекем,
Алтынай аттуу кыз экен.
Энекем алтындан торко кийчү экен,
Балалуу болуп өлсөм деп,
Ошону тилеп жүрчү экен.
Бала десе буркурап,
От жалындай күйчү экен.
Ботодой боздоп жүргөндө,
Ошондо кирген түшүнө
Аксакал чал дубана.
Чыбыктай чырпык балдардан
Кыдырата жыйыптыр,
Нурдун кызы ушул деп,
Ошол келген дубана
Нурдун уулу ушул деп,
Түнүндө нике кыйыптыр,
Таң кашкайып сүргөндө,
Жерге жарык тийгенде,
Төшөктөн энем турганда,
Кусул сууну кылганда,
Койнундагы жаш бала,
Көздөн кайып болуптур,
Кайып болгон баланы
Кайра дагы көрсөм деп
Качан болсо оюнда.
Талгак болуп калыптыр,
Үч айлык бала боюнда,
Энеме кубат минтип таралган,
Куру кытай дей берип,
Күйгүзбөгүн эр Манас,
Менин ороюм актан жаралган.
Ошентип бүлүк салыптыр,
Он жетиде кезинде,
Ак байбиче энемди,
Кулагы темир Кутан алп,
Астына айдап алыптыр.
Кырк эшиктүү Бээжинге
Айдап барып Кутан алп,
Чубатууга салыптыр.
Кырк аярдын баштыгы
Шуйту деген бир аяр
Энемди көрүп калыптыр,
Сындап сынга толтуруп,
Сынап карап олтуруп,
Кытайдан чыккан кырк аяр
Билгичтигин көрдүнбү,
Энемди кармап алыптыр.

Кытайлардын колуна
Кагылайын энекем,
Кармалып түшүп калыптыр.
Ошондо энем Алтынай
Ары бери туйлаптыр,
Өксөп жатып ыйлаптыр,
Таталаган кытайга
Кантип, кокуй, тием деп
Өкүрүп боздоп куураптыр,
Мындан көрө өлөм деп
Аманат жанын кыйнаптыр.
Моюн бербей балбанга
Азапты жаман салыптыр,
Жанындагы албарсты
Энекем сууруп алыптыр,
Камалап турган балбандан
Кагылайын энекем,
Канчанын башын чааптыр.
Бээжинден алты балбан өлгөн соң,
Энемдин эрдигин кытай көргөн соң,
Чоң Ылама деген балбаны
Капталдан кирген камынып,
Кулагы темир Кутан алп,
Мандайы темир Манкуш алп,
Карматпаган энеме,
Темирден соккон тор тутуп
Тегеректеп калыптыр,
Темир торго салыптыр,
Карыкандын алдына
Катын таап келдик деп,
Энемди алып барыптыр.
Аңдып турган кырк аяр:
Ушул катын зор тууат,
Коңурбайдан чоң тууат,
Ушул турган Бээжинге
Калаалуу көргөн чеп тууат,
Калайыкты кыйраткан
Кабылан жолборс көк тууат,
Көнүлдөнсө Бээжинден
Четтеп кетер эр тууат,
Чегиндирсен көнүлүн
Чебин бузуп талкалап,
Калдайган калың Бээжинди
Өрттөп кетер шер тууат.
Жаза көрүп таштасак
Көздү буркан урсун деп,
Жалган айтып жиберсек
Сөздү буркан урсун деп,
Билбей кокус биз айтсак,
Бизди буркан урсун деп.
Булардын айткан кебине
Болбой турду Карыкан,

Канча какшап айтса да
Көңүл койбой, баш чайкап,
Толгой турду Карыкан,
Бир белгисин билгиз деп,
Уул тууар чын болсо
Ушу жерде көргөз деп
Айтып турду Карыкан.
Кандын кебин уккан соң
Калың кытай кырк аяр,
Энемди алты күн камап ордого,
Күндүн бетин көргөзбөй,
Алты күнү өткөндө
Жарык күндү көргөздү,
Алып барып энемди
Анан кийин сийгизип,
Сийген жерин караса
Эки сөөм бир эли
Сийдик жерге кириптир.
Муну көрүп кытайлар
Энемдин эр тубарын билиптир,
Жумуру баштан табылбас
Шер тубарын билиптир.
Кытай эми ошондо
Ыламасын жыйыптыр,
Калмагынча калдырап,
Кытайынча кыжылдап,
Алтынайдай энемди
Азизге нике кыйыптыр
Энемди атам алыптыр.
Тогуз айга толуптур,
Убакты жетип энекем
Тубар чагы болуптур.
Өйдө болсо бели ооруп,
Бүткөн бойдун баары ооруп,
Эки кара саны ооруп,
Толгонуп жатып толготуп,
Чыдабастан боздоптур.
Торой албай алты күн,
Омуртка белин сыздатып,
Толгоосунан түйүлүп,
Чымындай жандан түңүлүп,
Ажал жетсе өлөм деп,
Башка келсе көрөм деп,
Талаага чыккан жүгүрүп.
Иши оңолуп жөнөптүр,
Түн ичинде жашынып,
Эч кишиге билдирбей
Мен шордууну төрөптүр.
Курган энем тууганда
Кулагым учу тешилүү,
Түшүптүрмүн курсактан
Сүндөттөлүп кесилүү.

Карарып жалын бөлүнүп,
Мени жерден алганда
Менин эки колумдан
Каракан кеткен төгүлүп.
Курсактан мен түшкөндө
Чекем жерге жетиптир,
Каканчындын Бээжинде
Жетимиш күнү күн жаап,
Жер титиреп кетиптир.
Мойнума тумар тактырып,
Бир адамга билгизбей,
Таятам Соорондукка бактырып,
Бээжинде өзүм болгондо,
Таятамдын бакканы
Үч айга жаны толгондо
Менин энем Алтынай
Бээжинге кабар салыптыр,
Буттап алтын — зер берип,
Таятамдан алыптыр.
Карачы энем айласын,
Акылынын даанасын,
Эркек бала туудум деп,
Тогуз айга толгондо
Азизкандын алдына
Алып жетип барыптыр.
Аяр ойлоп Азизкан,
Менин асыл энеме,
Арам сактап калыптыр:
Бул ургаачыдан уз болсо,
Бойго жеткен кыз болсо,
Караңгыда көп жүргөн,
Калдайдан туулган экен деп,
Керилте кийген көк көйнөк
Кечилден тууган экен деп,
Анык болсо оз уулум
Артыкча жакшы багайын,
Арам сийдик бу болсо
Башын чаап салайын.
Ошондо сынчыларын акырып
Данзачысын чакырып,
Күн эсебин эсептеп,
Ай эсебин эсептеп,
Бу катынды алганы
Тогуз айга толду деп,
Бүгүнкү тууган баласы
Чын өзүмдөн болду деп.
Мындан мурун мен өзүм
Алтымыш катын алдым деп,
Бала көрбөй калдым деп,
Өзөндөн аккан булак деп,
Ушу туулган чунак деп,
Азизкан ойлоп ой кылган,

Ошондо Бээжин чогулган,
Алтын, күмүш чачтырып,
Казына оозун ачтырып,
Каканчындын Бээжинге
Калың кытай той кылган.
Далай кытай тоюнуп,
Түп Бээжиндин элине
Далай буюм чачылган,
Жерден топо басылып,
Асмандан күн чачылып,
Мага тойду кылганда
Жердин бети оюлган,
Жетпеген кытай тоюлган.
Жибектей белим ийилген,
Азизкан бала көрдү деп
Бүткүл Бээжиндин каны сүйүнгөн
Менин атам Азизкан
Өзөндөн аккан булак деп,
Жетимишке келгенде,
Өлгөндө көргөн чунак деп,
Энеме кошуп өзүмдү
Мапысына салыптыр,
Ат койдуруп алам деп
Бээжиндеги Карыкан,
Атам ошого алып барыптыр.
Каканчындын Бээжинге
Кырк кандын эли чогулуп,
Кырк күнү кыйын той кылган.
Этегине салганда,
Атын коюп бергин деп,
Карыкандын алдына
Менин атам Азизкан
Көтөрүп карап турганда,
Бээжиндин каны Карыкан
Колуна мени алыптыр,
Оңор бала болбойт деп
Арам сактап калыптыр.
Колумдан кармап алыптыр,
Түпсүз кара кудукка
Мени алпарып салыптыр.
Калың кытай элинин,
Калайыкка айтайын,
Кудугунун кызыгын:
Кудукка жанды салганда
Каканчындын Бээжинге
Эл болчуну койчу экен,
Эл болбосту салганда
Такыр өрттөп койчу экен,
Кемелине жеткизбей,
Жаштайында баланын
Далайын кудук сорчу экен.
Кудукка мени салганда

Периште нурун ачыптыр,
Кудукка мени жеткизбей
Кудуктун оозун бекитип
Үзүктөй кара булут басыптыр.
Өлбөй аман калганда
Биздин киши болду деп,
Кабар берип Каканга,
Кайра тартып алыптыр.
Ошондо туруп Карыкан
Мен шордууну жактырып,
Өлүп кетер ой кылып,
Сарып кылып дүйнөсүн,
Бээжиндин журту кытайга
Жетимиш күнү той кылып,
Кеп ойлонуп калың журт,
«Ойбо» деп атын коё албай,
Же «шойбо» деп атын коё албай,
Кара кытай калың журт,
Болгон экен убара,
Ошол кезде жүгүрүп,
Келген экен көп элге
Ак сакалчан дубана.
Балаңды бере турчу деп,
Энекемдин колунан
Алган экен колуна,
Маңдайдан сылап алыптыр,
Атымды Алмамбет коюп салыптыр.
Ак сакалчан дубана
Көздөн кайып болуптур.
Алакең арстан чалдан бата алып,
Атым Алмамбет болуп атанып,
Кайра тартып элине,
Келиптир атам жерине.
Бөлүнгөн канча санаам деп,
Өлөрдө көргөн балам деп,
Ардактап менин мойнума
Алтындан бутту тагыптыр,
Алтымыш өгөй энекем
Алдейлеп мени багыптыр.
Ошол кезде Тору бээ
Сараланы тууптур,
Кунан кезде куушкан,
Курдашым тулпар Сарала,
Мени менен бир күнү
Бу да бирге туушкан.
Алты жашка келгенде,
Алдымдагы Сарала
Асый болгон кезинде
Сараланы токундум,
Бурутка кел ер ойдо жок,
Кытайча бичик окудум.
Жебегенди жеп жүрдүм,

Кытайлардын Азизкан
Чын атакем деп жүрдүм.
Бир кезекте атакем
Каарданып бакырат,
Алты жашка келгенде
Капаланып чакырат:
Көтөрбөскө чара жок,
Көп жылы жүрдүм баласыз.
Баласыздын артынан,
Көп көргөмүн кордукту
Коңурбай ит калчадан.
Алган жерим бөлүп бер,
Алын итке келбесе,
Тирүү жүрбөй өлүп кел.
Өлбөй аман сен болсон,
Далай кызык көрүп кел.
Төмөнкү жалгыз көздүн элинде,
Суук-Төр деген төрүндө,
Аберден деген көлүндө,
Алтымыш баштуу ажыдаар,
Андан барып окуп кел.
Күндүзү бүркөк, түнү ачык,
Бурганактап шыбыргак,
Кубултуп күндү бузуучу
Жайдын жайын окутат,
Атышка кирсең алдырбас
Октун жайын окутат,
Адамды өрттөп жиберер
Чоктун жайын окутат.
Алтындан тиккен күрмө тон,
Ич этиңден кийип бер,
Айланып келсең Бээжиндин
Алтын тагын минип бер.
Каканчындын Бээжинди
Кыймылдатпай билип бер,
Карты келсе Коңурбай
Ары таман сүрүп бер.
Ажыдаардын алдына
Барган адам көп болгон,
Келген киши жок болгон.
Каканчындын Бээжинден
Калың бала жыйылган,
Окуйбуз деп барганда
Далай бала кырылган.
Сарала буудан токуп кел,
Ажыдаардын алдынан
Алты жылы окуп кел.
Саймалуу тонду кийгизди,
Алты жашка келгенде
Атам Сараланы мингизди,
Ажыдаарга баргын деп,
Алмакеңди жүргүздү.

Мени кошуп баш кылып,
Алты миң бала ошондо
Ажыдаарга барганда,
Бир жагы башын көтөрсө
Жамгырдай жайнап от чыгат,
Бир жагы башын көтөрсө
Каптап жалын чок чыгат,
Алты миң бала чыңырып,
Айласы кетип корккондон
Өңгөсү калды кырылып,
Ошо балдар ичинен
Ажал жетип өлбөстөн
Алты бала биз калдык.
Экинчи жылы болгондо
Жети миң бала биз бардык,
Калганы баары кырылып,
Жети бала, мен калдым.
Үчүнчү жылы болгондо
Сегиз миң бала барганбыз,
Сегиз миң бала ичинен
Ажал жетип өлбөстөн
Сегиз бала калганбыз.
Төртүнчү жылы болгондо,
Тогуз миң бала барганбыз,
Тогуз миң бала кырылып,
Тогуз бала калганбыз.
Он миң бала бир барып,
Он мини бирдей кырылып,
Он бала тирүү биз калдык.
Жер жүзүндө жүрүштү
Окуп билип мен калдым.
Асман менен учарды
Каражой уулу Кожожаш
Абыдан билип ал алды.
Өнөрүн чындап токуду,
Менден үч айча артык окуду.
Каражой уулу Кожожаш
Атагы зор Бээжинге
Ат оюнчу жөө күлүк,
Кытай бузуларда чыгуучу
Казыналык чоң мерген.
Келгендерден кеп угам,
Өлбөй-житпей чочко кул,
Сегиз жылга толду дейт,
Кесик оору деп угам.
Кесигинен бул өлсө
Бизге анык бергени,
Кесигинен айыкса
Бизге кокуй болгону.
Кесигинен айыкса
Кезиккен канча кан өлөт,
Келген жандын баары өлөт.

Кожожаштан башкага,
Алышкан менен алдырбайм,
Алакандай элимдин
Канатын өрткө чалдырбайм.
Бээжинде мен болгондо,
Жашым он экиге толгондо,
Казып койгон ор таппай,
Кайнатып койгон шор таппай,
Эч болбосо Бээжинге
Тийише келген кол таппай,
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Жеткилең болуп элиме,
Желмогуз болдум Бээжинге.
Угуп тур Манас кебимди,
Бу жерде мага таарынып,
Кетирмек болдуң эбимди.
Салмак болдуң бузукту,
Кылмак болдуң кызыкты.
Мен Бээжинде турганда,
Акылым төмөн, бала кез,
Алтын кылыч, айбалта,
Адеи чыңап кылдырган,
Билегимде чалынуу,
Таштан кайра тартпаган, .
Ирмегенде кан чыккан,
Катылгандан жан чыккан,
Атакемдин Акболот
Кынап кында салынуу.
Пил терисин каптаган,
Билимдүү уста саптаган,
Башына түпөк тактырган,
Сыртына курч жаптырган,
Чымын тийсе чын эткен,
Чертп ийсе зың эткен,
Корт этме болуп сынат деп,
Сары желим ичирген.
Атакем Азизкандын ак болот,
Он колума алгамын,
Алоокенин Коңурбай
Алым келсе алам деп,
Ал келбесе өлөм деп,
Он экиге келгенде
Согушарга баргамын.
Теңдик кылса Коңурбай
Айткан сөзгө көнөр деп,
Атакемдин Кан-Жайлак,
Кайта мага берер деп,
Он экиге келгенде
Сарала оозун жайгамын,
Коңуруңдун алдына
Кан-Жайлак сурап баргамын.

Кебез белбоо, кең өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай,
Алачыктай чоң калча,
Мыкты болуп кытайга
Болуп калган кези экен,
Алачыктай чоңкоюп,
Атагы чыгып туш-тушка
Толуп калган кези экен.
Короздой мойну койкоюп,
Чоң өтүгү чойкоюп,
Акыл кетип бөлүнүп,
Абайласа адамзат,
Жалаңгычтай көрүнүп.
Эки көздүн кычыгы,
Ачылып калган көргө окшоп,
Ай маңдайын караса
Элкин жаткан төргө окшоп,
Алайган көзүн караса
Күүгүм тарткан жерге окшоп,
Алтындан чылбыр жулкунтуп,
Алгара минип булкунтуп,
Алты миң кытай, миң калдай,
Аксакалы Коңурбай.
Кыр-Кайындын оюнда
Коңурбайга кол салдым.
Белим кетип мекчейип,
Кайран көзүм чекчейип,
Жебеден мурун жеткемин,
Коңурбай кул калчаны
Оң далынын бети деп,
Өпкөнүн төмөн чети деп,
Найза менен калчаны
Жетип муштап өткөмүн.
Ошол кезде калчага
Ойлонбой кебин салбаган,
Укурук кайырап калбаган.
Өлбөгөн жерде калгамын,
Бир жолу эмес калчаны
Ит-Өлбөстүн чөлүндө
Алты жол көмө сайгамын.
Чет Бээжиндин Эсенкан,
Эсенкандын ордого
Айдап кирип баргамын.
Акыл таппай алактап,
Шашып кирген Коңурбай,
Ажалдан мурун өлөм деп
Качып кирген Коңурбай.
Капканын оозун тамандап,
Барган экен ошондо
Эсенкандын алдына
Мен кургурду жамандап:
Биздин кылган ишти жүргүзбөйт,

Азизкандын арам сийдик немеси
Бизди бу Бээжинге тургузбайт.
Алтынды булап алат го,
Азапка бизди салат го,
Бул чочкону тыйбасаң
Алмадай башын кыйбасаң
Сан алтынды чачат го.
Көөнү келсе журт болбой
Бурутту көздөй качат го.
Тоодой болгон өзүмдү,
Алты кур аттан түшүрүп,
Ажалдан мурун өлтүрүп,
Чукуп коё жаздады
Айнектей эки көзүмдү.
Теги ушул турсун Бээжинге,
Алгара башын бурбаймын,
Каны болуп кечилдин
Эл четине турбаймын.
Азизкандын бул уулу
Он бешке келсе ой бербейт,
Качырга жукту артабыз,
Карап тургун Эсенкан,
Арам сийдик чочконун
Калабасын тартабыз.
Муну айтып Коңурбай
Айтканына жетиптир,
Эсенкандын астынан
Калча качып кетиптир.
Ал иттигин билбестен,
Айтканына кирбестен,
Мойнумду канга бургамын,
Эсенканга арыз кылып,
Кырк кандын эли кытайдын
Бир кандыгын бергин деп
Ошондо сурап тургамын.
Шибээнин канын бер десем,
Ороккырга бердим деп,
Минтип көөнүм калтырды,
Манжунун канын сурасам,
Нескарага бердим деп,
Дагы көөнүм калтырды.
Солоондун канын бер десем,
Бөрүкөзгө бердим деп,
Тыргоот канын сурасам,
Канышайга бердим дейт.
Калмактын канын сурасам,
Кан Жолойго бердим дейт,
Калдайдың канын сурасам,
Ыламага бердим дейт,
Кечилдин канын бер десем,
Коңурбайга бердим дейт,
Жалгыз көз канын сурасам,

Чоң Малгунга бердим дейт.
Куйкасы туруп курушуп,
Төбөңдөн тийген Эсенкан,
Мени менен урушуп:
Балам, сенин жашын ушул жыл
Он экиге келе элек,
Оюна акыл толо элек,
Балапан жүнүн жете элек,
Балалыгын кете элек,
Кан болор кезин боло элек,
Башына мээ толо элек.
Акылы жок чаласың,
Азырынча баласың,
Астыма келип калыпсың,
Кан экеним билгиң деп,
Шумбулдун ташын кийгиң деп,
Жарымкан уулу мен болсом,
Айтканын кантип билемин,
Шумбулдун ташын ташсынып,
Кай бетим менен киемин.
Кырк кандын эли кытайдын
Бир канына тең болбой
Ойлончу Манас ушуну,
Мен канткенде тирүү жүрөмүн?
Кылычым колго алгамын,
Каканчындын Бээжинге,
Ошондо мен Алмамбет,
Шумдукту чындап салгамын.
Сарала мойнун бургамын,
Эсенкандай зор канды,
Эшке чыкса соймокко.
Сегиз күн Аңдып тургамын.
Армандуу дүйнө кантейин,
Сараланын токтогу,
Бээжиндин каны Эсенкан
Ажалынын жоктугу,
Колго тийсе Эсенкан
Сынабайт белем ошондо
Сарала тулпар күлүктү.
Кезигип калса Эсенкан
Кесип алып бир башын
Салбайт белем Бээжинге
Адам укпас дүмөктү.
Ордодогу Эсенкан
Ошону аңдып турганда
Ургаачыдан уз көрдүм,
Өзү бала секелек,
Он экиге жете элек,
Оймок ооз, бото көз,
Ошондой сулуу кыз көрдүм.
Ошол кызды көргөндө,
Өрттөнүп кетти жүрөгүм.

Артыкча деп Бээжинде,
Бурулча деп жүргөмүн.
Мындай сулуу көргөндө:
Жерге кирсин кандыгы,
Кан болгондо Бээжинге
Кай муратка жетейин,
Эсенкан кызы Бурулча,
Тилимди алса ушуну,
Колукту кыла кетейин.
Сарала санга бир салдым,
Эсенкан кызы Бурулча
Эмчегине кол салдым.
Айтканыма көнгөн жок,
Эмчегин мага Бурулча
Карматышка келген жок.
Колукту кылам десем да
Көңүлүн мага берген жок.
Ошондо Бурулча кыз муну айтат
Бурулуш жерден жер тапкын,
Адал болсун Алмамбет,
Мусулмандан эл тапкын.
Чын мусулман болгондо
Анан сага тиейин.
Кара динден ак болчу.
Капырдан качып жат болчу,
Кайра тартып келгенче,
Ак жүзүңдү көргөнчө,
Кара чачым түйөйүн,
Качан аман келет деп,
Сени күтүп жүрөйүн.
Нурдун уулу сен элен,
Нурдун кызы мен элем.
Ошол чактан ушул чак,
Отура калып сийбейсиң,
Мусулман динин билбейсиң.
Муну айтып Бурулча
Катырды менин шорумду,
Жулкуп силкип ыргытты
Эмчектеги колумду.
Бурулча айтып бир сөздү,
Көөдөнгө салды кир сөздү,
Бурулча кебин уккан соң,
Басалбастан сандалдым.
Мусулман болор ойдо жок,
Секелек кыз балакет,
Эмнени айтат деп,
Өзүмдөн өзүм таң калдым,
Кызы да душман болду деп,
Ичим күйүп чок болду,
Азабынан бу кыздын
Алмамбет кантип токтолду?
Эки жүздүү курч болот,

Кармай калып сабынан,
Сууруп алдым кабынан,
Эсенкандын Бурулча
Башын чаап иймекке
Умтулуп жетип баргамын.
Бурулча качты чыркырап,
Эсенкандын ошондо
Темирден кылган дарбаза,
Кылыч менен чапканда,
Быт-чыт болду быркырап.
Каарымды катуу көргөндө
Эсенкандын ордого
Качып кирди чыркырап.
Койчу, Манас кабылан,
Он экиге келгенде
Сарала ичин ачырдым,
Эсенкан менен Коңурбай,
Экөөн сүрүп ошондо
Чет Бээжинден качырдым.
Качып кетип Эсенкан
Карыканга барыптыр,
Чет Бээжин элин кырды деп,
Карыканга жамандап,
Мени ушак кылыптыр.
Мунун айткан кебине
Бээжиндеги Карыкан
Ишенип кокуй болуптур,
Кудай бетин көрсөтпө,
Каканчындын Бээжинге
Чоң буйрукту бериптир,
Канчалык дөө алптардын
Бирин койбой жыйыптыр.
Өнкөй алптын баарысы
Кан буйругун көргүн деп
Он экиде балаңды
Эми бизге бергин деп,
Тегеректей бериптир.
Канга кытай чогулуп
Тойбой турган болгон соң,
Кан буйругу ушу деп
Камап келген көп кытай
Кан атама мендейин
Койбой турган болгон соң:
Өзөндөн аккан булак деп,
Оёнум ойрон Алмамбет,
Өлгөндө көргөн чунак деп,
Атакем байкуш Азизкан,
Ыйлап турган буркурап,
Алтымыш катын шордуу энем
Алар да боздоп чыркырап.
Таш-Көпүрө калаасын
Мекен кылдык жер жайлап,

Он экиге келгенде
Кандан келген көп киши
Атам менен энемдин
Айтканына көнбөстөн,
Айдап кетти кем байлап.
Санаадан ичим бүгүлүп,
Айдалып кеттим Бээжинге
Жалгыз жандан түңүлүп.
Барып кирдим эшиктен,
Балакет баскан тешиктен.
Бээжиндин каны Карыкан
Казына кылып бактырып,
Мен Алмамбет шордууну
Көңүлүнө жактырып:
Ой, Алмамбет кулунум,
Сенин тилегенин кан болсо,
Мен Бээжинде туруп нетейин.
Башымда алтын таажымды,
Алдымда алтын тагымды
Сага берип кетейин.
Сакалымдын агында,
Канча жылы кан болдум,
Сага бербей тактымды,
Мен кай муратка жетемин.
Башында алтын таажыны
Амал менен кийгизди,
Алдындагы алтын так
Мени өлтүрүшкө мингизди.
Айла кылып Карыкан,
Калкын мага билгизди.
Жаныма болду бу баана,
Түшүмө кирди ошондо
Жыланайлак дубана:
Алтын таажы кийбегин,
Алдап турат Карыкан,
Алдына такты минбегин.
Алтын тактын түбүндө
Алтындан көчөт зор килем,
Кырк жыл сууга чыласа
Кылт этип жүзү онбогон,
Бул Бээжиндин алтын так
Өңгөгө насип болбогон.
Тараза жылдыз батаарда,
Таң сөгүлүп атарда
Ишенбесең ачып көр
Алтын көчөт килемди.
Казып койгон алдында
Кырк кулачтай ору бар.
Каптал жагын карасаң
Канаттуу учуп каттагыс,
Кулан чуркап аттагыс
Алмаз, болот, темирден

Согуп койгон тору бар.
Каканчындын Бээжинге
Жыйырма күнү кан болсоң
Ажалсыз Алмам өлөрсүң.
Деп ошентип айтканда
Уйкудан чочуп ойгондум,
Көргөн түшүм ойлондум.
Казып койгон терең ор,
Коо болору чын экен,
Акыл таап Карыкан,
Калың кытай чогултуп,
Жоо болору чын экен.
Айткан сөзүм зар эле,
Энекемдин алдында
Аш кайнатып берерге
Кызматчы кытай бар эле.
Жетип келди жүгүрүп
Тизеси жерге бүгүлүп,
Тооп кылды кытайча,
Бир канчалык жүгүнүп.
Колума жазуу кат берди,
Ылдамдатып бат берди.
Кытайча жазган кат экен,
Катын окуп карасам
Энекем Алтынай деген ат экен.
Энекем ыйлап, зарлап кат жазган,
Кат ичине кеп жазган,
Кебин окуп карасам,
Кагылайын энекем,
Мына ушундай деп жазган:
Беш аркар жылдыз батканча
Беш толгонуп эмизген,
Береним Алмам жалгызым!
Алты аркар жылдыз батканча
Алты айланып эмизгем,
Тар курсагым кен кылып,
Таш эмчегим бошоткон,
Өзөндөн аккан булагым,
Өлөрдө көргөн чырагым!
Бээжинге туруп нетесиң?
Кемелине келбестен,
Кечикпей өлүп кетесиң!
Ыйлап боздоп кат жазган
Энекең эми өлдү дейт,
Кызматыма келгин дейт,
Мен кара бет бейбакты
Колун менен көмгүн дейт.
Бул кабарды укканда,
Абадан булут бүркөлүп, Манас,
Башыма алтымыш санаа бир келип, Манас,
Тирүү жүрбөй өлөйүн,
Таш сайынган кытайдын

Талкалап канын төгөйүн,
Бүгүндөн калбай мен шордуу
Энемди жетип көрөйүн.
Кытайдан келген кордукту
Башыма келсе көрөм деп,
Бээжиндин каны Карыкан,
Колума тийсе капырды
Суудай канын төгөм деп,
Бура тартып кайран жан
Буладай белим ийилип,
Карыкандын алтын так
Аны көздөй түйүлүп,
Так кайтарып отурган
Кырк сакчыны сойгомун,
Бирин тирүү калтырбай,
Баарын кырып койгомун.
Алмамбеттин шоктугу,
Арманым калды кантейин,
Карыкандын жоктугу.
Алты канын өлтүрүп,
Салып чыктым дүмөктү,
Карыкандын сыр бараң
Алып чыктым белек деп,
Карыкандын жай ташын
Кайран жанга керек деп.
Тизем жерге бүгүлүп,
Эшикке чыктым жүгүрүп.
Каршы алдымда Сарала,
Турган экен токулуп,
Ыргып миндим түйүлүп.
Дарбазасын уратып,
Талак кылып бутумду,
Таштап кытай журтумду,
Сарала менен чуратып,
Мен Бээжинди кыйратып,
Түш ооганда кеткемин.
Күн уяга батарда,
Энекеме жеткемин.
Өлдү десем тирүү экен,
Тирүүлүгү курусун,
Кайгы тартып, кападан
Өлгөн жандын бири экен.
Энекемди көргөндө
Мойнумду созуп бурбадым,
Мусулман болор ойдо жок,
Мурунтан кытай шордуу жан,
Тизе бүгүп ийилип,
Кытайча таазим кылгамын.
Алтынай кайран энекем,
Ак жүзүмдү көргөн жок,
Бура тартып булкунуп,
Тескери карап жулкунуп,

Эсендикке келген жок.
Аякка куюп аш бербей,
Аш эмес, кара таш бербей,
Таш-Көпүрө коргондо,
Эл жатар кезек болгондо
Ак мамыкты жаздады,
Кыбылага баштады,
Энекем төшөк салды, мен жаттым,
Уйкуга көзүм илинсе,
Күнгө келип жатыпмын.
Кара динден ак болуп
Динге кирип жатыпмын.
Таң кашкайып сүрүптүр,
Жерге жарык кириптир.
Менин энем Алтынай
Жайнамазды жазданып,
Кыбылага баштанып,
Көп кызыкка батыптыр,
Мусулманча, энекем,
Намаз окуп жатыптыр.
Көчүк басып тонкойтуп,
Кандай намаз окуйт деп,
Көзүмө жаман көрүндү.
Окуп намаз турганда,
Жайнамазын жыйганда
Айтып бердим ишимди,
Сүйлөп бердим энеме
Түндөгү көргөн түшүмдү.
Ошондо энекем туруп муну айтат:
Ой балам, нурдун зайбы мен элем,
Орою актан жаралган,
Нурдун уулу сен элен.
Кечигип туруп кытайга,
Не муратка жетесиң?
Чачымдан кармап каран түн,
Мени тиги тозокко
Кошо сүйрөп кетесиң.
Ой айт уулум, айт уулум,
Атыңдын оозун тарт уулум,
Ак сарайга бар уулум,
Боюңду сууга сал уулум,
Андан кийин келгин деп,
Энеңдин жүзүн көргүн деп,
Аптамага толтура
Сууну берди колума.
Ак сарайга баргамын,
Буюмду сууга салгамын.
Анан кийин энеме
Кайта басып келгемин.
Аппак жүзүн энемдин
Анан кийин көргөмүн.
Достум Манас кабылан

Алдында турган мен Алмаң,
Минтип динге киргемин.
Ошондо энекем мага муну айтат:
Жалгызым Бээжинге согуш баштаба
Бээжинге согуш баштасаң,
Мажикти асты таштаба.
Кең көчөнүн боюнда
Уй кайтарган Мажик бар,
Тилимди алсаң барып кел,
Адал диндүү Мажикти
Жолдош кылып алып кел.
Уй кайтарган Мажигиң,
Кем байланган кытайга
Кешиги жок эр ошол,
Кек кылышсаң Бээжинге
Жолдош кылар эр ошол.
Бээжинге согуш баштаба,
Бээжин менен урушсаң,
Энеңди тирүү таштаба.
Көрүмдү кенен оюп кет,
Эмчегимден бир жыттап,
Энекелеп өкүрүп,
Өз колун менен коюп кет,
Энекем мындай дегенде,
Сарала оозун жайгамын,
Көк булуңдуу токойдон,
Сараланын энеси
Тору бээ кармап алгамын.
Ок өтпөс тон кийгиздим,
Тору бээге миңгиздим.
Жыйып алган зар алтын
Чачайын деп ой кылдым,
Талак кылып Бээжинди,
Качайын деп ой кылдым.
Качам десе болбоду,
Энекем мени торгоду.
Атан Азизканга баргын деп,
Тилинди алса атанды,
Мусулман динге салгын деп,
Мусулман болсо атаңа
Кожолордон жыйып кет,
Колун менен кулунум,
Мени атана нике кыйып кет.
Азырынча кулунум,
Качам сөздү баштаба,
Капыр да болсо атакең,
Азизди тирүү таштаба.
Тилинди алса Азизкан
Ата кылып алып кел,
Тил албаса атакең,
Дини кара чочкону,
Так үстүнө жарып кел.

Ушул кепти укканда,
Ээлигип турган курган жан,
Эки көзүн жайнатып,
Астымдагы Сарала,
Эр Мажикке карматып,
Саринжини жамындым,
Болот кылыч тагындым.
Ай балтамды таяна,
Чурап кирдим ордого,
Тегиз тиккен багына,
Атакем дин тагына.
ба Алтын тагын кан кылдым,
Мусулман болбой койду деп,
Капыр да болсо атамдын
Башын кесип жай кылдым.
Кызып калган кайран жан,
Угуп тур Манас кабылан,
Атакемдин миң балбан,
Бирин тирүү жибербей,
Ошол ордо ичинде,
Баарынын башын кыйгамын.
Кенешип кепти койбодук,
Чоң Бээжиндин жеринен
Кетели деп ойлодук.
Ошентип кенеш кылганда,
Кетели деп турганда,
Айткан сөзүм зарбы дейм,
Бээжиндин каны Карыкан,
Ушу кезде таң калам,
Колдогону барбы дейм.
Бичигинен билиптир,
Далы жагып көрүптүр.
Билип алып Карыкан,
Так үстүндө бакырган,
Балбандарын чакырган:
— Өзөгүмдөн өрт күйүп,
Өз ичимен жоо чыгат,
Ким деп жүрсөм бул экен,
Туулбас десем туулуу экен.
Жоону ким деп мен жүрсөм
Азизкандын Алмамбет,
Арам сийдик уулу экен.
Баарына айтам балбандар,
Алтайдын белин ашырба.
Таластагы чоң дүмөк,
Кан Манаска качырба.
Эгерде Манас аны качырсаң,
Айткан сөзүм угуп ал,
Беш-алты жылдын ортосу
Бээжинге Манас баатырдын
Согушканын көрүп ал.
Алмамбет тийсе колуна

Эки колун байлап кел,
Өлтүрбөстөн чочкону,
Бээжинге тирүү айдап кел.
Алмамбет байлап келгенди
Салтанаттуу жан кылам,
Ушул турган Бээжинге
Алтын таажы кийгизип,
Алтын такка мингизип,
Кырк кандын эли кытайды,
Кылт эттирбей билгизип,
Каканчынга кан кылам.
Муну сүйлөп калчаны
Камдап жарак шайманын,
Калың кытай биригип
Алгарага мингизип,
Коңурбайды жиберген.
Андан кийин Карыкан
Эрикпей согуш кылгын деп
Нескараны жиберген.
Андан кийин жабдыктап
Жибериптир Карыкан
Ыламадай калмагын,
Чоң Жолой деген балбанын.
Бөйрөгүнөн Бөрүкөз,
Бу да келип калыптыр,
Капталынан Канжаркол
Кыйкырып ураан салыптыр,
Мен бер жака качарда,
Калың жаткан көп кытай
Он эки каны козголуп,
Эр Коңурбай баш болуп,
Аңдоосуздан камынтпай
Тегеректеп калыптыр.
Колуна тийсем кокустан,
Казганы турат орумду,
Жегени турат боорумду,
Байламак болгон колумду,
Пашадан буйрук келди деп,
Кылганы турат сонунду.
Төкмөк болгон канымды,
Кыймакчы болгон жанымды.
Калың кытай көп элдин
Душмандыгын көргөндө
Мандайыма келгенди
Башка салса көрөйүн,
Тирүү колго түшкөнчө
Кармашып жатып өлөйүн.
Кайраттанып чыдабай,
Боюмдан дүрбү алгамын,
Кумурскадай кытайды
Болжоп карап тургамын.
Карап турсам кытайды

Камышты көр, селди көр,
Калың кытай козголуп,
Каптап келген элди көр.
Толкуну тоону ураткан,
Толкунданган көлдү көр.
Жер үстүндө чөптү көр,
Чөптөй кытай көптү көр.
Кумурска көр, куртту көр,
Кумурскадай кайнаган,
Кумдай кытай журтту көр.
Карап турсам кытайды,
Найзанын башы кагышат,
Адамдын башы кылкылдайт,
Ай балтасы чабышат,
Кылычтын учу былкылдайт,
Асман ачык, жер бүркөк,
Жердин үстү чаң болуп,
Бир эли жер көрүнбөйт,
Манас кан, баякы дөөлөр дейсиңби,
Качыр минген Бозкертик,
Каны келип калыптыр,
Ат оюнчу жоо күлүк
Дагы келип калыптыр.
Кырк эки кан көп кытай,
Зубун-зубун бөлүнүп,
Беттеп мени калыптыр.
Тегереги чеп болуп,
Темирден бетер бек болуп,
Көптүгүнөн кытайдын
Куш учалбай чеп болуп,
Курчап кытай турганда
Бел байлаган белим жок,
Жалгыздыгы курусун,
Кан агызар кытайга,
Береним сендей шерим жок,
Качырып кытай калганда
Каз айланбас зоом жок,
Кайрат берип турарга
Кан Манас сендей тоом жок.
Жекени белге курчадым,
Жети сан калың кытайга
Жеке кирип кол салдым.
Качырып жоого киргемин,
Кебез белбоо, кен өтүк
Коңурбайга тийгемин.
Жебеден мурун жеткемин,
Жеткен жерден бир шилтеп,
Коңурбайдай калчаны
Дарбазанын оозунан
Бөйрөккө муштап өткөмүн.
Бөйрөктөн муштап өткөндө,
Аттан ыргып кетерде,

Ажалы менден жетерде,
Кытайдын Жөөкүлүк деген аяры,
Ала сала жеткени,
Жетип атка мингизип,
Коңурбайдай калчаны
Жөлөп, таяп кеткени.
Коңурбай эсен кеткенде
Калың кытай каптады,
Жамгырдай кылып жаа тартты,
Мөндүрдөй кылып ок атты.
Кылкылдап кытай жабылды,
Кыялында көп кытай,
Кармаймын деп камынды.
Жабылганда көп кытай
Аябадым жанымды,
Чу дегенде Сарала
Чаң созулуп жөнөдү,
Карыкандын болотту
Качырып колго алганда
Калың манжу, кытайды
Кызыл канга бөлөдүм.
Кайратыма чыдабай
Качып кытай жөнөдү.
Кылыч жеткен кытайды
Кыя чаап сойлоттум,
Найза жеткен жерине
Найза менен кыйраттым.
Каканчындын Бээжинге
Какайлатып кытайды
Камап сүрдүм, кан Манас.
Ит-Өлбөскө барганда,
Чындап согуш кылганда,
Жабдыктын учу кагышып,
Жалпы кытай, биз жалгыз,
Жан аябай салышып,
Күн мезгилин албастан,
Күнүм тынып койбостон,
Күндөп-түндөп согуштук,
Ошол согуш майдан да
Талааны көр, чанды көр,
Чаңга аралаш дарыя,
Агып кеткен канды көр.
Азууларын аркайтып,
Ат өлүгү тоо болгон,
Муруттарын калдайтып,
Эр өлүгү тоо болгон.
Түп Бээжинде кытайга
Ошондон баштап жоо болдум.
Кытай кыстап келгенде,
Арстандай көзүм өрттөнүп,
Алышып жүргөн чагымда
Алты жүз найза бир тийип

Жарадан боюм дал болгон,
Айбалта, найза көп тийип
Башым кызыл челек кан болгон.
Ошол согуш күнүндө
Сарала тууган мал болгон.
Астымда тулпар Сарала
Башын жерге салыптыр,
Эти кызып калыптыр,
Аркардай арыш алыптыр.
Капырдын каны Нескара,
Калмактын каны эр Жолой,
Жети балбан биригип,
Астымдан чыгып калыптыр.
Булар менен мен шордуу
Жеке өзүм салышып,
Кайра тартып калганда
Узатпастан жеткемин,
Жети жерге жетөөнү
Ат үстүнөн далдайтып
Көмө коюп өткөмүн.
Жетөөн кабат сайганда,
Ажырап аттан калганда,
Белинен найзам бүктөлгөн,
Аманат жанга күч келген.
Эпсиз жети балбанды,
Жеке жалгыз сайганда,
Ээримден арт кетти,
Үзөңгүдөн бут кетти,
Ай балтамды алалбай,
Алтын таман үзөңгү
Кайра бутту салалбай,
Амал кетип турганда,
Жер айрылып дүркүрөп,
Алоокенин Коңурбай
Келе жатат күркүрөп,
Калың кытай мен жалгыз,
Кара кылар киши жок,
Каптап союп кетет деп
Кеттим жандан түнүлүп.
Ошондо ак байбиче энекем
Тору бээни миниптир,
Түрмөктөлгөн кара чач
Төбөсүнө түйүптүр.
Ажал жетсе өлөм деп,
Асылым жалгыз Алмама,
Караан болуп берем деп
Белсенип жоого кириптир.
Кыбалап курчтан соктурган
Кызыл түпөк сыр найза
Энем колго алыптыр,
Мен шордууга жеткирбей
Алоокенин калчасын

Бөйрөктөп тосуп калыптыр.
Чаңга аралаш энекем
Коңурбайдын кара атын,
Жоого минсе кан атын
Өпкө-боор бети деп,
Жүрөктүн төмөн чети деп,
Атын сайсам жедим деп,
Анан өлсөм мейли деп,
Кыска кармап найзасын
Көздөп энем калыптыр.
Күп дедирип кара атты
Муштап туруп калганы
Энекемдин эрдиги,
Канча эрдик кылса да
Бокононун кемдиги.
Алгараны саярда
Көзүн жумуп алыптыр,
Кере карыш сыр найза
Ылдый тийип калыптыр,
Кар жиликтин булчун эт
Була сайып салыптыр.
Аяктай кылып булчуңун
Жула сайып салыптыр.
Атынын түсүн караса
Үч бут менен жүгүрүп,
Эсил жаным өлдү деп,
Эси кетип чоң Калча,
Кайран жандан түңүлүп,
Ээрче бел кыранды
Ашып калган кези экен,
Акылынан ажырап,
Шашып калган кези экен,
Кайра тартып алактап,
Бээжинди карап бет алып,
Качып калган кези экен.
Ичим күйүп өрт болду,
Коңурбайга жетсем деп
Эки көзүм төрт болду.
Тунук күлүк Сарала,
Санга камчы бир салып,
Коңурбайдын сонунан
Ошондо кеттим чуратып,
Бээжиндин берки четинен
Безелентип жеткенмин.
Алтындан соккон чарайна,
Анык ушул чети деп,
Ай далынын бети деп,
Өпкө-боор тушу деп,
Как жүрөктүн учу деп,
Болоттон учтуу сыр найза,
Чындап муштап өткөмүн.
Муштаганда калчага

Эрдигимди билгиздим,
Тоодой болгон доңузду
Ыйык жалга мингиздим.
Жүрөктөгү дарт болуп,
Эки көзүм төрт болуп,
Түп этектен алсам деп,
Түртүп барып калчаны,
Алгаранын үстүнөн
Эңип таштап салсам деп,
Бар тилегим ошондо.
Көрө албай мени көп санап,
Көгала менен самсытып,
Көзүнүн жашы он талаа,
Кайран Мажик туйгунум,
Каршы алдымдан бакалап
Тозуп жүргөн кези экен.
Ошол чакта Мажигим
Жетип мени кармады,
Ээликтирип жулкунтуп,
Коштоп чыкты жибербей,
Эри өлгөн катындай
Мен шордууну булкунтуп.
Ошондо Мажик кеп айтат:
Кеп айтканда деп айтат:
Коңурбайдын Кара аты,
Кара атынын бар болчу
Капталында канаты,
Качан болсо куугунга
Жеткирбеген адаты.
Алгара чындап чуркаса
Закым түгүл чаң жетпейт.
Бу капырдын атына
Төрт аяктуу мал жетпейт,
Канаттуу куш болбосо
Мындан башка жан жетпейт.
Үстүндөгү калчаны
Капыр деп мен кордобойм,
Алышкан менен ал жетпейт.
Алоокенин калчасы
Көрүнөө алдап алыптыр,
Капкага кирип кетишке
Амалында калыптыр.
Качып кирип Бээжинге
Капканын оозун жаппайбы,
Балбандары жабылып
Башыңды жара чаппайбы.
Муну айтып Мажигим
Өчкөн отум тамызган,
Өлгөн жаным тиргизген,
Коңурбайдын айласын
Айтып мага билгизген.
Кызыккандан калчаны

Кыйын кууп салыпмын,
Дарбазага киришке
Бир чакырым калыпмын.
Бура тартып бууругуп,
Кайра кирдим согушка,
Майданга кирип мен барсам
Төмөн карап баш салган,
Үстүндө жок энекем,
Жалгыз карап бир жерде
Тору бээси бош калган.
Коштоп алып бээсин,
Алым калбай бакырдым,
Алтынай асыл энем деп
Алда канча чакырдым.
Карасам көзгө илинбейт,
Кагылайын энекем,
Калың кытай ичинде
Кайда экени билинбейт.
Бир убакта байкасам
Калың кытай чогулуп,
Барабанын кагыптыр,
Сүйүнбөгөн кытай жок,
Энекемдин сөөгүн
Бир качырга мингизип,
Бээжинди көздөп салыптыр.
Жетип калың кытайдын
Тополоңун тоз кылдым,
Жүрөгүнө муз болдум,
Такыр кырып кытайды
Кыяматка туш кылдым.
Баарын кырып талкалап,
Тартып алдым энемди.
Койнуна каны толуптур,
Кезикпеске кезигип,
Каражойго тушугуп,
Ак бараң огу жанылып
Энекем шейит болуптур.
Энекем өлүп кеткен соң
Эч амалым табалбай,
Эсим ооп эңгиреп,
Энекелеп бакырдым.
Сыр найзаны жерге уруп,
Көзүмдөн жашым төгүлүп,
Кырк кабыргам сөгүлүп,
Энекем коюп, мени ал деп,
Өбөктөп жаттым өкүрүп.
Ошентип турганда
Туманды көр, селди көр,
Туш-тушумдан каптаган
Калың кытай элди көр.
Кайра тартып кокустан
Каапыр менен согушсам,

Кайран асыл энемдин
Эмчегин жеп ак кажыр,
Этине жору тоёт деп,
Эки көзүн оёт деп,
Күрөктөй болгон кашка тиш
Карганын богу болот деп,
Кайран асыл энекем,
Көмүүсүз чөлдө калат деп
Белинен эңип бүктөдүм,
Тору бээге жүктөдүм.
Согуш болгон жерине
Солоон кытай толуптур,
Солкулдаган кырк чоро,
Кыркына ок жанылып,
Кырк жерге шейит болуптур.
Кыйындык түшүп башыма,
Энекемдин кашына
Кырк чоро кошо жүктөдүм.
Жеңилди деген жаман ат,
Көк булуңдун токойго
Кырк чоро менен энемди
Токойго койдум аманат.
Тору бээни сойгуча,
Кырк бир көрдү кеңейтип,
Баарын казып ойгончо,
Кабар алып көп кытай,
Түп Бээжинден түрүлүп,
Каптап мага келиптир.
Бээжиндин каны Карыкан,
Буйрук кылып элине,
Эр башына кош кирпич
Алгыла деп бериптир.
Бир жагын Бээжин бет кылып,
Таш-Көпүрдү чеп кылып,
Бышырып койгон кирпичти
Экиден катар салыптыр,
Этектеп келип топурак
Чуңкуруна малыптыр.
Таң кашкайып сүргөндө,
Жерге жарык киргенде,
Кетейин деп ойлосо,
Калың казган орумду,
Көптүгүнөн көп кытай
Кайнаткан экен шорумду,
Түн боюнча камынып,
Тоскон экен жолумду.
Кетейин деп умтулсам,
Чуңкур кырк кез там болгон,
Өлмөк болдум күйүнүп,
Өткөрө жандан түңүлдүм,
Кайраттанып бакырдым,
Кара кылып кашыма

Эр Мажикти чакырдым.
Сарала санга салгамын,
Дубалды карап бет алып,
Сүйрөткөнүм эр Мажик,
Сүрөп жүрүп калгамын.
Дубалга жакын барганда,
Бу дүйнөдө мал татты,
Көөдөндөгү жан татты,
Жалгыз жандан түңүлүп,
Жумдум эки көзүмдү,
Сарала кайран күлүгүм,
Алыс кетти түйүлүп,
Дубалдан өтүп алган соң,
Аныгымды айтайын,
Кабылан Манас көк жалым,
Чындап кеттим сүйүнүп,
Жапыз болду бийик там,
Ушу кезде таң калам.
Жыгылат десем Сарала,
Төрт аяктап тик түштү,
Дубалдан ыргып түшкөндө
Эми ажалым жетти деп,
Астымдагы Сарала
Буту кыйрап кетти деп,
Кагып койсом оозун
Ыргыштап жүрөт алдымда,
Сарала тулпар мал аман,
Кыймылдасам теңселип,
Үстүндөгү мен аман.
Кайрылып кайта карасам
Көгала, Мажик дагы аман.
Ээр белдей муздакты
Жөлөнө качып кутулдум,
Жанымдагы Мажикти
Ала качып кутулдум.
Күндүзү бүркөк, түнү ачык,
Күндүн куюн бузултуп,
Бөксөгө мөндүр жаадырып,
Жакага шыбыргак шамал салдырып,
Түзөн жердин баарысын
Жөө туманга алдырып,
Жайлап жатып кутулдум.
Капырдан кантип аяндым,
Он эки күнү жол жүрүп,
Ушул турган Тал-Чоку
Ошондо араң таяндым.
Качып жүргөн жеринен
Жердик болгон куу байтал
Кармап алып сойгомун,
Казы менен картага
Ач бөрүдөй тойгомун.
Атакемдин жарым кандык чен тонун

Көк ыргайдын түбүнө
Аманат деп койгомун.
Аманат жаным бар болсо
Кайтып Бээжин келгенде
Кытай киймин киём деп,
Таш сайынып кытайча,
Бээжинге мен да тиём деп.
Топурагын чачып көр,
Кагылайын Сыргагым,
Айып кылба чырагым,
Тетиги томпойгон жерди ачып көр.
Азизкандын Алмамбет
Ушу кепти кылды эле,
Түпөгү кызыл сыр найза,
Дүп дедирип бир жерди
Муштап карап турду эле.
Ошондо Сыргак муну ойлойт;
Бээжинден Алмаң кеткенге
Бир канчалык жыл болсо,
Күндүз эмес түн болсо,
Кара жолтой капырдын
Калп айтканын карачы?!
Деп найза менен ачкылап,
Топурагын чачкылап,
Ачып алып караса,
Жанылбастан көмүктү
Үстүнөн сайып туруптур.
Түрмөктөлүп чапталган,
Булгаарыга капталган,
Кан атасы Азизкан,
Андан калган алтын тон,
Чечип алып караса
Алтын менен жакутту
Аркы-терки салдырган,
Көргөндүн көзүн уялтып,
Көңүлүңдү кандырган.
Муну мындай таштайын,
Өзүнө барган бир жомок,
Мен ошону баштайын.
Буугуп жүрүп жер таппай,
Бурутум сендей эл таппай,
Жердин бетин сыдырдым,
Төмөн жакта чоң дайра,
Мунун баарын кыдырдым.
Ээрчиткеним эр Мажик,
Сапардан кантип аяндым,
Сары-Арканы таяндым.
Көлдөтүп жылкы айдаган,
Көгала күлүк байлаган,
Таруусун таштай актаган,
Катынын кыздай мактаган,
Түп атасы Алачтан,

Керегеси жыгачтан,
Айдаркандын эр Көкчө,
Жол жорголуу шалкылдак,
Жорго чалыш киши экен.
Шарыяттан кеп айткан,
Молдо чалыш киши экен.
Айдаркандын Көкчөгө
Биротоло дос болуп,
Актыкка мойнум сунгамын,
Жан аябай Көкчөгө
Алты жыл кызмат кылгамын.
Анда турган кезимде
Туурдугун май кылдым,
Тушуккандан Көкчөнү
Туш-тушуна кан кылдым.
Мен Көкчөгө келгенде
Керегесин май кылдым,
Кезиккенден Көкчөнү
Керилтип журтка кан кылдым.
Сары-Аркалык Көкчөнү
Санаасы менен болтурдум,
Сандыгы менен куржунун
Сары алтынга толтурдум.
Мен Көкчөгө келгенде
Дөөлөтү артып көбөйдү,
Алып бердим жоосун.
Алты жылы турсам да
Кызматымды билген жок.
А түгүл Түп-Бээжинден
Кантип келдиң деген жок.
Ошол Көкчө досумдун
Жоругу санды жоотпойт,
Же жосуну жанды кубантпайт.
Качан болсо үйүнө
Көлтөйүп жатып алуучу,
Эриккенден серигип,
Эр Мажикти ээрчитип,
Алмамбет чалгын чалуучу.
Алтымыш өзөн чалчумун,
Алты ай, жети ай келбестен,
Алыска кетип калчумун.
Мен чалгында жүргөндө
Сыр бараным мойнумда
Кытай эмес кылымга
Кан кылам деп Көкчөнү
Качан болсо оюмда.
Ушак сөзгө кириптир,
Катыным менен тамыр деп,
Арам санап жүрүптүр.
Мен чалгындан келгенде
Эр Көкчөнүн айлында
Казандаган эл турат,

Калдайган калың кол турат.
Калың колду коргондо
Бастыра албай сандалдым,
Кандай заман болду деп,
Акылым жетпей таң калдым.
Бура тартып Мажикке,
Муңканып туруп муну айттым
Бастырчы Мажик муңдашым,
Баштатан чындап жолдошум.
Бизди уруучу кудай урган го!
Бээжинден кара доо чыгып,
Мелтиреген жоо чыгып,
Төбөсүнөн баскан го!
Төрт түлүгүн чачкан го!
Биз чалгынга кеткенде
Кара кылар киши жок,
Талап алып Көкчөнү,
Сары-Арканы чапкан го.
Кол жыйылып калганы,
Биз салбырын кеткенде,
Кордукту душман салган го.
Кыйнап жатып казактын,
Кызы менен катынын,
Кыстап тартып алган го?
Бээжинден келген жоо болсо
Беттеп согуш кылалык,
Берен Көкчө досумду
Мээнетинен куткарып,
Ажыратып алалык,
Эмнеси болсо да,
Жүрчү Мажик кырааным,
Калың колго баралык!
Муну айтып Мажикке,
Айдаркандын Көкчөнүн
Айлына бардым жакындап.
Айлына жакын барганда,
Аяш катын Акеркеч
Оромол жоолук колго алып,
Оолжуп басып буралып,
Алдымдан чыкты буркурап.
Кериле басып, кол ирмеп,
Аяш уул токто деп,
Мен шордууну чакырып:
Атыңдын башын бура тур,
Алдынкы жерге тура тур,
Бууданыңды бура тур,
Бурулуп бир аз тура тур.
Улуу сөздө уят жок,
Сен салбырынга кеткенде
Санаасы бирге ойлош деп,
Айдаркандын Көкчөсү
Экөөбүздү ойнош деп,

Арасы жакын камыр деп,
Экөөбүздү тамыр деп,
Элин бүткүл чогултуп,
Салып жатат чоң дүмөк,
Көрсөттү далай сонунду,
Урду мени жазыксыз,
Байлап жатып колумду.
Көйнөктү канга кынатты,
Үстүмдөн койду чубатты.
Караңгыга каматты,
Канча кабат сабатты,
Чогулуп казак кек кылды,
Убаданы бек кылды,
Өлтүрүшкө шерт кылды.
Мурун сизди кармоого,
Кармап алып жайлоого,
Анан кийин өзүмдү,
Чукуп бир жак көзүмдү,
Тал-тал чачым керүүгө,
Талак катым берүүгө,
Таманым тилип туз салып,
Көкүрөккө муз салып,
Кементайды кийгизип,
Кер байталга мингизип,
Атам Карыкандын шаарына
Камчылап айдап ийишке,
Убаданы бек кылды.
Ой уул, теңелбей кетчи казакка,
Капталбай кеткин азапка.
Ойлонуп уул кебим ук,
Ордосуна түшпөй кет,
Бейли кара казактын,
Мейнетинди алайын,
Бергенинен ичпей кет!
Кан Көкчөнүн үйүнө
Түшүп калсаң ой уул,
Күпчөккө салган бозо бар,
Ал бозонун ичинде
Күйдүргөн уу кошо бар.
Эр Көкчөнүн үйүндө
Чапчакка салган бозо бар,
Сизди эптеп кармашка
Чачама дары кошо бар.
Бозосун ичип буукпа,
Көп ооруга жолукпа.
Көкчө кандын төрүндө
Аюу талпак, ак көрпө,
Асили уул отурба,
Түбүндө казган ору бар,
Теңелбей кеткин Көкчөгө,
Казактын калың, колу бар,
Кан Көкчөгө кез болгон

Мен бейбактын шору бар.
Сарала мойнун бурбагын,
Санаасы бузук Көкчөгө
Көп каралап турбагын!
Мындан ары жол жүрсөң,
Ат аябай мол жүрсөң,
Түгөнгөн тоодон кайрылып,
Сол жагыңа бурулсаң,
Он, жагыңа толгонуп,
Оролмо тоону сен басып,
Далай белин сен ашып,
Кен Таласка жетесиң.
Таластын жайын айтайын:
Буткул, буткул сазы бар,
Жүнүн жешет көптүктөн
Бурулуп учкан казы бар,
Күн чыгыш да күн батыш,
Жер-суунун жаны бар.
Адырда аркар маараган,
Капталда булбул сайраган,
Будурда бугу буксаган,
Буйгаттап марал жуушаган.
Доңузу жүрөт түйүлүп,
Жыланы жүрөт ийрилип,
Курту жүрөт тыбырап,
Кумурскасы жыбырап,
Кара кунас какайып,
Суу бүркүтү акыйып,
Карап турсаң ошондо,
Илек-илек кекейип,
Жерден артык кең Талас.
Кен Таласты жердеген
Кабылан канкор эр Манас.
Манастын жайын айтайын
Телегейи тен ошол,
Шай колдогон шер ошол,
Ичи көлдөн кен ошол,
Айыл консоң Манаска
Акылын табар эр ошол,
Тилимди алсаң ой уул,
Барып конгун Таласка,
Чоро болгун Манаска.
Барып калсаң эр Манас
Жоругу жанды жоотот,
Жошуну жанды жыргатат,
Күптүгүңдү жазар эр ошол,
Күлкүңдү ачар эл ошол.
Эриксен элик атасың,
Эрикпесең Таласта
Ордо атышып жатасың.
Ой уул, Манас көк жалга
Катынсыз келген чорого

Кырмызы көйнөк, кыпча бел,
Кыз сулуусу найза бел,
Эл журтунан сынатып,
Эрикпестен тандатып,
Алып берген эр Манас.
Тонсуз барган чорого
Жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана торгой көз,
Келеме бото кен күрмө,
Ок өтпөс тон кийгизген.
Атсыз барган чорого
Аркар аяк, жез билек,
Ат тулпарын мингизген.
Азып барган чорого
Аргын, кыпчак, ногойду
Бөлүп берип билгизген!
Салганы туйгун куш болгон,
Кабарын угуп Манастын
Кыраан көк жал кырк берен,
Ар кимиси ар жерден
Манаска келип туш болгон.
Муну айтып Акеркеч,
Колумдан кармап кеп айтып,
Кош, аман бол деп айтып.
Мындай сөздү укканда
Козголбой түштүм жолума,
Ачуум келип тиштенип,
Айбалта алдым колума.
Атып жесе бал татыйт
Аркардын эти октодон.
Артыкча көөнүм чын калды
Айдаркандын Көкчөдөн.
Өрттөй көзүм жайнатып,
Өкүм тулпар Сарала
Эр Мажикке карматып.
Ач болотту салынып,
Чайингини жамынып,
Чуркап үйгө киргемин.
Ала көөдөн арамдын
Ит экенин билгемин.
Кирип келсе кытай кул
Умтулуп баарың карма деп,
Кармап алып кытайды
Тирүү койбой жайла деп,
Алмадай башын чапкын деп,
Сууруп алып өпкөсүн
Эр Көкчөгө каккын деп,
Муну кылгын акыр деп,
Бу кытайдан аянган
Жети атасы каапыр деп,
Мени өлтүрүп ийишке
Өлө турган ант кылып,

Жаткан экен көп казак
Чогулушуп шерт кылып.
Менин түрүм көргөндө,
Үйгө кирип барганда,
Кармайм деген казактар
Билегинен сап кетти,
~Жүрөгүнөн кап кетти.
Үйдөн качып дыркырап,
Туш-туш жакка быркырап,
Казак качып кетиптир,
Ордосунда очоюп
Жалгыз Көкчө калыптыр.
Көкчөгө сөздү салгамын,
Төрдө отурган торого
Жакын басып баргамын.
Он тизесин ошондо,
Баса барып олтурдум.
Бөлөк сөздү таштадым,
Мындай создон баштадым:
Көкчө дос колду жыйып алыпсын,
Атышып жаткан эл барбы?
Алышып жоону алалбай,
Көнүлүн калган жер барбы?
Ашуусу бийик тоо барбы?
Алалбаган урушуп,
Бээжинден келген жоо барбы?
Анык сырын айтып бер,
Сараланы минейин,
Сандаган душман болсо да,
Түбүнөн бери түрөйүн.
Ылаачындай иргилтип,
Бээжинге жете сүрөйүн.
Кара жаным аябай,
Катуу согуш салайын.
Алтын таажы кийгизип,
Алтын такка мингизип,
Алым келсе эр Көкчө,
Чоң Бээжинге мен сени,
Кан көтөрүп коёюн.
Муну айтсам болгон жок,
Айдаркандын Көкчөсү
Арамдыгын койгон жок.
Андан бетер барбайып,
Тескери карап дардайып,
Ак жүзүмдү түк көрбөйт,
Амандыкка бир келбейт.
Сураса бербес Көгала
Суук укурук салгансып,
Аяш катын Акеркеч
Койнунан тартып алгансып,
Айтканга кирбей оңбоду,
Акыры сөзгө болбоду.

Амалым кетип ошондо,
Ак буудай унун чайнадым,
Ишенер бекен мага деп,
Ак куранды кармадым.
Анда да Көкчө болбоду,
Канча айтып торгодум:
Ишенсең боло кан Көкчө,
Төшөгүң бассам оңомбу,
Төбөмдөн тийсе кобомбу?
Жастыгың бассам мага шерт,
Жамандыкты ойлосоң
Канча Көкчө саа болсун
Дос болдук деп кылган ант.
Ойлочу антты эр Көкчө,
Тузуңа сийсем оңомбу,
Туз урган ала жигиттер
Жыгылгандан кобобу.
Антынан тайган оңобу,
Анттан кайткан эр жигит
Алал жигит болобу?!
Курга түйгөн катың ал,
Кудайлашкан антыңды ал.
Мен берейин Көкчө кул,
Аксак сары атыңды ал.
Кыйла казак жатыпсың,
Кылалбасан энеңди ал.
Өзүң чаап ийишке
Досмун деген анты бар.
Өзүң кыйып чабалбай,
Алты жылдык туздаш деп,
Көкчөгө колум баралбай,
Алтын жебе ай балта
Алдым колго имерип,
Асый эти асылуу,
Кайнатылган чоң казан
Жара чаап жибердим.
Ушундай жорук баштадым.
Кайнап турган казанын,
Алтымыш бөлүп таштадым.
Кызарышып урушуп,
Не муратка жетейин,
Мындан көрө сыр билги
Эрди издеп кетейин.
Эшикке чыктым жүгүрүп,
Уй куймулчак Сарала,
Ыргып миндим түйүлүп.
Сараланы минген соң,
Ээрчиткеним эр Мажик,
Көп казакты мен таштап,
Жетип келдим ошондо
Сары-Арканы таянып,
Сары-Аркага келгенде

Артымдан калың бакырык,
Ат жалына мине чаап,
Айгайлашып көп казак,
Көкчөлөп ураан чакырып,
Ичим күйүп өрт болуп,
Иттигин мунун көргөндө
Кантип турам токтолуп.
Куба келген казактын
Аласын ала качпасам,
Анча кууп калгандай
Ак теңге булун чачпасам.
Башыма салган ар ишти
Көрөйүн деп ой кылдым.
Кайра каптап казакты,
Ажал жетсе Көкчөдөн
Өлөйүн деп ой кылдым.
Ошондо сыр бараңды алгамын
Түбүнөн кармап салгамын,
Казакты көздөй суңгамын,
Аткан огум тиерде,
Атышып жоого кирерде,
Тизгинден кармап камынып,
Атышпагын Алмам деп,
Коё бербей эр Мажик
Жана мылтыктан кармап жалынып
Ошондо Мажик муну айтты:
Кайгыланып сабылып,
Айланайын Алмамбет,
Кара журтта не жазык,
Каны акмак эмеспи.
Токто Алма атпагын,
Акыры биз да өлөбүз
Айтылмышы чын болсо,
Канын доолап турганда,
Караламан казакка,
Кантип жооп беребиз?
Кайра тартып мылтыкты
Айдалыма илгемин,
Мажиктин айткан бул сөзүн
Чын экенин билгемин.
Кырып кетсем казакты
Не муратка жетемин,
Андан көрө казакты
Камчылап сабап кетейин.
Долоно кармап ийгемин,
Толуп жаткан казакка -
Камчы менен киргемин,
Найзакердин баарысын
Айкайлатып сүргөмүн,
Мергендерин жапырып,
Быт-чыт кылып тийгемин.
Карап турсам ошондо

Айдаркандын эр Көкчө
Качып барат алдымда
Көгала минип дыркырап.
Сарала менен чуратып,
Жебеден мурун жеткемин,
Жеткен жерде Көкчөнү
Төбөгө салып өткөмүн,
Бир чапкандан чыгарбай
Жыга чаап кеткемин.
Башы айрылып барбайып,
Көгаладан айрылып,
Олтуруп калды дардайып.
Сураса бербес Көгала
Суук укурук салгамын,
Жалынса бербес Көгала
Жайдак коштоп алгамын,
Бура тартып чү коюп,
Жолду көздөй салгамын.
Көөдөнгө батпай көп санаа,
Жолумдан чыгып буркурап,
Аяш катын Акеркеч
Көзүнүн жашы он талаа.
Мурдунун суусун тарталбайт,
Көзүнүн жашын арталбайт.
Буудай өңдүү кара көз,
Бөлөк-бөлөк жаш кетип,
Карагаттай кара көз,
Кайран женем Акеркеч,
Кан аралаш жаш кетип,
Астымдан чыга калган соң
Көкчөнүн атын алганда
Не муратка жетемин,
Аяш жене Акеркеч,
Олжо кылып соогатка
Өзүнө берип кетейин.
Окоро түйгөн чылбырды,
Алыңыз деп бул атты
Эркекти көздөй ыргыттым.
Эркечке атты берген соң,
Айдаркандын Көкчөсүн
Айбандыгын билген соң
Ээрчиткеним эр Мажик,
Эрикпестен жүргөмүн.
Каракан кызы Каныкей
Байбичеси Манастын
Качарымды билиптир,
Көкчө менен тим турбай
Кетет го деп жүрүптүр.
Сымбатын журттан оздурган,
Жекенди тонду кийгизип,
Желмаянды мингизип,
Үзүктөй калпак эр Шууту

Адейи мени тостурган.
Тостуруп койгон Шуутусу
Жалпак-Кыя, Жар-Ташка
Жатып уйку кандырып,
Жантак менен саржыгач,
Желмаянын чалдырып,
Болжолунан эки күн
Өтүп калган кези экен,
Менден мурун Таласка
Кайта тартып, карабай
Кетип калган кези экен
Жолукпай көөнүм бошогон,
Жол байланып кантейин,
Каршы өтүштүк ошондо.
Токтобой жүрүп кеткемин,
Сары-Аркадан чыкканда
Букарга барып жеткемин.
Салам айтып кашкайып,
Алдымдан чыкты бир киши,
Астында көк аты бар,
Сыягын карап мен турсам,
Үстүндөгү кишинин
Миң кишилик алы бар.
Бети аппак чүчтөдөй,
Кара сакал мистедей,
Көзү көлдүн ордундай,
Көрүнгөндү соргудай,
Айдыңын көрсөң ак жолтой,
Алышка кирсе сан колдой,
Көк сүлөөсүн бөрк кийген
Көк темир калкан ойногон,
Оён мыкты Бакай кан
Бал менен оозун чайкаган,
Айбалтасы шайлалуу,
Ар жабдыктын баарысы
Бүткөн бойго камдалуу,
Аркамдан жетип барбактап,
Колун сунуп дардактап:
Алтын айдар, чок белбоо,
Азизкандын жалгызы,
Көрбөсөк да билбесек,
Аман эсен болдуңбу?
Келе бери колуңду!
Муну айтып кан Бакай,
Кол алышып турганы.
Бүгүн бизге конгун деп,
Бизге конок болгун деп,
Таң кашкайып атканча,
Тараза жылдыз батканча
Аңгемеге баталык,
Тамашалап жаталык.
Деп ошондо кан Бакай

Жүрөр жолун төтөлөп
Ооздуктан бек кармап,
Сараланы жетелеп,
Алып кирди сарайга.
Каалга темир сом калай,
Кыз чагында Каныкей
Кымбаттык менен салдырган,
Кыйланы таң калтырган,
Букардагы зор сарай.
Ал сарайга киргенде
Отуз жигит ортодон
Чуркап жетип калганы,
Сараланын үстүнөн
Так көтөрүп алганы,
Ал темирден соккон кермеге
Сараладай күлүктү
Аса байлап салганы.
Ар жагында бир үйгө
Касиеттүү Бакай кан,
Алып кирип барганы.
Тасторкону салынуу,
Нечен түрлүү аш тамак,
Баары турат салылуу.
Аңгеме сөздөн баштаган,
Багылан козу, тай этин
Бал кайнатып таштаган.
Тасторконду жыйганча
Тамакты жеп тойгончо,
Касиетин көрдүңбү,
Кайран Бакай канзаада
Менден сөздү сурабайт.
Тасторконду жыйганда,
Жана бата кылганда,
Ургаачыдан уз көрдүм,
Кырктай сулуу кыз көрдүм.
Кыз алдынан карасам
Жүзү кызыл кынадай,
Кан Манастын Каныкей
Он тогузга жаш келген,
Орою сулуу келинчек,
Букардагы Агынай кызы Арууке,
Өзүнүн жакын сиңдисиң,
Түбөлүк жарың ушу деп,
Он жетиде Арууке,
Ала келип алдыма,
Асыл тууган Каныкей
Тартуу кылып келиптир.
Азизкан уулу Алмамбет,
Арстаным уккун менин кебим деп,
Колтукташа кеткидей,
Коштолушуп жүрөргө,
Өмүрлүк сенин теңиң деп,

Ой уул, көңүлүңдү бөлбөчү,
Көрүнгөнгө кыз тарткан,
Кандай сонун калк деп,
Бизди жаман көрбөчү.
Акка ишин салыптыр,
Жанымдагы Мажикке
Көлөйдүн кызы Көөнөкан,
Тартуу кылып келиптир.
Ал аңгыча болгон жок,
Асыл султан Бакай кан
Алты кожо, төрт эшен,
Даяр кылып салыптыр.
Кожону Бакай жыйганы,
Курандан аят окутуп,
Чак түштө нике кыйганы.
Оң, жагымда Каныкей,
Сол жагымда кан Бакай,
Олтургузуп ортого,
Сурады менден жоопту.
Баятадан берки дүмөктү,
Айтып бердим ошондо,
Арстан Манас көк жалым,
Ушу өзүңө айткан жомокту.
Жомокту угуп алганда,
Аяш долу Каныкей
Боздоп турду буркурап,
Манаска айта көрбө деп,
Ыйлап турду чыркырап.
Айтып коюп сырыңды,
Арстан көк жал кабылан
Он эки канды жыйбасын,
Астына айдап салбасын.
Чоң казаты болбосун,
Алакандай кайран эл
Бекер кыргын болбосун.
Он эки кандын аз журтун
Оён көк жал кан Манас
Жыйып айдап албасын,
Айдап барып Бээжинге
Такыр кырып салбасын.
Падыша заада Бакайга
Ант кылдым кармап куранды
Бээжиндин сырын айтпаска,
Бу дүнүйө жалганда.
Көрбөдүм деп Бээжинди
Айткандыгым дагы чын,
Көрмөк түгүл Бээжинде
Туулуп өсүп чоңоюп
Келгендигим мындан чын.
Сарала менен самсытып,
Желгендигим дагы чын.
Жеримден тентип элимден,

Жүргөндүгүм дагы чын.
Эми Манас кебимди ук,
Айры белес бел жолду
Ашкандан Алмаң коркпогон.
Түнөрүп жаткан Бээжинди,
Түмөндөгөн кечилди,
Чапкандан Алмаң коркпогон.
Чек араны чек кылып,
Бөлүштөн Алмаң коркпогон.
Чет Бээжин эмес түп Бээжин,
Таш талканын чыгарып,
Өлүштөн Алмаң коркпогон.
Алым келсе топ бузам,
Ажал жетсе кантейин,
Кайра тартып кетпеймин.
Түп Бээжинде окко учам!
Кокустан өлүп мен кетсем,
Тоодогу жылкым тогуз миң,
Жылкымды Манас жыйып кой,
Алган жарым Арууке,
Ажал жетип мен өлсөм,
Мажикке нике кыйып кой,
Адырда жылкым ала баш,
Аргымак буудан аралаш,
Сай тулпар, күлүк баары ток
Опосу жок жалганда
Аркамда эркек балам жок.
Бээжинден кайтпай мен өлсөм
Белимден бекем бүктөп кет,
Бээжинге сөөгүм калтырбай
Бери карай жүктөп кет.
Белгилүү жерге келгенде
Көрүмдү терең оюп кет,
Жакшылап мени коюп кет.
Жана Манас кабылан,
Айтар сизге кеп калды,
Аман Талас көрсөңүз,
Агынай кызы Арууке,
Калп болбосом ичинде,
Үч ай болжол шек калды.
Эркек эмес кыз болсо
Күдөрүң менден үзүп кой,
Эркек болсо эгерде,
Тоюна токсон соё көр,
Атын Күлчоро берен коё көр!
Эркек болсо эр болот,
Өзүмдөн өтө илгери
Найза салып, шер болот.
Кызарып жанган чок болот,
Кыйкырып жоого тийгенде
Сандаган душман токтолот.
Керээз айткан кебим бул,

Айткан сөзүм түйүп ал,
Барса келбес Бээжиндин
Кайгуулуна баратам,
Үчүнчү айда күтүп ал,
Үчүнчү айдан мен калсам,
Адырдан аркар атып жеп кеткин,
Адамзаттын арстаны
Алмамбет өлдү деп кеткин.
Күн болжолдон мен калсам,
Бээжинге барбай кайтып кет,
Береним Алмам өлдү деп,
Арттагы он эки канга айтып кет.
Муну айтып турганда
Манас кан ыраазы болду кебине,
Кара жанды аябайт
Алмамбеттей шеринен.
Алакем кызыл найза желегим!
Кылчайбай келген журтунан
Кытайдан келген белегим!
Шаймандын баары бүктөлүү,
Алтымыш асый кез эле,
Карткүрөңгө жүктөлүү.
Манас, Чубак эки шер,
Оорукка экөө калган жер,
Жылкыда күлүк ала баш,
Алмамбет, Сыргак ат уйкаш
Аттанып чалгын чалган жер.
Алмамбет, Сыргак эки шер
Түп Бээжинди бет алып
Кытайдын жерин чалган жер,
Кан Манас, Чубак биригип,
Тал-Чокуда калган жер.

ЧАЛГЫН¹⁹

Азиз кандын Алмамбет,
Жанында Сыргак кара көк,
Өзү көргөн жол менен,
Өзөндүү булак суу менен,
Ашуусу бийик тоо менен,
Аркар жаткан зоо менен,
Ирмеп алар чөбү жок,
Чык этерге суусу жок,
Үстүнөн ысык кетпеген,
Төбөсүнөн айланып
Канаттуу учуп өтпөгөн,
Кыйыр-кыйыр жер менен
Кылчайбай, турбай жол жүрдү,
Ат аябай мол жүрдү,
Көп ойлонуп нес болду,
Жаңырыктын Жар-Кыя,
Ажыдаар жүрбөс чубама,
Тешик-Таштын оюна,
Агарган талаа боюна

Жакын кирип барганда
Артындагы эр Сыргак
Айланасын караса
Мергени турат бир жерде
Мээлеп тиктеп атканы,
Ажыдаар турат бир жерде
Арбап-соруп тартканы.
Бир жагын Сыргак караса
Илбирси турат илгени,
Жолборсу турат комдонуп,
Качырып шери киргени.
Мунун баарын көргөндө
Бала Сыргак муну ойлойт:
Чолпондой болгон кайран көз
Ойдурганы келген го,
Ажыдаар-жыланга,
Алдап чалгын чалдырып,
Көөнү келсе Алмамбет
Сойдурганы келген го?!
Качан болсо өлгөмүн,
Ал манды ээрчип келгемин.
Ажыдаар оп тартса
Аянбастан соёюн
Жолборсу келип кол салса
Өлүм кылып коёюн!
Бекитип койгон чептерин
Мен талкалап өтөйүн,
Астымдагы Алмамбет,
Артынан кууп жетейин,
Канын чачып бу. жерден
Кайра тартып кетейин!
Жабдыгын алып шайланып,
Жалаңдаган эр Сыргак,
Жанына болот байланып,
Эңтеңдетип шаштырып,
Алдындагы Сарала
Согончоктой бастырып.
Сыргактын түрүн көргөндө
Сырттан тууган Алмамбет:
Каапыр кытай көрөт деп,
Минтип жүрсө Сыргагым
Түбүмө түгөт жетет деп,
Аңдып жаткан кытайга
Шек билдирип кетет деп
Муну ойлоп Алмамбет
Сарала оозун бурду эле,
Күпсөр менен бир дары
Күркүрөп Алмаң суурду эле,
Алакан толгон дарыны
Таңдайына урду эми.
Ээрдин башын каккылап,
Камчы менен кайталап

Үзөңгүнү чапкылап,
Калмактай сүйлөп калдырап,
Кытайча сүйлөп балдырап
Амал окуп кытайдан
Айласын билген Алмамбет
Сыйкыр окуп турду эми.
Алмамбет сыйкыр окуса
Ажыдаар качты ышкырып,
Мергени качты үшкүрүп,
Жолборсу качты тоо менен,
Илбирси качты зоо менен,
Каманы качты токойго,
Быт-чыт болуп сыйкырлар
Житип-житип жоголду.
Сарала оозун бурду ошол,
Бул амалды коргондо
Алаке чынын айткын деп
Сыргак камап турду ошол.
Уктаса көргүс түш кылдын,
Ажыдаар бизди сорордо,
Адамдан башка иш кылдын, Алмам!
Ырас чынын айтып бер,
Анык сырын айтпасаң,
Сенин тилиң албаймын
Өлсөм Бээжин барбаймын.
Береним Сыргак угуп тур,
Чолок этек көйнөгүн
Кийип турган кезимде,
Алакандан чыгарбай
Кырк кандын эли кытайды
Билип турган кезимде,
Кыргыз болор ойдо жок,
Калың манжу кытайдын
Калың согуп чеп жасап,
Тамы болуп турганда,
Каканчындын Бээжинде
Төбөмө асыл таш сайып
Каны болуп турганда
Арстандай белим ийилген,
Бээжинди чаап кетет деп,
Түбүмө бурут жетет деп,
Даңзасына кытайдын
Манас көк жал чийилген.
Муну көрүп алганда,
Таш сайынган кытайлар
Тамак ичпей коркушуп,
Чуркурашып күйүнгөн.
Мусулман болор ойдо жок,
Жин-перини чалдырдым,
Жин-перинин шаарынан
Алтымыш аяр сыйкырчы
Атайы буйруп алдырдым.

Айлыгына буттап алтын зер берип,
Минтсем Бээжин келбейт деп,
Бээжинди Манас көрбөйт деп,
Ажыдаар, жолборс канча аң,
Сыйкыр менен мен Алмаң
Жол кайтартып койдурдум.
Бекитип койгон сыйкырды
Чечип ийдим көрдүнбү?
Эми сырым айтайын,
Дүмүрөйгөн чоң зоңкок
Түз деп ашар бел эмес,
Түрү суук кытайга
Түз эле кирер эл эмес.
Бел байлаган бели бар,
Бекип жаткан шери бар.
Түлкүсү жатат белинде,
Өрдөгү жатат көлүндө,
Кулжасы жатат каңкайып
Коймого койгон жеринде.
Анын нары жагында
Кырк кечили жанында
Таштан койгон тагы бар,
Алышса адамдын алы жетпеген
Чоң Малгун деген дагы бар.
Түп Бээжинде санатсыз
Сапырылган журту бар,
Алты айчылык Бээжинге
Алты күндүк кабарды
Жетип жеке берүүчү
Кып-кызыл калтар түлкү бар,
Он күндүк жерден жыт билген,
Алты күндүк узак жол
Алыстан анык көз көргөн
Түлкүсүн кармап биз алсак
Кытайдын малын чачабыз,
Түлкүсү бизден кутулса *
Дүмөктүү болуп кайтабыз.
Тээтиги дүмүрөйүп көрүнгөн
Түз болгон тоонун урчугу
Бетеге чыккан чоң талаа
Чай алчуу тоонун тумшугу.
Билген жанга ал тумшук
Кан-Жайлактын бели ошол,
Кароолго койчуу түлкүнүн
Качып кетер жери ошол.
Ошол жерге барганда
Бөлөк жакка кайрылба,
Айткан жерден айрылба.
Ордунда болсо түлкүнү
Астыма салып кубалап
Айкырып анда бакырам,
Сыргак кел деп чакырам.

Чыканактап дем албай,
Чырым этип уйку сен салба.
Муну айтып Алмамбет
Бура тартып дыр койду,
Сарала менен чу койду.
Бөксөгө мөндүр жаадырып,
Күндү түнгө айлантып,
Сасык туман түшүрүп,
Жайдын күнүн кыш кылып,
Кароолдогон калмакты
Кар бороонго туш кылып,
Түлкү жаткан өзөнгө
Түнөртүп мөндүр жаадырып,
Кароолчусун камады.
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы
Сыр баранды колго алып
Бастырып чыкты кайкыга
Караган шак белине,
Качан болсо түлкүнүн
Кароолго чыгар жерине.
Түлкүнү карап элеңдеп,
Арта салып бир ташка,
Бараңды турду белендеп.
Ошол чакта куу түлкү
Башын жерге салды эми,
Мезгилсиз кандай жаады деп,
Кандай күндөр болду деп,
Күндүзү бүркөк, түнү ачык,
Алмамбет жайы көрүнөт!
Кароолго барып мен карап,
Кайра тартып келейин,
Кашат бойлоп желейин.
Кароолдогу кырк кечил,
Барып кабар берейин.
Бээжиндеги Карыкан
Белгиленген сөзү эле,
Берен көк жал Алмамбет
Бээжинге сапар кылмакка
Быйыл келер кези эле.
Муну ойлоп куу түлкү,
Жаны калбай түйүлүп
Зымырылып жүгүрүп,
Тумшугун өөдө көтөрүп,
Жыттап турду айланта.
Аңдып турган Алмамбет
Окчо кармап бараңды
Капталдата бир койду.
Мээлеген жерге тийбестен,
Бир жагы колун сый койду.
Кара жандан түңүлүп,
Канаттуудай түйүлүп,

Качып барат түгөнгүр
Үч буту менен жүгүрүп.
Агала кыя капталдан
Алмамбет келет бакырып,
Эр Сыргак деп чакырып.
Колундагы Карткүрөң
Кабак жакка ыргытып,
Астындагы Көкчебич
Оңду солду-камчылап
Оң-тетери теминип
Чү деп калды учкандай,
Карыдагы сыр найза
Кармай салып он колго,
Түлкүнү көрүп сүйүнүп,
Тиктеген көзүн ирмебей,
Белестеги кайкаңда,
Бетегелүү тайпаңда
Безилдетип тулпарын
Түлкүгө жаңы жетерде,
Жандай салып өтөрдө
Кудай кууну бергин деп
Сыр найзаны көтөрдү.
Түлкү демеп дыр койду,
Караган, бадал, калың чер
Качып түлкү кирерде
Кабылан берен Сыргагың
Капталдата бир койду.
Аттан түшүп түйүлүп,
Азизкандын Алмамбет
Түлкүгө келди жүгүрүп.
Кара болот нар кескен
Кындан алып сууруп,
Алты бөлүп таштады
Түлкүнү канга жууруп.
Караган шак, калың таш,
Ошол таштын ичинен
Жаткан тоодой шири кап
Азизкандын Алмамбет
Эр Сыргактын алдына
Алып келди көтөрүп.
Ичин жарып караса
Коңурбайдай калчанын
Камдап койгон тону экен,
Короолго келгенде
Кие турган тону экен.
Коросонго кой айтып,
Баабединге бата айтып,
Ай туяктан ат айтып,
Алмамбет турду сүйүнүп.
Жаткан төөдөй шири кап
Жара чаап жиберип,
Коңурбайдын кеп тонун

Алмамбет алып кийинди.
Тонду кийип алган соң
Алмамбет турду шаңданып,
Көрүп турду эр Сыргак
Алмамбетке таң калып.
Көз-көз алтын балкылдайт,
Көөкөрдөй болгон шуру таш
Төбөсүндө жаркылдайт.
Сырт жагынан караса
Кебез белбоо, кен өтүк,
Кебетесин карасаң
Кечилдин каны Коңурбай
Алакең өзү болуп калды эми.
Колундагы чылымы
Алтын найлуу сыр канжа,
Алдынан чыгып караса
Алачыктай зор калча.
Ошондо береки кен Таластан келер де
Өөдө-төмөн чыркырап
Туйлап берген эмеспи,
Белек кылып бир куржун
Берен жеңең Каныкей
Ыйлап берген эмеспи.
Ой аяш Бээжинге барсаң чала бар,
Береним жеңем берди деп
Белек кылып ала бар.
Каканчындын Бээжинге
Барсаң кытай чеп деген,
Балакети көп деген.
Бээжинге бейпай салганда
Белекке алып барсын деп
Иштүүлүктөн Каныкей
Нашап салган эмеспи,
Коңурбайдын Алгара
Кулагына кулагын,
Туягына туягын
Так ошондой кылдырып
Жасап салган эмеспи.
Ички жагын жабуунун
Була менен байлаткан,
Түк келүүчү сырт жагын
Кара кыл менен карматкан.
Берен Алмаң кабылан
Астындагы Сарала
Ээрин алып жайдактап,
Берендигин билгизди,
Каныкей берген кеп тонду
Саралага кийгизди.
Ээр белдей белестен
Чаңдап чыкты көрдүнбү,
Ээк алдында куу кулжа
Коңурбай болуп кубулуп

Алакең алдап чыкты көрдүнбү:
Ажыдаар жатат белинде,
Куу түлкүң жатат көрдүнбү
Кароолго койгон жеримде,
Менин балбаным жатат чебимде,
Өрдөгүм жатат көлүмдө.
Атаңдын көрү Аккулжа
Кара сууда кеме жок,
Кайран башым барында
Каш кайтарар неме жок.
Туура сууда көлүм жок,
Туйгун башым барында,
Тура бергин куу кулжа,
Туура сага өлүм жок.
Канча жылы болгончо
Кароолчу болуп өзүмө
Жол кайтарып калганын,
Аркарга сени кошпогон
Өзүмдө болот арманым.
Карыкандын алдынан
Алты аркар тандап аламын,
Абайлачы куу кулжа,
Өзүңдү айгыр саламын.
Мына минтип өзүңдөн
Жана тукум аламын.
Мына муну укканда
Таштан чуркап дыр коюп,
Алакеңдин алдына
Коңурбайым экен деп
Жетип» келди чу коюп.
Туура тартып турганда
Кара калпак кыргагы,
Кабарында бар бекен
Кан Манастын Сыргагы,
Колун дагы чорт кел те
Окчо кармап бир койду.
Кулжаны минтип кулатты,
Бала Сыргак кой кашка
Аткан жерге сулатты.
Куу кулжа атып сойду эми,
Этине экөө тойду эми.
Аяныч жок жол жүрүп,
Ат аябай мол жүрүп,
Томуктай жерде тоосу жок,
Токум батар коосу жок,
Ит өтпөгөн чөл менен,
Ийри-буйру жол менен,
Аттын оозун бурду эле,
Азканакай Алакең
Жанындагы Сыргакка
Бу сөздү айтып турду эле:
Маңдайдагы кашатта

Жалгыз аттын жолу бар,
Өрдөгү көлдөн кетиптир,
Эки күн мурун келбеген,
Алмамбеттин шору бар!
Алты күндүк алдыда
Чоң Малгун деген зору бар.
Алачыктай чочмору,
Алышарга колу бар.
Алдында турат кырк кечил,
Кароолдогу чону бар.
Чоң Малгундун алдында
Кытайча бичик каты бар,
Капыр Малгун минерге
Боз качыр өңдүү аты бар.
Айбандан күлүк чоң эшек,
Чуркашына мал жетпейт,
Үстүндөгү Малгунга
Алышкан менен ал жетпейт
Малгундун жайын сурасан
Адамдан башка сөзү бар,
Маңдайынан карасаң
Коноктой жалгыз көзү бар.
Чет Бээжиндин тамы ошол,
Ченебеген чоң Малгун
Жалгыз көздүү каны ошол.
Кандай заман, кандай түн,
Кабылан Сыргак кырааным
Экөөбүздө бу жолдо
Болор экен кандай күн?!
Чочуп турган кообум—
Ошол капыр чоң Малгун.
Алышканды түк койбойт,
Бир чочконун этине
Бир жегенде, түк тойбойт.
Тетиги бозала мойнок, кыран таш
Казаны жатат кайналуу,
Тетиги капталда чынар теректе
Качыры жатат байлануу.
Качырына жете көр,
Жетүүчү болсоң Сыргагым
Качырдын башын кесе көр!
Атышка кирсе ак жолтой,
Алышканда сан колдой,
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы
Барааны тоодой көрүнөт.
Бара түшүп бөлүнөт,
Байкал турса турпатын
Кебез белбоо, кен өтүк
Кечилдин каны Коңурбай
Чоң калчадай көрүнөт:
Күдөрү чылбыр булкунтуп,

Күлүгү менен жулкунтуп,
Чоң өтүгү чойкоюп,
Короздой мойну койкоюп,
Кылычы белде кыңгырап,
Бастырып келет зыңгырап.
Кечилге жакын калганда
Очогу оттой чоң канжа
Белинен жулуп алды эле,
Дүңгүрчөктө тамеки
Беш чеңгелдеп салды эле,
Берениңдин канжасы
Беш эли толбой калды эле,
Кытай оттук боор таш
Кырып ийип чок койду,
Канжасына от койду.
Коңурбайдын сыр канжа
Тартканында коркурайт,
Коё берсе түтүнү
Жеңдей болуп бур алып
Төбөсүндө буркурайт.
Муну көрүп алган соң
Коңурбай калча экен деп
Кароолдогу кырк кечил
Карап турду чуркурап.
Жакын кирип барганда
Колуна болот курч алып,
Урушка кирди ошондо
Кырк кечилге кол салып.
Ары бери Алмамбет
Ойноп-ойноп алды эле,
Ойногондо ону өлдү,
Жана кирип калды эле,
Кирген жерде жармы өлдү.
Ок жыландай октолду,
Октолгондо Алмамбет
Кырк кечил бүткүл жок болду.
Сыр найза сунуп кычырап,
Кылычын сууруп көтөрүп
Малгунду көздөй бет алды.
Амалкөй тууган чоң Малгун
Шашып чуркап барбактап,
Жетмек болду жалгыз көз
Чоң качырга дардактап.
Качырына жеткизбей
Кара болот кыргагы,
Алакең үнүн укканда
Качырып калды мелтиреп
Кайран бала Сыргагы.
Тегеректи карабай,
Жетип келди эр Сыргак
Теңиз жанын аябай.
Жебеден мурун жетти эле,

Колундагы нар кескен
Жетип Сыргак берениң
Моюнга чаап өттү эле.
Ит Малгундун боз качыр
Башы үзүлдү быркырап,
Тоо ураган эмедей
Кулап кетти дыркырап.
Канатынан кайрылды,
Жалгыз көздүү чоң Малгун
Боз качырдан айрылды.
Алмамбет кыраан көк жалың
Сокурду көздөп бет алып,
Алмамбет деп бакырып,
Найзаны түздөп сундурду,
Мелтиретип оңдонуп,
Көзүнөн жалын шыркырап,
Тиштенгенде Алмамбет
Кашка тиши быркырап,
Жебеден мурун жетти эми,
Оң далынын бети деп,
Өпкө-жүрөк чети деп
Жетип муштап өткөндө
Таш муштаган сыяктуу
Сыр найза кетти бычырап,
Оңбогон сокур оңбоду,
Соктугуп аты тийгенде
Тизеден жерге орноду.
Эсин жыйып алганча,
Кайран күлүк Сарала
Өөдө тура калганча
Айкырыкты салганы,
Сараланын куйругу,
Алмамбеттин этеги
Куу сокурдун колуна
Кабат тийип калганы.
Саралага кошоктоп
Экөөнү бирдей сүйрөдү.
Жолум үйдөй ай балта
Оңтойлонуп колуна
Алмак болду чоң Малгун.
Алмамбет антип турганда
Алдындагы Көкчебич
Оңдоп, солдоп камчылап,
Олбуй-солбуй теминип,
Жебеден мурун жетти эми,
Жеткен жерде сокурду
Алмамбеттин үстүнөн
Көмө коюп өттү эми,
Муну менен Алмамбет
Ыргып минип атына
Бир оңолуп кетти эми.
Бура тартып эр Сыргак

Ылаачындай качырып
Кайра жетип келди эми,
Болоттон соккон ай балта
Бекем кармап эр Сыргак
Дөбөдөй болгон Малгунду
Төбөсүнө эки кур
Салып-салып өттү эми.
Чапканга Малгун кенебейт,
Сыргактын чапкан зардабын
Бучкагына теңебейт.
Бура тартып өткөнчө,
Көздү ачып жумганча,
Бала Сыргак баатырдын
Башын жара чабарда
Эр Сыргакты чаптырбай
Көк жал кайран Алмамбет
Куюндан мурун жетти эми,
Жеткен жерде Малгунду
Көөдөнгө муштап өттү эми.
Малгун менен Алмамбет
Чапкылашып калышты,
Калкандын бети карышты,
Сооттору жыртылып,
Качпай туруп эки эр
Чындап жатып салышты.
Турумтайдай жетти эле,
Малгундун жалгыз көзү деп,
Чечекейге эр Сыргак
Муштап эми өттү эле.
Жалгыз көзгө сайдырып,
Чечекейден айрылып,
Амалы кетип чоң Малгун
Тоого качты шок-шоктоп,
Алмамбет Сыргак эки шер
Тоого койбой токмоктоп.
Бээжинде Малгундай башка эр болбойт
Сайган менен найза өтпөйт,
Шилтесе кылыч түк кеспейт.
Чындап качып чуркаса
Эки күлүк ат жетпейт,
Сабаса балта дагы өтпөйт.
Каапырдан кайдан аянды,
Ортого алып Малгунду
Алты күнү сабады,
Өлтүрө албай Малгунду
Эки кыраан жадады.
Ажалдын жеткен убагы,
Жана жетти түйүлүп
Кашында бала Сыргагы.
Жеткен жерден эр Сыргак
Башындагы туулга
Ыргыта коюп өттү эми.

Атайы соккон асыл курч,
Азизкандын жалгызы,
Чындап колго алды эми.
Кыйгай тартып Малгунду
Башка шилтеп калды эми.
Бир чапканда Алмамбет
Чоң Малгунду сойгон соң
Алмамбеттей шер болбойт,
Эрдин тешип Малгунду
Артып берсе атына
Кайран Сыргак тең болбойт.
Көбү төгүн, көбү чын,
Көрүп келген киши жок,
Бири төгүн, бири чын,
Билип келген киши жок,
Илгеркиден биздерге
Келе жаткан ушу кеп.

АЛМАМБЕТ ТЫРГООТТУН КАНЫ КАНЫШАЙДЫ ӨЛТҮРГӨНҮ

Бет алып Бээжин жол жүрдү,
Жолго салып мол жүрдү.
Түнөрүп токой көрүнгөн,
Түтүнү көккө бөлүнгөн,
Калдайып караан көрүнгөн,
Закымдап көздөн бөлүнгөн
Канышай турган чек ушул,
Көрүнүп калсак көзүнө
Челише турган эл ушул.
Акыл менен албасак
Азапка салчу эр ушул.
Ат көтөрбөс жөөсү бар,
Башкасын айтып кантейин
Ушул элдин ичинде
Музкиндик деген дөөсү бар.
Муну айтып Алмамбет
Өрттөй көзүн жайнатып,
Алдындагы Сарала
Эр Сыргакка карматып,
Кынсыз кылыч байланып,
Айбалта белге чалынып,
Ок өтпөгөн тон кийип,
Ылдамдай басып токойго
Кирип кетти Алмамбет.
Ортосунда токойдун
Үйдөй болгон көк чынар,
Бу чынарды көрмөккө
Кимдер болсо чын кумар.
Жалгыз чынар түбүндө
Агып жаткан кара суу,
Айланасы туман буу.
Таш сайынган кытайдын
Тазасы ичкен ушу суу.
Атайлатып Бээжинден

Алты кан журтун чалдырган
Эсен кандын алдынан
Эшек кулак балбанды
Суусун ташып беришке
Арнап аны алдырган.
Эшек кулак балбаны
Күрсө-күрсө жөтөлүп,
Суу алам деп чынарга
Алты бука терисин
Алып келет көтөрүп.
Булакка жакын келгенде,
Муну Алмам билгенде,
Сууну балбан толтуруп,
Үйдөй болуп олтуруп,
Кайра ийинге саларда,
Канышайдай катынга
Көтөрүп балбан барарда
Берен көк жал Алмамбет
Жетип барып кармады,
Башын кесип туйлатып
Кара сууга салды эми,
Кийиминин үстүнөн
Бар кийимин балбандын
Баса кийип алды эми.
Кол токмоктой айдар чач
Аркасына жайды эми
Алты күп сууну көтөрүп
Канышайдай катындын
Ордосуна барды эми.
Кайкайлаган кытайдын
Ортосуна барды эми.
Ошол чакта ордого
Кытай кайнап толуптур,
Чаган айы болуптур,
Кандай айла табарга
Акыл санап ошондо
Ойлоп кирди Алмамбет,
Таш сайынган кытайдын
Тазасы болуп көнгөн кул,
Баса түшүп ийилип,
Кытай болуп жүгүнүп,
Оюн салып, кеп таштап
Акырын сүйлөп бек таштап,
Нече түркүн сөз айтты.
Көргөн кытай корголоп,
Чоң катындын алдына
Азизкандын Алмамбет
Кирип барды жорголоп.
Чекири жок кой көздүү,
Сепкили жок ак жүздүү,
Азизкандын Алмамбет
Укуруктай моюндан

Ак тамагын кылайтып,
Бийлеп турду муңайып.
Канча кызык обонго
Салып жатат Алмамбет,
Арак куйган кумура
Анда-санда Алмамбет
Камдай барган ууларды
Бийлемиш болуп билгизбей,
Көп кытайга коргозбой,
Конок менен көөкөргө
Куюп жүрөт Алмамбет.
Канжар менен Музкиндик
Кайрат кылар кара көк
Алып келип аракты
Сунуп жүрөт Алмамбет.
Жоо күлүктүн мыктысы,
Жоо бетине ыктуусу,
Музкиндикке келди эле.
Бийлей басып жүгүнүп,
Бели кетип ийилип,
Буга да арак берди эле.
Сунуп жүргөн аракты
Ичкен жерде бүк түшүп,
Төбөсү менен тик түшүп,
Өлүп жаткан мындан көп.
Оозунан көбүк чубуруп,
Баса албастан тыбырап,
Араң жаны кыбырап,
Сулап жаткан андан көп.
Кусуктары басылбай,
Кулап жаткан андан көп.
Эки көзү кылайып,
Өлө турган эмедей,
Акырайып алайып,
Ары бери темтейип,
Туйлап жаткан андан көп.
Не дегенин билбестен,
Эч адамды көрбөстөн,
Оозуна келсе аны айтып,
Ырдап жаткан андан көп.
Сөзү угулбай дүңгүрөп,
Өз ичинен күбүрөп,
Көздүн жашы он талаа,
Ыйлап жаткан андан көп.
Мындай ишти коргондо,
Көрүп баарын билгенде,
Бул эмине болду деп
Муну ойлойт чоң катын:
Келген жерден мындайча
Салып ийди дүмөктү.
Азиз кандын кан ичер
Алмамбет келген экен го,

Аябаган чатакты
Салып келген экен го.
Жолдогу бүткүл кароолду
Баарын бирдей өлтүрүп
Кырып келген экен го,
Кулжа менен түлкүнү,
Жалгыз көзчөн чоң дөөнү,
Кырк кечил менен кыйратып
Союп келген экен го.
Баарың бирдей камын деп,
Балбандардын баарысы
Алмамбетке жабыл деп
Айкырып катын турганда
Жөө күлүк баары камынды,
Калың балбан биригип
Канжаркол менен Музкиндик
Алмамбетке жабылды.
Жекени белге курчанат,
Жетик кыраан Алмамбет
Бир миң эмес, жети миң
Жайнап жаткан көп колго
Жеке кирип кол салат.
Кабылан көк жал кайран шер
Токутпай качыр бурагын,
Топтоп кытай киргенде
Ыргыта тепти чырагын.
Жагылган отун өчүрдү,
Жабылган кытай баары мас,
Кылыч менен кыймалап,
Кырып таштап баарысын
Капчыгайдай көчүрдү.
Урушарга кытайда
Эч бир кайрат дарман жок,
Канжаркол менен Музкиндик
Канча балбан Бозкерттик
Бири тирүү калган жок.
Ок жыландай октолуп
Оюп жүрөт Алмамбет,
Ошол жаткан кытайдын
Бирин эсен койбостон
Союп жүрөт Алмамбет.
Ошол кезде чоң катын
Каарданып бакырды,
Үстүндөгү ордону
Бир кол менен уратып,
Тышка карап ашыгып
Чуркап чыкты чоң катын.
Ар жабдыгы шайлалуу,
Астында күлүк тулпары
Ак сарайда байлалуу.
Ага жетип чоң катын
Ыргып атка минди эми,

Атка камчы бир басып
Бээжинди көздөй жүрдү эми.
Барган сайын кайраты
Ташып турат Алмамбет
Бээжинге катын жетет деп
Жеткизбестен кетет деп
Шашып турат Алмамбет.
Шашканынан бакырды,
Жете көр деп чакырды.
Алмамбет үнүн укканда
Асыл Сыргак турабы,
Сараланы жетелеп
Көздү ачып жумганча
Алып келди чунагы.
Сараланы минди эми
Изине салып жаңылбай
Катынды кууп жүрдү эми.
Көкчебич менен Сарала,
Коштоодогу Карткүрөң
Ооздук менен алышат,
Алмамбет, Сыргак эрендер
Учкан куш менен жарышат.
Кара тоонун белинде
Качып кеткен катынга
Кидирбестен жетти эми,
Жеткен жерден катынды
Ылаачындай эр Сыргак
Көмө коюп өттү эми,
Оңолуп катын турганча
Азизкандын Алмамбет
Башын кесип кетти эми.
Сыргакка Алмаң кеп айтат
Кеп айтканда деп айтат:
Көңүлдө эми арман жок, Сыргак,
Топон суу тийбес Бээжиндин
Тосоту эми калган жок, Сыргак,
Туулуп өскөн эл ушул, Сыргак,
Алты жашар кезимде
Көйнөгүм чечип жүгүрүп
Көпөлөктү кубалап
Чоңоюп жүргөн жер ушул, Сыргак.
Туулган жерди көргөндө
Көңүлү жаман бөлүндү,
Көзүнүн жашы он талаа
Көлдөй болуп төгүлдү:
Береки кашат көрүнгөн,
Андан аркы заңкайган
Көгала борчук бийик тоо
Атамдын Кан-Жайлак деген жери эл
Анык күлүк Сарала
Оттоп көнгөн жери эле.
Алдыбызда мелтиреп

Айнектей болгон ак талаа
Аты чыккан Бээжинге
Алмамбеттин талаасы.
Койчу Сыргак кабылан
Айта берсем өткөндү
Бөлүнөт эрдин санаасы.
Ак-Талаа жайын айтайын
Кунанында Сарала
Кутуруп ойноп минген жер,
Жаш кезимден жүргөн жер,
Андан нары көрүнгөн
Атамдын Таш-Көпүрө калаасы.
Таш-Көпүрө шаарында
Алмамбет жорук билген жер
Атакемдин ордуна
Алтын тагын минген жер,
Жаш кезимде Бээжинге
Төрө болуп жүргөн жер.
Алтын так жайын айтайын
Асыл темир дарбаза
Кандын турган эшиги,
Ошол эшик ичинде
Тегерете чынар бак.
Ичинде болот алтын так.
Адам басар жолу жок
Бу туш менен тиги туш
Жакут таштан жабылуу,
Ич жагында не түрдүү
Ар белгиси салылуу.
Кырк жылы суу га чыласа
Кылт этип кыры оңбогон.
Топурак тозоң чаң көрсө
Кылайып өңү оңбогон,
Алтын көчөт чоң килем
Чылк жибектен токуган,
Астына аны жайдырган,
Алтын такты орнотуп
Үстүнө аны салдырган.
Бир көргөнү кайрадан
Дагы келип көрсөм деп
Алтын такка кубанган,
Жакут менен көөкардан
Босогого салдырган,
Тоту куштун куйругун
Токсон түрдүү кулпунтуп
Ар бурчуна сайдырган,
Көргөндүн мээрин кандырган,
Көркү артык алтын так.
Кырка тиккен сары тал
Алмамбет сайган бак ошол.
Ортодо турган чоң чынар
Азиз энем Алтынай

Мени тууган жер ошол.
Мен туулган чынарым
Бүткүл чирип тамыры
Такыр куурап алыптыр.
Төбөсүндө чачырап
Бүчүрдүн учу калыптыр, Сыргак.
Таласка эсен тартпаймын,
Бээжинден бекер кайтпаймын!
Шордуу энем айткан кеп эле,
Менден тукум бар болсо
Чынарымдын түбүнөн
Чырпык чыгат деди эле, Сыргак.
Түбүнөн чыккан чырпыгы
Чынарга чалыш болуптур,
Бузулуп кетер санаа бар,
Артымда калар бала бар!
Көп дүйнөм жатат көрдүңбү,
Боз ордом кулап калыптыр, Сыргак,
Артыкча жыйган алтыным
Мен Бээжинден кеткенде
Кытай талап алыптыр.
Кечеги өткөн заманда
Калың кытай эл менен
Жалгыз жүрүп кармашып
Жекелеп кытай алганда
Алдыңдагы боз дөңдүр
Кытайлардын калча кул
Коңурбай кууп жетти эле, Сыргак,
Найза менен бир муштап,
Коңурбай кууп өткөндө
Оозумдагы сыр канжа
Оозумдан ыргып кетти эле, Сыргак!
Кылчайбастан артыма
Туура жолду баштадым,
Алалбастан канжаны
Кайра Бээжин кайрылсам
Алармын деп аманат кылып таштадым.
Заманым кетип муң болгон,
Күнү кара түн болгон.
Топурагын чачып көр,
Ишенбесең сөзүмө
Муштаган жерим ачып көр, Сыргак!
Узун кармап найзасын,
Күн батарда күүгүмдөп,
Муштап калды Алмамбет
Көрсөткөн боз дөбөсүн.
Алмамбет сайып турганда,
Ошондо Сыргак муну ойлойт:
Күндүз эмес түн болсо,
Кеткенине Алмамбет
Алда канча жыл болсо,
Коңурбай жетип сайды деп,

Алтын канжам калды деп
Калп айтканын карачы.
Муну менен эр Сыргак
Аттан ыргып түштү эле,
Найза учунда топурак
Топурагын чачкылап,
Учун чукуп ачкылап,
Ачып алып караса
Баягы айткан канжасы
Жаткан экен ушунда.
Сууруп алып караса
Эскиргендей түрү бар,
Соро турган жеринде
Дат баскандай кири бар.
Кырккандын эли ушул деп
Элин айтты Сыргакка,
Өзүмдүн тууган жайым деп
Жерин айтты Сыргакка.
Калган жерге кайгырып,
Кай муратка жетебиз,
Мунарык болуп бурчтанган,
Булун тартып учтанган,
Эсенкан кызы Бурулча
Эригип жатат ошондо,
Мени күйүп кургурун
Зеригип жатат ошондо,
Учураша кетебиз, Сыргак!
Ошол жерге жетпесек
Учураша кетпесек
Наадан деп бизди билбейби,
Канча жылы күйсөм деп,
Кайгы тартып жүрсөм деп,
Кылышкан антты бузбайбы,
Учурашпай кетти деп
Убайым тарткан Бурулча
Анык күдөр үзбөйбү, Сыргак!
Деп ошондо Алмамбет
Күнгүрөнүп ойноктоп,
Астындагы Сарала
Ок жыландай сойлоктоп,
Миздей сары талаага
Жетип келсе заматта
Нече күн жүрүп оолукту
Күрпүлдөктүн Сары-Суу
Дайрага булар жолукту.
Сары-Суу боюн карасаң
Будур-будур бурулат,
Будурдун чөбү суюлат,
Адырдын жазык талаадан
Куланы сууга куюлат.
Сары-Суунун бою озон,
Бул өзөндү караса

Жалбырагы жаргактай,
Кара курту бармактай,
Кымыздыгы билектей,
Үркүп чыкса маралы
Сайгактаган инектей.
Тоосунда ала кары бар,
Токоюнда чары бар,
Карап турсаң өзөндө
Жан бүткөндүн баары бар.
Будурунда бугу бар,
Кумдак сууда кундуз бар.
Кыймылдаган жаны бар,
Кыйыр-кыйыр чабы бар,
Чычкандын мурду өтпөгөн
Чытырман токой дагы бар.
Ошол токой ичинде
Үйдөй, үйдөй үйрүлгөн
Кызыл кумдан мунар бар,
Мунардын түбүн бойлогон
Мунарадай чынар бар,
Бир көргөн жан чынарды
Да көрүшкө кумар бар.
Алмасы түшүп кон болгон,
Аюу менен карсактын
Азыгына жем болгон,
Жаңгагы бышып сай толгон,
Өрүгү оышып май болгон,
Мистеси бышып бал болгон,
Телегейи тегиз жер
Көргөн киши дал болгон.
Чынарда булбул сайраса
Ичинен адам чыккысыз,
Таңшыганда таң калып
Муңдуу киши уккусуз!
Туралбай Алмаң оолугуп,
Айткан сөзүн Алмаңдын
Сыргак турду дагы угуп:
Алдыбызда көрүнгөн
Күрпүлдөктүн дайрасы,
Канаттуу учуп өтпөсө
Чыдап муну кече албайт
Адам заттын баласы.
Аты мунун Күрпүлдөк,
Агыны катуу дарыя,
Алыска шары угулат
Тоо жаңырып дүңкүлдөп.
Бул сууну канча кечкемин,
Астымдагы Сарала
Өзү кечкен кечүүдөн
Ошол үчүн жаңылбайт.
Кечкен жерде Сарала
Башка жакка кайрылбай

Кандай кечсе шондой кеч,
Сараланын соңунан
Сыргагым асты айрылба!
Суунун мындай жолу бар,
Куржунумда Сыргагым
Менин атам Азизкан
Сейилдикке кийүүчү
Жарым кандын тону бар.
Тонду кийип аламын
Карарып жаткан кытайга
Карап тургун Сыргагым
Калың кызык саламын.
Канжыгада ак куржун,
Кабыланга чак куржун,
Куржунду алып караса
Жоо болорун Бээжиндин
Биле кеткен эмеспи,
Жортуулга кытай кайрылсам
Байдасы тиер тондун деп
Азизкандын Алмамбет
Абалдан ойлоп ушуну,
Кие кеткен эмеспи.
Ушунетип Алмамбет
Атасынын чен тонун
Кийип турса керилип
Жакут ташты жардырган,
Көкүрөккө тонунун
Асыл таштан салдырган.
Керек болор буюмду
Уйпалатпай бактырган,
Эки каптал бөйрөккө
Корголдой болгон бермет таш
Катарынан тактырган.
Карап туруп, эр Сыргак
Кадимки кытай экен деп
Алмамбетти жактырган.
Арстанын берен Алмамбет
Көк жалдыгын билгизди,
Жанындагы шумбул тон
Эр Сыргакка кийгизди.
Шумбул тонду кийгенде
Жарым кандын артынан
Жүрө турган сакчысы,
Жигити болуп калды эми.
Бура тартып Күрпүлдөк
Чоң дайрага кирди эми.
Кирген жерден чоң дайра
Тердикке чыкпай шаркырап,
Анык тулпар Сарала
Өрдөктөй сүзүп дайраны
Кетип барат аркырап.
Артынан түштү эр Сыргак

Карт күрөндү чын коштоп,
Сылай-сылай камчылап.
Астындагы үч тулпар,
Айбандан эстүү жаныбар,
Уй куймулчак Сарала
Булт койгондо булт коёт,
Кылт эткенде кылт коёт.
Ээрчиткени эр Сыргак,
Азизкандын көк жалы
Аман кечип өттү эми.
Күрпүлдөктөн өткөн соң,
Нар жагында чаңдаган
Боз жалпакка жеткен соң
Маңдай жагы жаңырык,
Жалгыз аттын жолу экен,
Кайнап жаткан калың журт
Кабарын билген киши жок,
Ичинде Жолой зор экен,
Манжунун каны эмеспи,
Нескаранын колу экен.
Ошол колго барганда
Дүрбөдү кытай дыркырап,
Он башы менен миң башы
Бээжиндин жарым каны деп,
Алмамбетти көргөндө
Бүткүл кытай чогулуп
Таазим кылды чуркурап.
Ошол чакта Алмамбет
Бура тартып сумсайып,
Доолбасты урду эле,
Калың кытай манжунун
Балбандарын чакырып,
Буйрук кылып турду эми:
Кароолдогу сак түлкү,
Сак түлкүдөн кеп уктум,
Суук төрдүн төрүнөн,
Жалгыз көздүн элинен,
Казылуу жаткан орунан,
Сыйкырчынын жолунан
Нечендеген алтын мүлк
Чачып келет деп уктум,
Бурут деген калк чыккан.
Манас деген кан чыккан,
Ошол Манас түгөттүн
Кабарынан жан чыккан.
Кебетеси белгилүү,
Даңзабызда чийилүү,
Ааламга сере салбайт дейт,
Ошол Манас келгенде
Ушул жаткан Бээжинден
Укурук кайрыр калбайт дейт!
Жол тостурган балбандар

Жатасыңбы бей капар,
Аны менен ишиң жок!
Суук-Төр ашып ал келсе
Каяша кылган кан өлөт,
Капталгандын баары өлөт.
Өлөт деген себебим:
Өзөктөн күйгөн өрт жаман,
Өздөн чыккан эмеспи
Өрттөгөн Алмаң жат жаман.
Жараксыз жаткан эл жаман,
Жалгыз жаткан бурутка
Алмамбеттей кул жаман.
Каканчындын Бээжинге
Жетип кабар саламын,
Кырк кандын эли кытайдын
Балбанын жыйып аламын!
Бу кабарды билген соң
Жарым кандан кеп угуп,
Жалпы кытай турабы,
Топурак учуп, чаң толуп,
Токтоно албай күркүрөп,
Нескара, Жолой кан болуп,
Тосуп жаткан көп калмак
Кумурскадай жан болуп,
Качырдан күлүк минишип,
Көк темирден кийишип,
Бозалалуу туу болуп,
Бороондогон чуу болуп,
Кытайдын баарын жыйнатып,
Калың кытай артынан
Нескарага айдатып,
Желегин кармап имерип,
Алмамбет турат айкырып,
Барса келбес жол эле,
Суук-Торго жиберип.
Быркылдаган калың кол
Суук-Торго кеткен соң,
Айла менен Алмамбет
Тилегине жеткен соң
Алтын эшик дарбаза,
Эсенкандын ордосу
Ошону көздөп бет алды.
Эсенкан кызы Бурулча
Кайнаган кытай ичинде
Ошол өткөн бир түндө
Алмамбет көргөн түшүндө.
Көргөн түшүн караса
Көп кызыкка батыптыр,
Ойгонсо Алмаң жанда жок
Күйүп азап тартыптыр.
Кайнап жаткан кытайга
Бир кишиге билгизбей,

Жанындагы Бирмыскал
Сыбызгы менен айтыптыр:
Мыскалжан мен көргөндү көрдүңбү?
Мен билгенди билдиңби?
Күндүзү бүркөк, түнү ачык,
Күйүттүү Алмаң жайы экен.
Түндө жатып түш көрдүм
Койнумда Алмам бар экен.
Эсенкан кызы Бурулча
Ойлонуп туруп шумдукту,
Ошондо элине кылды буйрукту:
Корголоп турган капкачы,
Бүгүн капканын оозун жаппачы.
Кайтарып турган тыңчылар,
Сакчың менен биригип
Жаныма бирөөң жатпачы.
Сурунайчы, жөө күлүк
Кабарыңды тартпачы.
Деп ошону айткан соң
Кабарчынын баарысы
Качып кетти чуркурап,
Ээн калды эшиги
Жабылган жок кытайдын
Ордодогу тешиги.
Ошо күнү кытайдын
Кырк кандын кызы чогулуп
Жылаажын оюн той кылган,
Тойго аралаш берендер
Жалгыз жол менен желиптир
Бөлөк-салак кез эмес,
Чагаан айда келиптир.
Ойноп жаткан көп кыздар
Алмамбетти көрүптүр.
Кызыл ала чечекей
Кызыктуу кийим кийиптир,
Кызыгын көрчү дүйнөнүн,
Алмамбетти тааныбайт,
Тойго келген жарым кан,
Жарым кан деп жүрүптүр.
Эсенкандын дарбаза
Ээн калган эшиги,
Сакчылардын бири жок.
Бурулчага жетүүгө,
Учурашып кетүүгө
Эки көзү төрт болду,
Ичи толуп өрт болду,
Күкүк менен сейнептей
Жетише албай дарт болду.
Ушинетип турганда
Бийик соккон чоң сепил
Чоң сепилде ордодон
Эсенкандын Бурулча

Алмамбетти көргөндө
Эси кетти элдиреп,
Эрип кетип тулку бой,
Карап калды жалдырап.
Эки көздөн жаш агып,
Басалбастан алсырап.
Сыйдалыгы Бурулча
Сыйра бүткөн талындай,
Чынардай бою теңселип,
Эсенкандын багындай.
Кара жерге кар жааса
Карды көрүп этин көр,
Кар бетине кан тамса
Канды көр да, бетин көр.
Бурулчаны коргондо
Бууругуп Алмаң тура албай
Астындагы Сарала
Эр Сыргакка карматып,
Азизкандын жалгызы
Чолпондой көзүн жайнатып,
Боюнда жабдык кыңгырап
Бир бөйрөгүн таянып,
Кылычына сүйөнүп,
Короздой мойну койкоюп,
Басып кирди ордого
Эр Алмамбет зыңгырап.
Эсенкан кызы Бурулча
Колунан кармап көрүшүп,
Айкалыша кучактап
Мойнунан жыттап турду ошол:
Манаска эсен бардыңбы,
Эсиңе мени алдыңбы,
Нече жылы дарек жок
Мээнетке мени салдың го?!
Мындан мурун кайрылып
Бээжинден чалгын чалдынбы,
Манаска кеңеш салдыңбы?
Кеңеш кылбай Манаска
Кеп салбаган сен кандай,
Алмамбет качан келет деп
Калың кытай журтуна
Кеп бербей жүргөн мен кандай?
Ошондо Алмаң мындай дейт:
Бейпайды журтка салганда
Сени тартып алгандай
Бел байлаган белим жок,
Медер кылар артымда
Мен бу жерден качканда
Артымда Манас шерим жок.
Кыймалуу жактан чалдырдым,
Кылчайбай сизге кеткеним
Энекемди ошондо

Кытайга жолдон алдырдым.
Эркин жаткан буруттун
Тагын кантип минейин,
Кысталаң кыстап келгенде
Чыркырап ыйлап турганың
Эстебей кантип жүрөйүн, Бүкөш!
Муну айтып Алмамбет
Тамашага баткан жок,
Жолго кесир болот деп
Белин чечип жаткан жок.
Адамдан бөлөк артык шер,
Атышып Бээжин көп көрүп
Адис болгон кайран эр,
Айбалтасын бек кармап
Ала турду түйүлүп.
Эсенкандын Бурулча
Айжаңжуң кызы Бирмыскал
Арстан Манас баатырга
Белек ала баргын деп
Ыргып турду чыркырап.
Жылкыны тийип ала бер,
Белекке бердим бир буюм
Жан кесеңе сала бар.
Кан Манаска бербесең,
Көздүн жашын көрбөсөң,
Кайрылып Бээжин келбесең,
Ак боз атым такалайм,
Акыретке барганда
Антыңды өзүң көтөр деп
Ошондо сени жакалайм.
Алып калсаң оңолдум, Алмам,
Алалбай Бээжин сен кетсең
Эрге тийбей так өтүп
Сен деп жүрүп мен өлөм, Алма
Кол алышып коштошуп,
Козголуп Алмаң түйүлүп,
Кылыч кында кыңгырап,
Кырк-Кайыңды бет алып
Алмамбет, Сыргак эки эр
Жүрүп кетти зыңгырап.
Ортого кирбей четтешип,
Жер жайнаган кытайга
Алмамбет Сыргак эки шер
Кайра кирди беттешип.
Алмамбет менен Сыргакты
Азырынча таштайлык,
Эр Манастан баштайлык.
Тал-Чокунун үстүнөн
Уйкудан чочуп ойгонуп,
Оң жагына толгонуп,
Алмамбеттен чочунуп,
Айбанбозду токунуп,

Каарданып бакырып,
Уктап жаткан Чубакты
Ойгонгун деп чакырып:
Акбалтанын Чубагы
Мен көргөндү көрдүңбү,
Мен билгенди билдиңби?
Алмамбет, Сыргак курдашың
Жылкы тийип алыптыр,
Көп жылкынын артынан
Куугун келип калыптыр.
Кырк кандын эли козголуп
Кызык уруш салыптыр,
Алмамбет менен Сыргакты
Тегеректеп алыптыр.
Жаңыдан кармап алууга
Баштарына экөөнүн
Катуу азап салууга
Калың, кытай жабылып
Камынышып калыптыр.
Капталынан качырып
Капырга найза салбасак,
Алмамбет менен Сыргакты
Ажыратып албасак
Иттикти булар билбейби,
Айтылышың чын болсо
Таңда макшар күнүндө
Сыргак менен Алмамбет
Экөөбүздү ошондо
Кара эшек кылып минбейби!
Түнөрүңкү Бээжинге
Түздөп найза суналык,
Түмөндөгөн кытайдан
Алмамбет менен Сыргакты
Ажыратып алалык!
Деп ошентип эр Манас
Каарданып күркүрөп
Опол тоодой көрүнүп,
Аттанып кирди чокудан,
Оозунан жалын төгүлүп,
Кара чаар кабылан
Капталынан чамынып,
Кайран досум минткен соң
Кантип жанды аяым деп
Кан Балтайдын Чубагы
Көк рапис тон кийип,
Көгаладай ат минип
Согушууга бел байлап,
Тобокел деп дем байлап,
Узай түшүп элеңдеп,
Жойкумасын белендеп
Жолдош болуп Манаска
Жолукмак болду азапка

Катылмак болду эр Чубак
Кабары катуу казатка.
Бу казатка кирерде
Бел байлаган берени,
Алдында кетип баратат
Берен Манас көзөлү.
Манастын түрүн айтайын:
Алды жагын караса
Алтымыш эрдин сүрү бар,
Артындагы Чубакта
Ажыдаардын түрү бар.
Байкап туруп караса
Бет алдында күңгөйдө
Жылкынын баары кылкылдап
Жайнап калган кези экен,
Адамча кууп жылкыны
Ажыбайдын Карт күрөн
Айдап калган кези экен.
Кан Манасты коргондо
Айдабастан жылкыны
Таштай салып сыргытып,
Чоң казандай данканды
Көктү көздөй ыргытып,
Бир кишенеп заңкылдап,
Кан Манастын алдына
Туура тартты Карткүрөң:
Чылбырын колго илер деп
Чыныгы султан эр болсо
Карчалышкан капырын
Каптап кирип келгенде
Мени Манас минер деп,
Мени минип көп жоого
Карчыгадай тиер деп,
Касиеттүү кабылан
Кадырымды билер деп.
Баатыр минсе үстүмө
Аркардай арыш керейин,
Коңурбайдын Алгара
Үч жеткизип берейин.
Калган тонун киер деп,
Канкор Манас султаным
Мени эми минер деп
Карап турду Карткүрөң.
Ажыкем кийген ок өтпөс,
Аны кантип кием деп,
Ажыкем минген Карткүрөң,
Сени кантип минем деп,
Көп жылкыны башта деп,
Кагып ийип как жаакка,
Карткүрөңдөй тулпарды
Түртүп ийди нар жакка.
Айбан да болсо Карткүрөң

Айтайын десе тили жок,
Артыкча жаман таарынды.
Баштабастан жылкыны
Таштап кетти Карткүрөң,
Ажыбайды бет алып
Качып кетти Карткүрөң!
Желгенине жел жетпейт,
Шашып кетти Карткүрөң,
Бир өлмөктөн миң өл деп
Каргап кетти Карткүрөң.
Карткүрөңдү качырып,
Каарданып барбактап
Касиеттүү кайран шер,
Толкуп жаткан капырдын
Тобуна тийди кайран эр.
Ободон жылдыз жошулуп,
Башта барган экөөнө
Булар барды кошулуп.
Айбанбоз менен ойнотуп,
Берен баатыр Манасын
Бээжинден келген кытайды
Кайта кырып сүрдү эми,
Арбактуусу Коңурбай
Кармаша албай тең болуп
Кайта качып жүрдү эми.
Орто жерин жеке өзү
Ойрон Манас султаның
Оюп кырып кетти эле,
Айланасын үч берен
Айдап кууп кетти эми:
Камгак учкан немедей,
Караса көзгө көрүнбөй,
Кайсы экени билинбей,
Жердин бетин каптаган
Асмандаган чаңды көр,
Агып жаткан дайрадай
Кыпкызыл болгон канды көр!
Ошол кандын ичинде
Тоголонгон башты көр,
Башка аралаш кан болгон
Чубалып жаткан чачты көр.
Буту сынган далай ат
Туйлап жаткан мындан көп,
Каршы-терши далай эл
Кыйрап жаткан андан көп.
Кара көздөн айрылып
Сокур болгон мындан көп,
Кол-бутунан ажырап
Кокуйлаган мындан көп.
Мындай кыргын болгон соң
Кытайлардын калчасы
Бээжиндеги чоң канга

Калың аскер берсин деп,
Каарданып күрсүлдөп,
Боз ат минип чаптырып,
Кайталап кабар жиберди,
Манас келип калды деп,
Кыргынды кыйын салды деп,
Тең боло албай Коңурбай,
Кайра качып көп кытай,
Чет-Бээжинди аларга
Жакын келип калды деп
Кабар түштү канына,
Бүлүк болду козголуп
Каканчындын шаарына.
Бу кабарды укканда
Топурак учуп, тоз болду,
Түрдүү кытай калың журт
Түбүнөн бери козголду.
Карыкан буйрук кылганда
Кырк эшиктүү Бээжиндин
Бир эшигин ачты эми,
Кара мурут жигиттер
Калбай келсин мында деп,
Эки өгүздүн терисин
Дарбазанын түбүнө
Талпак кылып жайдырды,
Ушул талпак үстүнөн
Басып чубай чыккын деп
Чылгый эки териден
Алакандай калбаса
Сен кылымга толосуң,
Анан кийин тең болуп
Аздап кеткен бурутка
Урушарлык болосуң.
Деп ошентип Карыкан
Катуу буйрук кылды эми,
Калың кытай жайылган
Талпакты басып үстүнөн
Такыр чубап калды эми.
Кум экени билинбей,
Курт экени билинбей,
Кайнап чыкты көп кытай,
Кумурскадай быжырап
Жайнап чыкты көп кытай.
Толкуп кытай жүргөндө
Топурак учуп тоз болду,
Асман жүзү көрүнбөйт,
Көптүгүнөн кытайдын
Жердин бети көрүнбөйт.
Чылгый эки териден
Тепсенди болуп жок болуп,
Оймоктой жери калган жок²⁰
Эми кытай токто деп²¹,

Сүрүп Бээжин калаадан
Туңшанын жазы талаадан
Түпөктүү найза кылкылдап,
Дүнүйө жүзү былкылдап,
Колго толуп алыптыр,
Бирин миң деп санаса
Токсон миң болуп калыптыр.
Көптүгүнөн жол тийбей,
Жол тийсе да мол тийбей,
Каптап келип калыптыр,
Жаны келген көп кошуун
Катуулап согуш салыптыр.
Жабылып кытай киргенде
Атка сынчы Коңурбай,
Акылманы момундай:
Астындагы Айбанбоз
Узун кулак шалпылдап,
Алты күнү салышсак
Арам өлгөн Айбанбоз,
Жүрбөй калар талпылдап.
Калайманды салабыз
Кабылан Манас көк жалды,
Тирүү кармап алабыз,
Чекене жинин кагабыз,
Андан кийин буруттун
Бир эсебин табабыз.
Айбанбозду көргөндө
Кынап алды Коңурбай,
Ал Айбанбоз күлүктү
Айта-буйта дегиче
Сынап алды Коңурбай,
Мүшкүлдү салды момундай.
Жамгыр кылып жаа тартып,
Жабыла калча кол салды.
Мөндүр кылып ок атып,
Бөйрөгүнөн жабылды.
Темир аркан торчондор,
Тегиз канжар колчондор
Эр Манаска кол салды.
Ары жакка жете албай
Алмамбет кетти бир жайга,
Атаңдын көрү дүнүйө,
Караан тийбей качырып
Чубак кетти бир жайга.
Сууруп найза сала албай
Сыргак кетти бир жолго.
Булардан бөлүп Коңурбай
Чиймек болду сызыкты,
Кылмак болду Манаска
Киши кылбас кызыкты:
Манас, Манас дегенде
Барбаңдап калат экенсиң,

Эрдигин калың, эсиң жок,
Сууга салган чаначтай
Баатыр, дардаңдап калат экенсиң!
Мыкты болсоң келгин деп,
Келип мени көргүн деп
Мына ошондо Коңурбай
Алгара оозун бурганы,
Кыйкырыгы таш жарып,
Бакырыгы баш жарып
Жекеге чыгып турганы.
Ошо кезде Манас кан
Өзүң көргөн Айбанбоз
Тартып оозун бурду эми,
Уңгусу, болот учу курч,
Мубакүлдүү сыр найза
Тобокел, калча качпа деп
Күркүрөтө сунду эми.
Манас жетип саярда
Өзүң көргөн Манас кан
Бир дүмөктү саларда
Жээликкени билинип,
Өзүң көргөн чоң дайра
Аты күлүк доңузуң
Аттата качты түйүлүп.
Ал аңгыча болгон жок
Узун кулак шалпылдап,
Алты күн согуш кылганда
Өзүң көргөн Айбанбоз
Жүрбөй калды талпылдап.
Айбанбоз жүрбөй калганда
Өзүң көргөн көп кытай
Жамгыр кылып жаа тартып,
Манасты кармап алууга,
Кыйкырып кытай жетти эми,
Манасты курчап кетти эми.
Темир аркан торчону,
Тегиз канжар колчону,
Найзакерден ыктуусу,
Бээжиндин мыктысы
Тегеректей калды эми,
Өзүң көргөн айкөлдү
Бу мүшкүлгө салды эле.
Өзүң көргөн Манас кан
Азапты минтип тартты эми,
Айбанбоз жүрбөй калган соң
Ээр токумду көтөрүп
Манас ай далыга артты эми,
Аңкаландап качты эми.
Айбанбоз жүрбөй калган соң
Өзүң көргөн зор Манас
Ак каңкыны көтөрүп
Ай далыга артты эми,

Азапты Манас тартты эми,
Барбалаңдап жүгүрүп,
Баатыр Тал-Чокуну көздөй качты эми.
Барбаңдап басып аянып,
Баатыр бос келтени таянып,
Азапты Манас тартты эми,
Алмамбет менен Чубакка
Аңгырап керээз айтты эми:
Кайыпкан кызы Карабөрк
Каалаган Чубак сен алгың,
Айгандын кызы Акылай
Анда Алмамбет сен алгың,
Атаңдын көрү дүнүйө,
Каракан кызы Каныкей
Кайран Сыргак сен алгың!
Деп ошондо Манас кан
Көргүлүктү көрдү эми,
Кытай кыстап алган соң
Катындардын баарысын
Керээзин айтып аңгырап,
Кеттим деп Манас даңгырап,
Өзүң көргөн чорого
Такыр болуп берди эми.
Кыйкырып кытай жетти эми,
Кызыталак Манасты
Азыр кармап алгын деп,
Тал-Чокунун Кайкаң-Түз
Он эки курчап кетти эми.
Жана камап жетти эми,
Бардигери кытайың
Кырк эки курчап кетти эми,
Ортосуна алды эми.
Айда кытай, айда — деп
Айдап кирди Коңурбай,
Балбандарын бакырып
Шайлап кирди Коңурбай,
Жамгыр кылып жаа тартып,
Мөндүр кылып ок атып
Түк аянган жок кытай.
Калайманды баштады,
Кайран жанды жөн эле
Кылга байлап таштады.
Кытай минтип турганда
Кара калпак кыргагы
Кан Манастын Сыргагы
Алтымыш күн аралап,
Алтымыш жерден жара жеп
Сыргак чыкты кан болуп.
Алдындагы сулпукор
Кынап берди Алакең,
Тогуз күнү согушка
Жолун тосуп Манастын

Чыдап берди Алакең.
Ошо кезде кыйкырып,
Чубак кирди аралап,
Чубак чыкты кан болуп,
Алты жерден жара жеп.
Чубак чыгып кутулуп,
Калайга найза кынады,
Маңдай-тескей турушуп,
Бала Сыргак кабылан
Былчылдашып урушуп,
Жыйырма төрт күн чыдады.
Балалыгы билинди,
Жыйырма төрт күн чыдаган
Өзүң көргөн Сыргактын
Ошондо уйкуга көзү илинди.
Уйкуга көзү кеткен соң
Чырымтал тартып өткөн соң
Уңгусу болот учу курч,
Бетине уу жаптырган,
Ажыдаардын уусуна
Алтымыш бөлүп сугарган,
Өзүң көргөн Айбалта
Алачыктай чоң калча,
Кармап туруп имерди,
Каң дегизе Сыргакты
Чекеге салып жиберди.
Калайманды баштады,
Өлөөр чекесин жара чаппай Коңурбай
Кыйгай чаап таштады.
Алдындагы Көкчебич
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Оң-тетери теминип,
Чекесинен кан кетип,
Эр Сыргактан ал кетип,
Мына ошондо береки
Сыргак муну көргөн соң
Каарланып бакырып,
Кайран Манас көк жалың
Сыргак жан деп чакырып:
Атаңдын көрү дүнүйө
Канатыман кайрылып,
Караан кылып отурган
Эр Сыргактан айрылып
Өзөн бойлой кономбу,
Өрт өчкөндөй боломбу?!
Атыңдын оозун бура тур,
Кокуй Сыргак тура тур,
Айтканым ушу уга тур!
Музбурчак, Көкчө каныма айт,
Эрендердин баарына айт,
Жылгындуу Кең-Кол, Таласка айт!
Күндүзү кымыз, түнү кыз

Болуп аткан кыргызга айт!
Балакетти көп кытай
Манас эрге салды деп,
Айбан боз жүрбөй талпылдап
Талаада жүрбөй калды деп,
Кокуй Сыргак кебимди ук
Берендердин баарына айт,
Калдайган калың колуна айт,
Кырк чоронун өзүнө айт!
Деп ошондо береки
Керээзин айтып аңгырап
Калды Манас даңгырап.
Мына ошондо береки
Көктөн жылдыз тутулду,
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Он-тетери теминип,
Айбалта тийип чекеге
Эр Сыргак качып кутулду.
Сыргак түштү жолуна,
Жакын кирип баратат
Баякы он эки кандын колуна.
Бел байлаган белине,
Бекип жаткан жерине,
Жакын калды эр Сыргак.
Баякы он эки кан курчалып,
Оорукка калган жерине.
Атаңдын көрү дүнүйө
Акыл табар Бакай бар,
Так ошондо Бакай кан
Уйкудан чочуп ойгонуп,
Оң жагына толгонуп,
Канетпесе кабылан
Аты жүрбөй калды деп,
Манасты кудай сактай көр,
Кандай күндү көрдү деп
Чөл-Өлүүнүн белинен,
Аркы Жанбаспастын жээгинен
Карап турса береки
Эрбий-сербий чаң чыгат,
Мына чаңды көргөндө
Бакай эрден жан чыгат.
Алдындагы Көк тулпар
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Оң-тетери теминип,
Көк тулпар менен жол жүрүп,
Көөнүнчө мол жүрүп,
Өзүң көргөн Сыргактын
Астынан туура чыксам деп,
Этине келген союлгур
Жеткизбей кетээр бекен деп,
Түпкө чогуу жетер деп,
Сырын айтса жети кан

Ордосун чачар деп,
Туш-туш жакка качар деп,
Кудай мени урар деп
Өзүң көргөн зор Бакай
Көзү көргөн алыстан,
Көптү көргөн даанышман,
Көк жал Бакай карыя
Бута бою дыр коюп,
Келе жаткан Сыргактын
Астын тозо чыкты эми.
Бу кызыкты салды эле,
Көт жагынан Сыргактын
Жана жетип калды эле:
Тоспо менин жолумду,
Коё бергин колумду,
Айбалта тийип чекеме,
Чекемен кара кан кетти,
Аманат жандан ал кетти.
Деп ошондой деген соң
Атаңдын көрү эр Сыргак
Бул эмине дегенин?—
Деп ошондо береки
Шамдагайы болжолсуз
Шак дегизе Бакай кан
Жолдон кармап алды эле.
Кызыталак арамың,
Кайсы бокту жегениң?
Албан түрлүү жан келет,
Коркконунан береки
Он эки бирдей кан келет.
Төрт түлүктү чачпайбы,
Төбөбүздөн баспайбы,
Кан талоосун кылбайбы,
Талап алып кайтпайбы,
Биздин чын эсепти таппайбы?!
Атаңдын көрү Сыргак жан
Кана сениң чекең деп
Кара жаак ак камчы
Кармай калып имерди,
Каң дегизе Сыргакты
Чекеге салып жиберди.
Калайманды баштады,
Бакай бир чапкандан чыгарбай
Ошо Сыргак көк жалды
Жыга чаап таштады.
Атаңдын көрү эр Сыргак
Мунуң эмине дегениң?
Көзү кыйык элде көп
Көрө албай жүргөн пенде көп.
Кайра тартып албайбы,
Калайманды салбайбы,
Андан көрө муну айт деп

Шакылдата бат жазып,
Алакандай кат жазып,
Таң кашкайып сүргөндө,
Жерге жарык киргенде,
Ободон жылдыз быркырап,
Кыбыла көздөп чуркурап,
Элдин асты турганда
Сүйүнчүлөп баргың деп,
Бул кабарды салгың деп
Өзүң көргөн зор Бакай
Жазып ийип кат берди,
Катын жазып бат берди.
Ободон жылдыз бириндеп,
Жер жарылып күрүлдөп,
Асмандап жылдыз басылып,
Жерге жарык чачыла
Мына ошондо Сыргак жан
Сүйүнчүлөп бакырып:
Кара шаар Камбылын
Камап алып койдук деп,
Каканчылуу Бээжинин
Талап алып койдук деп,
Алтын менен күмүштү
Бүктөй албай келебиз,
Агача келин Сайкалды
Үптөй албай келебиз,
Мына Манас каты деп
Колуна кат берди,
Катты келип бат берди.
Молдолору чочуду,
Кожолору кокуйлап
Ошо катты окуду.
Каарланып тапталды,
Он эки кан калың эл
Кыргын тийген эмедей
Кыжылдап барып аттанды:
Ай асаба туу болуп,
Айгайлаган чуу болуп.
Аргымагын кекейтип,
Көк кепичин тепейтип,
Курун селде чалынып,
Кудуретке жалынып,
Кокон эли бир бөлөк,
Астыга булар аттанды.
Элемандын эр Төштүк,
Бу да жүрдү жол менен,
Бу да санча кол менен.
Эштектердин Жамгырчы
Бу да кирди жол менен,
Бу да санча кол менен.
Асманга учту топурак,
Адам кайнап топурап,

Манастан кабар келди деп,
Кудай бизге берди деп,
Катагандын кан Кошой
Бу да жүрдү жол менен.
Текечи кан, Шыгай кан
Бу да жүрдү жол менен,
Бу да мынча кол менен.
Мына ошентип турганда
Көзү көргөн алыстан,
Көптү көргөн даанышман,
Өзүң көргөн Манасты
Салып жүрүп там кылган,
Сандыргалуу кан кылган,
Ээрчитип жүрүп эр кылган,
Эр уулу менен тең кылган
Кабылан тууган зор Бакай
Аккуланы коштотуп
Жазы жаак, жалпак тил,
Жанылбаган чоң чечен,
Аргын кандын баласы
Ажыбайды жиберди.
Жер жарылып дуу болуп,
Айгайлаган чуу болуп,
Он эки кандын көп колу
Аңтарылып жөнөдү,
Тал-Чокуда Манаска
Жакын кирип келди эми.
Таң кашкайып сүргөндө,
Жерге жарык тийгенде,
Ичке жолун тотолоп,
Коржоңдотуп чочкону
Коштоп алып жетелеп,
Аргын кандын Ажыбай
Шибээге кирип барганда
Шибээ болуп балдырап,
Жана жооп берди эле
Шибээнин колу келди деп
Жол бошотуп салды эле.
Андан ары барганда
Манжу тилин салды эле,
Манжунун каны Ылама
Каны болуп калды эми,
Минтип жолун бошотуп,
Коштогону Аккула
Баатырына барды эми.
Аккула колго тийгенде
Каарланып бакырып,
Кагылайын Ажыбай,
Ажыбайлап чакырып,
Өчкөн отту тамызган,
Өлгөн жанды тиргизген,
Жолдоштукту билгизген

Атаа кен Талас сендей жер кайда,
Ажыбай сендей эр кайда?!
Өзүң көргөн Аккула
Көкүлдөн кармап кур жыттап,
Моюндан кармап Куланы
Кур дегизе бир жыттап,
Караңгы көр тозокко
Кайрылбай койбой не болдум,
Кармашкан жоого келгенде
Аккула сендей буудандан
Айрылбай койбой не болдум?!
Кыя жерде жол болдум,
Ээр токумум түшүрүп,
Азап тартып көр болдум.
Аккуланын аккаңкы
Аккаңкыны курган жан
Айдалыга арттым деп,
Аккулам сенден айрылып,
Азабыңды тарттым деп,
Мына ошондо Манас кан
Баабединге бата айтып,
Корошонго кой айтып,
Кыбыланы бет алып,
Кызыр чалган кабылан
Чымындай жандан чочунуп,
Аккуланы токунуп,
Мына ошондо Манастын
Арстан түрү кармады,
Каалгадай кашка тиш,
Кана, душман кайда деп
Бөлө-бөлө чайнады.
Толкуй өтсө Манаска
Тоо туруштук бергисиз,
Кара чаар кабылан
Капталында чамынып,
Чолок көк жал арстан
Жан жагында камынып.
Бет алдында сур жолборс,
Пендеде мындай жан болбос.
Шай колдогон кабылан
Телегейи тең эле,
Ичин карап отурсаң
Жер жүзүнөн кең эле!
Алмамбет бар, Чубак бар,
Ажыбай бар, Сыргак бар.
Кырк чоронун баарысы,
Кыргыл баштык карысы,
Кырааның баатыр Манаска
Кирип келди бакырып
Жолдоштордун баарысы:
Мына ошолор келген соң
Каарын салып бакырып,

Айдап жүрдү Манас кан
Кытайлардын баарысын
Каканды көздөй сапырып
Орто жерин зор Манас
Оюп келип берди эле,
Бир чекесин кырк чоро
Союп келип берди эле.
Калдай четин эр Чубак
Камап келип берди эми,
Как ортосун Алакең
Сабап келип берди эле.
Мунарыкты көр, чанды көр,
Төгүлүп кеткен канды көр,
Өлүп жаткан жанды көр!²²
Айкөлүңдү көргөндө
Атасын көргөн эмедей
Кубаттанып баарысы,
Ичинде Кошой карысы,
Кан Манастын артынан
Алты түмөн кытайды
Аралап калган кези экен,
Бетиндеги кытайды
Жаралап салган кези экен.
Кара суудай кан агып,
Жошулуп калган жер ошол,
Ойрон Манас баш болуп
Он эки кандын көп колу
Кошулуп калган жер ошол.
Орто жерин талкалап
Оён Манас арстаның
Оюп кирип берди эле,
Тегерегин кырк чоро
Союп келип берди эле.
Калдай жагын кан Бакай
Камап келип берди эле,
Солоон жагын эр Төштүк
Айдап кууп берди эле
Бээжинди көздөп көп кытай
Эч бир кайрат кылалбай
Жайнап качып берди эле.
Күн экени билинбей,
Тун экени билинбей,
Асман ачык, жер бүркөк,
Жердин бети көрүнбөйт,
Асман жер кара чаң болуп,
Адамдын баары дал болуп,
Талаанын баары кан болуп,
Качып кытай чуркурап,
Кайрат кылбай Коңурбай,
Калың элин тозо албай,
Көп кытайдын баарына
Кабар берди ошондо

Түп Бээжиндин шаарына.
Бу кабарды укканда
Калың кытай каканчын
Элин жыйып ошондо
Эр азамат калтырбай
Бурут менен уруш деп
Кумдай болгон сан колду
Коңурбайга жиберди,
Көк букачан Мадыкан,
Башында жалгыз көзү бар,
Баш кылып жоого жиберди.
Жер айланып тоз болгон,
Жекеге чыгып Мадыкан
Каарына чыдабай
Жердин жүзү козголгон.
Ок өтпөс темир калканды
Кийип калган кези экен,
Башында жалгыз мүйүзү бар,
Чоңдугу тоодой көк бука
Минип алган кези экен.
Астындагы буканын
Желгенине жел жетпейт,
Басканына мал жетпейт.
Үстүндөгү Мадыкан
Алышкан менен ал жетпейт.
Бука минип күүлөнүп,
Мурун кирди кол салып,
Аны-муну дегиче,
Ачып көздү жумганча,
Жебеден мурун жетти эле,
Кошой менен Музбурчак
Кабат сайып өттү эми.
Булар аттан түшкөндө
Аркасынан миң кечил
Кошой менен Музбурчак
Кошуп байлап кетти эми.
Мындан бура тартканча
Бокмурун менен Көкчөгө
Дагы кабат жетти эле,
Мааникер менен Көгала
Бу экөөнүн үстүнөн
Ыргыта коюп өттү эми.
Жабыла кечил жеткенче
Жагалмайдай эр Чубак
Көкөтөйдүн Бокмурун
Жерден эңип кетти эле.
Мааникерге мингизип
Аман алып өттү эми.
Эр Көкчөгө кан Бакай
Элден мурун жетти эми,
Көк тулпарга камчы уруп,
Көп кытайга жеткизбей

Айдаркандын Көкчөсүн
Көгалага мингизип,
Аман алып өттү эми.
Кошой менен Музбурчак
Булар колго тийгенде
Колу бутун бек байлап,
Бөрүкөзү баш болуп
Качырга артып алыптыр,
Каршы алдынан кезигип
Сыргак чыгып калыптыр.
Журт карысы Кошойду
Байлаганын көргөн соң,
Буудайык кандын Музбурчак
Качырга артып экөөнү
Айдаганын көргөн соң
Көкчебичке камчы уруп,
Качырып кирди эр Сыргак,
Манас деп айтып бакырып,
Байлап алган балбандын
Баарысын кырды жапырып.
Киши укпас дүмөктү,
Салып чыкты эр Сыргак,
Музбурчак менен Кошойду
Ажыратып кытайдан
Алып чыкты эр Сыргак.
Өчкөн отун тамызып,
Өлгөн жанын тиргизип,
Тел кызыл менен Кабылан
Аттарына мингизип,
Аман алып кетти эми.
Кыйла журтка бой бербей
Кырып-жоюп талкалап
Кылып жүрөт согушту
Кытайлардын Мадыкан.
Ошондой кыргын кылганда
Оюна койсо Мадыкан
Түпкө кытай жетет деп,
Түгөл кырып кетет деп
Ошондо канкор эр Манас
Аралашпай четтешип,
Мадыкан менен беттешип,
Өлбөгөн жерде калышып,
Экөө жүрөт салышып.
Бул урушту көргөндө
Алмамбет, Чубак, кан Бакай,
Сыргак менен Ажыбай,
Жалпы берен кырк чоро
Мадыкандай балбанды
Тегеректеп алганы.
Бука менен Аккула
Катар жүрөт жарышып,
Камыкпастан эр Манас

Мадыкан менен салышып.
Алмамбет, Сыргак аты уйкаш
Бирдей найза салганда
Зың-зың этип кенебейт,
Сайганын билбейт Мадыкан,
Кан Манастан башкасын
Бучкагына теңебейт.
Күндүз тынып калган жок,
Күн мезгилин алган жок,
Түндө тыным алган жок,
Түн мезгилин алган жок,
Башы челек кан болду,
Бүткөн бойдун баарысы
Кыймылдабай дал болду,
Өлүк тоодой үйүлдү,
Дөбө болуп жыйылды,
Кытай, кыргыз ошондо
Кан жүргүзүп кырылды.
Кызык согуш салыптыр
Жер айланып чаң болуп,
Чаңга аралаш жер жүзү
Кызыл дайра кан болуп,
Кырк кандын эли чогулуп
Ушул уруш дүмөгү
Жер жүзүнө сөз болуп,
Темир алп менен Чоюн алп
Кошо келип калыптыр
Ошолордун баарынан
Мадыкан баатыр эр экен,
Манас каны болбосо
Такыр кырып бурутту
Таптап кетер кез экен.
Мадыканды жибербей
Баатыр Манас кабылан
Тозуп жүргөн өзү экен
Ичи көлдөй Манастын
Кең экенин көрдүңбү,
Келберсиген чиркиндин
Шер экенин көрдүңбү.
Кереп турат Мадыкан,
Керилип саят Манас кан,
Кебелбей койду Мадыкан,
Чочубады зор Манас,
Букасына камчы уруп,
Оозунан өрт чыгып,
Кош колдоп саят Мадыкан,
Козголбой турат эр Манас.
Боз ала чаң болушуп,
Качпай туруп сайышып,
Бирин бири аябай
Айбалта менен чабышып,
Кара жанын аябай,

Ошондо да алалбай,
Тиктешип турат эки шер.
Алыша албай турганын
Алыстан калча көрдү эми,
Ажал жетсе өлгүң деп,
Ажалың сенин жетпесе
Караан болуп бергин деп,
Балбандардын баарысын
Кытайдын жаш-карысын
Бирин койбой жапырып
Айдап кирди Коңурбай.
Найзакери бөлүндү,
Айлакери, мыктысы
Балбандардын баарысы
Баары бирдей жабылып
Уруша турган көрүндү.
Кан Коңурбай айдаса
Бөрүкөз менен Музкиндик
Кошо кирди камынып,
Чоң Ылама балбаны,
Чоң Жолойдой калмагы
Чогуу кирди жабылып.
Сараладай ат минген,
Сары жаргак шым кийген,
Түпөгү жок найза алып,
Жалан кылыч байланган,
Азизкандын Алмамбет
Аралап кирди буларга.
Көк ырапыс тон кийген,
Көгаладай ат минген,
Узун бойлуу, кен далы,
Зорлугу тоонун теңиндей,
Акбалтанын Чубагы
Алышса адамдын алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн,
Аянбастан согушка
Айкырып кирди бу дагы.
Ал Чубактын артынан
Астына салса ак жолтой,
Артында жүрсө сан колдой,
Көк тулпардай ат минген,
Көк сүлөөсүн бөрк кийген,
Жоодон кайра тартпаган,
Ажал десе кайтпаган,
Олуя чалдын эр Бакай
Ошо кирди согушка.
Аралап кирди кытайга
Кара калпак кыргагы,
Кабарында бар бекен
Кан Манастын Сыргагы
Берендин баары бөлүнүп,
Кытайга кирди жабылып,

Кан Манастын кырк чоро
Тегерете карабай,
Чымын жанды аябай
Чындап кирди согушка.
Музбурчак, Көкчө кан болуп,
Кошой, Төштүк эр болуп
Дагы кирди согушка. .
Жердин жүзү кан болуп,
Асман бүткүл чаң болуп,
Акылынан ажырап
Көргөн жандын баарысы
Эси кетип дал болуп,
Жер айланып жошулуп,
Кайсы экени билинбей,
Арманы жок алышып,
Аянышпай салышып,
Ажалы жеткен өлүшүп,
Кызыл канды төгүшүп,
Нече тулпар ат өлүп,
Азамат менен эр өлүп,
Далай мыкты кан өлүп,
Кез болгондун баары өлүп,
Бириндешип салышып,
Бөлүнүшүп алышып,
Кызып келген эрендер,
Кайра тартып салышып,
Ат үстүнөн жулкушуп,
Ары бери булкушуп,
Аты өлүп калганы
Жөөлөшүп күрөшүп,
Бирин-бири жыга албай,
Дал-дал болуп кийими,
Ары бери сүрүшүп,
Бирин бири аябай,
Аз көбүнө карабай,
Кан агызды ошондо.
Эрендердин баарысы
Кезигишип алышып,
Кезек-кезей сайышып,
Найза менен салышып,
Учу сынып бытырап,
Сабы колдо калышып,
Кылыч менен чабышып,
Айбалта менен салышып,
Жебеси сынып батырап,
Сабы колдо калыптыр,
Кылыч менен чабышып,
Кыны колдо калыптыр,
Мылтык менен атышып,
Саадакты сая тартышып,
Ок түгөнүп калышып,
Ок түгөнүп калган соң

Жулкулдашып бул кушу п,
Кийим калбай үстүндө
Ат үстүндө силкишип,
Кайта, кайта жүрүшүп,
Качырышып киришип.
Кара жанга күч келип,
Ат үстүндө ыргалып,
Эси ооп ыргалып
Кыргын согуш кылышты.
Кылча жанын аябай
Кыйын кылып урушту.
Жалпы кытай аскери
Кырганына чыдабай,
Кыйкырыкка тура албай,
Жабыла качып калганы.
Ошондо да качпастан,
Качып кытай кетти деп,
Жалгызсырап шашпастан,
Жалгыз калды Мадыкан.
Жалгыз калган кытайды
Баатыр Манас баш болуп
Камоосуна алышты:
Алмамбет жетип тиштенип,
А да келип бир сайды.
Ажыбай менен Сыргагы,
Акбалтанын Чубагы
Үчөө катар сайышты.
Кадимки баатыр эр Бакай
Бу да келип сайды эле.
Канкор Манас баш болуп
Мадыканга чындашып,
Баары бирдей киргени,
Алмамбет, Бакай эки эр
Экөөлөп сайып өткөндө
Тизгининен кол кетти.
Чубак менен эр Шууту
Катар экөө жетти эми,
Бирдей муштап өттү эле
Экөө коюп өткөндө
Мадыкан алп кытайдын
Үзөңгүдөн бут кетти,
Кабылан Манас канкорун
Аккула менен зыргытып
Мадыканга жетти эле,
Көк буканын үстүнөн
Көмө коюп өттү эми.
Камданып турган эр Чубак
Алдындагы буканын
Башын кесип өттү эми.
Ошол чакта эр Бакай
Ач болотун колго алып
Айкырып мурун жетти эми,

Жеткен жерден Мадыкан
Башын кесип өттү эми.
Темир торун жыялбай,
Теги кытай, көп манжу
Тең болуп казат кылалбай,
Чаң асманга буркурап,
Качып калды баарысы
Бээжинди көздөп чуркурап.
Канча канча быткылды
Ашып кытай баратат,
Ит урушун кылышып,
Качып кытай баратат.
Кытай качып калганда
Качкан жоо катын эмеспи,
Карап Манас турабы,
Арт жагынан качырып
Каарданып кан Манас
Канап калган кези экен,
Тегерегин эр Чубак
Айдап алган кези экен,
Бир жак четин кан Бакай
Сүрүп айдап баратат,
Бирин артка таштабай
Берен Сыргак кыраанын
Ылаачын тийген таандай
Аржагына бир чыгып,
Бу жагынан качырып
Калың кытай сан колду
Сүрүп кетип баратат.
Кытайлардын Коңурбай
Астынан тосуп Манастын
Каршы чыкты ошондо.
Астынан чыгып Манастын
Алгара оозун буралбай,
Айбаты артык көк жалдын
Астына каршы туралбай,
Кыйкырып найза суналбай,
Кымындай тогоол бералбай
Ээр белдей белести
Ашып калды көрдүнбү,
Манастын каарын коргондо
Шашып калды Коңурбай,
Бээжинди көздөй дыр коюп
Качып калды Коңурбай.
Эр калчаны коргондо
Айланып Манас турган жок,
Жалын чыкты оозунан,
Өрт төгүлдү көзүнөн,
Астыга салып кубалап,
Кетип барат жарышып,
Бөлүнүп колдон алышып,
Эчен-эчен белести

Ашып барат Коңурбай,
Энтелеңдеп Манастан
Шашып барат Коңурбай.
Качкан жерин карасаң
Адыр, а дыр бел эле,
Ошол белдин аржагы
Кырк күнчүлүк чөл эле.
Куш учканда канаты,
Кулан жүрсө туягы
Күйүп кеткен чөл эле.
Чык эткенге суусу жок,
Чымчып жээрге чөбү жок,
Мунарыктап бурчтанган,
Булуңгур болуп учтанган
Жерге сала качты эми.
Коңурбай акылынан шашты эми,
Чыны менен качты эми.
Эңкейиш жолго киргенде
Коңурбайдын Алгара
Букадай мойну бултулдайт,
Өр таяна келгенде
Манас кандын Аккула
Чакмактай козу жылтылдайт.
Энкейишке келгенде
Коңурбайдын Алгара
Эликтей колу сайылат,
Өөдө жолго келгенде
Манас кандын Аккула
Жал куйругу жайылат.
Эн ылдыйга келгенде
Кечилдин каны Коңурбай
Узап кетет такымдап,
Өөдө жерге келгенде
Кадимкидей кан Манас
Кирип барат такымдап.
Такымдап Манас барганда
Алоокенин Коңурбай
Кыйкырып найза суналбай.
Такыр жандан түңүлүп,
Алдындагы Алгара
Шашканынан Коңурбай
Онбуй, солбуй камчылап,
Онду-солду теминип,
Нече-нече чөл кыя
Ашып качып баратат,
Манас жакын калганда
Кайран жандан түңүлүп
Шашып качып баратат.
Артын калча караса
Манас минген Аккула
Өмбүл-дөмбүл түйүлүп,
Ок аткандай жүгүрүп,

Көкүлүн көккө ыргытып,
Туягын жерге мылгытып,
Ооздугун каккылап,
Тал жибектей куйругун
Чаткаякка чапкылап,
Таманы жерде тарсылдап,
Кара болот ооздук
Көмөкөйдө карсылдап,
Араандай оозу ачылып,
Кан аралаш ак көбүк
Омууроодо чачылып,
Башын жерге салыптыр,
Тоңкочуктап жер чулгуп,
Эти кызып алыптыр,
Коргошундай Манасты
Корголдой кылып көтөрүп,
Опол тоодой Манасты
Омурткадай көтөрүп,
Баскан ташы быркырап,
Учкан куштай зыркырап,
Келе жатат дыркырап.
Кара жанын аябай
Качып барат Коңурбай,
Эсенкандын дарбаза
Эптеп кире качсам деп
Шашып барат Коңурбай.
Кыбыр-жыбыр бел ошол,
Кулунунда Алгара
Оюн салып чоңоюп
Адис болгон жери ошол.
Калчанын минген кара аты
Капталында канаты,
Айбандан бөлөк мал экен,
Алдадан ажал жетпесе,
Колу сынып кетпесе
Качан болсо калчаны
Куткара жүргөн адаты.
Эшилме кумдуу чалкак бел,
Чалкак белге жетерде,
Жандай салып Аккула
Алгарадан өтөрдө
Айкырып Манас арстаның
Сыр найзаны көтөрдү.
Эшилменин чалкактан
Энкейип калча дыр койду,
Бери жактан эр Манас
Оң далынын чети деп,
Өпкө-боор бети деп
Найза менен бир койду.
Денеге найза тийгизбей,
Теги калча эр экен,
Нар кескен сууруп имерип,

Айкөлүңдүн найзасын
Ортосунан Коңурбай
Үзө чаап жиберди.
Найзакерден ыктуу эр,
Кысталыштын күнүндө
Жоонун айласын билген мыкты эр
Качып барат Коңурбай
Чет Бээжинде салынган
Капкасына жакындап,
Арт жагынан арыштап
Аккула барат такымдап.
Жанын таштап эр Манас
Калчаны кууп алганын
Капкайдан Алмаң көрдү эми,
Айласы зор калча кул
Капкадан эми кирет деп,
Ала көөдөн эр Манас
Капкага кошо кирет деп,
Кайра чыкпай капкадан
Ажалы анын жетет деп,
Капкага кирсе кан Манас
Капырды кудай урат деп,
Кан Манасты өлтүрүп
Өрт өчкөндөй кылат деп
Дарбазага кирерде,
Калың кытай-манжунун
Колуна Манас тиерде,
Дарбазаны жабарда,
Алтымыш кытай, көп калдай
Манастын башын аларда
Жебеден мурун жетти эми,
Жетип келип Алмамбет
Эри өлгөндөй жулкунтуп,
Эр Манасты булкунтуп,
Илип алып чылбырдан
Кайра тартып кеткени.
Арстаным, теңелбегин калчага,
Карарып жаткан кара бел
Адам ашар бел эмес,
Алоокенин Коңурбай
Адам ойноор эр эмес.
Ошентсе Манас барбактап,
Капа кылып Алмаңды,
Каарданып дардактап,
Коё бер дейт алкынып.
Кыраан Манас оңбой кал,
Качан болсо тил албай
Казмак болуп орумду,
Кайнатмак болдуң кабылан
Капкайдагы шорумду.
Ачылып турган дарбаза
Эсенкандын эшиги,

Эптеп жүрүп амалдап
Эрдин шорун кайнатып
Качан болсо калчанын
Кыла жүргөн кесиби.
Калп жеринен ал калча
Качымыш болуп калбайбы,
Калаасына киргизип
Каранды калча салбайбы!
Ар жагына кытайдын
Камдап койгон балбандар
Эшикти бекем жаппайбы,
Эсебиңди таппайбы,
Эсил жанын барганда
Эригип жаткан балбандар
Айбалталап башыңды
Эше, эше чаппайбы,
Эсердиктин саатынан
Эсил жан өлүп жатпайбы!
Деп ошентип Манасты
Ээликтирип жулкунтуп,
Оолуктуруп булкунтуп
Кармап чыкты Манасты.
Буйрук кылып эр Манас
Алдындагы белеске
Арстан туусун орнотуп,
Алышканын токтотуп,
Чогулушуп алышып
Жанды катка салышып,
Калк эсебин алышып
Элүү башы, он башы,
Жүз башы менен миң башы
Баары турду эсептеп.
Калк атасы кан Кошой.
Калк каттаган ал болуп,
Эштектердин Жамгырчы
Эсептеген ал болуп,
Эл эсебин алганда
Музбурчак, Көкчө эки кан,
Булардан өлгөн далай жан.
Шыгай менен Бокмурун
Ок жанылып ал өлгөн.
Бүгүн көргөн эртең жок,
Ушундай жалган дүйнө чок.
Аты калып, башы аман
Жаралуу болгон далай жан.
Кошой менен Үрбүнүн
Колун жоктой келгенде
Жарымчалык колу жок.
Баарын жоктоп келгенде
Элемандын Төштүк жок,
Кырк чорону жоктосо
Белгилүү берен Чубак жок,

Белдүү сырттан чунак жок!
Кырк чоронун кырааны
Кыйын көк жал Чубак жок,
Баары кандын баасы
Баатыр Төштүк ынак жок.
Калың уруш кагышта,
Кан агызган салышта
Азапты булар көрдүбү,
Же ажалы жетип эки шер
Алышып жүрүп жоо менен
Ара жерде өлдүбү?!
Кан Балтанын Чубагын
Кармап алып көп кытай
Эки көзүн ойдубу,
Көмүлбөстөн денеси,
Карга, кузгун, сагызган
Кайран Чубак арстандын
Ак этине тойдубу?!
Өрттөй жанган эки көз
Куркулдап кузгун ойгон го,
Каалгадай кашка тиш
Карганын богу болгон го.
Ушинтип Манас күпүлдөп,
Кан ичмесин карматып,
Тоодон учкан чоң таштай
Жер айланып дүпүлдөп:
Чубак менен Төштүк жок,
Калың турган көп кошун
Кандай айла кыласың?
Акбалтанын Чубагы
Эгиз козу түгөйүм,
Эр Чубактан айрылып
Эми кантип жүрөйүн!?
Акбалтанын Чубагы
Астыма жүрсө ак жолтой,
Алышкан жоодо сан колдой,
Бел байлаган береним,
Мээнеттүү башка күн түшсө
Белгилүү Чубак керегим!
Муну айтып эр Манас
Кызыкты жана баштады,
Санаа тартып чуркурап,
Карап турган калың кол
Кырылып кете таштады.
Баары санаа тартышып,
Тулпарынын баарысын
Байлап койду жайдактап,
Аккаңкыны жазданып,
Кыбыланы баштанып,
Куш уйкуну салды эле,
Таң кашкайып атарда
Жатып калган калың кол

Жапырт туруп алды эле.
Ала чапан Айкожо
Алдалап азан салды эле,
Дин мусулман баарысы
Чогулушуп калды эле.
Колун сууга салды эле.
Кол дааратын алды эле.
Бутун сууга салды эле,
Бут дааратын алды эле.
Экөө сүннөт, экөө парс
Төрт ирекет багымдат
Кулак кагып баарысы,
Башында Кошой карысы
Кыбыланы бет алып
Окумакка турду эле.
Намас окуп болордо
Жаңы салам берерде
Кыргынды Чубак салыптыр,
Кырылышып кан менен,
Манжунун каны Нескара
Нескараны баш кылып
Кырк төрөсүн кытайдын
Кыраан көк жал Чубагын
Жалгыз байлап алыптыр.
Бел белинен бүктөтүп,
Эки-экиден тең кылып
Аттарына төрөнү
Чубак жүктөп алыптыр,
Кан Манастын алдына
Тартуу алып келиптир,
Чубакты Манас көрүптүр.
Чубакты көрүп алган соң
Намазды бузуп барбактап,
Тура калды эр Манас
Сүйүнгөндөн дардактап.
Аппак кожо, Айкожо
Кереленип каласын,
Кечке окуу саласың.
Бейишиңди өзүн ал,
Береним Чубак келатат!
Созолонуп окуйсун
Адамдын белин талытып,
Сообуңду өзүн ал,
Султаным Чубак келатат.
Намазыңды өзүн ал,
Артыгым Чубак келатат.
Азанды айтып аласын,
Азапка элди саласың,
Алаксытып коёсуң,
Кырк чоронун арстаны
Кырааным Чубак келатат,
Баарысынын баасы

Баатырым Чубак келатат!
Сүйүнгөндөн бакырып,
Астына чыгып эр Манас
Эр Чубак деп чакырып.
Ошондо Чубак кайран шер
Кырк кандын эли кытайга
Кыргын сала бердим деп,
Кырк төрөсүн кытайдын
Нескарасын баш кылып
Эр Манас сенин астыңа
Тартуу кылып келдим деп
Көгала менен чуратып,
Айдап келген кытайды
Найза менен сайгылап,
Аттарынан оодарып,
Түшүрдү баарын эр Чубак.
Муну көрүп эр Манас
Колго түшкөн төрөгө
Ачуусу келип чамынып,
Башын чаап алмакка
Манас турду камынып.
Кара тилдүү чечен кул
Карап турду Нескара.
Кан Манастын алдына
Сайрап турду Нескара:
Баатыр, өлтүрсөң мени айла жок,
Мени өлтүрүп таштасаң
Кылдай сага пайда жок!
Өлтүрбөсөң өзүмдү
Кыл дегенин кылайын,
Кызматында турайын.
Кымын жаным өлбөсө
Кыраан Манас өзүнө
Кылча жаным аябай
Кыл дегенин кылайын, Манас!
Мен санжыргалуу Бэжинге
Салынуу коргон там элем,
Бакай сизге керекпи,
Бакайынча бар элем!
Мени өлтүрбө, кан Манас
Таш сайынган кытайдын
Тазасынын өзү элем,
Кара чоктуу калмактын
Караган кара көзү элем!
Өлтүрбөй мени бек байла,
Кабар бергин каныма,
Каканчындын шаарына!
Эсенкан кызы Бурулча
Кызын тартуу кылайын,
Айжаңжуң кызы Бирмыскал
Узду тартуу кылайын!
Чет Бээжиндин көп манжу

Элимди тартуу кылайын,
Алтын кени, Чайлуу-Тоо
Жеримди тартуу кылайын!
Айландыра чеби бар
Шаарымды тартуу кылайын,
Атагың калып минерге
Тагымды тартуу кылайын!
Муну айтып Нескара
Какшап сайрап турганда
Кан ичер канкор Манастын
Кан ичмеси кармады,
Сууруп алып кылычты
Арстандай көзү жайнады,
Ажыбай менен кан Бакай
Арага түшүп Манастын
Кылычын булар кармады.
Кылычын кармап турганда
Алтын айдар, чок белбоо
Адис болгон Бээжинге
Азизкандын жалгызы
Алмамбет келип сайрады:
Береним, Манас, жан соога
Бейжайга тийбей тилимди ал,
Капырдын каны Нескара
Манжунун баатыр каны ушул,
Кырк кандын эли кытайдын
Карыкандан кийинки
Баш ийүүчү жаны ушул.
Эзелден Бээжин шаарына
Акыл таап берүүчү
Айкайлаган кытайга
Бакай өндүү эр ушул.
Өлтүргөн менен пайда жок,
Андан көрө тилимди ал,
Нескара колго алалык,
Кырк төрөсүн бекитип,
Эсенканга элчиге
Ажыбайга биз кошуп
Бир төрөсүн берелик.
Берип койсо Бээжинди
Береним сенин өзүңдү
Таажы ороп башыңа.
Такта коюп астыңа
Кан көтөрүп салалык.
Бээжинди кытай бербесе
Байлоодо жаткан Нескара,
Төрөлөрүн биз кошуп
Анан кийин кыралык,
Кырып туруп буларын
Калың кытай Бээжинге
Кайтадан согуш салалык,
Чет Бээжинди талкалап

Чоң Бээжинге тыгалык,
Ачык азап салалык!
Мындай сөздү укканда
Кан Бакайы баш болду
Кенеш кылып баарысы
Чогулушуп алды эми.
Ошондо туруп Алмамбет:
Найзакерден ыктууң кел,
Артык чечен мыктың кел,
Бөрүдөй кара көгүң кел,
Убадага бегиң кел,
Акылга зор каның кел!
Мындай кепти укканда
Алмамбеттин үстүнө
Баары келди чогулуп,
Он эки кандын баары аман,
Ичинде Кошой кары аман.
Каканчындын Бээжинге
Аянбай согуш салыптыр,
Суук-Төрдүн өрдөшкө
Элемандын эр Төштүк
Кытайлардын миң балбан
Болуп айдап алыптыр.
Камап алып баарысын
Бүткүл кырып жиберип,
Сегиз жүз күлүк тулпарын
Олжолоп айдап алыптыр.
Элемандын жалгызы
Ойронду минтип салыптыр,
Өзү эсепсиз анык эр экен,
Тогуз уул кенжеси
Бир кудайдын пендеси,
Анык сырттан шер экен.
Олжологон тулпарды
Оён Манас алдына
Тартуу кылган кези экен.
Жоголгон Төштүк табылып,
Абийири андан жабылып.
Кепти ортого салганда
Кенеш акыл табылып,
Баш көтөрүп кыйгаштап
Катагандын кан Кошой
Алагар көзү чолпондой,
Ай кулагы калкандай,
Эсепсиз кыйын сөз болсо
Түйүнүн чечкен эр Кошой,
Эрегишкен шер болсо
Эсебин кескен эр Кошой,
Бозала куштай баркылдап
Он эки кандын элине
Баарына айтты мындай кеп:
Темир зоот ок өтпөс

Кийгениң баргын Бээжинге,
Кеп түйүнүн чечүүчү
Билгениң баргын Бээжинге!
Башына жаман күн түшсө
Капаланып кайгырбас
Кырааның баргын Бээжинге,
Кара тилди кайраган,
Камыкпастан сайраган,
Эрениң баргын Бээжинге!
Жазы жаак, жалпак тил
Жаңылбай сөздү айтуучу
Чечениң баргын Бээжинге!
Кимиң барсаң аның бар,
Аянбай кепти айтып бар.
Белекке берсе Бурулча
Бейтаалайды алып кел,
Белекке кызын бербесе
Элчиге өлүм жок деген
Көп кечикпей кайтып кел,
Бээжинден көргөн жамандык
Көргөнүңдү айтып кел.
Минтип айтып Кошой кан
Сөздү айтып турганда —
Тапкычташып табышып,
Кепти ортого салышып,
Он эки уруу журт экен
Урук кууп калышты,
Элчиге бирөө чыкпастан
Сары оорудай саргарып
Кудай уруп салышты.
Жамгырчы туруп кеп айтат:
Үзүлгөндү улаган,
Чачылганды жыйнаган
Улук Бакай барсын деп,
Көгала калкан ойногон
Көк жал Бакай барсын деп.
Ушу турган кытайга
Ай караңгы түн барар.
Арстан Бакай болбосо
Андан бөлөк ким барар.
Ошентип айтып Жамгырчы
Антип айтып турганда
Найза менен сайгандай
Ыргып туруп ордунан
Кылыч алып колуна,
Кыйкырып турду кан Манас:
Элчиге Бакай барганда
Калың кытай чогулуп
Капасына салбайбы,
Нескара менен Бакайды
Айырбашка албайбы,
Анан азапка журтум калбайбы!

Камоодо Бакай калганда
Башыңдан туман кетеби,
Алтын менен дилдени
Жыйып берсек кытайга
Бакайдын кунуна адам жетеби!
Колго Бакай түшкөндө
Тамына бутун артпайбы,
Кытайдын дардаң күүсүн тартпайбы,
Келсең кел бурут дебейби!

КЫТАЙ ЖЕҢИЛИП, ЭСЕНКАН
МАНАСКА ЧЕТ БЭЭЖИНДИН
КАНДЫГЫН БЕРГЕНИ

Манас мындай деген соң
Калк ойлонуп туура деп,
Манас кандын бул сөзүн
Элдин баары эп көрдү,
Эштектердин Жамгырчы
Минтип жүрсө кызыталак
Кыйла азапка салат деп
Элдин баары жек көрдү.
Аргын кан уулу Ажыбай
Артык тууган туйгун ай.
Караңгыда көз тапкан,
Капилет жерден сөз тапкан
Кан Ажыбай бек ошол.
Башка кыйын иш түшсө
Айла табар эр ошол.
Жетимиш уруу тил билген
Жеткилең чечен уул ошол.
Ок өтпөс тонду кийгизип,
Карткүрөңдү мингизип
Эки миздүү таш кесер
Ичинен кылыч илгизип
Элчиге Эсенканга барууга,
Бурулчаны алууга
Ажыбайды жүргүздү.
Бээжинге кабар салсын деп, .
Жолдош болуп барсын деп,
Эки-Кемин жайлаган,
Эгиз кара ат байлаган,
Кара үңкүрдү үй эткен,
Кара токой мал эткен,
Кулаалы таптап куш кылган,
Курама жыйып журт кылган,
Жалгыз жүрүп көбөйгөн,
Жарды жүрүп байыган,
Кум жыйналып таш болгон,
Куралган журтка баш болгон.
Эйбит кандын эр Үрбү
Артык чечен ал болгон
Ажыбай менен барсын деп
Жан жолдошу ал болгон.

Ажыбай, Үрбү кошулуп,
Эсенкандын алдына
Элчиликке барууга,
Не деген жооп алууга
Жүрүп кетти бул экөө.
Экөө бара жатканда
Кабар берген канына,
Кан Эсенкан алдына,
Калайман түшүп калыптыр
Эсенкандын шаарына.
Кырк кан эли кытайга
Кыстоо кылып салдырган,
Теңи кирпич, теңи таш,
Эсенкандын шаарына
Ошондой мунар кылдырган.
Ай-жаң-жуң менен Күн-жаң-жуң,
Эсенкан менен Коңурбай
Баягы турган мунарга
Төртөө чыгып алыптыр.
Ажыбай, Үрбү эки элчи
Аны көрүп калыптыр.
Алоокенин калчасы:
Элчиге келген буруттун
Экөөн бирдей соёюн,
Каканчындын чоң канга
Кайта кабар салайын,
Толгон кытай көп журттту
Толук жыйып алайын.
Толуп журтум келгенде
Ушу эки бурутка
Анан азап салайын.
Коңурбай мындай дегенде
Эсенкан турду күпүлдөп,
Оолуга түшүп күрүлдөп:
Калча десем Коңурбай
Барбактап калат экенсиң!
Ойлосоң боло Коңурбай
Бул элчини өлтүрсөң
Түгөнүп чантуу калабы?
Камап келген кан Манас
Качып сенден турабы?
Каканчындын Бээжинден
Калаба салып Алмамбет
Жылкысын тийип алганда
Кечилден түмөн кол бердик
Кечүүдөн тосуп урушуп,
Алмамбетке тең болбой
Кайра тарттың Коңурбай.
Капкага кайра келгенде
Күрүлдөп калат экенсиң,
Ааламды бузуп ийгендей
Түпүлдөп калат экенсиң.

Бул элчини өлтүрсөк
Эгерим Манас оң кылбайт.
Артындагы бурутту
Кайра баштан жыйбайбы,
Каканчындын Бээжинге
Кайта согуш кылбайбы.
Эсенкан мындай дегенде
Каарданып калдактап,
Таарынып калды Коңурбай
Эсенканга дердектеп:
Мен чет Бээжин туруп нетейин,
Түп-Бээжинге кетейин.
Кадыр билген Карыкан
Карыканга жетейин.
Каарданып Коңурбай
Талак кылып чет Бээжин
Ашып кетти көрдүнбү,
Кырк кандын зору чоң канга
Кыстоо түшүп калча кул
Качып кетти көрдүнбү.
Чет-Бээжинде Эсенкан,
Эсенкандын дарбаза
Эки элчи ошондо
Булар жетти көрдүнбү,
Эсенкандын дарбаза
Эшиги эпсиз тар экен,
Суук киши кирбеген
Сыйкырчысы бар экен;
Бир жагынан караса
Ажыдаар турат тартканы,
Бир четинен караса
Мергени турат атканы.
Бир жагынан караса
Каманы турат чалганы,
Бир жагынан караса
Жолборсу турат жарганы.
Бул өңдөнгөн сыйкырды
Ажыбай, Үрбү көргөнү.
Ажыбайдын Карткүрөң
Баса түшүп жорголоп,
Эси чыгып эр Үрбү
Ажыбайга корголоп.
Эсенкандын алдында
Алтындаган дилде так,
Айланасы тактанын .
Курчалта тиккен кара бак.
Эшигинин алдында
Нечен балбан камдалуу,
Жалтанбастан балбандан
Басып өттү Ажыбай.
Эсенкандын жанында
Ай-жан-жун менен Күн-жан-жун

Бирге отурган кези экен,
Буларга айткан алдында
Ажыбайдын сөзү экен:
Атактуу Манас эр келди,
Ойротту бузуп олжо алган,
Ортосун бузуп жол салган
Ойрон Манас шер келди.
Эр Манастын алдында
Суу ич десе уу ичкен,
Бөрк ал десе баш кескен,
Кан тек десе жин төккөн,
Жоодон кайра тартпаган,
Өлүмдөн коркуп качпаган,
Сунуп найза тартпаган,
Сумсайып жоодон кайтпаган,
Кан Манастын кырк чоро
Кыркы бирдей тен келди.
Алмамбет, Чубак аты уйкаш
Элчиге мени жиберип
Ай-жан-жун кызы Бирмыскал
Эсенкан кызы Бурулча
Алым жетсе экөөнү
Тартууга алам деп келди.
Айтар сөзүм дагы бар,
Кырк чоронун кыйыны,
Кыраан Бакай кары бар,
Чыканактап калбаган,
Чырма этип уйку албаган,
Айтылуу Сыргак дагы бар.
Ок өтпөгөн тон кийген,
Ашкере тулпар ат минген
Он эки кандын баары бар.
Он эки кандын ичинде
Музбурчак, Көкчө ошо бар,
Кошой, Төштүк кошо бар.
Көкөтөйдүн Бокмурун
Буда колдун ичинде,
Эштектердин Жамгырчы,
Кокон каны Козубек,
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек
Бу да колдун ичинде.
Ажыбай сөзүн укканда
Ачуусу келди Эсенкан,
Канча-канча ой ойлоп
Ушу келген элчинин
Башын кесип жиберип,
Каптап келген жоо менен
Кыйрашсамбы деп ойлоп
Кызыталак буруттун
Зордугуна кантип көнөмүн,
Айнегим чырак Бурулча
Тартууга кантип беремин.

Деп ойлонуп Эсенкан
Каарданып турганда
Нескаранын алдынан
Байлоодо жаткан кырк төрө,
Элчилерге кошулуп
Кошо келген бир төрө
Тизеси жерге бүгүлүп,
Эсенкандын алдына
Кытайынча жүгүнүп,
Карап турду Шуйкучу,
Кара тилин карандай
Кайрап турду Шуйкучу,
Кан алдында безилдеп
Сайрап турду Шуйкучу:
Буруттан айтылуу Манас кан чыкты,
Добушунан жан чыкты,
Тегереги тең экен,
Он далысы кен экен,
Кытай журту биз түгүл,
Оң сегиз миң ааламды
Кырып кетер шер экен.
Кан агызып казатта
Кан Жолойдой эр өлүп,
Башкасын айтып нетейин
Мадыкан баатыр дагы өлүп,
Нечен мыкты кан өлүп,
Кезиккендин баары өлүп,
Канча түркүн зор өлүп,
Калың уруш салганда
Нескараны баш кылып
Жалгыз Чубак чоросу
Байлап алды дүнүйө
Кырк төрөнүн баарысын!
Ушундай деп өкүрүп,
Өксөп-өксөп бакырып,
Сайрап турду Шуйкучу.
Ай-жан-жун менен Күн-жан-жун
Эсенкан үчөө чогулуп
Бул акылды кылды эми,
Буруттун жайын көрмөккө
Мунарды көздөй жүрдү эми.
Булар минтип турганда
Мурун көргөн Бээжинди
Адис болгон Алмамбет
Айтылуу Манас султанга
Аккуланы мингизип,
Жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана, торгой көз
Келеме бото, кең күрмө
Ак олпокту кийгизип,
Асынганда жаркылдап
Айдалынын айнеги,

Айкашкан жоого салганда
Аманат жандын эрмеги
Жакшы буюм Аккелте
Айдалыга илдирип,
Ошондо Манас көк жалдын
Арстандай көзүн жайнатып,
Каарланып булкунтуп,
Кырк чорого карматып,
Бээжинди көздөй жулкунтуп,
Манасты койгон бир жайга.
Кызыл туусун карматып
Буруттардын баарысын
Чогуу койгон бир жерге.
Кан Бакай менен Музбурчак
Кылычын кынга байланып,
Айбалтасын шайлантып
Аны койгон бир жерге.
Анын бери жагында
Эштектердин Жамгырчы,
Элемандын эр Төштүк
Темирден көпкөк тон кийип,
Тегиз тулпар ат минип,
Түбүнө азыр жетчүдөй,
Коё берсе Бээжинди
Азыр бузуп кетчүдөй
Ар бир жерде жулкунуп
Текши бурут камынып,
Тепсеп кетер немедей
Тегеректеп жабылып.
Жабылганын коргондо
Акыл эсин таба албай
Алек болду Эсенкан.
Кыялында муну ойлоп
Жатмак болду Эсенкан,
Кыстоо түшүп башына,
Кызына кошуп миң кызды
Тартмак болду Эсенкан.
Эмне деген сөзүнө
Көнмөк болду Эсенкан,
Чет Бээжиндин кандыгын
Бермек болду Эсенкан.
Бир уруу кытай журтуна
Аянбастан кабарды
Салмак болду Эсенкан,
Кароол кандан бир тобун
Жыймак болду Эсенкан,
Агача келин, сулуу кыз
Айдап берип тартууга,
Кан көтөрүп Манасты,
Жан соогалап өлүмдөн
Калмак болду Эсенкан.
Эсенкан кызы Бурулча,

Ай-жан-жундун Бирмыскал,
Эки кызды баш кылып,
Калың кыздын баарына
Желбегей торко кийгизди,
Желбеген жорго мингизди,
Кылка кызыл кийгизди.
Эки кыздын артынан
Карлуу жерге кар жааса
Карды көр да этин көр,
Кар үстүнө кан тамса
Канды көрүп бетин көр,
Ошондой ашкан сулуудан
Бели тутам, бети айдай,
Короз моюн, колоң чач
Койкойгонду бир бөлүп,
Оолжуган сулууну
Топ, топ кылып жүргүздү
Оймок ооз, жалжал көз,
Келенкер чачпак, найча бел
Керилген кызды бир бөлүп,
Кара көздөн миңди алып,
Канча төөнү баш кылып
Пилге жүктөп дилде алып,
Кан Эсенкан баш болуп
Тартууга чыкты Манаска.
Эсенкан менен Ай-жаң-жун
Бекер журтту кырба деп,
Эр Манастын алдына
Тартуу тартып суранып,
Каканчылуу Бээжиндин
Кандыгын бердим билип кет,
Астымдагы алтын так
Сизге бердим минип кет.
Кыргын кылба журтумду,
Качырбачы кутумду.
Нескара каным өлтүрүп
Сындырба менин белимди,
Бердим Бээжин жеримди.
Кан көтөрүп элиме
Кызматыңды кылайын,
Айтканына көнөйүн,
Кырылып кеткен адамын
Кунун азыр берейин.
Эсенкан мындай дегенде
Кароол кандын баарысы
Таазим кылып Манаска
Тизесин бүгүп жүгүнүп,
Кулдук уруп ийилип,
Арт жагынан калың кыз
Баары келди жоодурап.
Жакут, дилде, көөр таш
Атандарга артылып,

Аппак күмүш, сары алтын
Пил үстүнө тартылып.
Карысы Кошой, эр Бакай
Акыл кенеш кылды эми,
Ай-жан-жун кызы Бирмыскал
Алтындан чатыр тиктирип,
Чубакка нике кыйды эми,
Музбурчак, Көкчө калыска
Мунун баарын жыйды эми,
Эсенкан кызы Бурулча
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын Алмамбет
Буга нике кыйды эми.
Кырк жылы сууга чыласа
Кыярып түрү оңбогон,
Кырк жылы селге кетсе да
Кылт этип чети койбогон,
Алтын түрдүү килемди
Алып келип жайды эми,
Айкөл Манас султанды
Ал килемдин үстүнө
Олтургузуп алды эми.
Кан Эсенкан баш болуп
Манасты чын көтөрүп алды эми,
Эсенкандын алтын так,
Алтын такка мингизип,
Каканчындын Бээжинге
Кан көтөрүп салды эми.
Эсенкандын элинен
Эсепсиз журтту жыйды эми.
Алтымыш күнү той кылып,
Толгон калк жыйылып.
Шуйкучу деген кытайды
Кылыч менен кыйдырып,
Балта менен бастырып
Чын мусулман кылды эми
Эрки менен буруттун
Боло берди Шуйкучу,
Жалганынан мусулман,
Чынында кытай бу болуп,
Жүрө берди Шуйкучу.
Ашмачы болуп Манаска
Кире берди Шуйкучу,
Кандай кылган эрдигин,
Кан Манастын кеңдигиң
Биле берди Шуйкучу,
Кылыгы менен жоругун
Жазып жүрдү Шуйкучу.
Манасты мындай таштайлык,
Эмдиги сөздү баягы
Качып кеткен Бээжинге
Коңурбайдан баштайлык.

Түп Бээжиндин өзүнө
Карыкандын алдына
Барган экен Коңурбай,
Ай ааламга кабарды
Салган экен Коңурбай.
Манасына чалдырдык,
Эсенкандын Бурулча
Бурутка биздер алдырдык,
Кармашканда кан өлдү,
Кара аламан баары өлдү,
Кулагы темир чоң балбан
Кутан алп барып жайланды,
Кырк төрөсү баш болуп
Манжунун каны Нескара
Колго түшүп байланды,
Кара калмак калкындан
Кайран Жолой кан өлдү,
Төмөнкү Шибе канынан
Ылама балбан дагы өлдү.
Тыргооттун каны эле,
Катын да болсо Канышай
Караан кылган жан эле,
Каптап бурут келгенде
Тыргооттордон бул өлдү.
Солоон деген элиңден
Өлбөгөн жерде калышып,
Тынбастан алты ай салышып,
Эсенкандын Бөрүкөз
Бул сыяктуу эр өлдү.
Кыйын согуш салдырдым,
Кыйын кыраан эрлерди
Буруттарга алдырдым.
Манасын кыйын эр экен,
Шай колдогон шер экен,
Зорлугу тоодой неме экен,
Бир караса бир киши,
Жанына барса миң киши.
Аркасынан качырса
Ажыдаар түрү бар,
Айкырып найза сунганда
Алты миң эрдин сүрү бар.
Көөдөнгө батпай көп санаа,
Чоң канына барганда
Кытайлардын Коңурбай
Көзүнүн жашы он талаа.
Коңурбайдын өзүнө
Карыкан туруп муну айтат:
Ушу Бээжин шаарына
Нече балбан аттанган,
Ичинен ала жоо чыгып,
Ушу турган Бээжинге
Алты ай сурак кылат деп

Алты жыл мурун кан Манас
Даңзабызга катталган.
Алтай Манас кан болот,
Андан кийин жай болот.
Минтип айтып Карыкан
Каарды катуу салды эми,
Кабар кылып Бээжинге
Толуп жаткан усталар
Баарын жыйып алды эми.
Усталары келгенде
Буйрукту катуу кылды эми,
Курчтун жайын билүүчү
Кылдаттарын жыйды эми.
Усталары келишип
Сабына алтын тарттырып,
Бетине ууну жаптырып,
Жасай берди айбалта
Көргөн жанды кубантып,
Ажыдаардын уусуна
Алты, жети сугартып.
Тийгенде ажал жетсин деп,
Бадырап кыйрап кетсин деп,
Кез болуп калган душмандын
Ажалы минтип жетсин деп.
Ылайыктуу айбалта
Алтай жасап бүттү эми.
Балтаны алып Коңурбай
Күндүзүндө тынч албай,
Түн ичинде уйку албай,
Чардай берди Коңурбай.
Кошой, Бакай баш болуп
Кан экенин билгизген,
Бээжинге Манас кан болуп
Алтын так минип калды деп
Желмаянды мингизип,
Үзүктөй калпак эр Шууту
Сүйүнчүгө жиберген.
Мына ошондо эр Шууту
Калкка кабар салды ошол,
Таласта аргын, ногойго,
Кайнардын кара көзүнө,
Сүйүнчүлөп барды эми
Каныкейдин өзүнө:
Найзанын учун кан кылдык,
Асман жерди чаң кылдык,
Аралап жүрүп кытайды
Кырып-жоюп дал кылдык.
Алтын таажы кийгизип,
Алтын такка мингизип,
Айкөл Манас баатырды
Чет-Бээжинге кан кылдык.
Кан катыны Каныкей

Карасурдун сулуусу,
Ургаачынын нурдуусу,
Кабарга Шууту барганда
Ыйлап турду зыркырап,
Көзүнүн жашы он талаа,
Боздоп турду буркурап,
Каныкей кайдан сүйүндү,
Сүйүнмөк түгүл күйүндү.
Бээжинди билди дегиче,
Бейпайга калды десеңчи,
Алтын так минди дегиче
Ажалы жетти десеңчи,
Кыян тийбес Бээжинге
Кыйкырып найза салганы
Кырылып журттун калганы.
Топон суу баспас Бээжинге
Токтобой кирем дедиби,
Тоссом тилим түк албай
Аркада эркек бала жаш
Мени тозокко салам дедиби?!
Маңдайкы сөөгүм кайкы эле,
Падышам көзү өткөн соң
Күн көрөрүм тайкы эле.
Бээжинди журттун алганы
Бейпайга бейбак калганы!
Белеси кымбат Бээжинди
Беш күнчүлүк жол деди,
Береним өзүн зор деди,
Бээжиндин журтун көр деди.
Бээжинге туруп кан болсо
Кыймалуу жактан чалдырат,
Кызыга берсе Бээжинге
Кыраандардын баарысын
Кытайга белек алдырат!
Бир угушум Бээжинден
Барган кайра тартпаган,
Кезиккен эсен кайтпаган!
Безеленип сураса
Бээжинде турган өлүүчү,
Бейлесенчи, эр Шууту
Перзентин качан көрүүчү?!
Бээжинде жатып мерт болсо
Адырда жылкы ала баш,
Аркада эркек бала жаш,
Арка кылар тууган жок,
Агайыңдын баары кас,
Таласта аргын, ногой өзү баш,
Өлүп кетсе Бээжинден
Кургабай калат көздөн жаш!
Ошо түн жатып Каныкей,
Ойлобогон иш көрдү,
Опурталдуу түш көрдү:

Таластан чыгып өрт күйүп,
Белестин баары ураптыр,
Чалкар көл дайра соолуп,
Чынар терек куураптыр!
Уйкудан чочуп ойгонуп
Ыйлап турду чыркырап,
Кандын кызы Каныкей
Боздоп турду буркурап.
Кабыргасы сөгүлүп,
Көзүнүн жашы төгүлүп,
Көңүлү жаман бөлүнүп,
Кең дүнүйө тар болуп,
Келберсиген Манасты
Бир көрүшкө зар болуп.
Кайгырып туруп Каныкей
Карагаттай кара көз
Камчы бою жаш кетип,
Ителгидей кара көз
Ирмеген сайын жаш кетип,
Алсырап ыйлап тура албай,
Алапайын таба албай
Үзүктөй калпак Шуутуга
Алты күлүк ат берип,
Алакандай кат берип,
Күйүтүн айтып чыркырап,
Күйүп бышып буркурап,
Карача кандын кан Сайкал
Тартууга берген Нарбуудан,
Башына үкү тактырып,
Семетейге энчилеп
Кырк чорого бактырып,
Манаста турган Тайбуурул
Асый чыкма чагы эле,
Казатка минер табы эле,
Ар мүчөсү артыкча
Айбандан башка мал эле.
Бугудай мойнун бураган,
Бута бою ан келсе
Буйдалбастан чураган,
Буудандыгын эшитип
Буттап алтын зер берип
Букардын каны сураган.
Сураганга бербеген,
Бермек түгүл буурулду
Бейдаарат киши минбеген.
Аркардай мойнун бураган,
Аркан бою ан болсо
Айныбастан чураган,
Алмадай мойну ийилген,
Найза бою жар келсе
Эликтей чурап түйүлгөн,
Кара байыр казанат,

Калбыр өпкө, жез билек,
Туудум деген эне жок,
Туудурган айгыр ата жок,
Тунук кайып баласы
Тайбуурулду мингизип,
Кайта бачым баргын деп,
Шууту кулдан тапшырып
Алакандай кат берди.
Каныкей антип турганда
Агынай кызы Арууке:
Азыраак калды айына,
Төрөй турган болдум деп
Сагынгандын дартынан
Төрөбөстөн баланы
Кыяматтын сапарга
Жөнөй турган болдум деп,
Бедерлүү алтын жоолугум,
Береним баатыр сен Шууту,
Белекке муну ала бар,
Төрөй турган болду деп,
Азиз тууган төрөмдөн
Сүйүнчүңдү ала кет!
Атына каткан жүгөндү,
Эркек, кызын ким билет,
Жетилип калды күнөмү.
Муну угуп Шууту кул
Буурулду минип булкунтуп,
Атырылтып жулкунтуп,
Астындагы Тайбуурул
Учкан куш менен жарышып,
Окоро түйгөн а к тизгин
Он колунда карышып,
Ашкере күлүк буурулдун
Оозу менен алышып,
Таманы жерге тарсылдап,
Кара болот ооздук
Көмөкөйдө карсылдап,
Көрүнгөндө көрүнүп,
Көрүнбөй калса созулуп
Көк түтүн болуп бөлүнүп,
Баскан ташы быркырап,
Учкан куштай зыркырап,
Эпсиз тулпар Тайбуурул
Эти кызып калыптыр
Баш аягын сурасаң
Кен Таластан чыкканы
Алты күнү жол жүрүп,
Аянбастан мол жүрүп,
Жакындашып Бээжинге
Калган экен эр Шууту.
Билгичтиги кылымдан
Алоокенин Коңурбай

Озуп жүргөн кези экен,
Таластан кабар келет деп
Түп Бээжиндин түбүнөн,
Түн ичинде уйку албай,
Күндүзүндө тынч албай,
Аңдып карап жолдордон
Тосуп жүргөн кези экен.
Быйыл Бээжин тагына
Конор кези болду деп,
Аяр катын Каныкей
Акылга дыйкан жан эле,
Муну б ил ер кези болду деп,
Арага киши салат деп,
Бээжинде жаткан буруттан
Кабарын катын алат деп,
Каныкейден сөз укса
Бекинип Манас калат деп,
Бээжинде кытай көп журтту
Мындан бетер буруттар
Бейпайга дагы салат деп,
Кечилдин каны Коңурбай
Ай ааламга ал жеткен
Арышы жетип Бээжинге
Акылы толук кан болгон,
Жүргөнүнөн жан чыккан,
Добушунан жан чыккан,
Айласы артык ыктуу экен,
Адам жеткис мыкты экен,
Телегейи тең экен,
Амал-айла ойлонуп
Манасты аңдып жүргөн кези экен,
Быйыл олжосун алган чагы экен
Кабарга келген Шуутуну
Аңдып турган кези экен.
Алачыктай зор калча
Аянган жок Шуутудан
Абайлап Шууту караса
Акылдан азды дал болуп,
Коңурбайды көргөндө
Эч акылын табалбай
Туруп калды маң болуп.
Карап турса Коңурбай
Көзү көрдүн оозундай,
Көрүнгөндү соргондой,
Көзү көлдүн буткулдай,
Көрүнгөндү жуткудай.
Мурду тоонун сенирдей,
Көзү көкө теңирдей,
Каш-кабактын ортосу
Төбөсү түшкөн көргө окшойт,
Жазы маңдай кен жайык
Бөлүнүп калган төргө окшойт.

Жоо бөрүсү эр калча
Жолуккан жерде аянбай
Алгара тулпар булкунтуп,
Атырылтып жулкунтуп,
Жолборстой көзү чачырап,
Каалгадай кашка тиш
Тиштегенде бычырап,
От чагылып көзүнөн,
Шамал чыгып оозунан,
Алоокенин Коңурбай
Тоодон чыккан аскадай
Келе жатыр дүркүрөп.
Коңурбайды коргондо
Кабарга келген Шууту кул
Билегинен сап кетти,
Жүрөгүнөн дап кетти.
Кайра тартар айла жок,
Каарына бата албай,
Ысыгына тура албай,
Кара түшкүн камчысын
Кармай калып имерип,
Асый чыкма Буурулду
Такымга тартып жиберип.
Такымга камчы тийгенде
Астындагы Тайбуурул,
Закым болуп бөлүнүп,
Учуп кеткен немедей
Аңтарылып кара жер
Арт жагына бүгүлүп,
Жердин жүзү закымдап,
Төрт аягы шакылдап,
Кайда экени билинбейт,
Туяк жерге илинбейт,
Учуп барат Тайбуурул.
Туягы тийген кара жер
Кемегедей оюлуп,
Баскан жери быркырап,
Төрт аяктын даңканы
Так төбөдө зыркырап,
Ала качты элирип,
Анда санда көрүнүп,
Көрүнүп көзгө илинбей,
Булут болуп бөлүнүп,
Узап калды Тайбуурул
Алгарадай тулпардан
Бир чакырым түйүлүп!
Кылчайып артын карабай
Кыйын качты Шууту кул.
Тегерете карабай,
Тенгече жанын аябай
Чындап качты Шууту кул
Асты жагын караса

Мунарыктап көрүнгөн
Үстү көбүк туман буу.
Бет алдына кез келген
Кара баткак, кара суу
Кара сууга союуга,
Астындагы Буурулду
Олжо кылып алууга
Арт жагынан келаткан
Коңурбайдын оюнда.
Баткак сууга камалып
Баягы Шууту калды эми.
Бурутту буркан берди деп,
Каруусунда сыр найза
Кармап колго алды эми.
Бели кетип мекчейип,
Көзү кайнап чакчайып,
Айбалтадай муруту
Бөлөк-бөлөк бириндеп,
Жер айрылып закымдап,
Алоокенин Коңурбай
Келе жатат жакындап.
Коңурбай жакын келерде,
Кордукту башка саларда
Баякы баатыр Шуутунун
Заманасы куурулду.
Эч айласын табалбай,
Эки жакты каранып,
Эрди, мурдун жаланып,
Кара сууну бет алып
Коё берди Буурулду.
Бугудай мойнун бурады,
Бута бою кара суу
Буурул аттай тулпары
Эр Шуутуну көтөрүп
Буйдалбастан чурады.
Түйүлгөндө делп этип
Кисенин оозу ачылды,
Каныкей жазган салам кат
Кара сууга чачылды.
Жейрендей көзү киртийди,
Жетик тулпар буурул ат
Кара суунун кашаты
Аркы четке бир тийди.
Адис болгон Коңурбай
Ийри-буйру жол менен,
Бурулуп кеткен жер менен,
Узатпастан Буурулду
Келе жатат закымдап,
Бу да тулпар эмеспи
Тайбуурулду такымдап.
Колго түшүп калам деп
Качып барат Шууту эр

Камчы уруп шакылдап.
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын Алмамбет
Шашып намаз окуп,
Сараланы токуп,
Каканчындын кытайдын
Күчөөр чагы болду деп,
Айласы бал ким озду деп,
Көөнү келсе Коңурбай
Үйдөн келген кишини
Жолунан бугуп тозду деп,
Буйгаттап кармап алат деп,
Колуна тийсе ошонун
Таластан чыккан кабарчы
Курмандыкка чалат деп,
Баатырдыгы адамдан
Озуп жүргөн кези экен
Жолду чалып, жер кайгып,
Тозуп жүргөн кези экен.
Шууту качып калганын,
Коңурбайдай калчанын
Астына салып алганын
Алыстан көрүп Алмамбет
Сараланы буралбай,
Коңурбайды көргөндө
Токтоп чыдап туралбай
Алмамбет деп бакырып,
Манастап ураан чакырып,
Качырып жүрүп калганы.
Алмамбетти көргөндө
Алоокенин калчасы
Көңүлү коркуп бөлүнүп:
Күүлөнүп алган Алгара
Оозун тартып алганча,
Оңтойлоно калганча
Капталдан чыккан түгөнгүр
Качырып сайса он кылбайт,
Камбыл тууган шер эле,
Кайраты зор эр эле,
Капталдан тийсе оң кылбайт,
Деп ошондо Коңурбай
Буудан тулпар Алгара
Бура тартып калды эми,
Алмамбетке бет албай,
Алышарга баталбай,
Кайра тартып кылт коюп,
Түлкүдөй болуп жылт коюп,
Качып калча калды эми.
Бээжинге салган бекем чеп
Чындап шашкан Коңурбай
Камалып чепке калды эми.
Камалып калча калганда

Артык баатыр Алмамбет
Кыйкырыгы таш жарып,
Айкырыгы баш жарып,
Сараланы булкунтуп,
Атырылтып жулкунтуп,
Олбуй, солбуй камчылап,
Оң, тетири теминип,
Көзү жайнап өрт болуп,
Камалып турган кезинде
Калчаны сайып өтсөм деп
Эки көзү төрт болуп,
Жебедей болуп жетерде,
Арстан тууган Алмамбет
Алоокенин Коңурбай
Алгаранын үстүнөн
Көмө коюп кетерде
Найзакерден ыктуу кул,
Жоонун айласын билген мыкты кул,
Мөндү, мөндү, мөндү деп,
Мөндүлөп ураан бу салып,
Анык тулпар Алгара
Такым этке бир салып,
Машаадай мойнун ийилтип,
Камалып турган калча кул
Жан талашып түгөнгүр,
Бийик салган бек чептен
Аттата качты түйүлтүп.
Көктөн булут тутулду,
Алоокенин калчасы
Алмамбеттин астынан
Көрүнөө качып кутулду.
Калча качып кеткен соң
Барабанды чойгулап,
Баатыр жолборс Алмамбет
Арманын айтып зар кылып,
Алаканын койгулап,
Ачуусу келип оолугуп,
Бура тартып кайрылып,
Таластан келген кабарчы
Шуутуга келди соолугуп:
Салоодо-салоом алейкум
Сандыргалуу эр Шууту! ,
Күкүгү талда күүлөнгөн,
Күүлөнүп булбул сүйлөнгөн,
Жылгындуу Кен-Кол, кен Талас
Жерин эсен жатабы?
Жыргалдуу журтум көп ногой,
Аргын, кыргыз аралаш
Элин аман жатабы?
Кайнардын кара көзүндө,
Как чынардын өзүндө
Ордоң аман жатабы?

Келеңкер чачпак, кең соору
Узуң аман жатабы?
Короз моюн, колоң чач
Кызың аман жатабы?
Өзөндөй тартып кең конгон
Айыл эсен жатабы?
Артымда эркек туяк жок
Агынай кызы Арууке
Зайбым аман жатабы?
Калк энеси Каныкей
Кайгысын тартып элинин
Жеңебиз аман жатабы?
Өзөндөн аккан булагы,
Манастын өлгөндө көргөн чунагы,
Тоюна токсон сойдурган
Атын эр Семетей койдурган
Семетей эсен бар бекен, Шуутум?
Арам, акты ойлогон,
Арам эсти койбогон
Кан Манастын атасы
Кары Жакып аманбы?
Салам айтып салбырап
Тайбуурул оозун бурду эми,
Эл-журт жайын туюнтуп
Алмамбеттин алдына
Бастырып келип турду эми:
Эрмек аман, эл аман,
Эстеген журттун баары аман.
Каныкей баштап калк аман,
Кабарга барсам Таласка
Көргөн журтуң жалпы аман.
Кең-Кол, Талас талаа аман,
Биз бери сапар тартарда,
Жаш төрөлгөн бала аман,
Алган жарың Арууке,
Ушу кезде ал да аман,
Артыкча айтты көп салам!
Атыңа каткан жүгөнүң,
Аруукенин ичинде
Төрөлгөнү калыптыр
Курсакта калган күмөнүң!
Кечикпей Бээжин келсин дейт,
Кейиген жанды көрсүн дейт.
Ушундай кепти укканда
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы
Көңүлү нечен бөлүндү,
Артыкча кыйын сүйүнүп,
Арстандай керилип,
Казгалдак деген кайран куш
Кайрылбай учат талаа деп,
Кайран Алмаң сүйүнөт,

Карында калган бала деп.
Кулаалы деген курган куш
Куюлуп учат талаа деп,
Кубанып Алмаң сүйүнөт,
Курсактагы бала деп!
Астындагы Сарала
Кыйгачтанып токтобой
Туйлап чыгып келатат,
Кубангандын артынан,
Алакең бир баланын дартынан
Ыйлап чыгып келатат!
Сүйүнүп жүрөк албырып,
Ээрчиткени эр Шууту,
Алтын такта Манаска
Алып аны барды эми.
Шууту туруп Манаска
Таластан кабар салды эми:
Өзөндүү Талас боюна
Өрүшкө элин кондуртуп,
Төрөлгөн бала Семетей
Балтыр бешик болуптур,
Аргын, ногой журтуна
Токулуу турган буудандын
Ток экенин билгизбей,
Кабылан Манас өзүңдүн
Жок экениң билгизбей,
Калдайтып башын туу кылып,
Катын башын эр кылып,
Үзүлгөнүн улаптыр,
Чачылганын жыйнаптыр.
Ыйлап туруп Каныкей
Алты күлүк ат берди,.
Алакандай кат берди.
Топон суу тийбес Бээжинге
Токтобостон зор төрөм
Таласка тезден кайтсын дейт!
Бели катуу Бээжинге
Бейлебей жатса өлөт деп,
Бейлесе боло падышам
Береки берен Семетей
Жалгызын качан көрөт деп.
Аманат берген ал катын
Чоң-Бээжиндин четинен,
Түгөнгөн тоонун урчуктан
Кисенин оозу ачылды,
Аманат берген катыңыз
Агып сууга чачылды.
Жоготту десең катыңды
Көк жалым Манас сөз тыңда,
Башымды алсаң мен мына!
Айтып какшап турганда
Арстан тилин алган жок,

Таласка калып калды деп
Оюна көк жал алган жок.
Жети кандын баарысын
Калтырбастан келсин деп,
Кечикпестен баарысы
Бүткүл азыр болсун деп
Эр Үрбүнү чаптырды.
Кара аты менен эр Үрбү
Кан Манастын алдына
Баарын айдап барганда
Чогулушту калың кол.
Ошол колдун ичинде
Кошой, Төштүк каны бар,
Ажыбай, Бакай дагы бар,
Музбурчак, Көкчө эри бар,
Алмамбет, Сыргак шери бар,
Кырк чоро кыраан бөрү бар.
Айта турган кеби бар,
Кан Көкөтөй баласы
Эр Бокмурун беги бар.
Калайык журттун каны бар,
Ойроттон чыккан эр Шыгай
Ошол баатыр дагы бар.
Ордолуу шайык, көк жөкөр
Орчун Кокон, Маргалаң
Кокон каны Козубек,
Маргалаңдын Малабек,
Анжыяндын айры сакал Сынчыбек,
Ошол баары дагы бар.
Ошондо Манас сөз баштайт:
Калайык калың көзмө-көз
Баарың мында турасың.
Зордугум болсо кечип кой,
Оолуккан сөзүм бар болсо,
Ордолуу журтум кечип кой!
Жети каным угуп тур
Таласта турдум жер шайлап,
Орчун журтум баарыңды,
Баарыңарды калтырбай
Бээжинге казат кылам деп
Айдап келдим кем байлап.
Бегирээк кейип калбаңар,
Убалын менде калбасын,
Танда макшар күнүндө
Убарага салбаңар.
Атам кары дегениң
Азыр кайткын жериңе,
Өзүм начар дегениң
Эми кеткин жериңе,
Кайта бергин кетериң
Туулган, тууган элине!
Деп ушинтип эр Манас

Жардык айтып турганда
Калайык дүрбөп элди эстеп,
Канчалары кубанып,
Киндик кесип, кир төккөн
Ойноп жүргөн жерди эстеп.
Кырааны Бакай баш болуп
Кайтмак болду Таласка,
Ай-жан-жун кызы Бирмыскал,
Эсенкандын Бурулча,
Салтанатын сай кылып,
Жердин бетин жайнатып,
Алып чыкты көчүрүп.
Катагандын кан Кошой
Сакалында ак экен,
Карып калган чагы экен,
Кудайдын берген жыргалы
Ушундай экен көрөйүн,
Караламан катаган,
Кайкалаган калың эл
Журтума жетип өлөйүн,
Бу да чыкты Бээжинден.
Элемандын эр Төштүк
Жер алдына түшкөндө
Жети жылы жоголгон,
Жер алдына чыкканда
Ошондо үч жыл болгон.
Ажыдаар менен алышып
Даты өтүп кетиптир,
Кырк кулактуу казанды
Кыйналып сүйрөп чыкканда
Жарым жашы кетиптир.
Каны калган бир кашык,
Эти калган көк жашык,
Жука тондуу тайкысы,
Балаадан башы чыкпаган,
Элемандын байкушу
Кетмек болду жерине.
Тандап беш жүз кол алып,
Алтын, күмүш дилдени
Олжосуна мол алып
Төштүк кайтты жерине.
Калганы тогуз кан болду,
Буруттун көбү кетти деп
Көп кытайга даң болду.
Аны мындай таштайлык,
Алоокенин Коңурбай
Андан сөздү баштайлык.
Найзакерден ыктуу кул,
Жоонун айласын билген мыкты кул.
Башына баса кийгени
Ок өтпөгөн туулга,
Карысына илгени

Болоттон кылган чарайна
Билегине илгени
Сугарып ууга жасаган
Алтын жебе айбалта.
Күндүзүндө уйку жок,
Түн ичинде тынчы жок,
Аңдып жүрөт Коңурбай.
Күн чыгышта дарбаза
Жети күнү тооруду ай,
Жетпей кетти Коңурбай.
Ичине тилчи салалбай,
Манастан кабар алалбай,
Кайгырып кетти Коңурбай.
Коңурбайдын жанында
Манжу деген балбан бар.
Көз байлоочу, сыйкырчы
Дубакердин өзү экен,
Аңдып жүргөн калчанын
Караган кара көзү экен.
Олоңдой болгон айдарын
Төбөсүнө түйдү эми,
Кожолордун эндей тон
Үстүнө баса кийди эми,
Белге оронгон дүнгө кур
Селде кылып чалды эми,
Кара кашка эшекти
Баса минип алды эми,
Аса-муса колунда,
Ак куржуну жонунда,
Алда айтып бурутча
Жолду көздөй салды эми.
Кайтарып турган Кыргызчал
Кен Бээжинди кыдырган
Дубана деп ойлоду.
Молдо айтуучу зикирдин
Бирөөнү айтпай койбоду.
Кан Манастын алдында
Калп жеринен мусулман
Шуйкучу деген бир кытай
Ашмачысы бар экен.
Эр Манастай көк жалдын
Жүргөн менен турганын,
Кеп кенешин кылганын
Билип жүргөн жан экен.
Коңурбайга бермекке
Катка салып баарысын
Катып жүргөн куу экен.
Дубана жакын барганда
Көрүп калды Шуйкучу,
Табактай болгон бир нанга
Ичине салып жазганын
Сан кишиге корсотпой

Берди катты Шуйкучу.
Нанды алып сыйкырчы,
Бура тартып, дыр коюп,
Камчы менен эшегин
Кара санга бир коюп,
Кайрылбастан токтобой
Жолго түштү чу коюп.
Калаадан чыгып закымдап,
Алтын казчу кенине,
Коңурбай калча эрине
Кубана келди жакындап.
Көздү ачып жумганча
Коңурбайга жетти эми,
Көтөрүп келген көмөчүн
Бере сала өттү эми.
Сындырып калча караса
Көмөчтүн орто жеринде
Шуйкучу берген каты бар,
Катын окуп караса
Шуйкучу деген аты бар.
Катка мындай жазылган:
Бээжин билген Манаска
Күчөшүп күчүн жеткисиз,
Күжүрмөндүн бири экен,
Арстандыгы чын экен,
Ичин карап отурсам
Дарыядан кең экен,
Телегейи тең экен.
Алыша келсе ал жетпейт,
Күрөшкөндө күч жетпейт.
Атышкан менен ок өтпөйт,
Найза, кылыч дагы өтпөйт.
Кан Манас сырын айтайын,
Касиеттүү кан экен,
Ар жуманын күнүндө
Бир кылыгы бар экен:
Таң кашкайып сүрөрдө
Жерге жарык кирерде
А дегенде артын жууп,
Анан кийин бетин жууп,
Бүткөн боюн тазалап,
Эн акыры бутун жууйт.
Өтүк кийбейт бутуна,
Жарагы жок үстүндө,
Жалан чапан жамынып,
Кооп кылбайт кишиден,
Жерге жарык тийбестен,
Таң кашкайып сүрбөстөн
Өзү чыгып мунарга
Күн батышты бет алып
Алда деп колун көтөрүп
Азан айтып турганда,

Ал ырымын кылганда,
Ушундай айла болбосо
Зили чукуйт көзүңдү,
Жок кылат сенин өзүңдү.
Муну окуп Коңурбай
Тилден калып сандалды
Айланы ойлоп табалбай,
Акылдан калды Коңурбай.
Илелеп акыл таппасак
Айтканы чын Шуйкучу
Аккулага мал жетпейт
Ошол айла болбосо
Эр Манаска ал жетпейт.
Айткан Шуйку балбандын
Айтканын кылып көрөйүн.
Каарданып чынданып,
Кайраттанып тыңданып,
Бөрүдөй болуп элеңдеп,
Кыргын кылып кытайды
Кырк күнү бирдей жазаткан,
Улабай учун чыгарткан,
Уу менен сугарткан
Айбалтасын байланып,
Ар түлүгүн жайланып,
Каалгадай кашка тиш
Тиштегенде бычырап,
Туйгун калча күлүстөн
Тутамча жанын көрбөстөн,
Тоодой боюн топчулап,
Астындагы Алгара
Абай менен үпчүлөп,
Теңиз экен калчаңыз
Күндү күндө эсептеп
Күн эсебин алды эми,
Ай эсебин эсептеп
Ай эсебин алды эми.
Эсептеги жети күн
Эринбей санап болду эми,
Эликтей болгон Алгара
Ээр токум токунуп,
Эптеп Манас жетсем деп,
Эки көзү төрт болуп,
Арстандай толгонуп,
Каарына чыдабай
Кара чаар жолборстой
Калча турду комдонуп.
Кылыч жанда кыңгырап,
Айбалта колдо шыңгырап,
Найза колдо койкоюп,
Асынганы очогор,
Оң ийнинде оркоюп,
Кыя тартып бастырып,

Оозунан заар төгүлүп,
Көңүлү нечен бөлүнүп,
Бээжинди карап бастырды
Опол тоодой көрүнүп.
Капканы көздөй жол тартып
Жакындап калча калды эми,
Кырк дарбаза Бээжиндин
Кыркын бирдей кыдырып,
Ар эшикти кайтарган
Ар биринде бир чоро,
Кырк чоро күткөн дарбаза
Канаттуу куш каттагыс,
Кайып тулпар аттагыс,
Эшиги таштан бек экен,
Чоң Бээжинге кире албай
Кайгырып жүрөт Коңурбай.
Чыканактап калбастан,
Жатпай жүрөт Коңурбай.
Чыдап калаа киришке
Батпай жүрөт Коңурбай.
Чымын жанын аябай,
Өлөмүн деп ойлобой,
Өөдө-ылдый болжобой,
Ачык турган эшиктен
Алгара менен чуратып
Кирмек болду Коңурбай.
Туягы жерге илинбей,
Басканы жанга билинбей,
Коңурбай кирди эшиктен,
Бурканына жалынып.
Кыргыз чал менен Агаяр
Таң мезгили болду деп,
Чыканактап чырма этип,
Уктап кетти тынч алып.
Алтын жаак айбалта
Ийинге салып жатышкан,
Бекем уктап калышкан.
Берен калча ыктуу кул,
Жоонун айласын билген мыкты кул,
Алгара менен дыр коюп,
Алдында чынар терекке
Жетип барды чу коюп.
Жеткенде чынар терекке
Алгара оозун бурду эми,
Түкүрсө колго өрт күйүп,
Түгөнгөн калча турду эми.
Айбалта кармап шайланып,
Нар жагына камданып,
Карап калча турду эми.
Карап турат Манасты,
Кырк чоронун ичинен
Ушу күнү келиптир

Ажыбайга кезеги.
Зың-зың этип кенебей,
Кан Манастын Ажыбай
Тыштан жоо келбейт деп,
Капилетсиз болуптур,
Эч бир ойлоп элебей,
Алтын тактын түбүнө
Карткүрөң оозун буруптур,
Ат үстүнөн найзасын
Кара жерге уруптур,
Таш өбөктү салыптыр,
Найзасына жөлөнүп,
Карткүрөңдүн үстүндө
Катуу уктап калыптыр,
Таласта жаткан немедей
Коңурукту салыптыр.
Таң кашкайып атарда,
Таң чолпону чыгарда
Асманда жылдыз бириндеп,
Жарыгы кетип күүгүмдөп,
Көк жал Манас баатырың
Колун сууга салды эми,
Кол дааратын алды эми,
Бутун сууга салды эми,
Бут дааратын алды эми.
Экөө сүннөт, экөө парз
Төрт ирекет багымдат
Намазына камынып,
Мунараны бет алып,
Опол тоодой эр Манас
Басып чыкты дардайып:
Өтүгү жок жылаң бут,
Туулга жок топучан.
Мунаранын башына
Басып чыкты керилип,
Акырындап жөтөлүп,
Кыбыланы бет алып,
Азан айтып эр Манас
Эки колун көтөрүп.
Кутпага туура турганда
Кебез белбоо, кен өтүк
Кечилдин каны Коңурбай,
Келберсиген чиркин ай,
Алтын жебе ай балта
Ала коюп имерип,
Азан айткан Манасты
Кош колдоп туруп ошондо
Шилиге тартып жиберди.
А дегенде Манас бүк түштү,
Айбалта тийип калган соң
Төбөсү менен тик түштү.
Азан үнү басылды,

Уктап калган Ажыбай
Умачтай көзү ачылды.
Чочуп кетип Ажыбай
Жетип келди дыр коюп,
Калча качып калганда
Камбыл тууган Ажыбай
Найза менен бир койду.
Качты калча зыркырап
Ажыбай найза сайганда
Кош кабырга сөөгү
Кошу менен жанчылып
Кошо кыйрап кетиптир,
Жаралуу болуп Коңурбай,
Астындагы Алгара
Баса түшүп жорголоп,
Капталдан аккан кара кан
Кара жерге шорголоп,
Эс билбеген ал менен
Эси ооган жан менен,
Акылы кетип алсырап,
Араң кетип баратат
Кан токтобой кансырап.
Калча мындай болгонун
Кайгырган Ажың билген жок.
Жаралуу Манас болду деп
Калың элге кеп болуп,
Дарбаза эшик жабылып
Канаттуу куш каттабай
Калды Бээжин бек болуп.
Коңурбайдын кара аты
Кара атынын бар экен
Капталында канаты,
Качан болсо коргондон
Мышыктай болуп түйүлүп
Аттай жүргөн адаты.
Токтолуп калча турбады
Камчыны санга урганда
Астындагы Алгара
Бийик салган коргондон
Камчы бою чурады.
Канча боор чаболон
Баары үзүлүп бычырап,
Үстүнөн калча жыгылып
Алгарадан кулады,
Казып койгон чуңкурдун
Ичине кирип сулады
Эси ооп кансырап.
Чоронун бири көргөн жок,
Алоокенин Коңурбай
Ажалы жетип өлгөн жок.
Алыстан байкап калыптыр,
Алоокенин Коңурбай

Чуңкурга түшүп калганын
Шуйкучу көрүп калыптыр.
Көрүп калып Шуйкучу
Муну көздөп басты эми,
Коңурбайдын үстүнө
Жабууну жая жапты эми.
Кырк күнү калча алсырап
Чуңкурда жатып калды эми.
Көз жазгырып жүгүрүп
Келип турду Шуйкучу,
Келип, жаткан калчага
Кен кесири үч убак
Ашы менен суусунун
Берип турду Шуйкучу.
Жана турду дарылап,
Күнүнө келип каралап,
Шуйкучунун бир киши
Анеткенин билген жок.
Дарылап жатып калчаны
Өчкөн отун тамызды,
Өлгөн жанын тиргизди.
Ооруган жерин басылтып,
Умачтай көзүн ачылтып.
Сыйкырлыгын билгизди,
Кытайлардын калчага
Календер кебин кийгизди.
Ак таяк берип колуна,
Элден кайыр суратып,
Калчаны салды жолуна.
Коңурбайдын кырк төрө
Олоңдой бурап кара чач
Төбөсүнө чогултуп,
Түрүп жүргөн кези экен,
Каныбыз качан келет деп
Алгараны жетелеп
Алдынан тозуп баарысы
Күйүп жүргөн кези экен.
Өткөн күндү санашып
Эсептеген табы экен,
Ошол күнү келбесе
Кетип калар чагы экен.
Туура тартып Алгара,
Кырк төрө келди бүгүлүп,
Таазим кылып канына,
Аттан түшүп жүгүнүп.
Ушинтип төрө жетти эми,
Жеткен жерден калчаны
Алгарага мингизип
Алып жүрүп кетти эми.
Алоокенин Коңурбай
Манасты жайлап салдым деп
Баарына кабар салды эми.

Коңурбай кабар бергенде
Топурак учуп тоз болуп,
Толгон кытай козголуп,
Жердин бети кылкылдап,
Түн экени билинбей,
Топурак учуп асманга,
Күн экени билинбей,
Асабасы калкылдап,
Калкандары шаркылдап,
Коңурбайы баш болуп
Бүткүл алпы ушунда,
Жүрүп калды көп кытай,
Үстүнө келди Манастын.
Боз ала желек, кызыл туу
Эр Манастын үстүндө
Бойбойлогон ызы-чуу.
Кыл муруту шыйпайып,
Кыямат кетер кишидей
Кыраан Манас көк жалын
Кыйын оору болуптур.
Арка моюн арасы,
Кабылдап кеткен жери экен
Айбалта тийген жарасы.
Көк болотун дат алган,
Көрбөй калып Ажыбай,
Эки көзү кашайган.
Дарбаза оозун жаптырган,
Азанга турган айкөлдү
Абайлабай Ажыбай
Алоокенин Коңурбай
Кокусунан чаптырган.
Карап туруп Алмамбет
Кан Манаска кайгырып,
Канырыгы бек түтөп,
Ителгидей эки көз
Ирмебестен жаш алып:
Достум Манас барында
Нечен-нечен кыйынга
Жол саламын дечү элем,
Кытай эмес, кылымга
Кол саламын дечү элем!
Кылчайбай жоого киргенде
Кырааным Манас турганда
Беттешкенди жечү элем,
Береним Манас барында
Өлүм жок мага дечү элем!
Кыясы кымбат жер болсо,
А түгүл агып кеткен сел болсо,
Кыстап келген кол болсо
Алдымда Манас барында
Асман менен кара жер
Чаң чыгарам дечү элем,

Канча кыйын болсо да
Чаңга аралаш салышып
Кан чыгарам дечү элем.
Муну айтып Алмамбет
Медет деген дарыны
Берениндин башына
Беш которуп салды эле,
Себеп деген дарыны
Сээп туруп салды эле.
Дарыны мынча салган соң,
Ичинде уусун алган соң,
Көк жал Манас султандын
Ооруган жери басылды,
Умачтай көзү ачылды.
Баштагыдай кубат жок,
Кан азайып саруулап,
Ошондо да Алмамбет
Күндө турду дарылап.
Күл азыктан чайкатып
Суусунуна бердирип,
Дарыны жаап бактырып,
Байтал бээнин казысын
Жарасына тарттырып,
Кадимкидей эсейтип
Канкорду атка мингизди.
Жылгындуу Кен-Кол боюнан,
Кен Таластын оюнан
Жалгызыңды көргүн деп
Кан Манасты жүргүздү.
Азык-түлүк мол берди
Жолдошу үчүн Манаска
Нече миң-миң кол берди.
Ат аябай жол жүрүп,
Алда канча күн жүрүп,
Ошондо Манас кыраан шер,
Ой ойлоду туйгун эр:
Кече күнү эл-журтка
Каканчындын Бээжинди
Камап алды дедирттим.
Элим эми айтпасын
Катын-калач, калың журт
Качып кетти дебесин.
Алтын, күмүш дилдесин
Чачып кетти дебесин,
Айбалта тийип башына,
Көп кытайдан корккондон
Шашып кетти дебесин.
Айкырышып топ бузуп,
Тагдыр жетсе окко учуп,
Не болсом да болоюн.
Деп ошондо кан Манас
Буйрук кылды сан колго

Токтодум деп бу жерге.
Манастан мындай сөз угуп,
Турган колдун баары угуп,
Алдынкы туура сеңирге
Жалпы аттан түштү эми.
Алты, алтыдан тулпарды
Арасын керип байлатып,
Адис болгон калың кол
Алтыдан, ондон бөлүнүп,
Аш-тамагын кайнатып,
Берендер жатат жээлигип,
Сай тулпары эригип,
Шабият тээп, дан салып,
Оромпай ойноп чаң салып.
Ордо салып алышып,
Кырк байталдан мөрөйгө
Байге кылып сайышып.
Адырдан кулан атышып,
Аркар, кулжа кубалап
Тамашага батышып.
Тулпарды кесе байлашып,
Келип калса көп кытай
Канкор кандай болот деп
Таштан катар чеп кармап,
Тегерегин бек кармап,
Баары бирдей сабылып,
Жоо ишине камынып,
Жатып калды калың кол.
Ушул чакта Бээжиндин
Манас турган жерине
Калың аскер көп кытай
Коңурбайы баш болуп
Жетип келди кылкылдап,
Манас жаткан калааны
Айлантип алды он курчап.
Каптап кытай келгенде
Кабарга келди эр Серек,
Шашып келди энтелеп:
Жатасыңбы калың кол,
Калың казган ор келди,
Калың кытай, манжудан
Коңурбайы баш болуп
Ааламды каптап кол келди!
Толкуп кытай козголуп,
Тополоң түшүп кол келди,
Бири эмес баарысы
Эсепсиз калың мол келди!
Кабар кылып эр Серек
Калкка айтып жар салды.
Муну угуп алган соң
Калың кошуун баарысы
Кайраттуусу сүйүнүп,

Кайраты жок бошондор
Каран түн түшүп үстүнө
Капаланып күйүнүп.
Баатырынын баарысы
Жоо жарагын алышып,
Коркуп турган жаманды
Жоого караан болсун деп
Арасына салышып.
Берендердин баарысы
Кайраттанып кудайлап,
Алмамбет, Чубак, эр Сыргак
Ажыбай менен Музбурчак,
Жамгырчы менен эр Көкчө
Булар аман болсун деп,
Бул жетөөно бел байлап.
Жоо бөрүсү туйгундар,
Жоодон коркпос берендер
Ирээт-ирээт кол болуп,
Аз кана эмес, мол болуп,
Колду айдап жайнатып,
Манас кандын кызыл туу
Ажыбайга карматып,
Көйкашканын баарысы
Кытайды көздөп жабылды.
Кулан чуркап аттабас
Токсон тоонун киндикке
Тосуп чыкты жыйылып.
Калың кытай, көп манжу
Жайнап чыгып келатат,
Түгөнгөн тоонун урчукта
Көбү чыгып келатат,
Баарысын айдап алдына
Алоокенин Коңурбай
Лөгү чыгып келатат.
Кылыччаны бетинде,
Кылча жанын аябас
Кыйындары четинде.
Жазбай атчу мергенин
Капталына салыптыр,
Качпай туруп кармашар
Кара көктүн баарысын
Эн алдына салыптыр,
Жаманынын баарысын
Ортого салып курчашып,
Арасына алыптыр.
Каптаган жоону коргондо
Алмамбет, Чубак аралаш,
Жандай салып эр Сыргак,
Үчөө кирди согушка.
Орто жерин Алмамбет
Оюп кетти кыйратып,
Тегерегин эр Сыргак

Союп жүрөт сулатып.
Бет алдына келгенин
Берен Чубак талкалап.
Кырып жүрөт бакырып,
Манас деп ураан чакырып,
Уй түгүндөй кытайды
Уйгу-туйгу түшүрүп,
Дал-дал кылды майданды.
Согуш жери кан болуп,
Күн көрүнбөй чаң болуп,
Артынан кирди согушка
Музбурчак, Көкчө, кырк чоро
Канча баатыр жан болуп.
Жапырт кирди баарысы
Үч кыраанга дем болуп.
Найзанын баары кыйрашып,
Азаматтар сулашып,
Эр эңгиреп сүзүлүп,
Аттын бели үзүлүп,
Жатып калды көп өлүк,
Кумурскадай тизилип.
Канча тулпар мал өлүп,
Кайраты зор эр өлүп,
Өлүк тоодой үйүлүп,
Түптүү кытай калың журт
Түбүнөн түрө козголуп,
Миңи өлсө кытайдын
Кайрадан миңи кошулуп,
Караса көзгө илинбейт,
Кытай менен кыргыздын
Кайсы экени билинбейт.
Тирүүнүн баары чаң жутуп,
Өлүгү жатат кан жутуп.
Алмамбет, Чубак эрдиги
Ай ааламда сында жок,
Арстандай болуп кирүүчү
Айкөл Манас мында жок.
Бел байларга бели жок,
Берен Манас шери жок,
Бейпай катуу күн болду.
Кытайдын түрүн коргондо
Аттын оозун тартышып,
Айласы кетип кыргыздар
Өлдүк деп керээз айтышып,
Бүгүн көргөн эртең жок,
Ушундай экен дүйнө бок,
Жети бөрү жалгызды
Таласа тарпын коёбу?
Кап-караңгы түн түштү,
Кайраты качып буруттун
Башына кайгы күн түштү.
Кытай менен манжуга

Кызыл канды агызып,,
Кыргынды үчөө салды эми.
Атышканга болбостон
Алышып жүрөт эрендер
Чабышкан менен чарчабай
Аябаган кыргынды
Салып жүрөт эрендер
Этегин жерге тийгизбей
Аралатып киргизбей
Кайра айдап камалап
Көп кытайды талкалап
Мусулманга жолотпой
Тосуп жүрөт эр Сыргак
Кыйыны экен ошо шер
Кырт этерге чөбү жок
Кылт этерге суусу жок
Кумдак экен ушу чөл,
Ушу чөлдө урушуп
Кең дүнүйө тар болуп;
Башат, булак, бетеге,
Баягы колдун баарысы
Бир көрөргө зар болуп,
Тулпар жүрбөй баш чайкап,
Туйгун эрдин баарысы
Суусагандан көз жайнап,
Аянбай кирген майданга
Баштары челек кан болуп,
Көөдөндүн баары чаң алып
Дем алышка зар болуп
Аттар араң былкылдап,
Азаматтын көздөрү
Араң чыгып жылтылдап,
Кандуу канга батышып,
Кабылан Чубак, Алмамбет
Кайран сырттан эр Сыргак
Качпай жатып атышып,
Мынчалык чыдап жүргөнү
Минтерин Каныкей
Баштатан байкап билгени
Кара жанга күч келсе,
Кагылайын уулдар
Ала жүрсөң күл азык,
Атка берер мээр чоп;
Каран күн башка түшкөндө
Кереги мунун тиет деп
Кудус менен Мысырдан
Муну койбой чалдырган
Эр Шуутуну жиберип,
Беш кожого кат берип
Белек кылып алдырган,
Бармактайын чайнаса
Адамдын мээрин кандырган,

Беш талын катып чайнатса
Тулпардын суусун кандырган.
Шири капка бекитип
Бүктөп берген эмеспи,
Желмаяндын үстүнө
Кең Таластан чыкканда
Кереметтүү Каныкей
Жүктөп берген эмеспи.
Арстандар мээнет корот деп
Ойлоп берген эмеспи
Акыр заман күн болсо,
Ай караңгы түн болсо,
Асылдарга керек деп
Аманат кылып Каныкей
Эсең бол деп бөрүлөр
Ыйлап берген эмеспи
Күл азыктан татканда
Эр ээлигип бук болуп.
Мээр чөптөн чалганда
Ат ээлигип нык болуп
Арстандын баарысы
Кул азыктан татканда
Умачтай көзү ачылып
Ооруган жери басылып
Кайда кытай, кайда деп
Аттарына камчы уруп
Идердүү жигит, күлүк ат
Кайратына келишип
Кара көздөн от чыгып
Кайра кирди согушка
Күндө тынып калбастан
Түндө токтоп .албастан
Чыканактап тынч албай
Чырым этип уйку албай
Буурул сакал кары өлүп,
Буудандардын баары өлүп,
Нечендин башы кесилип,
Керилген нечен жан өлүп,
Келберсиген кырчындай
Жаш жетпеген бала өлүп,
Өлгөнүнөн калганы
Кызыл канга бөлөнүп,
Жаралуу болгон андан көп
Атка араң жөлөнүп.
Куюшкандар үзүлүп
Көктөй албай жүргөн көп,
Басмайылы үзүлүп
Эки көзү чачырап
Эптей албай жүргөн көп.
Нече күлүк тулпардын
Ээри түшүп бооруна
Коштоп жүргөн мындан көп,

Эсил кайран бир боорум
Балан жерге өлдү деп
Боздоп жүргөн андан көп.
Найза менен көзгө жеп
Олок болгон мындан көп,
Колун эрге жулдуртуп
Чолок болгон мындан көп,
Айбалта менен башка жеп
Качып жүргөн мындан көп,
Алапайын таба албай
Кайра качып кетсем деп,
Шашып жүргөн андан көп.
Ажыдаардай айкырып
Бет алдында кытайды
Аралап кирди Алмамбет,
Оңго тарта качканын
Ойду көздөй кыйратып
Оюп барат Алмамбет,
Солду көздөй качканын
Сологой тартып оң атып
Союп жүрөт Алмамбет.
Кан Балтанын Чубагы
Качырып кирди бир жерден,
Алмамбет, Чубак, Сыргак эр
Аралап кирип кытайды
Алек кылды чунактар
Ашылуу тоонун чынары,
Көкөтөйдүн чырагы,
Башындагы жылдызы,
Көкөтөйдүн жалгызы,
Өзөн суунун булагы
Мааникер менен керилип
Туура тартып турганда
Агаяр деген мергени
Бокмурунду бир койду.
Көкөтөйдүн жалгызы
Ажалы жетип окко учту,
Аттан ыргып топ түштү.
Кылагар көзү кылайып,
Кыл муруту шыйпайып
Кыяматка жол тартты.
Кырк кан эли кытайлар
Өлөт десе өөрчүдү,
Өлгөн сайын күчөдү,
Түгөнгөн сайын түтөдү,
Түбүнөн Бээжин күчөдү.
Күндө тынып калбастан,
Күн тынымын албастан,
Талаанын бети чаң болуп,
Найза колдо майышып,
Аянбастан сайышып,
Жайнап жаткан жарадар,

Өлүп жаткан мындан көп,
Көптүккө салып Коңурбай,
Токсон уруу эл каптап,
Тоо томурган сел каптап,
Калың кытай жетти эми,
Алмамбет, Чубак, эр Сыргак
Топурак көпкө чачабы
Алек болуп кетти эми.
Тогуз күнү урушуп,
Чубак чыкты боёлуп,
Токсон жерден жара жеп.
Аргын кандын Ажыбай
Мингени күлүк Карткүрөң
Алтымыш асый толуптур,
Чылбырын жоого чалдырбай,
Чындаган жоого алдырбай,
Аралашып казатка
А да кирип урушту.
Ажыбай кирип барганда
Камышты көр, селди көр,
Каптаган кытай элди көр,
Булуттан ылдам топту көр,
Бурулбай тийген окту көр.
Алты күнү аралап,
Ажыбай чыкты боёлуп,
Алтымыш жерден жара жеп.
Тобокел деп бакырып,
Манастап ураан чакырып,
Жети күнү аралап,
Жетимиш жерден жара, жеп,
Ырчыуул-чыкты кан болуп.
Ыргала албай дал болуп.
Кырктын башы Кыргыз чал
Кыркында көпкөн мыкты чал,
Кыялы терс болбосо
Найзакерден ыктуу чал.
Эки күнү аралап,
Нече жерден жара жеп,
Башы челек кан болуп,
Бүткөн бойдун баарысы
Быркылдабай дал болуп,
Кайта келди согуштан.
Күчөп кытай келгенде
Мынчалык колду көргөндө
Кенеш кылып буруттар,
Кеп акылын кылышып:
Атадан жалгыз болгонун,
Артында тууган жок болсо
Азыр кеткин жерине.
Алым начар дегенин
Атышам деп бөөдө өлбөй
Азыр кайткын жайына!

Түгөнөт десе түтөгөн,
Түбүнөн бери күчөгөн,
Түгөнбөс кытай эл экен,
Өлгөн сайын өөрчүгөн
Каптап кетер сел экен.
Бекер мында жыйылып,
Бейлебестен кырылып,
Бей ажал өлүп кетпегин.
Өлгөнүнөн калганын
Жете көргүн Таласка,
Кордук көрүп калдык деп
Айта көргүн Манаска!
Араң жүргөн кыргыздар
Кайра тартты чуркурап,
Кайратсыз жашык буруттар
Кандай заман болот деп
Кетип барат буркурап.
Бурут минтип кеткенде
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы
Арстан тууган Алмамбет
Күндү жайлап ийгенде
Борошолоп шыбыргак,
Күндүзү бүркөк, түнү ачык,
Жаканын баары жамгырлап,
Бөксөнүн баары мөндүрлөп,
Жөө тумандар түштү эле,
Күн көрүнбөй күүгүмдөп,
Ай көрүнбөй бүлбүлдөп,
Көктөн булут сабалап,
Жер бетине камалып,
Күн көрүнбөй түн түшүп,
Көрө албастан жан жагын,
Кыйкырганда үн жетпей,
Үн жетсе да көз жетпей,
Жайдын күнү кыш болду,
Жайылган суулар муз болду,
Кийми жука кытайлар
Кыңшылаган кыз болду.
Ушинетип күн жайлап
Каптап калган кытайга
Качып кеткен бурутту
Көрсөтпөстөн Алмамбет
Тосуп турду жол кармап.
Манас кандын кырк чоро
Качкан журттту куудурбай
Алдынан тосуп алды эми.
Иреттешип урушуп,
Кайра тартып калышып,
Кайра Алмаң бет болуп
Качпай туруп салышып,
Эрендердин баарысы

Найзалашып топ бузуп,
Ажалы жеткен кээ бир жан
Атышып жүрүп окко учуп,
Мыктап уруш салыптыр.
Мыкты тууган Коңурбай
Ошол элдин баарына
Кабар берип калыптыр,
Эр баш сайын экиден
Бышырган кирпич бериптир.
Орто жери урушуп,
Эки чети бурутту
Тегеректеп калыптыр.
Тегерегин чеп кылып,
Тегеректеп аларга
Казып коюп орлорун,
Кайнатып чогуу шорлорун,
Кырк чорону курчашып,
Чогуу байлап аларда
Чочуп кетти Алмамбет
Бир-бирине каралаш,
Алмамбет-Чубак аралаш,
Серек, Сыргак аты уйкаш,
Ээрчиткени кырк чоро,
Сыргакты коюп артына,
Каптап келген кытайдын
Каршы коюп бетине,
Ордун салып дыр коюп,
Ит-Өлбөстүн чөлүнө
Кирип келди чу коюп.
Ээр белдей кайкыга
Качкан бойдон эр Сыргак
Араң чыкты жөлөнүп.
Азизкандын Алмамбет
Алыстан көрүп кытайды
Алдыга салса ак жолтой,
Артында жүрсө сан колдой,
Дүмөк салган кытайга
Качырып кирип Алмамбет
Аралашып калды эми.
Уй куймулчак Сарала
Уюлгутуп Алмамбет
Кууп келген кытайды
Уйгу-туйгу түшүрүп,
Манас деп айтып бакырып,
Кайра айдады сапырып.
Алмамбет чындап киргенде
Сыргак кошо жүргөндө,
Каптаган кытай токтолуп,
Кан Балтанын Чубагы,
Кырып жүрөт кытайды
Ок жыландай октолуп.
Орто жерин Алмамбет

Оюп кирип кетти эле
Тегерегин эр Сыргак
Чоюп кирип кетти эле,
Качырып жанын аябай,
Кан Манастын кырк чоро
Бөлүп кирип кетти эми.
Согуш кылып турганы
Ит-Өлбөстүн чөлү ошол,
Томуктай болгон тоосу жак,
Токумдай болгон коосу жок,
Майдан жарык жер ошол.
Качпагын деп кытайды
Кыйкырып чыкты Ай-жаң-жуң,
Кырып сал деп бакырып,
Айдап чыкты Күн-жаң-жуң.
Кача түшүп көп кытай,
Кайра тартып сабылды.
Аралашып кеткенде
Айбалта менен чабышып,
Кытай менен кырк чоро,
Айтылуу арстан үч бөрү
Былчылдашып салышып,
Тополоң учуп тоз болуп,
Кайсы экени билинбейт,
Караса көзгө илинбейт,
Асман кара чаң болду,
Жердин бети кан болду.
Көп кытай менен кыйрашкан
Кырк үч берен жан болду.
Эрдигине кубанып,
Эси кетип көп кытай,
Акылдан азып дал болду.
Күн тынымын алган жок,
Күнү-түнү урушуп,
Ит-Өлбөстүн чөлүндө,
Кылт этип даам алган жок.
Көбү төгүн, көбү чын,
Көрүп келген киши жок.
Бири төгүн, бири чын,
Билип келген киши жок,
Чыңыроон чыкпай кең жайдан,
Чымчык учпай кең сайдан,
Жоо кутулбас найзадан,
Керилген жайык жер экен,
Эсепсиз кытай эл экен,
Толкуп кытай киргенде,
Токтолбой уруш кылганда
Мунарыкты көр, чокту көр,
Бузулбай тийген окту көр.
Казып койгон орду көр,
Кайнатылуу шорду көр!
Какайлап ураан чакырып,

Каптаган кытай колду көр.
Көк көрүнбөс чаңды көр,
Чаң ичинде көмүлгөн,
Агып кеткен канды көр!
Түгөнгөн сайын түтөгөн,
Түптүү кытай элди көр.
Каптап кытай жайнады,
Балбандары бөлүнүп,
Коңурбай тоодой көрүнүп,
Бурканына жалынып,
Бузулбай кытай жабылып.
Жабылганын көргөн соң
Салышып жүргөн үч берен
Эми жандан түңүлүп,
Бел байлаган бели жок,
Белгилүү Манас шери жок,
Жети кандын эли жок.
Кызыкты кытай салат бейм,
Ат чаалыгып келгенде,
Көөнү келсе кытайлар,
Тирүү кармап алат бейм.
Кайра тартып калалы,
Кайрат кылып кытайга
Ит урушун салалы!
Өлгөнүңдөн калганың,
Жете баргын Таласка,
Кордук көрүп калдык деп
Айта баргын Манаска.
Деп ошентип кеп айтып,
Алмамбет, Сыргак асыл шер,
Көк жал Чубак артык эр,
Кайра тартып калышып,
Кача берип эр Чубак,
Алмамбет калып салышып,
Алмамбет чыга бергенде
Сыргак калып салышып,
Сыргак чыга бергенде
Чубак кирип салышып.
Дүмөктү Чубак салыптыр,
Кан Коңурбай баш болуп,
Алмамбет, Чубак, Сыргакты
Калың кытай көп манжу
Которо кууп алыптыр.
Айдай түптүз талаада,
Жети күнү эр Чубак
Жеке урушуп алыптыр.
Эки колу дал болуп,
Акбалтанын Чубагы
Кайра тартып калыптыр.
Түгөнгөн тоонун урчуктан,
Дүмпүйгөн кара тумшуктан,
Ай тийгендей жаркырып,

Арстандай болуп күркүрөп,
Алмамбет тосуп калыптыр.
Дыр коюп Чубак калганда
Кытай күчөп кууп алыптыр.
Кан Коңурбай, Ай-жан-жун
Былкылдатып кол айдап,
Колдун баарын чогуу айдап,
Оолуга түшүп качырып,
Алмамбетке жетти эми.
Алмамбеттин үстүнө
Ат оюнчу жоо күлүк
Такыр каптап кетти эми.
Уй куймулчак Сарала
Уюлгутуп кыйкырып,
Кырып жүрөт Алмамбет,
Кырганына кылчайбай,
Кызыкты кытай кылды эми.
Жамгырдай кылып жаа тартып,
Жаңжуң кирди бир жактан.
Мөндүрдөй кылып ок атып,
Манжу кирди бир жактан.
Какайлап ураан чакырып,
Калмак кирди бир жактан.
Шибээ, солоон эки уруу,
Бу да каптап бир жактан.
Тыргоот, кара кытайы
Катуулап уруш салды эми.
Кылчайбастан жүгүрүп,
Кыстоо түшүп башына,
Кыйла жандан түңүлүп,
Сарала турат киртийип,
Салышып жүргөн Алмаңа
Нечен найза бир тийип,
Ак каңкыга жөлөнүп,
Алакең турат теңселип,
Атышканга алдырбай,
Адис болгон арстаның,
Чабышканга чарчабай,
Согушканда тажабай,
Кыдырата карабай,
Кыйкырып келген дөөлөрдү
Кырып жатат аябай.
Тогуз күнү аралап,
Алмамбет чыкты кан болуп,
Кыймылдабай дал болуп,
Токсон жерден жара жеп,
Туура тартып дыр коюп.
Кебез белбоо, кен өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай
Кенебей кууп алды эми:
Катынын кара баскансып,
Кууганы жакын качкансып,

Көз айнеги балкылдап,
Көөкөрдөй болгон шуру таш
Төбөсүндө жаркылдап.
Дүмөктү башка салчудай,
Алмамбетти кубалап,
Түздөн сайып алчудай.
Ошондо Сыргак кайран шер
Кайгырбаган кайран эр,
Көкчебич оозун жайды эми,
Манастап ураан салды эми.
Кууп келген калчанын
Капталынан эр Сыргак
Жебеден мурун жетти эми,
Жетип Сыргак саярда
Эченди көргөн Коңурбай
Бура тартып жылт коюп,
Сайдырбастан кылт коюп,
Колун көздөй чу коюп,
Коңурбай качып алды эми,
Колуна кирип барды эми.
Жакын Сыргак барганда
Мунарыкты көр, чокту көр,
Бузулбай тийген окту көр.
Камышты көр, селди көр,
Каптап жаткан элди көр!
Тегерегин карабай,
Өлөмүн деп санабай,
Кыжылдаган кытайды
Кыдырата карабай,
Кылча жанын аябай,
Көкчебич менен ойнотуп,
Жеткен жерин сойлотуп,
Кылычтуусун кыйратып,
Найзачанын аңтарып,
Айкырып Сыргак киргенде,
Кузгун учпас талаада
Калың, кытай, миң, калдай,
Арстаны калча Коңурбай,
Баары каптап кетти эми.
Ошондо Сыргак балага
Кылыч тийди кылкылдап,
Айбалта тийди былкылдап,
Таш сайынган кытайдын
Тазалары аянбай
Такыр кирди Сыргакка.
Далай найза сайганда,
Кыраан Сыргак канетсин,
Капаланып былк этпейт,
Ат үстүнөн кылт этпейт.
Эрдин тиштеп Коңурбай,
Элди айдап капта деп,
Бакырып жүрөт кылычтап:

Берен экен Сыргагы,
Эми колго тиер убагы.
Телегейи тең экен,
Буруттан чыккан шер экен.
Жыйырма бирге илинип,
Келип калган кези экен.
Оң далысы кен экен,
Арбактуу Манас дебесе,
Андан Сыргак эр экен.
Кырк кан эли кытайдын,
Кылчайбастан баарыбыз,
Жапырт каптап калалы,
Камындырбай, качырбай,
Тегеректеп тор тосуп,
Тирүү байлап алалы,
Чындагыла балбандар!
Сыргакты байлап алганда
Калган калың буруттун
Буласын булап алабыз,
Бузук күндү туудуруп,
Башына дүмөк салабыз!
Кыз-келинин олжолоп,
Малы-мүлкүн талайбыз.
Өлтүрүп буткул дөөсүн,
Тиебиз жылкы бээсин,
Кайрат кылган буруттун
Талкалайбыз мээсин,
Кордукту мыктап салабыз,
Бөлөгү эмес буруттун
Үкүрүн айдап алабыз!
Муну айтып Коңурбай,
Буйрук кылып турганда,
Кылчайбай кырк кан камынып,
Кыйкырып кытай жабылып.
Жабыла кытай киргенде
Жалгыз Сыргак бой бербей,
Согушуп жүрөт аянбай,
Аты жерди таянбай,
Жыландай кылып ойнотуп,
Кытайды кырды эсепсиз
Көрүнгөнүн сойлотуп,
Астындагы Көкчебич,
Айланса болот тулпарга
Көкүлдү көккө ыргытып,
Туякты жерге мылгытып,
Желгенине жел жетпейт,
Басыгына мал жетпейт,
Араандай оозу ачылып,
Тизгинине ал жетпейт.
Башын жерге салыптыр,
Аркардай болуп түйүлүп,
Капкандай бели ийилип,

Баскан жери быркырап,
Чарадай болгон даңкан таш
Төбөсүндө чыркырап,
Ошо куну Көкчебич,
Эти кызып алыптыр,
Үстүндөгү Сыргагың
Эрдин кесе тиштесе,
Каалгадай кашка тиш
Таруудай болуп быркырап,
Жакын кирип барганда
Ысыгына чыдабай,
Кармайын деген көп кытай
Жарыла берет зыркырап,
Как алдына келгенде
Как жарылат чуркурап.
Алоокенин Коңурбай
Жалгызы өлгөн эмедей,
Токтото албай кытайды,
Ыйлап жүрөт буркурап.
Кырк кан эли чогулуп,
Кытай, манжу жерге кир,
Жалгыз Сыргак буруттан
Жабыла качып аласың!
Эр Манастын кырк чоро,
Кыркы бирдей Сыргакча,
Баары бирдей арстан шер,
Манаска тете көк жал эр,
Буруттап ураан чакырып,
Арстандай болуп акырып,
Аралап кирип калганда
Анда кайда барасың?!
Алмамбет, Чубак аралаш,
Алар кошо жүргөндө
Анда кандай кыласың?!
Каптагыла Сыргакты,
Эмне качып турасың?! —
Деп ошентип өкүрүп,
Алгаранын оозун
Коё берди Коңурбай.
Найзакерди бир бөлүп,
Шайлап кирди Коңурбай.
Калың манжу кытайды
Кара малдай токмоктоп,
Айдап кирди Коңурбай.
Өз билгенин бу жолдо
Кылып кирди Коңурбай,
Кыйшаңдап кайра тартканын
Кадимкидей талкалап,
Кырып кирди Коңурбай.
Коңурбайдын көп кытай,
Каарына чыдабай,
Эрдин баары күркүрөп,

Коркоктору чуркурап,
Мергендери жүгүрүп,
Саадакчысы жабылып,
Чалма салчуу калмактар,
Чалмасына камынып.
Кылыччаны бетинде,
Айбалта чабар четинде,
Кыйкырыгы көк айрып,
Кырааны калча артында
Жалпы кирди бет алып.
Айтылуу кытай өзү экен,
Арасында Сыргактын
Жалгыз жүргөн кези экен.
Жалгыздыкты коргондо,
Жапаны чындап тартканда
Ээр белдей кайкыдан
Алмамбет, Чубак аты уйкаш
Аттарына камчы уруп,
Аркыратып келатат.
Эр Сыргактан ажырап,
Не муратка жетем деп,
Учкан куштай көрүнүп,
Анда-мында бир тийип,
Заркыратып келатат.
Жеткен жерден эки шер
Кытайга кирди аралап,
Самандай жоону сапырып,
Сыргакты жүрөт чакырып.
Көпчүлүктөн көрүнбөйт,
Асман туман, алды чаң,
Аралашкан канча жан.
Найза, кылыч тең шилтеп,
Муштап жүрөт кыраандар,
Түгөйүм Сыргак кайда деп
Издеп жүрөт берендер.
Каптап кытай төгүлүп,
Тапмак түгүл Сыргакты
Алмамбет, Чубак эки шер
Эки жакка бөлүнүп,
Баштагыдай дыркырап,
Качып кытай калган чак.
Каптап жүрөт салышып,
Арстандар жүрөт алышып.
Кайран тууган Алмамбет,
Калың бурут коргону,
Убайымы эр Сыргак,
Токтоп туруп караса,
Кара калпак кыргагы,
Көп кытайды талкалап,
Кырып жүргөн кези экен
Кан Манастын Сыргагы.
Чекири жок кой көздүү,

Сепкили жок, ак жүздүү,
Алтын айдар, чок белбоо,
Азизкандын жалгызы
Кайнап жаткан кытайга
Качырып жана кол салды.
Алмамбет, Чубак эгиз эр
Аралап уруш кылганда
Асыл Сыргак турсунбу,
Бир четинен кытайдын
Качырып кирди түйүлүп,
Тогуз күнү аралап,
Алмамбет чыккан ошондо
Тогуз жерден жара жеп,
Жети күнү согушуп,
Акбалтанын Чубагы
Жети жерден жара жеп,
Бурулуп аккан канды көр,
Боо түшүп калган жанды көр.
Өлгөнүнө карабай,
Өлөмүн деп санабай.
Калың манжу көп кытай
Каптап калды жабылып.
Кыстап кытай келгенде
Кыйындык түшүп башына,
Кайра качып калышты,
Ат озгундап, келгенди
Ит урушун салышты:
Астына Чубак кеткенде
Кайра тартып кабылан,
Сыргак жүрөт салышып,
Сыргак кетсе чу коюп,
Алмамбет калат алышып.
Алмамбет, Сыргак кеткенде,
Артында калат эр Чубак.
Жан аябай урушуп,
Күндөп-түндөп кубалап,
Чубак келет сабалап.
Үчөө жүрөт сүрүшүп,
Бел байлаган бели жок,
Эсепсиз калың жара жеп,
Ит урушун салганда
Берен Манас шери жок.
Кайрылбастан качышты,
Канча-канча бел ашып,
Далай-далай жол басып,
Коё берип ат оозун,
Зырылдатып үч берен
Алдындагы көп колго
Жетип келип ошондо.
Канча күнү, нече түн
Кытай менен чанчышкан.
Беттеринен кан кетип,

Канча-канча жара жеп,
Кара канга бөлөнүп,
Өңдөрүнөн азышкан.
Жандарына күч келип,
Жалпы кытай көп менен
Үчөө жалгыз салышкан.
Былкылдак куурай бышкыча,
Мийзамдын гүлү учкуча,
Күнү тыным албастан,
Түндө уктап калбастан,
Чымын жанын аябай,
Жеке өзү үч туйгун
Кытай менен урушкан.
Каарданып бакырып,
Кайраттанып акырып,
Кыргыздарды жибербей
Көк жал Манас сырттаның
Аттанып чыгып Таластан,
Атайы келип кытайга
Качып кантип кетем деп,
Кылчактап колду токтотуп,
Ийирип турган кези экен:
Кызгалдак бышып чөп болуп,
Ат семирип нык болуп,
Эригип жатып эрендер,
Согуш болбой бук болуп,
Идерлүү жигит, күлүк ат,
Кереги тиер чак болуп.
Алмамбет, Сыргак, эр Чубак,
Аман-эсен Манаска
Эсендешип көрүштү.
Ошондо Манас муну айтат:
Кызыл найза желегим,
Кырааным берен Алмамбет,
Кытайдан келген белегим!
Эгизим Чубак көзөлүм,
Эсимден кетпес эгерим,
Астыма салса ак жолтой,
Асылым менин Сыргагым,
Алышкан жоодо шумкарым!
Атышканда сан колум!
Үч бирдей менин береним,
Телегейи тегизим,
Төбөмдө чолпон жылдызым,
Аман-эсен келдиңби?
Үч бирдей арстан-жолборсум?!
Чарпышып чындап Бээжинге
Чаң тополоң сала көр!
Чак келбеген кытайды
Кызыл канды агызып,
Түп Бээжинге сүрө көр!
Качып кетсек урушпай,

Каптап кытай келбейби.
Манас качып кетти деп,
Кууп жүрүп буруттун
Түбүнө манжу жетпейби!
Ошенетип эр Манас
Сөзүн айтты эрлерге,
Астында турган үч берен
Тамактанып тыныгып,
Таза сууга киринип,
Таза кийим кийинип,
Кыбыланы баштанып,
Ак каңкы ээр жазданып,
Уйкуга кирди ошондо.
Таң кашкайып сүрдү эле,
Жерге жарык тийди эле,
Асмандан жылдыз бөлүнүп,
Күн батышка төгүлүп,
Таң кылайып сөгүлүп,
Кулан өөк болгондо
Дааратына камынып,
Колун сууга малышып,
Кол дааратын алышып,
Бутун сууга салышып,
Бут дааратын алышып,
Азан айтып кыйкырып,
Намазга кирди эрендер.
Экөө сүннөт, экөө парз,
Төрт ирекет багымдат
Төптөп окуп алышып,
Аш-тамагын ичишип,
Ат-атына камынып,
Чаболоңун бек тартып,
Куюшканын кыскартып,
Найзаларын каркытып,
Айбалтасын байланып,
Кытайды карап бурулуп,
Кан Манастын кашында,
Карап турду камданып.
Тосуп турду тигилип,
Бүткүл бурут жыйылып,
Карап турса көп кытай
Баары каптап келатат
Түбүнөн бери түрүлүп.
Жердин бети көрүнбөйт,
Көк күүгүмдөп чаңданып,
Көптүгүнө таңданып.
Качырып кирди кыйкырып,
Көкчө менен Музбурчак,
Мелтиретип найзасын
Кошо кирди эр Чубак.
Жалпы кирди кырк чоро,
Астында кетип баратат

Алмамбет менен эр Сыргак,
Баары кирди бакырып,
Манастап ураан чакырып.
Келберсиген Коңурбай
Таш сайынган кытайдын
Тазаларын бир бөлүп,
Кырмызы күрмө кытайдын
Кыйындарын бир бөлүп,
Астына түшүп алыптыр,
Артынан айдап кытайды,
Бирин кийин калтырбай
Ай-жаң-жуң жүрүп калыптыр.
Чоң күрөң менен бир четте,
Манжуларды бир бөлүп,
Нескара келет кыйкырып.
Чекеде жалгыз көзү бар,
Ажалды билбес өзү бар,
Жалгыз көз деген кытайдан
Калың кол келип калыптыр.
Мунарыктап көрүнгөн,
Артында башка бөлүнгөн,
Мунарык эмес, эл экен,
Көптүгүнө караса,
Эл эмес, аккан сел экен,
Калыңдыгы кытайдын
Дайра, деңиз, кол экен.
Бурут каптап калганда
Муну көрүп Коңурбай,
Ай-жаң-жуну артында,
Үзөнгү кошуп эки эр
Жекеге чыкты бөлүнүп.
Муну көрүп Алмамбет,
Айтылуу кыраан эр Сыргак,
Мелтирешип тиктешип,
Буурусун тийген чийин жок,
Суур казган ийин жок,
Мейкин сары талаада
Аларга беттеп калыптыр.
Коңурбай келет зыркырап,
Сыргакты көздөй бет алып,
Ай-жан -жуң келет айкырып,
Алмамбетке бет алып.
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы,
Чымын жанын аябай,
Өлөмүн деп санабай.
Кытайлардын Ай-жан-жун,
Камбыл туулган эр экен,
Камындырбай жалгызды
Качырып найза салды эми.
Күрмөсүнүн бети деп,
Алтын кемер чети деп

Ай-жан-жундан озунуп
Алмамбет шилтеп өттү эми.
Эки найза тең тийип,
Кыйрап кетти быркырап,
Сыныгы көккө чыркырап,
Ат башындай ак була,
Ар кайсы жерде буркурап.
Көңкү кытай, көп манжу,
Нескарасы баш болуп,
Каптап кетти чуркурап.
Сыргак жакын калганда
Алгара менен кылт коюп,
Адис болгон Коңурбай
Ордун жазып булт коюп,
Бура тартып, сан колго
Сайдырбай кирип кетти эми.
Кубалап Сыргак киргенде
Каршы алдынан жалгыз көз
Баары бирдей дөө экен,
Урушка адис жөө экен,
Тосуп чыкты жабылып,
Жалгыз калды ортодо
Алек болуп жан менен
Улак кандын Сыргагы.
Орто жерин оргутуп,
Кууп жүрөт эр Сыргак,
Тегерегин дыргытып,
Сүрүп жүрөт эр Сыргак,
Кез келгенин шыпырып,
Кырып жүрөт эр Сыргак.
Таанга шумкар тийгендей,
Өз билгенин кытайга
Кылып жүрөт эр Сыргак,
Уруш эмес оюнча
Күлүп жүрөт эр Сыргак!
Чыдабастан Коңурбай
Чакырып манжу кытайды,
Айкырык салып бакырды,
Калың колго муну айтты:
Баарын бирдей жабылып,
Түп этектен алгыла,
Дүмөктү чындап салгыла!
Калчанын сөзүн укканда
Жалпы кытай жабылып,
Жаны калбай камынып,
Кылыч чабар ыктуусу
Кырынан кирди чамынып.
Жалгыз калып ортодо
Жана Сыргак турганда
Муну көрүп алыстан
Акбалтанын Чубагы,
Аргын кандын Ажыбай,

Үзүктөй калпак Шууту кул,
Ырамандын Ырчыуул,
Кырктын башы Кыргыз чал,
Бозуул менен Байчоро,
Жалгыз калган Сыргакты
Ажыратып алам деп
Ат коюп кирди кырк чоро.
Чубак жетип кытайга
Чуулганды салды эми,
Кырк чоронун баарысы
Кытай манжу сан колго
Аралашып калды эми.
Кызыл канга канышып,
Кылчайбастан салышып,
Нечен тулпар бош калып,
Нечен эрлер жатышат
Денеси жок, баш калып.
Күн экени билинбейт,
Түн экени билинбейт,
Кара туман чаң түшүп,
Салышып жүрөт кыраандар.
Орто жерин Алмамбет
Оюп кирип кетти эми.
Капталынан эр Чубак
Камап келип берди эле.
Бир четинен эр Сыргак
Кырып сүрүп кетти эле.
Каканчындын Бээжинди,
Иле-сала болгончо
Какайлатып кытайды,
Ылаачын тийген таандай,
Кан Манастын кырк чоро
Кайта сүрүп Бээжинге
Айдап кирип кетти эми.
Он эки күндүк жолуна
Токтобой кууп кетти эми.
Кебез белбоо кең өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай
Кеңири акыл ойлоду.
Ай-жаң-жуң менен Коңурбай
Арага элчи салды эми,
Элчи болуп элинен,
Ашык анык бир чечен
Билгич кытай барды эми.
Кан Манастан тиленип,
Канча, канча өтүнүп,
Жети күн бурсат сурады:
Тилегиме көнүңүз,
Тилеп келдим өтүнүп,
Жети күн бурсат бериңиз!
Каардансаң кан Манас,
Кайра кырсаң эл мына!

Элчини келген өлтүрсөң,
Алдыңда кытай мен мына!
Былкылдак куурай бышканча,
Мыйзамдын гүлү учканча,
Мыктап жатып уруштук.
Бел байлаган эр өлдү,
Берен канча шер өлдү.
Караламан черүүдөн
Канча сансыз кол өлдү.
Жети күнү бурсат бер,
Кеңешели эл менен,
Эл бийлеген кан менен,
Карыкандай зор менен.
Акыл кеңеш кылалы,
Алып барып Бээжинге,
Карыкандын тагына
Дагы сизди мингизип,
Алтын таажы кийгизип,
Кан көтөрүп салалы.
Деп ошентип Чаңтыйбас
Какылдап-какшап турганда,
Айтканына көндү эми,
Айкөл Манас кабылан
Жети күн бурсат берди эми.
Бурсатты Манас берди деп,
Буруттардын баарысы
Эркин уктап алышып,
Эригип ордо салышып,
Чатыраш ойноп чатырап,
Кутурмач ойноп кутуруп,
Жашы менен карысы
Жай жатып калды баарысы.
Чалгынга жүрсө чарчабас,
Оорукка калса оорукпас,
Азизкандын Алмамбет
Жетип келди Манаска:
Жети айчылык Бээжинди
Жети күндүк жол дедиң,
Камап жаткан кытайды
Кайрат кылбас кол дедиң.
Жети күн бурсат берипсиз,
Достум Манас эсен бол,
Биз бул жерден эсен тартпайбыз,
Бирибиз тирүү кайтпайбыз.
Келген жан эсен кайтпайбыз,
Таласка тирүү жетпейбиз,
Айтсам айткан тилимди,
Албас болдуң сөзүмдү,
Түгөтмөк болдуң күнүңдү,
Казмак болдуң оруңду,
Салмак болдуң башыңа
Капкайдагы сонунду.

Олжолотмок болдуң го
Сарала тулпар атымды,
Жети күн бурсат берипсиз,
Капкайда камын жедирип,
Баш-аягын жыйдырып,
Күчөтмөк болдуң кытайды,
Кудайдын кылган иши экен,
Төкмөк болдуң канымды!
Керээз кылып кеп айтам,
Аман Талас барсаңыз,
Элди эсен көрсөңүз,
Тоодогу жылкым тогуз миң,
Тобурчак буудан аралаш.
Тозоктуу башка иш келсе,
Кайда калбайт жалгыз баш.
Кеңешпей бурсат бердиңиз,
Арманым калды кантейин,
Көзүмдөн аккан көлдөй жаш.
Тоодогу жылкым ээси жок,
Тоодогу жылкым жыйып кой,
Аккандын кызы Арууке,
Алган жарым бакты жок,
Мажикке нике кыйып кой!
Атыма катар жүгөн бар,
Аруукенин боюнда,
Үч ай калган күмөн бар.
Эгер эркек туулса,
Тоюна токсон соё көр,
Атын эр Күлчоро коё көр!
Минген аты сур болор,
Он, далысы кең болор,
Телегейи тең болор,
Өзүмдөн өтө шер болор!
Кызарып жанган чок болор,
Сан колго кирсе ок болор!
Ак маралды уй кылар,
Алышканды буй кылар!
Тулаңдуу жерди тутантып,
Өзөндүү жерге өрт коёр.
Бекиген чепке жол салар,
Бет алышкан жоо болсо
Менден мурун кол салар.
Сарала мойнун бурганда,
Үрбүстү жайлап турганда,
Чогулуп аргын конгондо,
Антташканым Арууке
Шерге талгак болгондо,
Үрбүстүн башы адыр таш,
Муздактын белин чалгамын,
Атып шерди бүктөтүп,
Өлтүрүп ичин жаргамын.
Куурдак кылып жүрөгүн,

Аруукеге бергемин.
Эркек болсо медер деп,
Ургаачы болсо бир күнү
Теңин таап кетер деп,
Ошо күндөн ушу күн,
Медер кылып келгемин!
Эркек эмес кыз болсо,
Аркар атып жеп койгун,
Акырет кеткен Алмамбет
Туйгунум Алмам жан достум,
Туяксыз өттү деп койгун!
Элиме эсен кайтпаймын,
Эми тирүү тартпаймын!
Өлүп калсам кытайдан,
Белимден кармап бүктөп кет,
Талаага сөөгүм таштабай,
Саралага жүктөп кет!
Мазарлуу жерге барганда
Көрүмдү кенен оюп кет,
Сараланы союп кет,
Көрүмдү казып табыштап,
Колуң менен коюп кет!
Ушу турган чоң Бээжин,
Энекем мени тууган жер,
Киндик каным бууган жер,
Көйнөгүм чечип жууган жер.
Ушу жерге кан Манас,
Дене каным төгүлөт,
Төгүлө турган себеби:
Каражой уулу Кожожаш,
Ойноо бала жаш кезде,
Опсуз тентек мас кезде,
Алтыга жашым келгенде,
Ардактуу болуп кытайга,
Суук-Тор деген төрүнө,
Жалгыз көздүн элине,
Ажыдаардын алдына,
Абалкы жылы Бээжинге,
Алты миң бала жиберип,
Алты миң бала кырылып,
Ажыдаардын заарынан
Алты бала, мен калып,
Жети миң бала бир барып,
Жети миңдин ичинен,
Жети бала, мен калып,
Он миң бала бир барып,
Он эле бала, мен калып,
Окуп жүргөн чагымда
Көк байталды токунду,
Каражой уулу Кожожаш
Менден алтайча мурун окуду.
Учаарын билип ал калды,

Жүрүштү билип мен калдым.
Келгендерден кеп уктум,
Өлбөй житпей сегиз жыл,
Кезик оору деп уктум.
Кезигинен айыгып,
Келип калса бул жерге
Баарыбызды оң кылбайт,
Жалпыбызды соо койбойт.
Ат оюнчу, жоо күлүк,
Кытай бузуларда чыгуучу
Казыналык чоң мерген!

КОЖОЖАШТЫН КЕЛИШИ,
КЫРГЫЗДЫН ЖЕҢИЛИШИ

Какшап айтып Манаска
Оозун жыйып алганча,
Боз ала желек кызыл туу,
Ошо кезде кытайлар,
Бой-бойлогон ызы-чуу.
Сурнай тартып алыптыр,
Сүйүнө турган кытайдын
Күнү тууп калыптыр,
Аркалуу мерген Кожожаш,
Анык келип калыптыр.
Кан Манастын кырк чоро,
Алмамбет, Чубак аралаш
Аныктап кирди согушка,
Музбурчак, Көкчө эки кан
Кайта кирди согушка.
Серек, Сыргак эки шер,
А дагы кирди согушка,
Карап турбай кыргыздар
Баары кирди согушка.
Ортосунан чаң салып
Оён Алмаң берениң
Оюп келип берди эле,
Топтоп жаткан кытайдын
Тобун чачып талкалап,
Тобокел деп Сыргагың
Союп келип берди эле.
Таш сайынган кытайдын
Тазаларын бир бөлүп,
Азизкандын Алмамбет
Астына салып кубалап,
Көгала минип акырып,
Манастап ураан чакырып,

Кайнаган кытай манжуну
Кайра тосуп сапырып,
Ажал жетсе өлөм деп,
Өлбөй тирүү мен жүрсөм
Алмамбет, Чубак, Сыргакка
Караан болуп берем деп,
Кырктын башы Кыргыз чал,
Үзүктөй калпак Шууту бар,
Аргын кандын Ажыбай,
Ырамандын Ырчыуулу,
Колу күчтүү Байчоро,
Топ бузуучу Акаяр,
Серендеген Сереги,
Серпилишчү Сыргагы,
Төлгөчү кара Төлөгү,
Кыргыздарга күн тууса
Кайран жандын кереги.
Аралаша кырк чоро,
Кез келген жакка жол салып,
Кезиксе жанын аябай,
Кытайды кырып кол салып,
Калың кытай ичине
Аралап келди согушка.
Алакандай кыргыздар
Өлгөнүнөн калганы,
Баары кирди согушка.
Музбурчак, Көкчө аты уйкаш,
Канча-канча кол менен
Дагы кирди согушка.
Айбандан тулпар ат өлүп,
Азаматтан шер өлүп,
Өлбөй тирүү жүргөндөр
Капкара канга бөлөнүп.
Айбалтачан жадашып,
Кайраты бар эрендер
Качпай туруп найзаны
Как жүрөккө мадашып,
Эрлери көзгө көрүнүп,
Нечендин каны төгүлүп,
Сай жаманы самсаалап,
Корголотуп куу жанды
Ортосуна бөлүнүп,
Калдакташып калды эле.
Аркырашып салышып,
Жан аябай калышып,

Нечен-нечен тулпарды
Коштоп жүргөн мындан көп,
Баланчадай жакыным
Түкүнчө жерде өлдү деп,
Боздоп жүргөн мындан көп.
Канча мыкты жигиттин
Куюшканы үзүлүп,
Көктөй албай жаткан көп,
Басмайылы үзүлүп,
Басып кетсе өлдүк деп,
Эптей албай жаткан көп.
Найза тийип антаңдап,
Басалбастан тамтаңдап,
Жаны чыгып калтаңдап,
Алапайын табалбай,
Качып жүргөн мындан көп.
Тулпарларын ойнотуп,
Туйлап жүргөн мындан көп.
Кайрылып үйгө жетпестен,
Эсен-аман кетпестен,
Талаада өлмөк болдук деп,
Ыйлап жүргөн мындан көп.
Найза кармап, топ бузуп,
Ажал жетсе окко учуп,
Алышып жүрүп өлмөккө
Жыргап жүргөн мындан көп.
Калың согуш ичинде
Айдаркан уулу Көкчөгө
Кечилдин каны Коңурбай
А дегизбей жетти эми,
Жеткен жерде Көкчөнү
Көгаланын үстүнөн
Көмө коюп өттү эми.
Артындагы көп кытай
Артык тууган Көкчөнү
Тегеректеп кетти эми.
Муну көрүп Алмамбет
Тегерегин карабай,
Тегеле жанын аябай,
Ачып көздү жумганча,
Аны-муну дегиче,
Ар кайсысын бир салып,
Аралап келди кытайды.

КӨКЧӨНҮН ӨЛҮШҮ

Дыгдырып кууп кол салып
Колго түшкөн Көкчөнү
Алмамбет илип алгыча,
Кабарыңда бар бекен,
Атка оюнчу жөө күлүк,
Казыналык чоң мерген,
Жаман жанга таңылбас,
Караңгыда ийненин
Көзүн атса жаңылбас,
Астынан адам өтпөгөн,
Огу бекер кетпеген,
Каражой уулу Кожожаш
Жашыл кийип дыр коюп,
Айдаркандын Көкчөнү
Чекеден ары бир коюп.
Көкчөнү окко учуруп,
Көңүлү жаман бузулуп,
Кыргыздар катуу күйүнүп,
Кырк кандын эли кытай журт
Каткырышып сүйүнүп.
Минтип кытай турганда
Сарала менен аралап,
Кытай каны Ай-жан-жун
Туура тарта калганда,
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы,
Туура тарткан Жаң-жуңду
Ыргыта коюп өттү эми.
Аркасынан эр Сыргак,
Алты миң кытай, миң, калдай
Аткарып атка салгыча,
Кытай каны Жаң-жуңду
Башын кесип салды эми.
Адамдын алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн,
Узун бойлуу, кең далы
Акбалтанын Чубагы
Чоң, күрөң минген Нескара,
Манжунун каны ал экен,
Туура турган жеринен
Акбалтанын Чубагы
Көмө коюп өттү эми.
Жөө күлүк минген Канжар кол
Кыйкырып атка мингенче,
Аман алып алгыча,
Кыраан Алмаң, жетти эми,
Кытай каны Нескара
Кырк эки бөлүп өттү эми.
Кыйкырыгы баш жарып,
Балбанынын баарысын
Жыйып алып Коңурбай
Кайрат кылып турганда,

Кан Коңурбай беренге
Кабылан Алмаң жетти эле,
Жеткен жерден Калчаны
Кыргагы болот сыр найза,
Кылчайбастан Алмакең
Чындап сайып өттү эми.
Мына ошондо Коңурбай
Алмакен сайып өткөндө
Жаралуу болду кансырап.
Аты күлүк чын тулпар,
Туйлап чыкты Коңурбай.
Өзөндө күйгөн өрт жаман,
Өздөн чыккан жоо жаман,
Ушу качкын болбосо,
Олжолоп чаап Таласын,
Ондурбайт элем Манасын.
Деп ошентип чоң калча
Ыйлап чыкты Коңурбай.
Буудайык кандын Музбурчак
Телкызыл менен ээлигип,
Боз кесе белге курчанып,
Манас-Манас үн салып,
Жеткилең тууган Музбурчак
Жебеден мурун жетти эми.
Жети сан кытай манжуну
Жеке кирип аралап,
Ортосунан как жарып,
Коңурбайга жетти эле.
Түп этектен аларда,
Түбүнө эми жетерде,
Түү түбүндө Кожожаш
Кызыл кийип, чу коюп,
Кыйкырып кирген Музбурчак
Оң жак чеке өзү деп,
Өксүп тийсе көзү деп,
Мергендикке тазасы,
Белендеп турган машасы,
Ирмеп ийди Кожожаш,
Как жарылды курган баш.
Буудайык кандын Музбурчак,
Бурулбай окко учкан соң,
Көңүлгө батпай көп санаа,
Көзүнөн жашы он талаа:
Музбурчак, Көкчө кан өлсө,
Кез болгон жандын баары өлсө,
Мураска кантип жетебиз?
Кыраандардан айрылып,
Кырылышпай Бээжинден
Элге кантип кетебиз?
Деп ошентип Сыргак жан,
Астындагы Көкчебич,
Чу дегенде чуратып,

Чуу түшүрүп кытайды,
Кез болгонун кулатып,
Каршы чыккан калмактын
Канчаларын сулатып,
Кыдырата карабай,
Азизкандын Алмамбет,
Кыйкырып кирди согушка.
Кан Балтанын Чубагы,
Каарданса сан колдой,
Нойгуттардын кырааны,
Кырк кан эли кытайга
Кылчайбастан аралап,
Кыйкырып кирип келгенде,
Кайран жандан түңүлүп,
Алоокенин Коңурбай,
Карап турду таң калып.
Кан Манастын кырк чоро
Кырк жагынан жабылып,
Жабылган жагы чуркурап,
Жалаң кытай көп манжу
Жабыла качып дыркырап.
Жанды булар койбойт деп,
Кожожашка жалынып:
Мен Коңурбай болгону,
Ай ааламды соргону,
Он экимде эр болуп,
Бээжиндин болдум коргону.
Керүүгө салган там элем.
Кечилдин Ала-Тоодой каны элем.
Ушу Сыргак баладан,
Ээримен арт кетти,
Жүрөгүмө дарт кетти,
Боконо сөөгүм болк этти,
Таш сайынган кытайдын
Тазасы ыйлап солк этти.
Бел байланган белимди,
Эчен бузду чебимди.
Эчен сойду эр Сыргак
Канча берен эримди,
Көп сындырды белимди,
Көп калтырды көөнүмдү!
Кез келгенде Сыргак кул
Энкейиште эр саят,
Жетөөнү катар бир саят.
Оюна койсо эр Сыргак
Түбүмө минтип жетпесин,
Ушул турган кытайды
Түгөл кырып кетпесин.
Айланайын, Кожожаш,
Айтканымды сөздөй көр,
Бөлөгүн айтып нетейин,
Сыргак кулду көздөй көр!

Каражой уулу Кожожаш
Калчанын кебин уккан соң:
Капаланба Коңурбай,
Кара сууда кеме жок,
Канча жыл ооруп мен калдым,
Болбосо каш кайтарар неме жок.
Деп ошентип Кожожаш,
Беленденип белсенип,
Көк байтал менен күркүлдөп,
Пери ургандай теңселип,
Көзү кызыл чок экен,
Өзү Бээжинден чыккан шок экен,
Белен болот ок экен.
Муну угуп Коңурбай,
Кырк кандын эли кубанып,
Доолбасын какты эле,
Сурнайын тартты эле.
Толкуп кытай токтобой,
Тоодой Калча кан болуп,
Туу түбүндө чоң мерген
Кожожашы бар болуп,
Кырк кан эли кытай журт,
Кыйын мүшкүл күн салып,
Каптап кытай калганда
Асман ачык, жер бүркөк,
Жерден бир тал көрүнбөйт,
Каптады кытай былкылдап,
Найзанын учу кагышып,
Кап-караңгы түн түшүп,
Адамдын башы чабышып.
Ошондо алтын айдар, чок белбоо,
Азизкандын жалгызы,
Жетик темир курчанып,
Жер жайнаган кытайга
Жеке кирди кол салып.
Мындай жоону коргондо
Аянбаган чунагын,
Сунгандан кайра тартпаган,
Сумсайганын жазбаган,
Кылычын кынга жөлөгөн,
Ушундай кыйын жоо келсе
Кызыл канга бөлөнгөн,
Кара калпак кыргагы,
Кан Манастын Сыргагы,
Астына кирсе ак жолтой,
Аркадан чыкса сан колдой,
Чыканактап уйку албай,
Чырым этип тынч албай,
Көкчебич менен ойнотуп,
Кезиккенин сойлотуп,
Орто жерин эр Сыргак
Оюп келип берди эле,

Дал ортосун Алмамбет,
Камап келип берди эле.
Тегерегин эр Чубак,
Тешип келип берди эле.
Манас кандын кырк чоро,
Кыйкырыгы таш жарып,
Кырып айдап сурду эле,
Алакандай кыргыздар
Аянбастан кирди эле.
Азууларын аркайтып,
Ат өлүгү тоо болуп,
Муруттарын шыйпайтып,
Эр өлүгү боо болуп,
Не бир жалгыз эр өлүп,
Нечен сонун кан өлүп,
Тулпардан нечен ат өлүп,
Азаматтан эр өлүп,
Өлбөй тирүү жүргөнү,
Кып-кызыл канга бөлөнүп,
Качпай туруп салышкан,
Эки колу шал болуп,
Бүткөн бойдун баарысы
Быркылдабай дал болуп,
Кайкайлашып чуркурап,
Кадимкидей көп кытай
Кайра тартып качты эле.
Кырк кандын эли кытай журт
Кайра качып алган соң,
Ат соорусун салган соң,
Арт жагынан Алмамбет
Сүрүп келип берди эле,
Эс алдырбай эр Сыргак
Тийип келип берди эле,
Акбалтанын Чубагы
Аянбай колду салган соң,
Арт жагынан кырк чоро
Бөлүп айдап алган соң,
Кара таандай манжуну
Кайра айдап сапырып,
Уй түгүндөй шибээни
Уйгу-туйгу түшүрүп,
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай
Каарданып бакырып,
Качып берген кытайды
Кайра тосуп сапырып,
Алгаранын оозун
Жыйып жүрөт Коңурбай,
Эчен солоон, манжуну
Кырып жүрөт Коңурбай.
Астынан калча тоскон соң,
Ортосунда чуркурап,

Качкан кытай жыйылды,
Кыраандар айдап алган соң,
Кыйла жандар кырылды.
Жаманына карабай,
Жайнап Сыргак кабылан
Кайнап жаткан кытайга
Кайра тартпай кол салып,
Туу түбүндө туруптур,
Кожожаштын атасы,
Каражойго кол салып,
Жебеден мурун жетти эле,
Жеткен жерде эр Сыргак
Каражойдой балбанды
Көмө коюп өттү эле.
Жесе деген бир балбан
Жетип атка мингизип,
Жетелеп жүрүп кеткиче,
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы,
Саралага камчы уруп,
Асылын Алмаң жетти эле,
Жеткен жерде Алакең
Каражойдой балбандын
Башын кесип кетти эле.
Таш сайынган кытайдын
Тазасынан айрылып
Өлбөй кантип турам деп
Өкүрүп ийди Коңурбай.
Мурутун булкуп ыргытып,
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай:
Эч болбосо качкын кул,
Алмамбетти соём деп,
Каалгадай кайран тиш,
Таруудайдан быркырап,
Алгара менен чуратып,
Келе жатат дыркырап.
Алмамбетке жетерде,
Сан кытайдын ичинен
Сараланын үстүнөн
Көмө коюп өтөрдө,
Кыдырата карабай,
Кызыккан экен согушка,
Кылча жанын аябай,
Кара калпак кыргагы,
Кан Манастын Сыргагы,
Көкчебичке камчы уруп,
Капталынан калчага
Кайран Сыргак жетти эми.
Алгаранын үстүнөн,
Жети сан кытай ичинен,
Тоодой кылып калчаны

Көмө коюп өттү эми.
Алачыктай барбайып,
Ат үстүнөн Калча кул
Учуп кетти дардайып.
Аттан Калча түшкөн соң:
Алдындагы Алгара
Олжолоп белин сындырып,
Аты күлүк кечилдин,
Минтип жанын тындырып,
Азапка минтип салайын,
Коңурбайдын Алгара
Кылчайып кача бергиче,
Кызыл каптал, даңгыл жол,
Кылт этип буйтап качкыча
Чылбырына тийди кол.
Олжо кылып Алгара,
Ойнотуп коштоп алды эми.
Казылып жаткан калың ор,
Жалгыз ат баспас жаман жол,
Жалгыз жолго түшкөндө
Астындагы Көкчебич
Мүдүрүлүп өткөнү.
Башында болот калканы
Учуп түшүп кеткени.
Каражой уулу Кожожаш
Ат оюнчу жөө күлүк,
Аңдып турган мергениң,
Мергендигин ашырып,
Бет алдында зоңгокко
Калган экен жашынып.
Жерге түшкөн калканды
Жетип илип алганча,
Башына кие салганча,
Эки көздүн ортосу,
Өлчөөлүү жердин өзү деп,
Төмөндөсө көзү деп,
Тиктеп туруп бир койду.
Эр Сыргагың бүк түштү,
А деп айтар ал кетти,
Чекеден кара кан кетти.
Астындагы Көкчебич
Желип чыга берерде
Ооз омуртка тушу деп
Көкчебичти бир койду.
Тегеренип бүк түшүп,
Аты менен ал өлүп,
Арадан Сыргак бала өлүп,
Жайнап кытай жетти эле,
Кожожашы баш болуп,
Он эки курчап кетти эле.
Ат оюнчу жөө күлүк,
Кытай бузуларда чыгуучу

Каражой уулу Кожожаш,
Ошо мерген келгенде
Музбурчак, Көкчө кан өлүп,
Кара калпак кыргагы,
Кан Манастын Сыргагы,
Сунгандан кайра тартпаган,
Сумсайганын жазбаган
Ошондо Сыргак бала өлүп,
Көкөтөйдүн Бокмурун
Ок жаңылып ал өлүп,
Керимсел өлүп, жан өлүп,
Каканчылуу Бээжинге
Кез болгон жандын баары өлүп,
Найзанын баары кагышып,
Адамдын башы чабышып,
Талаанын баары чаң болуп,
Түмөндүн баары кан болуп,
Каарданып Кожожаш,
Калайманды салам деп,
Каны Манас султанын
Азыр кармап алам деп,
Кытай дүмөк салганда,
Алмамбет, Чубак аралаш,
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын Алмамбет
Тегерегин карабай,
Теги өлүүчү кырааның,
Тегеле жанын аябай,
Калдайып жаткан кытайга
Жеке кирди кайран эр.
Кырк уруу кытай дүркүрөп,
Кыйыны калча эр болуп,
Алакеңе жетерде,
Ажалым жетсе өлөм деп,
Артыкча досум Алмамбет
Караан болуп берем деп,
Узун бойлуу, кең далы,
Кара болот бу дагы,
Кан Балтанын Чубагы,
Нойгуттардын кырааны,
Алышса адамдын алы жетпеген,
Арстандын тиши өтпөгөн,
Жекелеп белин курчанган,
Жети санча кол келсе
Желбегей кирип кол салган,
Каарданып бакырып,
Кан Балтанын Чубагы
Манастап ураан чакырып,
Астындагы Көгала,
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Он, тетири теминип,
Өөдө-төмөн карабай,

Өлөмүн деп санабай,
Каарданып бакырып,
Кара калмак, манжуну
Кирген жерде жапырып,
Найза жеткен жерлерин
Найза менен аңтарып,
Кылыч жеткен жерлерин
Кылыч менен кыймалап,
Кыйының Чубак киргенде
Жалпы манжу, эр калча
Жамгырдай кылып жаа тартып,
Мөндүрдөй кылып ок атып,
Жамгырды көр, чокту көр,
Жабылып тийген окту көр,
Казып койгон орду көр,
Кайнатылуу шорду көр,
Кайраны калча баш болуп,
Каптаган кытай колду көр.
Кара жанды аябай
Каптап кытай урушуп,
Кайгысы жок эрендер
Качпастан карап турушуп,
Чыканактап уйку албай,
Чырым этип тынч албай,
Күндө тынып калган жок,
Түн тынымын алган жок.
Мына минткен кыргында
Өлгөн менен арман жок.
Салышкан жери Ит-Өлбөс,
Кырк күнчүлүк жол экен,
Куу учканда канаты
Күйүп кетчү чөл экен.
Томуктай жерде тоо жок,
Токумдай болгон коосу жок,
Буурусун тийген чийин жок,
Суур казган ийин жок,
Чык этип жерде суусу жок,
Чымчып жээр чөбү жок,
Кырк күнчүлүк жол экен.
Ошончо түмөн калмакты
Оң-тетери түшүрүп,
Кырып жүрөт Алмамбет,
Жанында жолдош Чубагы,
Аргын кандын Ажыбай
Ашкере жандын ынагы,
Жолдоштошуп алыптыр
Манас кандын кырк чоро аттуу кырааны.
Ошондо орто жерин Алмамбет.
Оюп келип берди эми,
Тегерегин кырк бөрү
Союп келип берди эми.
Калдайган четин кан Чубак,

Камап келип берди эле.
Ошол талаан согушта
Алайган көзү чолпондой,
Ай кулагы калкандай,
Батасы журтту байыткан
Падыша Кошой кары бар,
Эштектердин Жамгырчы,
Элемандын эр Төштүк,
Койчу, мусулмандын баары бар.
Качырып кирген согушта
Азууларын аркайтып,
Ат өлүгү далай бар.
Муруттары сербейип,
Эр өлгөнү далай бар.
Найзасы сынып белинен,
Айласы кетип таптакыр,
Шашып жүргөн мындан көп.
Куюшканы үзүлүп,
Ээри кетип мойнуна,
Эми кыргын болдук деп,
Качып жүргөн мындан көп
Нечен качыр, тулпардын
Ээр-токум боорунда,
Туйлап жүргөн мындан көп.
Эсил кайран жан боорум,
Эми кайдан көрөм деп,
Ыйлап жүргөн мындан көп.
Эрендердин баарысы
Чет-четинде таралып,
Жамандардын баарысы,
Кудай албай былкылдап,
Ортосунда камалып.
Камчыга кайрат берүүчү
Кабыландын баарысы
Чет-четинде бөлүнүп,
Каршылашкан чоң согуш,
Адамдын каны төгүлүп.
Ит урушун салганда,
Качып кытай калганда,
Ат тизгинин айкырып,
Жыйып жүрдү көрдүнбү,
Алты сан кара кытайын
Кайра кайрып Коңурбай
Кырып и иди көрдүнбү!
Мергендерин бир бөлүп,
Бет алган жерин кыргын деп
Айдап кирди көрдүңбү!
Кылыч чабар ыктууну
Бөлөк бөлүп алыптыр,
Найзакерден ыктууну
Астыга айдап салыптыр.
Ат оюнчу жөө күлүк

Ал дагы каптап алыптыр.
Асман ачык, жер бүркөк,
Жерден бир тал көрүнбөйт,
Мунарык болуп бурчтанат,
Булуңгур болуп учтанат.
Ошо кезде береки
Кан Балтанын Чубагы
Көгалага камчы уруп,
Жеткилең белин курчанып,
Каарданып сумсайып,
Кайран жанды аябай,
Канжаркол канга жетти эле,
Канжарколдой балбанын
Жеткен жерде Чубагың
Көмө коюп өттү эле.
Айба деген бир балбан
Көтөрүп атка салганча,
Аргын кандын Ажыбай
Башын кесип кетти эле.
Канжарколу өлгөндө
Он башысы ороктоп,
Элүү башы короктоп,
Эрендери кылкылдап,
Найзалары былкылдап,
От чагылып көзүнөн,
Шамал чыгып оозунан,
Кылычы кында кыңгырап,
Айбалта колдо шыңгырап,
Кебез белбоо, кен өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай,
Өкүрүгү таш жарып,
Кыйкырыгы баш жарып,
Катынын кара баскансып,
Куугуну жаны качкансып,
Көзү жайнап сөгүлүп,
Оозунан заары төгүлүп,
Канжарды сайган Чубакка
Качырып калды Коңурбай
Ажыдаардай көрүнүп.
Жебелүү найза колго ал
Алгарага камчы уруп,
Жебеден мурун жетти эми,
Көгаланын үстүнөн
Жеткен жерден Чубакты
Көмө коюп өттү эми.
Антип кылды шумдукту,
Тирүү байлап алгын деп
Калкына кылды буйрукту.
Чубак аттан түшкөндө,
Алты миң калдай, сан балбан
Адис болгон ар жоого,
Жоонун аксакалы Коңурбай,

Айкырып үндү салды эми,
Калың кытай, көп манжу,
Чубакты каптап жатып калды эми.
Кылкылдап кытай жүгүрүп,
Кытай кыстоо кылганда
Кызыталак жандан түңүлүп,
Ай караңгы болгондо
Түн ушундай экен деп,
Ажалды башка салганда
Кудай, күн ушундай экен деп,
Калдайды чапкан бек бүтөп,
Карап туруп Чубагың
Каңырыгы бек түтөп:
Калың кытай, көп манжу
Тирүү кармап алабы?
Кан Балтанын Чубагы
Көөнү келсе кытайдын
Колуна гана түшүп калабы?!
Тизеси жерге бүгүлүп,
Чубагың тиктесе жандан түңүлүп,
Аябаган дүмөктү
Салып турат көрдүңбү,
Чорто мылтык чорт этсе,
Чочубастан баш-башын
Алып турат көрдүңбү,
Бечара Чубак кой кашка,
Берендиги сында жок,
Бет алышып урушуп,
Ажыратып алуучу
Берениң Алмаң мында жок,
Улуктугу сында жок,
Ушу кыргын ичинде
Уялаш гана Манас мында жок.
Өөдө-төмөн карабай,
Чубакең өлөмүн деп санабай,
Асмандан түшкөн алты курч,
Кылычтын кынай мыктуусу —
Манас алган зулпукор,
Ажыбайдын ач албарс,
Бакай алган ач болот,
Чубак алган жойкума,
Алмамбет алган ак албарс,
Сыргак алган нар кескен,
Алты болот курч ошол,
Алдыңкы кара кытайды
Айгайлатчу мүлк ошол.
Темирден кайра тартпаган,
Баш албай кайра кайтпаган,
Кан ичпей кынга кирбеген,
Сууруп алса кан акпай куру жүрбөгөн
Ошондо Чубак кой кашка
Кармап алып сабынан,

Ошондо сууруп алып кабынан,
Тегерегин карабай,
Тегеле жанын аябай,
Найзачан кирген кытайды
Ат үстүнөн кулатып,
Бет алдына келгенди
Чубак томурайтып сулатып,
Башына чалма салдырбай,
Толкуп жаткан кытайга
Тосуп турду Чубагың
Тогуз күнү алдырбай.
Асынганда, жаныбар,
Айдалынын айнеги,
Айгашкан жоого салганда
Аманат жандын эрмеги,
Ойноп атса очогор,
Каарданса топ бузар,
Колундагы сур келте,
Оңго ооп бир атып,
Ошондо ойрондорун сулатып,
Башына чалма салдырбай,
Акбалтанын Чубагы,
Денеге торду салдырбай,
Өзү жоо Чубагың
Өөдө-төмөн жүгүрүп,
Өрттөнгөн дүйнө оңбой кал,
Өмөлүп кытай келгенде
Өлөм деп жандан түңүлүп,
Топурак учуп чаң кетти,
Тогуз күнү урушуп
Чубакеңден ал кетти.
Ал кеткенин билгенде
Алоокенин Коңурбай
Айкырып найза салды эле,
Арстан туулган кыраанын
Этеги менен найзасын
Чубакен эше чаап салды эле.
Уй куймулчак Сарала
Уюлгутуп чуратып,
Токтоп жүрөт Алакең,
Эгизим Чубак кайда деп
Энкейишип урушуп,
Жоктоп жүрөт Алакең.
Орто жерин талкалап,
Сабап жүрөт Алакең,
Ойронум Чубак кайда деп,
Ошондо карап жүрөт Алакең.
Кандуу кыргын ичинде,
Токтоп жүрөт Алакең,
Эгизим кайда кеткен деп,
Жоктоп жүрөт Алакең.
Ээр белдей кайкыдан

Эсил Алмаң кой кашка
Чыга калып караса:
Жайнап жаткан көп караан,
Токой десе эл экен,
Ал тунарып күйүп көрүнгөн,
Жылдыз десе чок экен.
Түнөрүп күйгөн көп жайкын,
Камгак десе, ок экен.
Түнөрүңкү көрүнгөн
Дүмпүйгөн кара кол экен.
Кайкайыңкы көрүнгөн
Камышпы десе, эл экен,
Кан Балтанын Чубагын
Курчап алган кези экен.
Кырк уруу кытай кайран журт
Кыйкырып үндү салыптыр,
Кыйыны Маңкуш, Коңурбай
Тегеректеп алыптыр.
Көгаладан айрылып,
Көк жалың Чубак кабылан
Көмкөрүлгөн кытайдын
Ортосунда калыптыр.
Кыйын Чубак эгиз деп,
Кыраан Алмаң көй кашка
Кыйкырыкты салды эми.
Жебеден мурун жетти эми,
Жеткен жерде Чубагын
Бөктөрө качып өттү эми.
Өчкөн отту тамызып,
Акбалтанын Чубактын
Өлгөн жанын тиргизип,
Оң тизеге мингизип,
Астындагы Сарала
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Он-тетери теминип,
Аманат жандын айынан
Шашып чыкты көрдүнбү?
Ала качып Чубагын
Качып чыкты көрдүнбү?
Жолунда турган Көгала
Жолборсун Алмаң жетти эле,
Жеткен жерден Чубакты
Мингизе качып өттү эле.
Чубак атка минген соң,
Тизгин колго тийген соң,
Камышты көр, селди көр,
Кайкайлап ураан чакырып,
Каптаган кытай элди көр.
Токойду көр, топту көр,
Токтонбой тийген окту көр.
Казылган калың орду көр,
Берени Калча баш болуп,

Келген кытай элди көр.
Алтын айдар, чок белбоо,
Азизкандын жалгызы,
Карыкандын жай ташын
Чап жанынан алды эле,
Бир чөйчөктөй кара суу
Кур дегисе салды эле.
Жаканын баары жамгырлап,
Бөксөнүн баары мөндүрлөп,
Жайдын күндү кыш кылып,
Кийими жука кытайды
Кынкылдатып кыз кылып,
Кыргыздар деп бакырып,
Үшүп турган кытайды
Кайра тартып Алмамбет,
Айдап жүрдү сапырып.
Орто жерин Алмамбет
Оюп келип берди эле,
Тегерегин Чубагың
Чоюп келип берди эле.
Кыл чекесин кырк чоро
Союп келип берди эле.
Кырк чоронун кымбаты
Кырктын башы Кыргыз чал,
Кыйыны Шууту эрен бар,
Аргын кандын Ажыбай,
Акбалтанын Чубак бар.
Төө көтөргөн Акаяр,
Берендердин баары бар.
Кошой, Төштүк, каны бар,
Кырк чоронун баары бар.
Жылкыда тулпар ала баш,
Алмамбет, Чубак аралаш,
Жекени белге курчанып,
Жети сан кара кытайга,
Жеке аралап кол салып,
Тегерегин карабай,
Тегеле жанын аябай,
Кыдырата карабай,
Кылча жанын аябай.
Чыканактап тынч албай,
Чырым этип уйку албай,
Күндүзү тыным алган жок,
Күндө тынып калган жок.
Казылып алган орду көр,
Кайкайлап ураан чакырып,
Каптаган кытай колду көр.
Мунарыкты көр, чокту көр,
Бузулбай тийген окту көр.
Каптаган кытай элди көр,
Ат көтөрбөс жөөнү көр,
Асман ачык жер бүркөк,

Жерден бир тал көрүнбөйт,
Топурак чайнап тоз учуп,
Элден бир тал көрүнбөйт,
Боз ала желек туу болуп,
Бойбойлогон чуу болуп,
Ак ала желек кара туу,
Айкайлаган чуу болуп,
Чоң казаттын өзү экен,
Кытай менен кыргыздын,
Кез келүүчү кези экен.
Кандуу чаңга канышып,
Кайра тартпай эрендер,
Качпай туруп салышып,
Эрендин баары жадашып,
Кан Коңурбай баш болуп,
Качырып кытай жетти эле,
Кызырдуу Алмаң көк жалды
Кыйкырып кытай журттары
Кырк эки курчап кетти эле.
Ит-Өлбөстүн чөлүндө
Өлбөй житпей Алмаңдын
Коюлуп көзү киртейди.
Козголуп кытай кеткенде,
Алакеңе жети миң найза бир тийди.
Жетимиш күнү аралап,
Жети жерден жара жеп,
Чубагы чыкты бир жактан.
Таң кашкайып сүргөндө,
Жерге жарык тийгенде,
Кара буудан күлүктөр
Кызыл болуп калыптыр.
Манас ,кандын кырк кыраан
Өткөрө кыйын салышып,
Берендер ажырашып калыптыр.
Чөл-Майдан деген талаа бар,
Кырк чоронун нечен жерде жара бар.
Ажыбай, Шууту каны бар.
Арт жагына карасаң
Бүткүл кыргыз журттун баары бар.
Акылдан кетип алтаңдап,
Айла таппай калтаңдап,
Алмамбет, Чубак эки шер,
Айласын таппай кыргыздар,
Качып калган кези экен.
Орто жерин Коңурбай
Чойгулап кууп калыптыр,
Эки четин Нескара
Эшип чыгып келатат,
Аттан түшүп калганын
Ат оюнчу жоо күлүк
Казыналык балбандар
Баштарын кесип чыгып келатат.

Алакандай кыргызды
Астыга салып ийирип,
Тийип чыгып келатат,
Арт жагынан көп кытай
Сүрүп чыгып келатат.
Качкандарды көргөндө
Буудандын оозун буралбай,
Бууругуп ыйлап өпкөлөп,
Бууданын Алмаң туралбай,
Найза кармап сабылып,
Жанындагы кырк жигитке жалынып:
Айланайын кырк чоро,
Кечээ Жылгындуунун оюнда,
Кен Таластын боюнда,
Калың аргын ой тартып
Конуп жаткан кезинде,
Күндүзү кымыз, түнү кыз
Болуп жаткан кезинде,
Ок өтпөс кара калпакты
Кырдап турган кезинде,
Кошо билип кыргызды
Жыргап турган кезинде
Жабылып баарын турганда
Жаяны кесип жечүү элем,
Жабыркатып жанымды
Жаң-жуңду бузам дечүү элем.
Кара болот зулпукор
Көөлөшүп кетем дечүү элем,
Кытай бир турмак кылымга
Сен, жөөлөшүп кетем дечүү элең.
Ойлонуп кылган ок өтпөс
Кийишермин дечүү элең,
Алакандай кыргыздын
Азап түшсө башына
Он сегиз миң ааламга
Тийишермин дечүү элең.
Найза кармап жоо келсе,
Азаптуу жерден доо келсе,
Найзалашып кыйкырып,
Озуп алам дечүү элең.
Кыр жагында кытайдан
Кыйын кыстоо иш келсе
Кылчайбай кирип атышып,
Кызыталак, тосуп алам дечүү элең.
Ок өтпөгөн асыл тон
Кийишермин дечүү элең,
Мүшкүл иш көрсө көп калкым
Бурулбай кирип атышып,
Сен тосуп алам дечүү элең!
Ажалдуу киши өлбөйбү,
Азапты пендеси чиркин көрбөйбү?!
Батырбайбы кара жер,

Киргизбейби казган көр.
Өлүм деген чоң конок,
Өлбөгөн жандын баарысы
Тирүүсүндө жутунат,
Ушу турган өлүмдөн
Баатырлар, кайсы жан качып кутулат?
Толкуп келген кытайга
Токтобой уруш салалык,
Толуп жаткан кошуунду
Баатыр ай, ажыратып алалык.
Өлгөнүнөн калганы
Жерине качып барбайбы,
Өзү Манас жок эле,
Бизди кырдырып ийди чоро деп
Ошондо осок кылып салбайбы.
Ушактап журтун жебейби,
Кабыланы мында жок,
Кызыталак кырк чоро,
Качып өлдү дебейби.
Кыркы кырк жерден келген дебейби,
Кызырдуу Манас анда жок,
Кыялында кырк чоро
Моминтип бизди жебейби.
Азизкандын Алмамбет
Арстандай чамынып,
Манас кандын кырк чоро
Артынан кирди жабылып.
Күн эсебин алган жок,
Күнүгө тынып калган жок.
Чыканактап уйку албай,
Чырым этип тынч албай,
Күндө тыным алган жок,
Алмамбет, Чубак, кырк чоро,
Баатырлар, өлгөн менен арман жок.
Эрендер эми бакырып,
Манастап ураан чакырып,
Кайнаган кара кытайды
Казатка кирген кайран эр
Кайра айдады сапырып.
Өткөлдүктүн түзүндө
Кытай кайнап калыптыр,
Жайнаганга көз салса
Аргын кан уулу Ажыбай
Ылама деген калмактын
Колуна түшүп калыптыр,
Башына коок кийгизип,
Ажыкеңди кытайлар
Тирүү байлап алыптыр.
Алмамбет, Чубак эгизим,
Эгизим качан жетет деп,
Ажыкеңдин эси ооп калыптыр.
Көзү кеткен алактап,

Ажыкеңдин эки бут кеткен салактап.
Ээр белдей кызыл чөл
Алдында барат Алакең,
Колго түшкөн Ажыңдын
Жанында барат Алакең.
Ажыкеңди көргөндө
Аянбай сунуп найзаны,
Бели ар жакта мекчейип,
Эки көзүн карасаң
Тышына чыгып чекчейип,
Найза колдо арбайып,
Акбалтанын Чубагы
Ажыбайлап кыйкырып,
Ал дагы качырып калган дардайып.
Жеткилең кыраан Алмаң шер,
Чоң Ылама калмакка
Жеткен жери ошол жер.
Колундагы сыр найза
Козголбой кармап Алакең,
Саралага камчы уруп,
Жебеден мурун жетти эми.
Кендир курдун чети деп,
Оң, далынын бети деп,
Кыска кармап найзаны,
Алакең муштап келип өттү эми.
Алакең муштап-муштап өткөндө,
Чоң, Ылама калмактын
Ээринен арт кетти,
Үзөңгүдөн бут кетти,
Көзү кетти алактап,
Буту кетти салактап,
Шашкан бойдон бакырып,
Айласы кетип турганда
Акбалтанын Чубагы,
Ойронун, Чубак жетти эми.
Жойкуманы колго алып,
Жеткен жерде Ылама
Учуп түшүп кайран баш,
Бөксөгө каны төгүлдү.
Сараланы койгулап,
Кайра тартып калмакка
Кабылан Алмаң жетти эми,
Уйгу-туйгу түшүрүп,
Калмакты сүрүп кетти эми.
Азизкандын Алмамбет
Ойкуп-ойкуп алганда
Он экиси бир өлдү.
Ойрон Алмаң, көй кашка
Ажыбайга жетти эми,
Жеткен жерде Ажыңды
Жембаштыктай бөктөрүп
Иле качып өттү эми.

Ачып көздү жумганча,
Андай-мындай дегиче,
Алып барып атка мингизип,
Өчкөн отун тамызып,
Өлгөн жанын тиргизди.
Кан Коңурбай мыкты кул,
Ай-жаң-жуң экөө биригип
Акылды салып калыптыр,
Акылга дыйкан Коңурбай
Амалды таап алыптыр.
Ай-жан-жун экөө биригип,
Ооруктагы Манаска
Келин болуп жүгүнүп,
Жети күн уруш тыйгын деп,
Ошондо мөөнөт сурап калыптыр.
Алыс турган Коңурбай,
Айкөлүңдүн жанына
Ай-жан-жун ыйлап барыптыр:
Баатыр ай, бекитип койгон белимди,
Бейпай кылдын, береки Бээжин жеримди.
Казып ийдиң орумду,
Баатырай, кайнаттың минтип шорумду.
Башын алдың кыйратып
Канчалык балбан зорумду.
Менин айткан сөзүмө
Көнөсүңбү кан Манас!
Жети күнү мөөнөттү
Бересиңби кан Манас?!
Жети ай Бээжин кан кылдым,
Баатырым, жети күнгө колуң тый,
Алты ай Бээжин кан кылдым,
Баатырай, алты күнгө колуң тый!
Алты күн уруш сен тыйсаң,
Кырк эшиктүү Бээжинге
Кыйындап кабар салайын,
Кызырдуу кандын бири эле
Баатырай, Карыканды алайын.
Каканчылуу Бээжинге
Алтын таажы кийгизип,
Алтын такка мингизип,
Сени кан көтөрүп алайын!
Жети күн уруш тыйгын деп
Көп өнөрүн таптырып,
Үзүктөй калпак Шуутуну
Ылдамыраак чаптырып,
Кабарды мыктап салды эле,
Бу кабарын укканда
Капыр менен мусулман
Как жарылып калды эле.
Жети күн уруш тыйышып,
Жеткилең кылыч, найзасын
Жергелете жыйышып,

Тулпарларын байлатып,
Он-ондон болуп бөлүнүп,
Аш-тамагын кайнатып,
Жети күн мизгат алган соң
Жеткилеңдин баарысы
Талаага түнөп калган соң,
Жатып уйку кандырып,
Тулпарлардын баарысын
Чөйчөгүн чөпкө толтуруп,
Күндү катка салды эми,
Күн эсебин алды эми.
Кечээ Манаска балта тийгенде
Шалпылдап жаткан жаз эле,
Жерден чыккан чөптөр аз эле.
Ошондо салышып жүрүп караса
Быркылдак куурай бышыптыр,
Мийзамдын гүлү учуптур.
Алтайга мезгил толуптур,
Бээжинге согуш кылганы
Кеңири алты ай болуптур.
Бу кабарды укканда
Адис болгон Алмамбет,
Асмандан алданын күнү бүркөлүп,
Башына алтымыш санаа бир келип,
Ошондо алек болуп калыптыр,
Чочуп Алмаң күйүнүп,
Көк темир тонду кийинип,
Сарала менен самсытып,
Ошондо сандыргалуу Манаска
Баатыр сайрап турду күйүнүп:
Манас кан, айтпадым беле мен бая,
Көк жал, укпадың беле сен бая,
Казмак болдуң орумду,
Баатыр, кайнатмак болдуң шорумду.
Качан болсо тил албай,
Баатыр, коргозмок болдуң башыма
Киши кылбас сонунду.
Ушу жол жети күн мийзам бербесең
Чийбейт белем сызыкты,
Көргөзбөйт белем каканга
Киши билбес кызыкты.
Сынабайт белем, Сараладай күлүктү,
Бээжинге тарттырбайт белем түлүктү.
Сойбойт белем дардайтып,
Коңурбай өңдүү бүрүктү.
Кангайдагы кытайга
Баатырай, баштабайт белем бүлүктү.
Ушу турган чоң Бээжин,
Баатырай, көйнөгүм чечип жууган жер,
Энем шордуу тууган жер,
Киндигим канын бууган жер.
Быйыл менин дене каным төгүлөт,

Найза кармап топ бузам,
Манас кан ажалым жетип окко учам.
Эсен Бээжин тартпаймын,
Баатыр, аман-эсен кайтпаймын.
Баатыр, аман Талас сен барсаң
Атыма каткан жүгөн бар,
Алганым Аруукенин боюнда
Алтай талгак күмөн бар.
Бери карай тартарда,
Серүүнгө чыга конгондо,
Аташканым Арууке
Шерге талгак болгондо.
Шердей бала болот деп,
Ошондо белги кылып алгамын,
Туяксыз болбойт бу баш деп,
Медер кылып калгамын.
Достум Манас кабылан
Аман Талас сен көрсөң,
Катын бала торосо
Эркек тууса чунактын
Тоюна токсон бээни соё көр,
Атадан жетим асыл деп,
Атын эр Күлчоро коё көр.
Эркек болсо ал бала
Минген аты сур болот,
Өзүмдөн өөдө эр болот.
Карарып күйгөн чок болот,
Качырган жоосу токтолот.
Өлбөй жүрсө ал бала
Он далысы кен болот.
Аман жүрсө чунагым,
Ойротту бузган шер болот.
Эгерде эркек болбой кыз болсо
Кожо, молдо жыйып кой,
Ыйлабас жерге кыйып кой.
Арт жагынан асылым
Аркар атып жеп койгун,
Асыл төрөм Алакем
Туяксыз өттү деп койгун.
Алакең керээзин айтып тургуча,
Алакең кеп-кенешин жыйгыча
Боз ала желек кызыл туу,
Бой-бойлогон ызы-чуу.
Кылычтын учу жылтылдап,
Найзанын учу былкылдап,
Мунарыкты көр, чокту көр,
Бузулбай тийген окту көр,
Кап-кара казган орду көр,
Баатыр, кайнатып койгон шорду көр.
Кан Кожожаш баш болуп,
Камынган кытай колду көр.
Кытайдын түрүн коргондо

Чалгынга барса чарчабас,
Оорукка жүрсө оорубас,
Алдыга салса ак жолтой,
Аркадан жүрсө сан колдой,
Ошондо алтын айдар, чок белбоо,
Азизкандын жалгызы
Жекени белге курчанып,
Жеткилең кара капырга
Жеке кирди кол салып.
Айкырыгы таш жарып,
Акбалтанын Чубагы
Ал дагы кирди согушка.
Манас кандын кырк бөрү,
Кырк жагынан кирди эми.
Жердин жүзү чаң болуп,
Талаанын баары кан болуп,
Тулпарлар туруш бере албай
Айласы кетип жорголоп,
Эчен мыкты балбандын
Боюнан каны шорголоп,
Кең дүнүйө тар болуп,
Кейиптүү булак, тунук суу
Ичерге бенде зар болуп,
Энтигип баспай ат өлүп,
Эсинен талып эр өлүп,
Каралар өлүп, кан өлүп,
Казатка кез болгон жандын баары өлүп,
Нечен мыкты шер өлүп,
Өлгөнүнөн калганы,
Алапайын табалбай,
Найзаларын жөлөнүп,
Нечен ирет кансырап,
Турган экен казатта
Нечен киши алсырап.
Ошондо жылкыдан тулпар ала баш
Акыркы болгон казатта
Алмамбет, Чубак аралаш,
Чалгынга чыкса жол бирге,
Атышка кирсе кол бирге,
Асманда жылдыз козголгон,
Акиреттик дос болгон
Түпөгү кучак сыр найза,
Түздөп кармап имерди,
Азирет тийбес Бээжиндин
Тобун чечип жиберди,
Каарданып бакырып,
Атышта жүрөт эрендер
Манастап ураан чакырып.
Түгөнгөн сайын түтөдү,
Туру суук кара кытайлар
Түбүнөн бери күчөдү.
Зубун-зубун калмакты

Зубуну менен айдаптыр.
Канынан буйрук келгенде
Жер силкинип жайнаптыр.
Топон суу тоздоп кирбеген,
Тозоку кытай эл экен,
Тоодой Манас жаралуу,
Томуктай болгон кыргызга
Тозокту тартар кези экен.
Мунарык тартып жөлөнүп,
Мурунку келген кырк кыраан
Кып-кызыл канга бөлөнүп,
Томпоюп көзгө чаң толуп,
Бүткөн бойдун баарысы
Быркылдабай дал болуп,
Урук-урук көп кытай
Уруусу менен бөлүнүп,
Жердин жүзү быркылдап,
Жайнап калган кези экен,
Алек кылып кытайды
Кечилдин каны Коңурбай
Айдап калган кези экен:
Күрмө кийген манжунун
Күчтүүлөрүн бир болуп,
Таш сайынган кытайдын
Тазаларын бир бөлүп, .
Кылыч чапчуу ыктуусун,
Катар айдап алыптыр
Айбалтачан мыктуусун,
Мылтык атчуу көсөлүн,
Кара мылтык карс этсе
Качпай турган эренин
Как алдына салыптыр.
Чогол мылтык чорт этсе
Чочубай турган беренин
Чогултуп айдап алыптыр.
Коңурбай аттуу кан чыгып,
Добушунан жан чыгып,
Бөлөк-бөлөк кытайды
Бөлүп айдап алыптыр.
Жаа тартуучу, жадачы
Дубакерин бир бөлүп,
Балта чаппай, кылыч жок,
Колу менин жайлоочу
Айлакерин бир бөлүп,
Кызыл-жашыл кийинген,
Жоону көздөй бет алса
Аттан мурун түйүлгөн
Кожожашты баш кылып,
Мергендерин бир болгон
Уруусу кырк кан эл экен,
Башынан жоо тийбеген
Бээжинин жаман жер экен,

Түгөнгөн сайын түтөгөн,
Адамдын болгон кени экен.
Каптап кытай келгенде,
Караандуу жоону коргондо,
Күндүзү бүркөк түнү ачык,
Ала канчык шыбыргак,
Алмамбет жайын салды эле:
Ошондо бөксөнүн башы мөндүрлөп,
Жаканын баары жамгырлап,
Асмандан булут сабалап,
Көктөн булут күркүрөп,
Жер жүзүнө камалып,
Тик каптаган кытай журт
Күн көрөргө зар болуп,
Согуш кылган чоң майдан
Найза бою кар болуп,
Жай убакта кыш болуп,
Жабылган кытай, көп манжу
Ошондо кыншылаган кыз болуп.
Кытай үшүп турганда
Ошондо жети миңин майдалап,
Алмамбет, Чубак аты уйкаш
Жеткен жерин найзалап,
Манас деп ураан чакырып,
Күүлөнгөн кара капырды
Ит-Өлбөстүн чөлүнө
Кайра айдап жапырды.
Ошондо Алгаранын оозун
Буруп жүрөт Коңурбай,
Кайра тартып токмоктоп,
Уруп жүрөт Коңурбай.
Ошондо алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын Алмамбет
Коңурбайды коргондо
Алдындагы Сарала
Олбуй-солбуй теминип,
Оң-тетири камчы уруп,
Жеткилеңи Алмаң кан
Коңурбайга жебеден мурун жетти эле,
Жеткен жерде калчаны
Алгаранын үстүнөн
Көмө коюп кетти эми.
Чаначтай мурду барбайып,
Алгаранын үстүнөн
Учуп кетти Коңурбай
Опол тоодой дардайып.
Кан Балтанын Чубагы
Ошондо Коңурбайга жетерде,
Эми жетип башын кесерде,
Ошондо Коңурбайдын кырк төрө,
Чубакка жабылып найза салганы,
Аттан түшкөн калчаны

Алпарып атка мингизип,
Ажыратып алганы.
Алтымыш аяр, сан мерген,
Ак сакалы Кожожаш,
Адырдан тосуп калганы.
Кожожаш мергендиги ашынып,
Бетегеге жашынып,
Кызыл-тазыл кийинип,
Жебеден мурун жүгүрүп,
Алдындагы Чубакты
Аңдып калган кези экен:
Ошондо бармагынан май чыгып,
Каарданган капырдын
Тырмагынан кан чыгып,
Антаңдап шашып сабылбай,
Тиктеген жерден жаңылбай,
Камчы бою капталдан
Ошондо камбыл мерген бир койду.
Баатыр ай, очогор тийди бооруна
Чубактын от чагылды көзүнө.
Ошондо өлөр-өлбөс жан менен,
Жер көрүнбөс чаң менен,
Бээжинден алган сары алтын
Чачып кетти көрдүнбү?
Коркок болуп Чубагын
Качып кетти көрдүңбү?!
Ошондо бүйөнгө тийип белине,
Кан Балтанын Чубагы
Качып кетти элине.
Ит-Өлбөстүн жалгыз жол
Сала качып кутулду,
Аркалуу күлүк Көгала
Акбалтанын жалгызын —
Баатырды ала качып кутулду.
Каражой уулу Кожожаш
Караса козго илинбейт,
Кайда экени билинбейт,
Кайнап жаткан бурутка
Жамгырдай кылып жаа тартып,
Мөндүрдөй кылып ок атты.
Болот октуу сыр келте
Үнүн үнгө коштуртуп,
Аны менен миң атып,
Анын огу жеткиче
Колундагы сыр жебе
Муну менен жүз атып,
Араан ооз ак жебе
Аны менен элүү атып,
Астындагы сыр келте,
Аны менен кырк атып,
Жайнап огу тийгенде
Ошондо кабылан Серек эр өлүп,

Төлгөчүдөй бөрү өлүп,
Көк жал өлүп, кан өлүп,
Төө көтөргөн Агаяр
Балбаны дагы өлүп,
Арча кандын Акжолтой,
Ок жанылып ошо өлүп,
Төгөрөктүн төрт бурчка
Төптө кабар берчү эле,
Төтө Шууту дагы өлүп,
Аркан үзөр Акжолтой
Манаска жакын бала өлүп,
Ошондо Байчоро бала дагы өлүп.
Ошондо Алмаң көй кашка
Бээжинге кирип кайрылып,
Жалгыз калды Алакең
Берендерден айрылып.
Көөдөнгө батпай көп санаа,
Көк жалын Алмаң эр жалгыз,
Көзүнүн жашы он талаа.
Каарданып кагышып,
Алдыңкы кара көп калмак
Качпай туруп салышып,
Падышалап бакырып,
Манастап ураан чакырып,
Алдынкы кара кытайды
Алакең айдап жүрдү сапырып.
Каканчылуу Бээжинди,
Какайлатып кытайды
Камап айдап жүрдү эле,
Ит-Өлбөстүн чөлүнөн
Ары өткөрүп Алмамбет
Айдап келип ийди эле.
Арт жагынан кырк чоро
Такоол болуп калыптыр,
Толуп жаткан кытайдан
Алакең Чубактын өчүн алыптыр:
Бодур кумга келгенде
Боз атчанын бир кырган,
Капталга кирип келгенде
Ошондо, кара атчанын бир кырган
Орто жерин Алмаң шер
Оюп калган кези экен,
Ошондо, бир чекесин кан Төштүк
Союп калган кези экен.
Как ортосун кырк берен
Камап алган кези экен.
Асылын Алмаң киргенде,
Бээжинди көздөй тийгенде
Калың кытай көп манжу
Акылы кетип антаңдап,
Кызыл чоктуу кытайдын
Кыйыны кыргын болгон жер,

Таш сайынган кытайдын
Далайы кыргын болгон жер.
Ошондо, Жаң-жуң баштап каны өлүп,
Кыйындардан Кара балбан дагы өлүп,
Жалгыз жүрөт Коңурбай,
Капа тартып кайгырып,
Жаман болду доңуз ай.
Алгарынын оозун
Буруп жүрөт Коңурбай,
Ошондо, токмоктой болгон айдар чач
Токтоно албай кыйкырып,
Жулуп жүрөт Коңурбай.
Найзакерден ыктуу кул,
Жоонун айласын билген мыкты кул,
Каарданып сабылды,
Ошондо Кожожашка жалынды:
Бөлөгүн айтып нетейин,
Баатыр, өлөңдөн күйгөн өрт жаман,
Өңгөчө, өздөн чыккан жоо жаман,
Сырдашың жаман, сыр жаман,
Сырыңды билип кетти эле,
Жанагы, сырттаның Алмам ит жаман
Жана ачмакчы болду уйкумду,
Көмүрдөй чачты мүлкүмдү,
Кырды нечен журтумду.
Бел байлаган белимди,
Өрттөп ийди ал качкын
Бекип жаткан жеримди.
Ачып кетти уйкумду,
Башында кырк кан журт элек,
Баатыр, кырып кетти журтумду.
Айтканыма көнөгөр,
Бөлөгүн айтып нетейин,
Алмамбетти атып бере көр?!
Акылын калча айтканча,
Аңдып жүргөн Алмамбет
Кылыч колдо кыңгырап,
Айбалта белде шыңгырап,
Сыр найза колдо короктоп,
Ошондо белди бекем байланып,
Күүгүм туман көздөнүп,
Түн жан алгыч түрдөнүп,
Ошондо күнгүрөнүп күүлөнүп,
Жетип калган кези экен
Ач арстан түрдөнүп.
Асты жагын карасаң
Алты миң эрдин сүрү бар,
Аркасына карасаң
Ажыдаардын түрү бар.
Ач болотту шайланып,
Оозунан заары төгүлүп,
Белестен чыкты оркойуп

Ажыдаардай көрүнүп.
Алмамбет түрүн көргөндө
Калча кул, акыл ойлоп алды эми:
Астындагы Сарала
Жарышкан менен мал жетпейт,
Бу каарданган качкынга
Салышкан менен ал жетпейт.
Качымыш болуп калайын,
Муну калың бир шорго малайын,
Колума тирүү бул тийсе
Иттен кап-кайдагы өчтү алайын.
Жети баса бир кыйнап,
Муну ушинтип өрткө салайын.
Ошондо, белеске чыгып Алмамбет,
Сыр бараң менен бир койду,
Каарына чыдабай,
Качып манжу дыр койду.
Ээр белдей белести
Ашып калды Коңурбай,
Астындагы Алгара
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Качып калды Коңурбай.
Манжуну кудай бергин деп,
Тегерегин карабай,
Чындап кууду Алмамбет
Тегеле жанын аябай.
Жеталбай Алмаң сабылып,
Саралага жалынып:
Бүгүн убарлашым Сарала
Башыңды жерге сала көр,
Аркардай арыш ала көр.
Астыңдагы Сарала,
Алакең Сарала санга салды эми.
Ит, ай энкейишке келгенде
Эр калчанын Алгара
Эликтей колу сайылып,
Өр таяна бергенде
Алакеңин Сарала
Жал куйругу жайылып.
Чыцк ылдыйга келгенде
Коңурбайдын Алгара
Букадай мойну бултулдап,
Өр таяна бергенде
Алакеңдин Сарала
Чакмактай козу жылтылдап,
Капырыңдын Алгара
Энкейишке киргенде
Узап кетет закымдап,
Өр таяна бергенде
Алакеңдин Сарала
Жетип барат такымдап.
Күрпүлдөктүн кайкы кыр,

Энкейтип кууп алды эми.
Кубалашкан какыр туз,
Ошол какыр түзүндө
Суур казган ийин жок,
Буурусун тийген чийин жок,
Жилик чагар ташы жок,
Ангек, чункур анда жок,
Туз талаага келгенде
Сарала менен чу коюп
Асыл шерин жетти эми,
Жеткен жерде калчаны
Оң далынын күзгүгө,
Алакең, оңтойлоп муштап кетти эми.
Ошондо, астындагы Сарала
Муштаганда калчаны
Аргып-аргып түйүлүп,
Ошондо, сынып кетпей сыр найза
Түпкүч болуп ийилип,
Эси ооп калчанын,
Ээринен арт кетти,
Үзөңгүдөн бут кетти.
Көзү кетип алактап,
Буту кетип салактап,
Сан манжу черик кайдалап,
Айласы кетип Коңурбай
Куюшканды кармалап,
Бегирээк кейип бакырып,
«Мөндүлөп» ураан чакырып,
Эстесе сөзү кеч болуп,
Ак жолтой тууган Алакең
Түп этектен алсам деп
Эки көзү төрт болуп,
Колума тийсе капырды
Курмандыкка чалсам деп.
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай,
Этектен кармай каларда,
Узунунан салаарда,
Койдой башын кесерде,
Коондой ичин жарарда
Ошондо, Аргын кан уулу Ажыбай
Желиккенден кыйкырып,
Алаке деп чакырып,
Ээликтирип жулкунтуп,
Азизкандын беренин
Энтиктирип булкунтуп,
Кайра тартып жетелеп,
Өчкөн отун тамызып,
Өлгөн жанын тиргизип,
Андай кылган себеби:
Кызыккан бойдон калчаны
Кызырдуу Алмаң кайран эр

Кыйындап кууп алыптыр,
Бээжиндин дүмөк капкага
Алакең, жарым бута калыптыр.
Кытай кармап союуга
Алакеңе жакындашып калыптыр.
Бул азабын коргондо
Аргын кандын Ажыбай
Алакеңди кыйкыртып коштоп алыптыр:
Алаке, казып койгон ору бар,
Качымыш болуп Коңурбай
Кайната турган шору бар,
Балта менен чабуучу
Байкасаң нечен зору бар.
Коңурбайдын кара аты,
Кара атынын бар эле
Капталында канаты.
Ирмешине жан жетпейт,
Учкан карга болбосо,
Мындан бөлөк мал жетпейт.
Кечилдин каны Коңурбай,
Буга, алышкан менен ал жетпейт,
Кубалай берсең теңелип,
Ачуу шайтан, акыл дос,
Алоокенин Коңурбай
Тирүү кармап албайбы ай,
Эки көзүн тең чукуп,
Бул азапка салбайбы ай.
Кап-кайда кегин албайбы,
Балааны мындай салбайбы.
Сыргак, Чубак эриң жок,
Алаке, түбү түптүү капырга
Теңеле бербе жөнү жок!
Бел байлаган белиң жок,
Белине тануу кылуучу
Берениң Сыргак шериге жок.
Карагандан как жалгыз,
Ушинтип, кайрыларың дагы жок.
Оозун жыйып алгыча
Алты миң калдай, сан кытай,
Аралаша кол салып,
Жабыла баары жеткени,
Ойронун Алмаң шериге
Ортого алып кеткени.
Жаман жанга күч келип,
Найзалар сынып бүктөлүп,
Алаткүн дүйнө оңбой кал,
Аманат жанга күч келип,
Мөндүрдү көр, чокту көр,
Бөлүнө тийген окту көр,
Жамгырды көр, жааны көр,
Жабыла тийген окту көр.
Жанжундап ураан чакырып,

Жабылган кытай колду көр,
Кожожаш өндүү зорду көр.
Кылымдын баары козголуп,
Тополоңу тоз болуп,
Бейжай кытай күчөптүр
Бээжинден бери козголуп.
Каражой уулу Кожожаш
Каарданып туруптур,
Каныңыз Алмаң төрөгө
Катуу амал кылыптыр.
Катуу амал кылган себеби
Каражой уулу Кожожаш
Көк байталын токуган,
Алакеңден Кожожаш
Алты айча мурун окуган.
Адис болгон эр ошол,
Атка оюнчу, жоо күлүк
Амалды салар кези ошол.
Алтымыш күнү атышып,
Караса козго илинбейт,
Капыр кыйын Кожожаш
Кайда экени билинбейт.
Кызыл найза зулпукор
Кынап жүрөт Алмаң шер,
Баягы кыйрашкан кыргын казатта
Чыдап жүрөт Алмаң шер,
Темирден тарткан капырдын,
Торунда жүрөт Алмаң шер.
Кара калмак, шибенин
Колунда жүрөт Алмаң шер.
Күнү да жок, түнү жок,
Күн мезгилин алган жок.
Азизкандын чолпону,
Капырай, өлгөн менен арман жок.
Ит-Өлбөстүн чөлүндө,
Күркүрөгөн Күн-жаң-жуң
Күчөп кыргын саларда,
Азизкандын Алмамбет
Айлакер эриң жетти эле,
Күпчөрдөй болгон Жаң-жунду
Боз кериктин үстүнөн
Болжолу жок кайран шер
Көмө коюп өттү эле.
Алакеңдин ач албарс,
Кызыгып кындан тартканда
Кан ичпей кынга кирбеген,
Ирмесе куру кайтпаган,
Таш чапса бөлбөй жүрбөгөн
Ойкуманы колго алып,
Ошол тушта манжуга
Ойронун Алмаң жетти эле,
Жеткен жерде Жаң-жуңду

Он эки бөлүп кетти эле.
Ай-жан-жуңу өлгөн соң,
Алоокенин Коңурбай
Жалгыздыкты көргөн соң,
Каарданып бакырып,
Кожожашты чакырып:
Бел байлаган белимди,
Бейлеп турсаң, Кожожаш,
Кырып ийди бу качкын
Мелтиреген шеримди.
Калың казды, орумду,
Кайнатты далай шорумду,
Кырып ийди көрдүнбү,
Кыйла кытай зорумду.
Жүргөнүнөн чаң чыгат,
Добушунан жан чыгат.
Умачтай ачты уйкумду,
Упурак кылды журтумду.
Аны айтып Коңурбай
Калың кара колуна
Капта деп кылды өкүмдү.
Кайраттанып каканчын,
Калың кытай жыйылды.
Уялуу журт кытайдын
Урушу кайдан тыйылды,
Жалгыз Алмаң кой кашка,
Жалпы кытай жыйылды.
Жабылып кытай аянбай,
Жалгыз Алмаң берендин
Башына салды кыйынды.
Кара жаак ач болот
Колдо жүрөт кыңгырап,
Кожожаш менен Коңурбай,
Бул экөөнөн башканы
Бучкагына теңебей,
Алакең жүрөт зыңгырап.
Жамгырдай кылып жаа тарт
Жалпы кытай жабылып,
Жөө күлүк менен Канжаркол
Бир жагынан камынып,
Алтымыш күн алышып,
Бир жагынан Каражой
Кытайлар аңдып калышты.
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай
Керүүдөн чыкты керилип.
Коңурбайды көргөндө
Кан Алмамбет жалгыз кул
Каарданып туралбай,
Сарала менен самсытып,
Сандыргалуу Алмамбет
Ачып көздү жумганча,

Андай-мындай дегиче,
Коңурбайга жетти эми.
Жеткен жерден Алмаң шер
Алгаранын үстүнөн
Кечилдин каны манжуну
Көмө коюп өттү эми.
Сарала менен бурулуп
Кан Алмакең жеткиче,
Айбандан күлүк Сарала
Тизеси жерге бүгүлүп,
Жыгылып кетпей, сүрдүгүп,
Мүдүрүлүп кеткени,
Башында алтын калканы
Учуп жерге кеткени.
Ат оюнчу жөө күлүк,
Казыналык чоң мерген
Каражой уулу Кожожаш
Мергендикке тазасы,
Мелтиреп кармап сыр бараң
Белен турган машасы.
Башында алтын калканын
Берен Алмаң көй кашка
Көтөрүп башка салгыча,
Аманат жанды бекитип,
Бек камынып алгыча
Тартып ийди Кожожаш,
Талкан болду асыл баш.
Алакең окко учканда
Кап-караңгы түн болду,
Кайрылгыс мүшкүл күн болду.
Кайран шерден айрылып,
Калың кошуун кайгырып,
Кан Алмамбет өлгөндө
Калайык ыйлап, кан ыйлап,
Калың кошуун баары ыйлап.
Ээр токум үстүндө,
Туйлап чыкты Сарала,
Жанбашка ок жанылып,
Үч бут менен жүгүрүп,
Аманат жанын моминтип
Кыйнап чыкты Сарала.
Бетеге башын кайсактап
Оттоп чыкты Сарала,
Кулуну калган бээдей
Тура калып кишенеп,
Жоктоп чыкты Сарала.
Кыймалуу жактан чалдырып,
Кыйындардын баарысын
Кытайга белек алдырып,
Каран башка күн түшүп,
Күн көрүнбөй түн түшүп,
Бээжинге кирип кайрылып,

Берендерден айрылып,
Каз айланбас зоосу жок,
Караан тарткан кошунду
Ажыратып алуучу
Алмамбет баатыр тоосу жок.
Алакандай кошуунду.
Нечен азап көрдү деп,
Алты күлүк ат менен,
Алакандай кат менен
Эр Манаска чаптырды.
Ырамандын Ырчыуулу,
Ычкыры түпөк кырк муундуу,
Айкырык салып кеп айтып,
Арстаным Манас деп айтып.
Бел байлаган белдерден,
Белгилүү Манас кабылан,
Айрылдык асыл шерлерден.
Ит-Өлбөстүн чөлүндө
Согушуп жатып кайрылдык,
Алмамбет, Чубак арстан шер,
Улак кандын Сыргак эр,
Кырк кыраандын ичинен
Он экиден айрылдык.
Калыңдап казды орунду,
Кайнатып минтип шоруңду,
Өлтүрдү Алмаң чоңуңду!
Бейжайлуу кытай калың журт
Момундай салды сонунду.
Бейпай кылды белиңди,
Кырды кошун элиңди.
Кыйыным Алмам дагы жок,
Баатырым, ким токтотот чебиңди?
Кырк кан эли козголуп,
Кытайлар каарданып калыптыр,
Каканчылуу Бээжинден
Кез болгон адам оң болбойт,
Каражой уулу Кожожаш
Ошо келип калыптыр!
Эр Кожожаш келгенде
Музбурчак, Көкчө кан өлдү,
Бу Бээжинге кезиккен жандын баары өлдү.
Деп ошондо муну айтып,
Өлбөй-житпей шалайып,
Алакандай жазган кат,
Караса Манас алайып
Алакең жазган кат экен,
Катын тиктеп караса
Кайгырып жазган кайран шер:
Арстан Манас, жан достум,
Атыңды оңдоп токуп кет,
Арстаным достум, өлдү деп
Жакшылап куран окуп кет.

Күн тийбес шаарың бузуп кет,
Көп токтобой бул жерге
Күдөрүң менден үзүп кет.
Алакең катын көргөн соң,
Каарданып кеп бүтөп,
Ошондо кабылан Манас оңгурап
Каңырыгы бек түтөп,
Ителгидей кайран көз,
Ирмебей көзгө жаш алып,
Жаралуу Манас жабыркап,
Кабырга сөөгү сөгүлүп,
Каныңдын көөнү бөлүнүп,
Каарданып күрүлдөп,
Арстандай көзү жайнады,
Каалгадай кайран тиш
Канын Манас кабылан
Бөлө-бөлө чайнады:
Эгиз козу түгөйүм,
Эгиздерди жеп алып,
Эми кантип жүрөйүн!
Алданын салган буйругун
Моюнга келди, көрбөсөм,
Асылдардан айрылып
Аңкайып куру тартканча
Мен Бээжинге кирип өлбөсөм!
Кечилдин каны Коңурбай
Башын кесип албасам,
Каражой уулу Кожожаш
Алмамды сойгон беренди
Кармап алып талаага
Курмандыкка чалбасам
Манас болбой өлөйүн,
Кыйындардан айрылып
Кыйналып карап тургуча
Туубай туна чөгөйүн!
Күрмө кийген калдайдын
Күчтүүсүн кармап алайын,
Таш сайынган кытайдын
Тазасынан өлтүрүп,
Алмамбет өчүн алайын!
Кан Манас минтип турганда
Берендин баары күйүнүп,
Кайраты жок жамандар
Кайран жандан түнүлүп,
Көздөрү кетип алайып,
Көп журтун кейип турду эле.
Колдогону Кожосан
Колтугунда камынып,
Кара чаар арстан
Капталында чамынып,
Кытайга кыргын салууга
Кыйынын төрөң камынып,

Тулпардан сонун Аккула,
Желгенине жел жетпес,
Басканына мал жетпес,
Кара байыр казанат,
Калбыр опко жез канат,
Алты ай минсе арыбайт,
Асылыңдын Аккула
Алтымыш асый болгуча
Азуусун сөйкөп карыбайт.
Ок өтпөгөн суп жабуу,
Каныкей бейбак жасаган,
Аккулага куп жабуу.
Айбалтаны колго алып,
Каарданып күпүлдөп,
Ошондо Манас дүпүлдөп,
Бек кармаган чеп таштан,
Берениң Манас кой кашка,
Арстан кайдан аянып,
Ак келтени таянып,
Ичке басып төтөлөп,
Аккуланы жетелеп,
Короздой болгон кайран шер,
Колдоюп карап турганы.
Ошондо Каражой уулу Кожожаш
Тизеси жерге бүгүлүп,
Жебеден мурун жүгүрүп,
Мергендиги ашынып,
Кызыл кийим кийинип,
Бүргөдөн бетер түйүлүп,
Белесте кара кыяга
Кожожаш жетти жашынып.
Манастын өзүн атса ок өтпөйт,
Астындагы Аккула
Аңдып турган Кожожаш
Омурткага бир койду.
Жебенин огу жеткени,
Жеткен жерде Аккула
Ооз омуртка сөөгүн
Таарый берип кеткени.
Кабыландын Аккула
Күрөөдөн кара кан кетти,
Күрсүлдөп Манас султаның,
Падышаңдан ал кетти.
Кабыландын Аккула
Бир кишенеп алганы,
Тегеренип Манаска
Ээгин артып калганы.
Ошондо көрдү Манас кан
Дүнүйөнүн жалганын.
Нардай күлүк Куланын
Кашык каны калбады,
Коштоюн десе турбады.

Кутпаны көздөй бет алып,
Тоо кулаган эмедей
Кургуруңдун Аккула
Ошо кезде сулады.
Азаптуу дүйнө оңбо деп,
Арман бир кылып тура албай,
Падыша бармакты жара чайнады.
Алача моюн ак шамшар,
Ала коюп кайран шер,
Аккуланы чалганы.
Өлчөөсүз дүйнө оңбой кал,
Өлбөй кантип жетем деп,
Таласты аман мен көрсөм,
Кагылайын Куламдын
Жайылган жибек көкүлүн
Белекке жыттап кетем деп,
Кулагы менен көкүлүн
Берениң кесип алды эми.
Куркурата кур жыттап,
Куушуруп кармап бур жыттап,
Курдашым Кулам деп жыттап,
Берениң Манас көк жал кан
Мээнеттүү канча күн түшүп,
Бек кейип турду кабылан.
Берениң кайдан аянып,
Ак келтени таянып,
Аккула окко учуруп,
Алмамбет шейит кечирип,
Канатынан кайрылып,
Кара бир кылып отурган
Кан Чубактан айрылып:
Алмамбет астыга жүрсө ак жолум,
Сыргагым айдап жүрсө сан колум.
Сан колумдан айрылып,
Сары оору тиер кез беле?!
Сандыргалуу Чубагымдан айрылып,
Ушинтип кетер чак беле?!
Кечээ Жылгындынын оюнда,
Кең Таластын боюнда,
Жаяны кесип жечүү элем,
Жанымда Чубак бар болсо,
Жаңжунду бузам дечүү элем.
Тынч жатканда курган жан,
Казыны кесип жечүү элем,
Кадырман Алмамбет карап турганда,
Мага кагышчуу кайда дечүү элем.
Кара болот зулпукор
Көөлөшөрмүн дечүү элем,
Карап Сыргак турганда
Он сегиз миң ааламга
Курган жан жөөлөшөрмүн дечүү элем.
Ок өтпөгөн келбото

Кийишермин дечүү элем.
Ойрондор болсо жанымда
Он сегиз миң ааламга
Мен тийишермин дечүү элем.
Нарга жүгүң артып кет,
Айласы жок шум жалган,
Эми аманатың тартып кет,
Кыясы кымбат Бээжинден
Кызылды минсем өтөмүн,
Эрендерден айрылып
Эми жангыз кантип кетемин?!
Адырда жылкы алабаш,
Аргымак, буудан аралаш,
Аны жыйып алуучу
Аркада эркек бала жаш.
Арбайтып жалгыз таштабай,
Алмамбет, Чубак ала жат.
Аккуламдан айрылып,
Арбайып жөө турамын,
Алмамбет, Чубак тууган жок,
Эми кандай гана айла кыламын?!
Ошо кезде айкөлүң
Каарданып калды эми,
Асынганда айдалынын айнеги,
Айкашкан жоого бир койсо
Аманат жандын баргеги.
Кечээ кабылан Манас кан заадам
Ырыскысы Алтайда
Жөнөп жаткан кезинде,
Энекеси Чыйырды
Төрөп жаткан кезинде,
Кудай кылган убара,
Байбиченин алдына
Келген экен ошондо
Бир аксакалчан дубана.
Байбиче айтканыма көнгүң деп,
Арстан экен бу бала,
Жашы он экиге келгенде
Аманат кылып бергин деп
Ошондо берген болот ок.
Кайкайып турган кайран бел
Бүктөлгөндө атсын деп,
Алмадай болгон куу башка
Күч келгенде атсын деп,
Аманат жандан түңүлүп,
Жадаганда атсын деп
Төрөгөндө оозандырып табыштап,
Ойрон энең Чыйырды,
Каныкей экөө биригип,
Бекитишкен ал окту
Ак олпоктун жакасына табыштап.
Жакасын кармап салбырап,

Жанагы көк жал турганда,
Алмамбет санап күйүнөт,
Жакага тиккен жалгыз ок,
Колго топчудай болуп илинет.
Ок колуна тийгенде
Кабылан токтобой сого калды эми.
Жакшы атар жарым дарыны
Кабылан ак келтенин оозуна
Күпсөрдөн алып куйду эми,
Баягы касиеттүү болот ок
Күр дегизе урду эми.
Жеткилең кылган дүрбүнү
Жети имерип толгоду.
Жеткен жерди көргүн деп,
Падыша жети аркан жерге болжоду.
Тобокел деп дүрбүнү
Оң имерип толгоду.
Кайран төрө кабылан
Кайра байлап кабыштап,
Кадимки чоң дүрбүнү
Аккелтенин үстүнө
Кошо байлап табыштап,
Асыл төрө туйгунуң
Аккелте колго алды эми.
Ээр белдей кара таш,
Эрикпей кармап падышаң
Ошондо арта салды эми.
Мунарыктап учтанган,
Булуңгур болуп бурчтанган,
Буйруксуз кара капырдын
Бурчун көрүп калды эми.
Кумурскадай кайнаган
Журтун көрүп калды эми:
Жер айланып тоз болгон,
Кабар алып канынан
Токсон Бээжин козголгон,
Эчен сонун жан болгон,
Каарданып мактанып,
Бээжинге Кожожаш чочко кан болгон.
Бейилдүү кара капырдын
Бектерин жыйнап алыптыр,
Берени калча, Кожожаш,
Баарысы тогуз кан болуп,
Алар мактанып жатып калыптыр.
Чынчы кандан Кожожаш,
Чын мактанып алыптыр:
Кара сууда кеме жок,
Кытайлар, кайран башым турганда
Силерге каш кайтарар неме жок,
Өзүмдөн башка төрө жок.
Атышып кыргын болгондо
Буруттун Алмамбетин аңтардым.

Акбалтанын Чубагын,
Аңылдаган чунагын
Бу Бээжинден каңтардым.
Чындап жиним келгенде
Болоттон согуп ок кылдым,
Кара калпак кыргагын
Бу Бээжинден жок кылдым.
Кайраты жок жаманын
Тирүү бойдон кармадым,
Каарыма тийгенде
Кан Манастын кырк чоро
Он экисин жайладым.
Тирүү жүргөн буруттун
Тилегин минтип куруттум.
Тим эле каны Манасты
Белеске минтип улуттум.
Каяшаяк бергенин
Тим эле минтип куруттум.
Өлбөй жүргөн арсыз жан
Өлбөймүн деп жутунат,
Жаралуу Манас көк жалдын
Атын атып таштадым,
Эми жалгыз кайда кутулат!
Жаралуу Манас султанын
Жабылып кармап алалык,
Үпү деген дарыдан
Жарасына салалык.
Эптеп-септеп Манасты
Айыктырып алалык.
Өлтүрбөстөн житирбей,
Байлап барып Бээжинге,
Бээжиндеги кырк шуркут,
Казыналык катынга
Намыс кылбай айкөлдү
Алпарып айгыр салалык,
Калк атасы Манастан
Каалап тукум алалык.
Эркек уул туулса,
Каканчылуу Бээжинге
Кары кандын ордуна
Алтын таажы кийгизип,
Алтын такка мингизип,
Алакандай Бээжиндин
Бирдигин берип билгизип,
Калкка кабар салалык,
Каканчынын өзүнө
Кан көтөрүп алалык.
Деп ошентип Кожожаш,
Калмактардын кара арак,
Кадимки көөкөр менен бир арак,
Көмкөрүшүп ичишип,
Көтөрүшүп жутушуп,

Колодон кылган бурканын
Айдарым какыр талаага
Аса байлап салыптыр.
Коло жездүү бурканга
Тобо кылып чокунуп,
Кытайлар тобо кылып калыптыр.
Каарданып бакырып,
Кандарынын баарысы
Какайлап ураан чакырып,
Каарданып дүпүлдөп,
Кожожаш жатат күпүлдөп.
Кызыл кындуу кытайдын
Кыйыны өзүм болом деп,
Кырк кан эли кытайдын
Кандыгын чогуу алам деп,
Паашалуу кытай бу журттун
Баштыгы өзүм болдум деп,
Басташа кеткен буруттун
Баары жогун сордум деп.
Жойкара менен Кожожаш,
Шуйкуч менен Корогоч,
Угар кулак, Канжаркол,
Туурасынан Бозкерттик,
Желжетпес менен сегизи
Ошондо катар туруп калыптыр,
Алоокенин Коңурбай,
Акылга дыйкан эр калча,
Бөлөк туруп калыптыр.
Сегиз турган кыйынды
Жанакы Манас кан султан
Секиден көрүп калыптыр.
Сегизин берсең бир кудай
Аргымакка артып кет,
Арман кылбай калайын,
Айланайын бир кудай,
Аманатын тартып кет.
Кытайды кырган эр кылба,
Кан алдырбай Бээжинден
Мени кара жер менен тең кылба.
Кармап минер астымда
Аккула сындуу буудан жок,
Каралашып тургандай
Мында Алмамбет, Сыргак тууган жок.
Деп ошондо муну айтып,
Беренин төрөң кабылан,
Ак келте колго алды эми,
Алдыңкы кыраан сегизин
Беренин кыйындап тиктеп калды эми.
Аккелтени сунганда,
Айкөлүн ашкере карап турганда
Эки көзү төрт болуп,
Баатырын султан күйүнүп,

Аккелтенин кароолго
Сегизинин кайран баш
Топчудай болуп илинип,
Тиктеген сайын закымдап,
Сегизи эшик бою жакындап.
Эрикпей жакын келгенде,
Эсилиң төрөң көргөндө,
Каалап карап турабы,
Канкорду кудай урабы.
Доолбасты бир чойду,
Колундагы Аккелте,
Козголбогон кайран шер,
Аккелте менен бир койду.
Күркүрөп келте кеткени,
Жойкара менен Кожожаш,
Серпилтип сегиз аярдын
Аткан жерде Аккелте
Башын жулуп отту эми.
Калың кечил дыркырап,
Аккелте үнүн укканда,
Сегиз дөөсүн жыкканда
Качып манжу дыркырап,
Кытай, солоон, манжусу
Бөлөк-бөлөк быркырап.
Асылың кайдан аянып,
Арстанын Манас кайран шер
Белесте турат зыңгырап.
Аккелтени таянып.
Баягы, кайран жеңең Каныкей
Уйкудан чочуп ойгонуп,
Он жагына толгонуп,
Колу сууга малынып,
Кол дааратын алынып,
Тура калып туйгунуң
Бакайына жалынып,
(Айтса, алдага сөзүн зар эле,
Алты айчылык азапты
Азыр айтып берүүчү
Колтугунда женеңдин
Жылаңач бала бар эле,
Кайран жеңең Каныкей
Касиеттүү жан эле).
Ошондо мурдунун суусун арталбай,
Көзүнүн жашын тарталбай,
Кабырга сөөгү сөгүлүп,
Көзүнүн жашы төгүлүп,
Бөдөнөдөй кайран көз
Бөөдөсүнөн түш көрүп,
Бөлөк-бөлөк жаш кетип:
Тултук мүйүз көк бука
Туу түбүндө кыйкырат,
Султаным Алмам өлгөн бейм?

Карга айдаган ак шумкар
Канаты жок калыптыр,
Кан Балтанын Чубагы
Бир кордукту көргөнбү?
Узун бойлуу чынары
Кыбыла көздөй сулаптыр,
Кымбатым Сыргак өлгөнбү?
Он сегиз миң ааламга
Каны болуп турганда
Султаным минген алтын так
Буту кыйрап калыптыр,
Көк жалындын бууданы гана бир окко учканбы?
Достуңуз Манас жалгызга
Кылкылдап кытай жеткенби?!
Көөнү келсе көк жал Манас достуңду
Кытай кырк эки курчап кеткен бейм?!
Бээжинге бейлебей жатса өлөт деп,
Беренди, бейбагы качан көрөт деп,
Чалыяр жетпес Бээжинге
Баатырдын, чамасы келбейт кайтсын деп,
Тилимди алса падышам
Аман бери тартсын деп
Адырда жылкы алабаш,
Азапка бөөдө салбасын,
Көк жалым, аркада эркек бала жаш.
Аман келсин Бээжинден,
Ага-ининин баары кас.
Тууган журттун чалгырты турат көзүндө,
Чамасы келсе алты арам,
Чалганы жүрөт өзүңдү.
Кыңыры жүрөт сөзүндө,
Кыйшыгы жүрөт көзүңдө,
Кыясын тапса кесек ит,
Кылганы жүрөт өзүңө.
Бадыраң темир курч болбойт,
Жердигинен башка өскөн,
Мындай иттер журт болбойт.
Ыйлап-ыйлап кат жазып,
Береним, төрөм келсин деп,
Тилимди алсаң баатырым,
Ушул бейпайлуу сөзгө көнсүн деп,
Алты күлүк ат берип,
Нар бууданды баш кылып,
Алакандай кат берип,
Ошондо олуя чалыш эр Бакай,
Көк сүлөөсүн бөрк кийип,
Көк ала калкан ойногон,
Башын бар дилдеге бөлөгөн,
Аягын карк алтынга жөлөгөн,
Караңгыда көз тапкан,
Капилет жерде сөз тапкан,
Чууга кирсе таңылбас,

Караңгыда карсактын
Изин кууса жаңылбас,
Буурулду коштоп булкунтуп,
Асый чыкма чагы экен,
Кара байыр казанат,
Казатка минер табы экен,
Боконо сөөгү болкоюп,
Болуп калган кези экен,
Кадимкидей нар буудан
Толуп калган кези экен.
Жаныбарым, бугудай мойнун бураган,
Бута бою аң келсе
Буйдалбастан чураган.
Буудандыгын билгенде
Буттап алтын зер берип,
Төмөнкү Букардын каны сураган.
Сураганга бербеген,
Бермек турмак Буурулга
Бейдаарат киши минбеген
Аркардай мойнун бурганда
Найза бою аң келсе
Айныбастан чураган,
Асылдыгын билгенде,
Ар кайсы кандар сураган,
Багылып жүрүп ат болгон,
Манастан сураган киши жат болгон.
Көк тулпар менен кан Бакай
Көрүнөө коштоп алган соң,
Энкейиштеп алганда
Эликтей колу сайылып,
Өргө тарта бергенде,
Жал куйругу жайылып,
Таманы жерде тарсылдап,
Кара болот ооздук
Жаныбардын комокойдо карсылдап.
Ошондо Бакай кабылан
Эки тулпар ат менен,
Учкан куш менен жарышып,
Окоро түйгөн ак тизгин
Тарталбай колдо карышып,
Бириси буудан, бир тулпар
Оозу менен алышып,
Баскан жери быркырап,
Чоң казандай болгон таш
Төбөсүндө чыркырап,
Араандай оозу ачылып,
Кан аралаш ак көбүк,
Омууроодо чачылып,
Күндөп-түндөп жол жүрүп,
Ат аябай мол жүрүп,
Арада нечен жол жүрүп,
Күндүзүндө уйку албай,

Түн ичинде тынч албай,
Күн эсебин алганда,
Күндү катка салганда
Он эки күн жол жүрүп,
Арстан Бакай ээликти,
Асты жакы белестен
Бир кайнаган журтка кезикти.
Жылдыз чыккан мунарык,
Жылдызбы десе от экен.
Кайкайлап жаткан караанча,
Камыш десе эл экен.
Мунарык тарткан калың өрт,
Камгакпы десе эл экен.
Курттай кайнап көп калмак
Кыргызды курчап калган кези экен.
Казылган кара ор экен,
Бет алдында дүмпөйгөн,
Белеспи десе эл экен.
Бейли курган көп кытай
Берениң Манас баш кылып
Алакандай кошуунду
Бейпайга салган кези экен.
Ошондо Бакай кан заада
Санаган ою бөлүнүп,
Кан аралаш чиркин жаш
Канымды кайдан табам деп
Ошондо акирек ылдый төгүлүп.
Көөдөнгө батпай көп санаа
Көк жалды кайдан табам деп,
Көзүнүн жашы он талаа:
Алты шердин кенжеси
Атышып кытай сойду деп,
Талаада сөөгү көмүлбөй,
Менин айкөлүм кайда болду деп,
Бел байлап белес белимден,
Айрылдымбы ушинтип,
Айкөл Манас шеримден?!:
Бүгүнкү көргөн эртең жок,
Алдап жүргөн сен белең,
Атаңдын көрү дүйнө чок!
Кызырдуу айкөл шеримди
Кытайлар кыйкырып байлап алган го,
Караса көзгө илинбейт,
Кайсы экени билинбейт,
Каканчын кандын алдына
Кабыланды тартуу кылып салган го?!
Кейип Бакай көп ыйлап,
Кененим султан деп ыйлап,
Чай алган тоонун кентинде
Токтоп жүрөт зор Бакай,
Жан биргем, Манас кайда деп,
Жоктоп жүрөт эр Бакай.

Астындагы көк тулпар,
Сабап жүрөт зор Бакай,
Кабыланга кайгырып,
Каршы-терши жыгылган
Кырылган кытай өлүктөн
Карап жүрөт зор Бакай.
Өлбөй тирүү жүргөндө
Не муразга жетем деп,
Кыдырлуу шерден айрылып,
Тирүү кантип кетем деп,
Минген аты көк тулпар,
Коштогону Нарбуудан,
Ошо кезде Тайбуурул
Асый чыкма мал экен.
Ак жолтой Бакай кабылан
Эрикпеген жан экен.
Асый чыкма Буурулдун
Көкүлү көк жибек менен түйүлүп,
Куйругу куу шайы менен шүйүлүп,
Ок өтпөс жабуу жабылуу,
Буурулдун башында үкү тагылуу.
Туудурдум деген ата жок,
Туудум деген эне жок,
Белгилүү кандын Сайкалы
Белекке берген Нарбуудан,
Карача кандын Сайкалы
Тартууга берген Нарбуудан,
Жетелеп Бакай Кожосан,
Бадана кийип балкылдап,
Падыша Бакай жаркылдап,
Жеткилен Манас достуна
Жетип берди Буурулду,
Белгилүү Манас канына
Белекке берди Буурулду.
Кытайдан кыстоо көп азап
Көргөндө берди Буурулду,
Киши көрбөс дүмөктү
Көргөндө берди Буурулду.
Бендеси көрбөс азапты
Тартканда берди Буурулду,
Мелтиреп кармап кайран шер
Ак каңкыны артына
Артканда берди Буурулду,
Азапты Манас каныңыз,
Моминтип, тартканда берди Буурулду.
Азапты тарткан себеби
Аккула окко учкан жер.
Канатынан кайрылган,
Кара кылып отурган
Кан Чубактан айрылган,
Баатырдын артыкча кеткен чамасы,
Шейит болуп ал өлгөн

Улаккандын баласы.
Кара болот кыргагы,
Шейит болгон Бээжинден
Караан кылган Сыргагы.
Баатыр канкор төрөнүн
Аккуладан айрылып,
Баатыр Бакай барбаса
Баатырдын, колго түшөр убагы.
Бек кайгырып кайран шер,
Ак келтени таянып,
Баатырың, капаланып калыптыр.
Кара кытай көп манжу,
Бу капасын билгенде
Тирүү кармап алам деп
Кабыланды тегеректеп калыптыр.
Теги жандан түңүлүп,
Теңизиң араң турганда
Тең курбу Бакай кабылан
Теңизиң жетип барыптыр.
Атышка кийген суп чепкен
Асылым достум кийгин деп,
Алты айга чыдайт Нарбуудан,
Белекке алып мен келдим,
Береним төрөм мингин деп,
Өчкөн отун тамызып,
Арбайып жөө турганда
Баатырдын өлгөн жанын тиргизип,
Тиргизип минтип жүргөнү
Ободон жылдыз козголгон,
Бакай менен Манасын
Алты жашта дос болгон.
Ак буудай унун чайнашкан,
Келем шарип кармашкан.
Достусу жөө турганда
Тоодой Бакай токтобой,
Түшө калып жүгүрүп,
Тизеси жерге бүгүлүп,
Нарбуудандын үстүнө
Булгаары тердик, ак токум,
Бурчтап кылган Каныкей,
Ошол Нарбууданга чак токум.
Алмамбет кылган ак каңкы,
Алдыңкы кашы ак алтын,
Арткы кашы чылк күмүш,
Эки каптал эн темир,
Курч уютуп машаган,
Курдашың Алмаң жан достуң,
Кабыланга куп ылайык жасаган.
Эңкейиште эзишсе,
Тамандашып айкөлүң,
Эчендер менен кезишсе
Ээри кыйрап кетет деп,

Шашылыш жерде айкөлдүн
Ажалы бөөдө жетет деп
Артык кылган ак каңкы,
Аккулага чак каңкы,
Алып Манас токуса
Асый чыкма Буурулга
Тердигине тердиги
Тепчип койгон эмедей,
Куюшканга куюшкан
Куюп койгон эмедей,
Басмайылга басмайыл
Бап келтирген эмедей.
Ошондо Манас көйкашка
Шашып намаз окуп,
Нарбуурулду токуп,
Кара калмак солоонду
Алтай айдап кирем деп,
Каңгайда кара кытайды
Бээжинди көздөй сүрөм деп,
Колума тийсе Коңурбай
Тирүү кармап алам деп,
Каканчылуу Карыкан
Курмандыкка чалам деп,
Курдашым Алмам, Чубактын
Ушинтип кегин алам деп,
Каарданып дүрүлдөп,
Кабылан Манас күрүлдөп,
Арстандай көз жайнады,
Каалгадай кайран тиш
Кабылан Манас каныңыз
Бөлө-бөлө чайнады.
Шамал чыгып оозунан,
Тиктесе көздөн кан чыгып,
Чын кайра атын көргөндө
Караганда жан чыгып,
Кан ичмеси кармаптыр,
Кайра тартпай кыргынга
Кабыландын камынып калган кези
Алтын жаак айбалта
Билекке кынай чалды эми,
Алыска атар Ак келте
Ай далыга салды эми.
Асмандан түшкөн алты курч,
Манас алган зулпукор,
Кызыгып кындан тартканда
Кан ичпей кайра кирбеген,
Каарданып имерсе
Бүлүк салбай жүрбөгөн,
Ташты шилтеп чапканда
Кылт этип мизи калбаган,
Касташкан артык жоо келсе,
Каршы-терши шилтесе,

Кайран жанды кубанткан,
Шилтештен мурун баш кескен,
Манас кандын зулпукор
Кынай белге чалды эми,
Баягы жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана торгой көз,
Келеме бото, кең күрмө —
Келишимдүү Ак олпок,
Келеп темир мадаткан,
Келтенин огун жадаткан,
Найзанын учу отпогон,
Жебенин огу жетпеген,
Жеткилең катын Каныкей
Жети жыл араң эптеген,
Самаркан менен Букардын
Орто жерин чалдырган,
Ойрон катын Каныкей
Ошондон була алдырган,
Курч темирдин өгөндү,
Майда кумдун эленди,
Желим менен карматып,
Ортосуна салдырган.
Ашаганда машаган,
Артык катын Каныкей,
Айла менен жасаган.
Күндүзүндө тынч албай,
Түн ичинде уйку албай,
Тиштеп жатып олпокту
Кашка тиши жадаган,
Тиктеп жатып олпокту
Кара көзү кардыккан,
Мээнет катын Каныкей
Берени султан Манаска
Белекке берген Ак олпок.
Сыртынан Манас зыңгырап
Ак олпокту кийди эми,
Асмандан түшкөн ак кесе,
Айкырып белге чалды эми.
Тутам жери кырдалуу,
Тутам жери сырдалуу,
Туйгунуңдун сыр найза
Чымын консо чыңк эткен,
Камчы сап тийсе кокустан,
Добулбастай заңк эткен,
Каарданып канкоруң,
Сыр найза колго алды эле,
Асаба колдо калкылдап,
Нар кескен, айбалталары,
Бүткөн бойдо жаркылдап,
Астын сала бергенде
Ач арстан сүрдөнүп,
Аркасын сала калганда

Ажыдаардай түрдөнүп,
Кабылан Манас эр ошол,
Кыраандардан айрылып,
Кырылышар кези ошол.

МАНАС ТАЙБУУРУЛДУ МИНГЕНДЕ

КАЙРА УРУШ БАШТАШЫ, ЧАРКЫ КЕЛБЕЙ КОЛ ТАРАП,

ЖЕРЛЕРИНЕ КАЙТЫШЫ²³

Олуя чалдын эр Бакай
Көк тулпар менен желигип,
Манас кандын жанында
Көк жалың Бакай ээлигип.
Аргын кандын Ажыбай,
Кырктын башы Кыргыз чал,
Кыркың мында келгин деп,
Каарданып бакырып,
Ошондо Манас кан султан
Кырк кыраанды чакырып:
Атаңдын көрү кырк чоро,
Кыркың кырк жерден келген шер элең.
Кысталыш иште жарайт деп,
Ушундай күтүп жүргөн мен элем.
Жылгындуунун оюнда,
Кен, Таластын боюнда
Катылган жанды жечү элең,
Кабардуу жерден жоо келсе
Каңгайды бузам дечү элең.
Кызыккан кымбат жоо келсе,
Кымбаттуу башка доо келсе,
Тилимди алган жан болсо
Тилге салам дечүү элең,
Динсизден адам жолукса,
Мен динге салам дечүү элең.
Талкалашар чак келди,
Кырк уруу кытай журт менен
Баатыр, кырылышар тап келди.
Чогон мылтык чорт этсе,
Чочуп кача бергениң,
Баатырлар, ошонуң менден өлгөнүң.
Кара мылтык каре десе,
Качып чыга бергениң,
Караан кылбайм ошону,
Карасаң менден өлгөнүң.
Алда талаа бир кудай,
Буйрук кылып турганда,
Жебирейил жан алгыч,
Беш колун бизге сунганда,
Батырбайбы кара жер,
Киргизбейби казган көр.
Ажалдуу киши өлбөйбү,
Алдасы жазып койгонун,
Пендеси кургур көрбөйбү.

Деп ошондо муну айтып,
Каарданып кан Манас,
Каранды эми баштады,
Баатырдын каарын угалбай
Алакандай бул кошуун
Кырылып кете жаздады.
Камбыл найза саюучу
Канкорлорду бир бөлүп,
Кыймалаша чабышчу
Кыйындарды бир бөлүп,
Сунгандан кайра тартпаган
Даңгыларды бир бөлдү.
Бирөөнүн миң, кишилик сүрү бар
Берендерди бир бөлдү.
Айбалтаны чабуучу
Адистерди бир бөлдү.
Качпай туруп атышкан
Мергендерди бир бөлдү.
Акыл билбей тим жүргөн
Наадандарды бир бөлдү,
Катын менен балдардын
Күнү кандай болот деп,
Куру бекер кайгырган
Жамандарды бир бөлдү.
Тобокел деп токтобос,
Эптүүлөрдү бир бөлдү.
Жазы жаак, көй кашка,
Жаңылбастан кеп айтчу
Кептүүлөрдү бир бөлдү.
Түрдүү-түрдүү жан болуп,
Урук-урук кошундар
Уругуна бөлүнүп,
Буурул менен булкунтуп,
Ала тоодой айкөлүң
Астында жүрөт көрүнүп.
Асый чыкма Буурулу
Коргошундай Манасын
Койбой чуркап көтөрүп.
Жер жайланып түрүнө,
Каптап калган кези экен.
Жеткилең кытай каканчың
Түбүнөн бери бузулуп,
Жер силкинип мелтилдеп,
Алар да каптап калган кези экен.
Эрдин баары четтешип,
Кытай менен кыргыз кол
Ээн чөлдө беттешип,
Ат бош калып туйлашып,
Эрдин баары кыйрашып,
Бир бөтөн болду чыккан чаң.
Кабылан Бакай Кожосан
Караан болуп Манаска

Кабылан Манас, Бакайың
Качырып айдап алыптыр,
Алапайын табалбай,
Качып кытай калыптыр.
Кара калдай кытайды
Кайран Манас жапырды.
Туруштук кытай бералбай
Эринин баары жыйылып,
Эсеби жок кырылып,
Не бир сонун кан өлүп,
Манас менен Бакайга
Кез болгондун баары өлүп.
Каканчылуу Бээжинди,
Кайкайлатып кытайды,
Камап айдап алды эми.
Орто жерин эр Манас
Оюп айдап баратат,
Кыл чекесин кырк чоро
Кырып айдап баратат.
Тегерегин Бакайы,
Талап кетип баратат.
Кыргынга адам таң калып,
Кызыл чокой, көк көйнөк,
Кытай журту сандалып,
Чоң казат деп атанып,
Ушу болгон чоң кыргын
Каканчылуу Бээжиндин
Даңзасына катталып,
Кыргын десе күйүнүп,
Кыямат кайым болгуча
Унутулбайт бул иш деп
Ушу кезде кытайдын
Бичигине чийилип,
Эсен кан менен Коңурбай
Шери Манас келди деп,
Бээжинге кирип камалып,
Дарбазасын бекитип,
Калың кытай калганы.
Эшигин бузуп кире албай,
Эр Бакайдын ичинде турат арманы.
Каканчылуу Бээжин журт,
Эшиги таштай бек бекем,
Топон суу тоздоп кирбеген,
Ошондон берки эл экен.
Тамдын бери четинде
Кырк кез казган ору бар,
Тамга жакын барганда
Кайнатылуу шору бар.
Там үстүнө тарттырган
Темирден жайган тору бар.
Эч ким бузуп ала албайт,
Боо, катылган жандын шору бар

Каарданып балталап,
Токмоктоп турат Бээжинди
Баягы канкор Манас зорун бар.
Бийиги кырк кез там экен,
Чункуру кырк кез аң экен.
Балта чапса коолдоп,
Чополуу десе темирби,
Добулбастай шоолдоп,
Кырка турган бурчуна
Кырк киши катар тургандай.
Бурчун тешип кйрем деп,
Кызмат кылган жан болсо,
Кырк миң балбан чогулса,
Кырк жылы кызмат кылгандай,
Кызырдуу эрдин баарысын
Кызыга берсе бул жерге
Кызыталак Бээжин кыргыдай.
Каарданып күрүлдөп,
Жаман ишке баштады.
Жабылып бузгун эшигин,
Өлгөнүнөн калганын
Өкүм кылып зор Манас
Кырып ие таштады.
Козголбогон кайран шер
Колодон кылган эшикке
Кол салганы ошо жер.
Берекелүү эшигин
Белинен бузуп алам деп,
Бээжиндин каны Коңурбай
Курмандыкка чалам деп,
Алмамбет менен Чубактын
Өчүн минтип алам деп,
Бек бекиткен Бээжиндин
Төбөсүнөн басам деп,
Кан экен Эсен төрөсү,
Муну союп канын ичем деп,
Алакандай кошуундун
Азыр жолун ачам деп,
Алмамбеттен айрылып,
Мен алайып кантип кайтам деп,
Эгиз козу түгөйүм,
Экөөнөн катар айрылып,
Мен өлбөй кантип жүрөмүн!
Буурулду санга салды эле,
Мунарык тарткан Бээжинге
Бура кармап сыр найза
Баатыр, бул эшигин сайды эле.
Эр шерин Манас бир сайып,
Эн темирин кулатты.
Кабылан Бакай бир сайып,
Ошонун босогосун уратты.
Кан Ажыбай бир сайып,

Чыныдай топо уратты.
Каарданып канкор шер,
Кара жаак айбалта,
Кармай калып имерди,
Каалга болот мыкты эшик
Ошондо карсылдатып жиберди.
Эшигинен чаң чыгат,
Ажыбай, Бакай эки кан
Эстеген сайын жан чыгат,
Ошондо асмандан добуш үн чыгат:
Чалыяр тийбес Бээжинге
Чаркыңыз келбейт, кайтыңыз!
Топон суу келбес Бээжинге,
Тобуңуз келбейт, кайтыңыз!
Кудайдын жазган буйругу
Ушундай экен көрсөңчү,
Сен жериңе жетип өлсөңчү!
Асмандан добуш үн чыгып,
Айкырып чыгып турганда
Алда деп тартты Бээжинден.
Баткактуунун Кара-Суу,
Баары кыргыз чогулуп,
Канды жоктоп келгенде
Музбурчак, Көкчө каны жок,
Көкөтөйдүн Бокмурун,
Эр жалгызы дагы жок.
Кырк чорону жоктосо
Кабылан Алмаң шер жок,
Кайран Чубак бөрү жок,
Улаккандын Сыргак жок.
Бел байлаган бели жок,
Кырк кыраандын ичинде
Кыйын Алмаң баш болуп,
Он эки кан бөрү жок.
Бу Бээжинге киргенде
Эл эсебин алганда
Ошондо кырк эки сан кол эле.
Калайыктын каны жок,
Кайгырып Манас өпкөлөйт,
Өпкөлөй турган себеби
Баягы кайрандардын баары жок.
Казат кылган Бээжинге,
Баатырын, Аккула окко учурган,
Алмамбет шейит кечирген,
Канатынан кайрылган,
Каран кылган кан Чубактан айрылган.
Бээжинди чаап көп алган,
Берендердин баарысын
Бейлебей Манас жеп алган,
Музбурчак, Көкчө кан өлгөн,
Бээжинге кез болгон жандын баары өлгөн.
Баатыр кыйыры жактан чалдырган,

Кыйындардын баарысын
Баатырын кытайга белек алдырган!
Капа болуп токтобой,
Каарданып кайран кан,
Өлүп кетпей өрт болуп,
Тутамга келбей шордуу жан,
Кара-Суунун Баткакта,
Айкожо болуп ыймамы,
Намаз окуп жатканда
Аргын кандын Ажыбай
Жетимиш уруу тил билген
Жеткилен кыйын жан экен,
Намазга башын койгондо,
Ошондо кайтарып турган кези экен.
Аргын кан уулу Ажыбай
Найзаны кармап таянып,
Баатыр, куш уйкуну салганы.
Ажыбай уктап калганын
Алоокенин Коңурбай
Аңдып жүргөн көзөлүн
Абайлап тиктеп алганы.
Ошондо, чоң өтүгү чойкоюп,
Короздой мойну койкоюп,
Алтын найлуу, сыр канжа,
Ошондо алачыктай чоң калча,
Темингиси телпилдеп,
Көөкөрдөй болгон шуру таш
Төбөсүндө селкилдеп,
Алтындан тизгин булкунтуп,
Алгара менен жулкунтуп,
Майлаган буудай жүздөнүп,
Күүгүм туман көздөнүп,
Кара жаак айбалта
Билегине чалылуу,
Болоттон учун чыгарган,
Ажыдаардын уусуна
Алтымыш бөлүп сугарган,
Сунганы аман өтпөгөн,
Кез болгон тирүү кетпеген
Колундагы сыр найза
Имере кармап эр калча,
Астындагы Алгара
Желгенине жел жетпейт,
Басканына мал жетпейт.
Сежидадан башты жыйганда
Тоңкоюп Манас турганда,
Кыр арканын бети деп,
Өпкөнүн өлчөө чети деп,
Алоокенин Коңурбай,
Аянбастан кош колдоп
Артыкча муштап алды эми.
Ошондо Манас кабылан

Коңурбай муштап турганда
Зың-зың этип кенебей,
Коңурбайдын найзасын
Баатырын, бучкагына теңебей,
Эрдик менен шердикти
Баатырга берген экен ченебей.
Кайра кайрып оң колду,
Баатыр найзаны кармап алды эми.
Асыл Манас кайран шер
Найзаны булкуп алганда,
Сайып турган сыр найза
Сексен бөлөк быркырап,
Алоокенин Коңурбай
Кайра тартып чу коюп,
Качып берди дыркырап.
Ошондо Аргын кандын Ажыбай
Карткүрөңгө камчы уруп,
Ошондо, жебеден мурун жетти эле,
Жеткен жерде калчаны
Капталга муштап отту эми.
Жаралуу болуп Коңурбай,
Өө дегенде оозунан
Өжөк-өжөк кан кетип,
Кыймылдаарга шай кетип,
Ошондо, Коңурбайдан ал кетип.
Кызыталактын кара аты,
Кара атынын бар эле
Капталында канаты,
Жапа көрсө бир жерден
Качан болсо ушинтип
Кача турган адаты.
Ободон булут тутулду,
Опсуз калча кайран шер
Өлөр-өлбөс жан менен
Ошондо, көрүнөө качып кутулду.
Көөдөнгө батпай көп санаа,
Көрүнөө кудай урду деп,
Ажыбайдын көзүнүн жашы он талаа:
Секиде кароол турганда
Серпилип уктап кеттим деп,
Баатырга серүүн көрүнүп,
Мен өзүм шерменде болуп неттим деп.
Ушул турган калың журт
Иттигимди билбейби,
Бир эмес эки кылдың деп,
Мени кара эшек кылып минбейби.
Кытай антип сайганын
Эч ким билип калган жок.
Уктап Манас сайдырган
Ажыбайда дарман жок.
Ошондо, Аргын кандын Ажыбай
Айкөлүңдүн алдына

Аттан түшүп сабылып,
Окоро түйгөн чоң чылбыр
Моюнга орой салынып,
Эки колу боорунда,
Салам айтып, Манаска
Ажыбай барды жалынып:
Падышалуу калаа жер мына,
Тартуу кылам астыңа
Карткүрөң өңдүү мал мына,
Көз кашайып калган соң,
Баатырай, көөкөрлөп төкчү кан мына.
Ошондо Манас барбактап,
Баатырын ыраазы болуп дардактап:
Ажыбай жапа тартып эринбе,
Белимде найза сууруп ал,
Ажыбай сен бир адамга көрүнбө.
Белимдеги найзага
Калың кол капаа жебесин,
Кайгыланып мусулман,
Баатыр, жүрөгү түшүп кетпесин.
Ажыбай чуркап кабышып,
Белиндеги кабажык,
Баатырдын найзасына жабышып,
Тик тарткын десе, бош тартып,
Найзаны сууруп алганы,
Болоттун учу корс этип,
Баатырдын белинде сынып калганы.
Ошондо көөдөнгө батпай көп санаа,
Көк жалдардан айрылып,
Ошондо көзүнүн жашы он талаа.
Каркылдап учкан кара куш
Асылдардын каптал этин оёт деп,
Казаттан өлгөн шейиттер
Айбандын богу болот деп
Адырды тиктеп караса:
Кара калпак кыргагы,
Кабыландын Сыргагы,
Баатыр, биенге тийген чекеге,
Баатыр, бурулбай кеткен Мекеге,
Ошондо, күлүгүндө күбүлгөн,
Баатыр ай, күлгүнүндө жайраган.
Кутан алп менен Манкуш алп,
Ылама менен зор Жолой,
Төртөөнү бирдей олтуруп,
Курмандыкка чалганда,
Башын кесип байланып,
Белек кылып алганда,
Бейпайды Сыргак салганда,
Токсон сан кара кытайдын,
Кечээ тобун чечип турганда,
Кутан алпын баш кылып,
Токсон алпын кырганда,

Кезигерге кезикпей,
Кезикпеске кезигип,
Найза имерип, топ бузган,
Кожожашка кезигип
Баатыр, шейит болуп окко учкан.
Кыргын салып башында,
Шейит болгон Сыргагым,
Баатыр, жыйырма бир жашында.
Бели үзүлүп белеске
Көк чебич аты кошо өлгөн.
Ит-Кыянын Чаткалда
Музбурчак, Көкчө кан өлгөн,
Түгөнгөн тоонун бурчукта
Бокмурун баатыр дагы өлгөн.
Ошондо, талаадан тапкан он үч жан,
Ойрондорду көргөндө
Ойронуң Манас кабылан
Ошондо, Көк-Булундун токойдо
Миң тулпар кармап сойгон жер,
Кан Сыргагын баш кылып
Аманат кана кылып койгон жер.
Муну менен Көк-Булун
Ошо күндөн ушу кун
Үлкөн мазар болгон жер.
Айланып күйүп кабалбай,
Айланып карайт кайран шер,
Алмамбет менен Чубактын
Эзелде сөөгүн табалбай.
Каарданып кол курап,
Баатырын, ыйлап турат коңгурап:
Калдайып жаткан кытайды
Журтум ай, өлтүрбөй кантип кетемин,
Алмамбет, Чубак дайны жок,
Мен көрбөй кантип кетемин!
Эгизден кантип айрылам,
Энеси талак кытайга,
Асылым Алмам айткан кеп эле,
Таштаба сөөгүм деди эле.
Асылым айткан кеби бар
Баатырай, Сарала кармап сойгун деп,
Көмүлбөй сөөгүм калбасын,
Баатырай, белгилүү жерге койгун деп.
Алакем айткан кеп эле
Атыңды оңдоп току деп,
Айла кетсе Манас кан
Аңгырап куран оку деп.
Өлбөй тирүү жүргөндө,
Журтум ай, не мураска жетейин?
Алмамбет сөөгү жок болсо
Мен ушу жерде өлүп кетейин.
Түнөрүп жаткан Бээжинге
Түз кирип найза сунамын,

Түрү суук Бээжинди
Түгөтүп баарын кырамын,
Түйшүк салып башына,
Алмамбет сурап аламын.
Кайрылса кытай калың эл
Казапты минтип саламын,
Калдайган калың журт,
Калаасына кызыкпайм,
Мен Алмамбет сурап аламын.
Алакемди бербесе,
Суудай канын чачамын,
Сулайман тийбес Бээжинди
Мен төбөсүнөн басамын.
Төрөсүн кармап тирүү алып,
Курмандыкка чаламын,
Каканчылуу Бээжинден
Моминтип кегим аламын!
Эрендин баары жабылып,
Эрдин баары камынып,
Ошо кезде бул кошуун
Иш эрмеги табылып,
Олуя чалдын эр Бакай
Көк сүлөөсүн бөрк кийип,
Көк ала калкан ойноптур,
Ээр белдей белестин
Белине чыгып караса
Оргуп-оргуп чаң чыгат,
Бакай кандан жан чыгат.
Уйгу-туйгу көп кытай,
Уюлгушуп алыптыр.
Береги Алакең окко учканда
Кытайлар качырга байлап алыптыр,
Качкыныңыз мына деп,
Карыкандын алдына
Кытайлар сүйүнчүлөп барууга
Баатырды жүктөп жүрүп калыптыр.
Боз кисени курчанып,
Кытай түрүн коргондо
Болжолу жок кабылан
Кыргыз деп эми үн салып,
Буурул менен ойнотуп,
Кезиккенин сойлотуп,
Артык таап дарысын,
Баатырын, талкан кылып баарысын,
Алты сан кара кытайга
Айгайлап кыргын салды эле.
Асыл Бакай, Ажыбай,
Айкөлүн Манас үчөө бар.
Ит-Өлбөстүн чөлүндө
Алакең тартып алды эле.
Ошондо алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызын

Айкөлүн Манас өңөрүп,
Жаагына жаагын жаздады,
Күнгүрөнүп токтобой,
Өкүрүп сөзүн баштады:
Эгиз козу түгөйүм,
Экөөнү бирдей жеп алып,
Эрикпей кантип жүрөмүн!
Аккула окко учуруп,
Алмамбет шейит кечирип,
Канатыман кайрылып,
Мен кантип кетем Таласка!
Алмамбет атышка салсам ак жолум,
Чубагым артымда жүрсө сан колум,
Карагай жалгыз, как жалгыз,
Долоно жалгыз, топ жалгыз,
Топ жолдоштон айрылган,
Томсоргон Манас мен жалгыз!
Адырдагы карагат,
Ак жолтой Алмам ала жат.
Алакем, каз айланбас зоодоюм,
Каргылуу кара тоодоюм.
Болот элем таш кескен,
Маталып калган экенмин.
Берендерди жеп алып,
Мен кашайып калган экенмин.
Ирмесем бутум басылбайт,
Жыланга чалыш болупмун,
Эгизимден айрылып,
Жал-куйругум такыр жок,
Мен куланга чалыш болупмун.
Алакем кытайдан келген белегим,
Чубакем нойгуттан чыккан эреним.
Соолуп чалкар дарыям,
Журтум, чамам келбей турамын,
Чалдырып салдым Бээжинге,
Журтум, кандай айла кыламын?!
Кең дарыя, чалкар көл,
Чубагым табылгылуу өзөнүм,
Таалайга бирге жашаган
Алмамбет колума келген эреним.
Кечээ Жылгындынын оюнда,
Кен Таластын боюнда
Жаяны кесип жечүү элем,
Жапаа түшсө бу башка,
Айкырып Алмам турганда
Мен, жаңжунду бузам дечүү элем.
Жаңжундун жаны тындыбы?
Жети сан кара жоо келсе
Желбегей кирип кол салган
Алакем бели сындыбы?!
Берендерди жеп алып,
А кудай эми менин жаным тындыбы?!

Ак кисе белге курчанган,
Алты түмөн кол келсе
Аралап жеке кол салган
Асылым Алмам ала жат!
Кечээ Манас кабылан
Тайбуурул оозун бурганда,
Талыгып кейип турганда
Алмамбеттин Сарала
Көкүлдү көккө зыргытып,
Кара болот ооздук
Көмөкөйгө каккылап,
Тал жибектей куйругун
Чаткаякка чапкылап,
Айтайын десе тили жок,
Айбандан эстүү жарыктык
Башын жерге салыптыр,
Кындырдай жарап, жарыктык
Аса күтүп калыптыр.
Аса күткөн себеби
Биттейинде биригип,
Бармактай күндө баш кошкон,
Кулун кезде куушкан,
Айбан да болсо Сарала
Алакең менен жаныбар
Экөө бир күнү туушкан.
Ошондо Алмамбеттин Сарала
Ээр белдей кайкыдан
Токтоп жүргөн кези экен,
Көй кашкасы Алмаңды
Айбан да болсо Сарала
Айтайын десе тили жок,
Жоктоп жүргөн кези экен.
Башын жерге салыптыр,
Кырт дегизип чөп чалбай,
Кылт дегизип суу ичпей,
Кындырдай жарап жаныбар
Аза күтүп калыптыр.
Арстан Бакай, эр Манас
Алакеңдин Сарала
Алыстан кармап алды эми.
Падыша Бакай кан заада
Сарала оозун бурганда,
Манас кандын кырк чоро,
Падыша Манас жанында,
Саралага Алмамбет жүктөп турганда,
Жибектен кылган суп аркан,
Ошондо олуя Бакай кайран шер
Он эки ороп бүктөдү,
Олуясы Алмаңды
Баатыр ай, Саралага жүктөдү.
Кабылан Бакай абакен
Капылетте сөз тапкан,

Карангы жайда көз тапкан,
Канжыганын өзүнө
Алтындан кылган шаңшуурду
Кайра байлап кабыштап,
Кан Алмамбет беренди
Кыргыз жетип көмгөндө
Акысы ушул болсун деп
Капырай, канжыгага табыштап.
Белинен кармап бүктөдү,
Беренин Алмаң көк жалды
Саралага жүктөдү.
Алакеңди Сарала артып турганда
Кадырман ыйлап, кан ыйлап,
Калың журттун баары ыйлап,
Ажыбай, Бакай эр ыйлап,
Айкөлүң Манас шер ыйлап.
Сараланы Бакай кан
Ооздуктан кармап буркурап,
Алакандай бул кошуун
Алек түшүп башына,
Ошондо ыйлап эле турду чуркурап.
Айласы жаман кеткенде,
Аташканы кан Бакай,
Сараланы ооздуктан кармап кабыштап,
Тил угуучу эмедей
Алмамбеттин сөөгүн
Аманат кылып табыштап;
Айланайын Сарала,
Башыңды жерге сала көр,
Алмамбеттин сөөгүн
Аман-эсен көргөзүп,
Жаныбар, жерге алып бара көр!
Жерге алып барбасаң,
Сенин айбандыгың билемин,
Айбандан айбан экен деп,
Сени мен эшекке теңеп иемин.
Ата айланайын Сарала,
Азирет тийбес Бээжинге
Алдырып ийдик жаман ат,
Адамдан жалгыз Алмаң шер,
Бир өзүңө аманат.
Алпара көргүн өзүмө,
Айланайын Сарала,
Көргөзө көргүн көзүмө.
Көкүлдөн кармап, кур жыттап,
Кош Сарала деп жыттап,
Арстан Бакай абакең
Сараладай бууданды
Ошондо айдап эле жолго салды эми.
Айкөлүн Манас кабылан
Айбалтаны таянып,
Асылды гана жоктоп калды эми:

Ителгидей кайран көз
Имерген сайын жаш кетип,
Карагат сындуу кайран көз
Камчы бою жаш кетип.
Берендин баары кырылып,
Өлгөнүнөн калганы
Бет алган гана жайга жыйылып,
Сары-Арканы жердеген,
Көргөн элдин баарысы
Салмактуу кыйын эр деген,
Таруусун таштай актаган,
Катынын кыздай мактаган
Көкчөсүнөн айрылып,
Сары-Арка көздөй кайрылып
Казак түштү бир жолго.
Кырым деген элинен,
Бу дагы кызыгып келген жеринен,
Кыйкасынан чалдырып,
Кыйын каны Музбурчагын алдырып,
Кызыл найза жайланып,
Кылычын кынсыз байланып,
Ээринин башы кесилип,
Алакчы дүйнө оңбой кал,
Тобунун гана колу чечилип,
Кырым журт кайтты бир жайга.
Өзү сары ногой эл эле,
Элине эпсиз бек эле,
Тоюна бээ союлган,
Аты эр Бокмурун коюлган,
Адырмактын булагы,
Көкөтөйдүн өлгөндө көргөн чунагы,
Найзалашып топ бузган,
Ит-Өлбөстүн чөлүндө
Каканчылуу Бээжинде,
Калың кытай келгенде,
Ал дагы казасы жетип окко учкан,
Өзү кең Ташкенди жердеген,
Келберсиген эр деген,
Бу дагы бейлебей Бээжин кайрылып,
Сары ногой журт экен,
Бокмурундан айрылып,
Капа болуп кейишип,
А да тартты элине.
Ошондо Музбурчак, Көкчө кан өлүп.
Эчен сонун жан өлүп,
Ошо турган Бээжинге
Кез болгон жандын баары өлүп,
Ошондо кейип Манас турганда
Арка моюн арасы,
Ооруп кетти баатырдын
Айбалта тийген жарасы.
Кайрылып атка мине албай,

Кыраандардан айрылып,
Каран түштү Бакайга
Кара кылып отурган
Манас кан гана атка мине албай.
Ошондо Бакай ойлонуп,
Карагай катуу, тал жумшак,
Арчадан табыт алды эми,
Суп тошок салып алдына,
Султанды бегирээк эле танып салды эми
Алмамбеттин азабы,
Кан Сыргактын күйүтү,
Ошондо Чубак жандын азабы,
Тилден кетип алактап,
Баатыр тил сүйлөбөй шалактап.
Жети миң кызыл нар айдап,
Ошондо нар куйругун өрүшүп,
Асылдардан айрылып,
Азапты гана минтип көрүшүп,
Каралуу болду бул кошуун
Баатыр ай, кандарынан айрылып,
Каран күн түшүп Манас кан
Ошондо кайра тартып Бээжинден,
Тулпарга алтын олжо артып,
Туйгундардан айрылып,
Баатыр Таласты көздөй жол тартып,
Аккула окко учуруп,
Манас алдырып койгон жери ошол.
Алты күн мөөнөт берем деп
Баатырлардын баарысын
Баатыр ай, чалдырап койгон жери ошол
Каалап кирип кайрылып,
Канын Манас кабылан
Ошондо кандарынан айрылып.
Оорулуу жаны жуурулуп,
Ойронум Алмам деп кейип,
Баатыр ай, ойлосо жаны куурулуп.
Күрдөөлүү баштын өзүнө,
Баатыр ай, күйүт түшүп алган соң
Берени Бакай достусу
Табытка салып үптөптүр,
Ошондо Манас көк жалды,
Асый чыкма кези экен,
Баатырды Тайбуурулга жүктөптүр.
Желмаянга ок артып,
Жеткилен Бакай кабылан
Ошондо Таласты көздөп жол тартып,
Күндүз жатып тынч албай,
Түн ичинде уйку албай,
Ошондо түндөп жүрдү Таласка,
Дүмөк түшүп башына,
Ошондо түйшүк түштү Манаска.
Кокусунан биз барсак

Журт түбүнө жетет деп,
Аргын менен кыргыздын
Жүрөгү түшүп кетет деп,
Алты күлүк ат берип,
Таластагы эл-журтка
Баатыр ай, алакандай кат берип,
Карасаң кирбес Бээжинге
Кабылан Манас султанды
Кан көтөрүп салдык деп,
Сулайман тийбес Бээжинден
Суракты мыктап алдык деп,
Сулуу шер Манас көк жалды
Бээжинге кан көтөрүп салдык деп,
Кебез белбоо, кең өтүк
Кечилдин каны Коңурбай
Жылоого байлап алдык деп,
Таласта жаткан калайык,
Бээжинди алып салганга
Өлүп кеткис ой кылсын,
Миң кара кашка бээ союп,
Миң карача төө союп,
Ошондо аябай калкым той кылсын!
Ал тойго журтум чогулсун,
Токсондогу каргандар,
Ошондо он экиде боз балдар,
Дегениме көнсүн де,
Ошондо журт кубанган чоң тойго
Калктын баары келсин де,
Ырамандын Ырчыуулу
Ырдап турат кашында,
Дөө кандын төлгөчү,
Төлгө гана салат башына,
Төрө Бакай султаным
Буйрук гана кылат кашыма.
Алмамбеттин ак ордо,
Аруукени кийинтип,
Таластын алкымына тиксин де,
Эшигинин алдына
Абыдан кур боз бээден
Алтыны байлап койсун де,
Алтындан кылган чатырдын
Алтымышын бүксүн де,
Алмамбет, Чубак ордосун
Таласка эшиктеше тиксин де,
Кызыл чырай кыз балдар
Кыпкызыл тон кийсин де,
Келеңкер чачпак, кең соору
Ошондо келиндердин баарысы
Жашылдан гана жоолук салынсын,
Карк токтолгон катындар
Карадан кыргак байланып,
Алмамбет, Чубак экөөнүн

Ордосуна камынсын.
Алгылыктуу эрендер
Алты-алтыдан бээ сойсун,
Айласыз жаман начарлар
Эки-экиден бээ сойсун.
Ошондо алты күлүк ат берип,
Таластагы Каныкейге кат берип,
Таласта аргын, кыргызга
Ырчыуул кабар салган соң.
Бээжинди алып салдык деп,
Кабар салып барган соң,
Калайык дүрбөп чуркурап,
Калың элдер жабылып,
Кан Манас келе жатат деп,
Калайыктар камынып.
Кабарды мыктап салдырып,
Кайран жеңең Каныкей долу баш болуп
Алмамбет, Чубак ордосун
Демге калбай алдырып,
Жылгындуунун оюна,
Кен Таластын боюна
Эшиктеш тигип салды эми.
Кайран жеңең Каныкей
Ич этинен суп көйнөк
Кийген долу эмеспи,
Алтайчылык азапты
Кадимкидей дапдаана
Билген жеңең эмеспи.
Чылбырдай чачты бура албай.
Чын азап түшүп башына,
Женекең, чыркырап ыйлап тура албай,
Канкор Манас кан жалгыз өзү экен,
Ошондо өлгөндө көргөн Семетей,
Алты ай болгон кези экен,
Балтыр бешик чагы экен,
Ошондо бала Семетей
Алжактап күлүп эле калган кези экен.
Күйүттү тартып жеңекен,
Ошондо тура албай турган табы экен.
Асмандан алданын күнү бүркөлүп,
Башына алтымыш санаа бир келип,
Кабырга сөөгү сөгүлүп,
Көзүнүн жашы төгүлүп,
Ошондо көңүлү жаман бөлүнүп,
Олоңдой болгон кайран чач
Төбөгө кынай түйдү эми,
Кара кашка аргымак
Токунуп долу минди эми,
Балтыр бешик кезинде
Семетейди өңөрүп,
Айкөл Манас кабылан
Астынан түшүп жүрдү эми.

Кереметтүү жеңекең
Кереметин ашырып,
Ооруп султан барар деп,
Алакандай кайран журт
Жүрөгү түшүп калар деп,
Кара кашка аргымак,
Кабакка оозун бурду эми,
Колтугунда балтыр бешик баланы
Оймок бооч салып чымчылап,
Баланы чыркыратып урду эми.
Оймок бооч салса этине
Бар-бар бала бар ыйлайт,
Баркырап бала бек ыйлайт,
Бала бакырык салып ыйласа
Кулак мээни жеп ыйлайт.
Астыга салса ак жолум,
Аташкан Бакай сан колум,
Баркырап чыккан шумдуктуу үн
Байкачы Бакай кабылан,
Кара нээт күн эле,
Каныкей кабактан күйүп калган бейм,
Баланын үнүн укканда
Кайраттанып калсын деп
Балага оймок боочту салган бейм.
Чын-чын-чың ыйлайт,
Чыркырап бала бек ыйлайт,
Чыркырап чыккан бул үндөр
Кулак мээни жеп ыйлайт.
Боз ала гана туйгун болпон го,
Маа боз карчыга чолпон го,
Өлгөндө көргөн чунак го!
Көрүп койсом көөнүм ток,
Көк жалым Бакай тура тур,
Менин баламдан башка медер жок!
Алмамбет, Чубак асыл зат,
Бакай, эстеген сайын күйөмүн,
Туу казанат чунактын
Кудайдан өмүрүн эле сурап жүрөмүн.
Ошондо каарданып дардайып,
Кан ичмеси бек кармап,
Бөлүнтүп нечен санааны,
Медер кылып баланы,
Касиеттүү боз кисе
Кынай белге курчанып,
Кызырдуу Манас кайран шер
Ок өтпөгөн ак олпок
Жоого кирчүү немедей
Кийип алган кези экен,
Аркалуу күлүк Нарбуудан
Берениң Манас кабылан
Минип гана алган кези экен.
Атка минип толгонуп,

Арстандай комдонуп,
Айкөлүн Манас турганда,
Баякы кара сурдун сулуусу,
Ургаачынын нурдуусу,
Он эки кыздын кенжеси,
Темиркандын эркеси
Алтындан кемер курчанып,
Айдай гана бетин нур чалып,
Айкөлүңдүн алдынан
Байкуш Каныкей чыкты сумсайып.
Берендин жүзүн көргөндө
Мелтиреген бейбагын
Адам, бет алышкан жери ошол.
Барса келбес чоң Бээжин,
Падышам аман-эсен келдиңби?
Атышка салса ак жолтой,
Берендердин баарысын,
Сен Бээжинге белек бердиңби?
Падышам, жылкыдан жылма күрөн кер да өткөн,
Баатыр ушундай болот дүйнө чок,
Өлгөнгө өксөгөн менен пайда жок!
Кайрылып Манас тарткан соң,
Атышкан айымы кайрат айткан соң:
Долум бөлүнтпө гана менин санаамды,
Алып келчи бер жакка
Өлгөндө көргөн баламды!
Боз ала туйгун болпонду,
Алып келчи бер жакка
Боз карчыга чолпонду!
Оозумду ачып өпкөндү,
Көзүмдү ачып көргөндү!
Сөз салса бейбак көнгөн жок,
Баласын баатыр шерге берген жок.
Кундактагы баланы
Кымтып турат көргөзбөй,
Көргөзбөгөн себеби
Телегейи тең болчу,
Баатырын шай колдогон шер болчу,
Ичин карап отурсаң,
Жер жүзүнөн кен болчу.
Караганы аман калчу эмес,
Падышасы Манас кан
Баланы сүйөр жан эмес.
Баланы сүйбөс себеби
Караган аман калчу эмес,
Көзүндө кара калы бар,
Жүзүндө жаман заары бар.
Сырын билген Каныкей
Сырттанга бербейт чыркырап,
Көзү канык Каныкей
Көк жалга бербейт буркурап.
Көп айласы кеткенде

Манас кан тайган салды керекке,
Көп сагынган балага
Баатыр камчысын берди белекке!
Баатыр камчысын сунуп турганда
Камчысын кармап билгизип,
Семетейдин чекесине тийгизип,
Чекеге тийген камчыны,
Кур гана кур-кур кур жыттап,
Кубат эле кылат курган кан,
Кудайым берген деп жыттап.
Жакыныраак калганда
Таластын чети көрүнүп,
Алмамбет, Чубак асыл деп,
Кабыландын көңүлү гана жаман бөлүнүп,
Баатырын баатыр Манас атанып,
Ителгидей кайран көз
Ирмебей-көзгө жаш алып,
Калдайды чапкан кол курап,
Каңырыгы бек түтөп,
Баатырын жашып эле кетти коңгурап.
Алтын жаак айбалта
Алкымдан кармап имерип,
Баатыр бөйрөккө таяп жиберип,
Баатырын коңгурап үндү салды эми,
Алмамбет, Чубак ордого
Баатырын өкүрүп жатып калды эми:
Аккула окко учурдум аяш,
Алтын айдар, чок белбоо, аяш,
Азизкандын гана жалгызы, аяш,
Алмамбет шейит кечирдим, аяш!
Канатымдан кайрылдым, аяш,
Кара кылып отурган
Кан Чубактан айрылдым, аяш!
Мен Бээжинди чаптым, көп алдым, аяш
Бээлесе жанга табылбас,
Мен Сыргагымды жеп алдым, аяш!
Мен канатым окко жулдурдум, аяш,
Кабыландан айрылып
Мен карангүн жанды тындырдым, аяш!
Сулайман жеткиз Бээжинден, аяш,
Сурагын гана сууруп мен алдым, аяш,
Сурагын сурайм деп туруп, аяш,
Мен эгиздерди жеп алдым, аяш!
Мен Бээжинге кирдим, кайрылдым, аяш
Мен берендерден айрылдым, аяш!
Мен канатым гана өрткө чалдырдым, аяш,
Кабыландын баарысын
Мен Каканчынга алдырдым, аяш!
Эгиз козу түгөйүм, аяш,
Экөөнү катар жеп алып
Мен өлбөй гана кантип жүрөмүн, аяш!
Кара гана Бээжин, Каканчын, аяш,

Мен камаганда өлбөдүм, аяш,
Мен Кара кан, шибээ, Ылама, аяш,
Ошону сабаганда өлбөдүм, аяш!
Ач арстан, ары шер
Жардыгында өлбөдүм, аяш,
Алмамбет, Чубак, Сыргак шер
Бардыгында өлбөдүм, аяш!
Мен Бээжинге гана бейпай салдырдым, аяш,
Бек дүйнөгө кызыгып,
Мен берендерден айрылдым, аяш!
Кан Манас минтип барганда
Кайың ыйлап, тал ыйлап,
Ошондо калайык журттун баары ыйлап.
Кызыл кырчын кыз балдар
Кызылдан кара кийишип,
Карк токтогон катындар
Карадан кара кийишип.
Жылкыда тулпар ала баш,
Баатыр аргын; кыргыз аралаш,
Токсондогу чал ыйлап,
Толгон журттун баары ыйлап,
Боору жетик эр ыйлап,
Манас кандын кырк кырааны тең ыйлап
Ошондо Алмамбет зайбы Арууке
Алмамбеттин зайыбы:
Тоодогу жылкы тогуз сан,
Тобурчак буудан аралаш,
Тозуп алар жаман ат,
Томсортуп жанды кууратпай,
Тоодоюм төрөм ала жат!
Падышам, бармактайда баш кошкон,
Ошо же биттей кезде бириккен,
Канжыгаңа чала кет,
Караандаша кеткенге
Кабылан, мен чиркинди ала кет!
Ар уруудан көйнөгүм,
Тартсам жетпейт мойнума,
Талыктырбай бейбакты,
Кабылан, тарта кетчи койнуна!
Отуз дайра бириксе,
Шар жериндей падышам,
Отуз-тоо бириксе
Ошондо тар жериндей падышам!
Кошок айтып чыркырап,
Ошондо Алмамбет зайбы Арууке,
Чубактын зайбы Бирмыскал,
Эсенкан кызы Бурулча
Ошондо кан Манастын алдына
Кайгырып ыйлап чыркырап.
Падышандын алдынан
Үч айым чыкты буркурап.
Үчөөнүн кандуу бети жыртылуу,

Кара гана чачы жайылуу,
Ай чырайлуу нур беттен
Ошондо арык-арык кан кетип,
Карагаттай кайран көз
Камчы бою жаш кетип,
Бөдөнөдөй кайран көз
Бөлөк-бөлөк жаш кетип,
Караса бети бөлүнүп,
Кан аралаш кандуу жаш
Арык бою төгүлүп:
Аяш жан, ай караңгы болгондо
Түндү эмине кылабыз?
Асылдардан аркада эркек бала жок,
Дегеле күндү эмине кылабыз?
Тоодогу жылкы тогуз миң,
Муну тосуп коер ээси жок.
Кудайдын салган ишине
Баатыр ай, көтөрбөскө чара жок,
Алдейлеп кармап турганга
Баатыр ай, колдогу эркек бала жок!
Баатыр ай, абайлабай чалдырдың,
Алмамбет, Чубак шеринди.
Баатыр ай, кытайга белек алдырдың.
Баатыр ай, кыймалуу жагын көрдүңбү,
Аяш жан, кыйналбай эсен келдиңби?
Кызырдуу шердин баарысын
Аяш жан, кытайга белек бердиңби?!
Кыймалуу жактан чалдырып,
Кыраандардын баарысын,
Аяш, кытайга белек алдырып,
Сак-саламат келдиңби?
Белиңе таңуу беренди,
Бел тутуп жүргөн көсөлдү
Баатыр ай, белекке кармап бердиңби?
Алтынды тактын желекке,
Асылдардын баарысын
Аяш жан, алдырып келдиң белекке.
Аяш жан, Бээжинден эсен келдиңби,
Аяш, бейлебей алты ай салышып,
Берендердин баарысын,
Аяш, белекке кармап бердиңби?
Безилдеп каралуу катын турганда,
Кан Манаска ушундай жооп кылганда,
Баатыр тил сүйлөбөй алайып,
Аяштар минтип турганда
Баатыр тилден бир калды шалайып.
Аяштын сөзү күчөдү,
Арман кылып кан Манас
Ошондо каңырыгы түтөдү:
Алмамбет астыга жүрсө ак жолум,
Чубагым артымда жүрсө сан колум.
Кечээ кара болот зулпукор

Кыңдап жаткан кезимде,
Он сегиз миң ааламды
Сындап жаткан кезимде,
Калдайган шаардын баарысын
Камап турган кезимде,
Каяшаяк бергенди
Карсылдатып моминтип
Сабап турган кезимде,
Кең дүйнөнүн тарында,
Алакемдин барында
Мында өлбөй не болдум?!
Алдырып ийдим жаман ат,
Алмамбет, Чубак ала жат!
Ак маралды кубалап,
Уй кылганда өлбөдүм,
Ааламдын баарын токмоктоп,
Мен буй кылганда өлбөдүм!
Алмамбет менен Чубакты
Дөө кылганда өлбөдүм,
Кытай турмак кылымды
Кыйратып сайып баарысын
Ошондо, жөө кылганда өлбөдүм.
Кара Бээжин, Камбылын
Камаганда өлсөмчү,
Калдай менен солоонду
Сабаганда өлсөмчү.
Кырк кез салган дубалын
Жол кылганда өлбөдүм.
Кызыл алтын дилдесин
Той кылганда өлбөдүм.
Каканчылуу Бээжинди
Камаган жылы өлбөдүм.
Калың алтын, дилдесин
Талаган жылы өлбөдүм.
Өлбөй бир өксүй бердимби?
Бээлесе колго тийбеген,
Берендердин баарысын
Капырай, Бээжинге кармап бердимби
Алдырып кайттым жаман ат,
Эми, Алмамбет, Чубак ала жат!
Кечээ Жылгындуунун оюнда
Жаяны кесип жечү элем,
Жанаша болсо Алмамбет
Мен жаңжуңду бузам дечү элем.
Мен казыны кесип жечү элем,
Курдашым Чубак турганда
Кытай турмак кылымды
Мен кыйратып ием дечү элем.
Ок өтпөгөн суп көйнөк
Кийишермин дечү элем.
Ойронум Алмам барында
Он сегиз миң, ааламга

Мен сүрүшөрмүн дечү элем.
Кара болот зулпукор
Мен көөлөшөрмүн дечү элем.
Каным Чубак жан бирге,
Караан болсо жаныма
Он сегиз миң, ааламга
Мен жөөлөшөрмүн дечү элем.
Кармаган туум сындыбы,
Адам, касташкан жан тындыбы?
Чалкар кол баткак болдубу,
Алмамбет менен Чубагым,
Атаганат Сыргагым
Шум кара жер сордубу?
Кайгыга кирип кайрылган,
Мендей шордуу бар бекен
Алмамбет, Чубак эки кан
Үч беренден айрылган!
Найза муштап заңгырап,
Баатырын, өкүрүп алган аңгырап.
Баягы чогулган эли тарабайт,
Чоңдугун көрчү Манастын,
Бирөө кой дегенге жарабайт.
Баягы кайран долу Каныкей
Падышанын алдына
Басып келди сумсайып,
Баса түшүп жаркылдап,
Алтындан кылган чоң сөйкө,
Омууроодо жаркылдап:
Баатыр, айтса арман арылбайт,
Баатыр, акырет кеткен эгиздер,
Баатыр, арман кылсаң табылбайт.
Телегейден тең өткөн,
Теңизиң Алмамбет, Чубак эр эмес,
Баатыр, телегей журтуң көп өткөн.
Өкүрсөң оозун, жабылбайт,
О дүйнө кеткен эгиздер,
Баатыр ай, өпкөлөсөң табылбайт.
Телегейи тең да өткөн,
Он сегиз миң ааламдан
Баатыр, ааламды гана бузган шер да өткөн.
Кайгырса жүрөк камыгат,
Капаланба, султаным,
Кайрандар кайдан табылат?
Каның Алмаң жалгызың
Табылгылуу колотуң.
Султаным, талыккан менен айла жок,
Султаным, Акбалтанын Чубагы
Таптап эле койгон болотуң.
Улаккандын Сыргагы
Алтындан кылган сом балтаң.
Аларга өксөгөн менен айла жок,
Өлүк менен тириктин

Куран жүрөт арага,
Өткөндөргө көп өксөп,
Баатыр ай, жолукпа чердүү балаага.
Эчен бир дөбө жер өткөн,
Баатыр ай, ал эмес атабыз Адам тең өткөн.
Эчен бир сендей кан өткөн,
Өткөнгө өксөгөн менен айла жок,
Кеткендерге кейиген менен пайда жок.
Деп ошентип Каныкей,
Манасты колтуктап аттан түшүрүп,
Төрт-Көлдүн төмөн жагында,
Төрө Манастын сайган багында,
Дарбазалуу коргондо,
Каныңыз Манас кандын ордого,
Кантты кардай томурган,
Сары майды омурган,
Бөлөкчө жорук баштаган,
Багылан козу, ширин баш,
Падышам келсе жесин деп,
Байкуш катын Каныкей,
Бор кайнатып таштаган.
Кара чайын шимиртип,
Казы кертип, жал берип,
Көк жалга жалан, каймак май берип,
Асылың жеңең сыйлап турганда
Арка моюн арасы,
Кабылдап калган кези экен
Баатырдын айбалта тийген жарасы.
Ошондо акылдашы зор Бакай,
Муздактын башы Муз-Жайлоо,
Ошондо бурулбай көчтү Каныкей.
Салкын жайга конду эми,
Ошондо кайран катын Каныкей,
Желбегей тон кийгизип,
Желмаянга мингизип,
Бурамалуу жез найдан
Бурчунан кармап имерди,
Буркурап ыйлап жеңекең,
Үзүктөй калпак эр Шуутуну жиберди.
Мысыр менен Багдатты
Катар муну чалдырды,
Үпү деген, бир дары,
Апы деген бир дары,
Төмөнкү кең Мысырдан алдырды.
Баягы берен катын Каныкей
Медийнаны чалдырып,
Мындан дары алдырып,
Желпиништи чалдырып,
Жеңекең мындан дары алдырып,
Кайнатма кара дарыдан
Баягы кайран катын Каныкей
Жарасына салды эми.

Ар чириктин баарысын
Кузгундатып тептирип,
Тышынан сууруп алды эми.
Кырма кызыл дарыны
Жеңең ичинен баса берди эми.
Ошондо ооруган жери басылып,
Кабылан султан каныңдын
Умачтай гана көзү ачылып.
Кубаттанып тирденип,
Ошондо куруган төрө ирденип.
Кайра көчүп Таласка,
Баатырын кең Талас бойлой конгондо,
Баштагыдан артыкча султан болгондо,
Касиеттүү жан болуп,
Ошондо кайран баатыр кан болуп,
Буудандын оозун бурганда,
Баатыр ай мурункудай турганда,
Бир күнү таң кашкайып сүргөндө,
Жерге жарык тийгенде,
Уйкудан чочуп ойгонуп,
Падыша он жагына толгонуп,
Шашып намаз окунуп,
Короздой болгон кайран шер
Тайбуурулду токунуп,
Эрмендүүнүн жонунда,
Ач-Маралдын боюнда
Өлгөнбү десе тири арбак,
Баатыр ай, эрбейип караан көрүнөт.
Көрүнгөндө көрүнөт,
Көрүнбөсө Манастын
Көөнү ошондо бөлүнөт.
Баягы аманат кылып табыштап,
Жүктөп ийген Алмамбет,
Астындагы баягы,
Жүктөп ийген эмеспи,
Ай тийгендей жаркырап,
Сарала буудан көрүнөт.
Уй куймулчак Сарала
Көктөн көгала булут тутулуп,
Алмамбеттин сөөгүн
Айгайлаган сан колдон
Ошондо аман алып кутулуп.
Айтайын десе тили жок,
Айбандан эстүү жарыктык,
Кылт дегизип суу жутпайт,
Кырт этип чөптү чайнабайт,
Күндө тынып калбастан,
Күн мезгилин албастан,
Араандай оозу ачылып,
Оозунан көбүк чачылып,
Ошондо башын жерге салыптыр,
Айбан да болсо Сарала,

Айланса болот бууданга,
Жаныбар аса күтүп калыптыр.
Кен Таласты бет алып,
Жаныбар керилип качып алыптыр.
Жал-куйруктан айрылып,
Жаныбар, чолок атка конуптур.
Жайнап турган Сарала
Быйыл сарала чолок болуптур.
Эңкейген сайын эрди жоор,
Тырмактай жери таза эмес;
Тердик салчуу жери жоор,
Бел этинин баары жоор,
Ээр салуучу жери жоор,
Эчен бир жерден бели жоор.
Ошондо уй куймулчак Сарала
Айбан да болсо жаныбар,
Ошондо убараны көп тарткан.
Алыстан сапар жол жүрүп,
Сарала арык болуп калыптыр.
Алакеңди көтөрүп,
Бүткөн бойдон айрылып,
Ошондо карып болуп калыптыр.
Жал куйруктан айрылып
Чолок эле атка конуптур,
Ошол кезде Сарала
Жаман атты болуптур.
Ит-Өлбөстүн кайкаң кыр
Желген экен Сарала,
Айбан көрбөс кордукту,
Баатыр ай, көргөн экен Сарала.
Ээр белдей эчен бел,
Ашкан экен Сарала,
Эчен ашуу, таш жолду,
Баскан экен Сарала.
Төтө менен төп жүрүп,
Желген экен Сарала,
Төрө Манас ак жүзүн,
Ошондо көргөн экен Сарала.
Алмамбеттин сөөгүн
Аман-эсен жеткизип,
Төрө Бакай колуна
Ошондо берген экен Сарала.
Алмамбеттин сөөгүн
Алып жүрүп кайран шер,
Төгөрөктүн төрт бурчун
Чалып жүрүп кайран шер
Ат-Башыга келгенде
Чеч-Дөбө жонун ойду дейт,
Азизкандын жалгызын
Чеч-Дөбөгө койду дейт.
Ошондо Сараланы сойду эми,
Чеч-Дөбөгө Алакеңди койду эми,

Муну менен Чеч-Дөбө,
Үлкөн мазар болду эми.
Сараланы сойгондо,
Ошондо Алакеңди койгондо,
Алмамбет жаңы өлгөнсүп,
Азапты жаңы көргөнсүп,
Достусу Манас кабылан
Токтобой ыйлап зарланып,
Алмамбеттин ордого
Өкүрүп келген чагы экен.
Эстен кетип эндиреп,
Манастын болбой калган табы экен.
Жекени белге курчанган,
Жети түмөн кол келсе
Желбегей кирип кол салган,
Алтын айдар, чок белбоо,
Алмамбет достум ала жат!
Колоттогу карагат,
Кол кармашып кеткенге,
Кокуй кун, Алмам ала жат!
Алакем, кара жаак айбалта
Кайкалатпай ким аштайт,
Каран кун түшкөн Бээжиндин
Кадимки жолун ким баштайт?!
Кызыл болот желегим,
Алмамбет кытайдан келген белегим!
Кызыталак башка кун түшсө,
Кысталыш жерде керегим.
Өөдө чыксам өбөгүм,
Өлбөй кантип турамын,
Кокуй кун, Алмам жөлөгүм!
Бек бекиткен чебимен,
Чын айрылып каламбы
Береним Алмам шеримден!
Азизкандын жалгызы,
Алакем, Сарала менен желгеним.
Атадан бирге тууган жок,
Алда таала бир кудай,
Кытайдан айдап бергеним!
Ташка салса тарткысым,
Алакем, жоодон кайра кайткысым!
Алакем көзү өткөн соң,
Тирүү карап турамбы,
Асыл Алмам шеримди,
Кара жерге кыямбы?!
Айлам кетти Бакай кан,
Менин абийирим кайдан жабылды,
Ыраазымын алдага
Бугун Алакем сөөгү табылды!
Ай сайын жүргөн аркырап,
Аскардуу шамал желдейим.
Эч жоодон кайра тартпаган,

Кара кулак шердейим.
Найзалашса өбөгүм,
Алмамбет менин жөлөгүм.
Асаланып көп ыйлап,
Алмамбеттин ордодо
Асылым Алмам деп ыйлап,
Ошондо өкүрүп Манас бүк түштү.
Мээ аралаш сары зил,
Кусуп ийип кан Манас,
Төбөсү менен тик түштү.
Ошондо кабылан энең Каныкей,
Ыйлап ийди чыркырап,
Баатырдын башын жөлөп буркурап:
Султаным мээ аралаш, сары зил,
Бейпайга салчу оору экен,
Баатыр, сенин белинде жараң бар беле?
Айым мен белимде жарам айтайын,
Кең Бээжиндин баткалда,
Намаз окуп жатканда,
Аргын кандын Ажыбай
Алыста уктап калганда,
Кебез белбоо, кең өтүк,
Кечилдин каны Коңурбай
Мени керилип сайып салганда,
Найзанын учу короюп,
Белиме калып калганда,
Аргын кандын Ажыбай,
Бек тарткын десем бош тартып,
Найзаны буруп алды эле,
Болоттун учу корс этип,
Менин белимде сынып калды эле.
Мен бул жерге жеткиче
Оозу бутуп калды эле,
Ар жагы зилдеп калды эле.
Байкачы бейлеп убарлаш,
Менин белимде жарам ушу эле.
Кабылан катын Каныкей
Ыйлап ийди буркурап,
Ошондо боздоп ийди чыркырап,
Кокуй төрөм, оңбой кал,
Сенин белинде жаран көрбөгөн,
Сенин ажалыңдын жеткени!
Менин амалымдын кеткени!
Ошо кең Бээжиндин согушта,
Кара-Колдун баткалда,
Намаз окуп жатканда,
Ошондо катын болбой эр болсом,
Канкорумдун алдында
Кароолчусу мен болсом,
Канкорумду калча сайып турганда
Ажыбай чоро мен болсом,
Сынабайт белем күлүктү,

Салбайт белем Бээжинге
Киши кылбас бүлүктү,
Сайбайт белем дардайтып,
Коңурбай өндүү бүрүктү.
Тарттырбайт белем Бээжинге
Киши кылбас түлүктү.
Сойдурбайт белем касапты,
Бээжинге салбайт белем казатты.
Сындырбайт белем шырыкты,
Ургаачы болбой эр болсом,
Калчага көргөзбөйт белем кылыкты.
Салбайт белем Бээжинге,
Пенде кылбас бузукту!
Канкорумдун ажалынын жетишин,
Карабеттин амалынын кетишин.
Бээжинден берен келгенде,
Бейбагын эсен көргөндө,
Тар төшөккө жатканда,
Тамашага батканда,
Үстүнө колум артканда,
Боорума кынай тартканда,
Мында жара көрбөгөн
Наркескеним дат алган,
Канчыктын ошондо көзү кашайган.
Адырдагы булактай
Жошулушуп турганда,
Аркар менен кулжадай
Кошулушуп турганда,
Жонунан колум артканда,
Боорума кыса тартканда,
Кызыкка минтип батканда,
Мында жара көрбөгөн
Падышамдын шердиги,
Карабеттин, таалайынын кемдиги.
Маңдай сөөгүм кайкы эле,
Падышам көзү жумулса,
Карабеттин күн көрөрү тайкы эле.
Менин кежиге чачым чок эле,
Баатырдын көзү жумулса,
Эмгегим толгон шор эле.
Менин талданган чачым чогуу эле,
Баатырдын көзү жумулса,
Менин маңдайым толгон шор эле.
Адырда жылкы алты сан,
Баатыр ай, аргымак буудан аралаш,
Айдап алар тозмолоп,
Арканда эркек балаң жаш,
Азелде көзүң жумулса,
Ага-иниңдин баары кас.
Тоодогу жылкың тогуз сан,
Тобурчак, буудан аралаш.
Меники деп ээ болучу,

Тосуучу балаң мындан жаш,
Айкөлүм көзүн жумулса,
Кандай болот жесир баш!?
Султаным, керээзинди айт, кебиңди айт
Кара беттин корголой турган жерин айт.
Ай караңгы болгондо
Падышам, түндү эмине кыламын?
Арканда эркек туяк жаш,
Асыл көзүң жумулса,
Падышам, күндү эмине кыламын?
Көк жалым төрөм баш көтөр,
Сени көрүүчү кишиң бар беле,
Кокустан көзүн жумулса,
Падышам, көмүүчү кишиң бар беле.
Үзүлгөндү улоочу
Акыл кишиң бар беле?
Уялаштай күйүүчү
Өзүнө жакын киши бар беле?
Алтының көп, дилдең көп,
Баатыр ай, үлөшчүү кишиң бар беле?
Аласаң жакын келди го,
Баатыр, сүйлөшчүү кишиң бар беле?
Тулпарындың оозун
Буруучу кишиң бар беле?
Түнөрүп башка күн түшсө,
Түйшүктүү кымбат иш түшсө,
Туу түбүнө былк этпей,
Кабылан, туруучу кишиң бар беле?
Туйгун көзүн жумулса,
Кызматына былк этпей,
Туруучу кишиң бар беле?
Ошондо Манас кабылан:
Айым, келе бери колуңду,
Ажалым жетип мен өлсөм,
Мени менен сен өлсөң,
Өзөн бойлой конбогуң,
Өрт өчкөндөй болбогуң,
Жыйган алтын чачып кет,
Атан Темиркан көздөй качып кет!
Каракан барсаң батасын,
Темиркан барсаң жатасың.
Кан өлгөндө катынга
Төркүнү жакын болуучу.
Атан Темирканга барганда
Колундагы Семетей,
Балтыр бешик чунакты,
Кыркып бергин чыбыгын,
Кылып бергин ырымын,
Ит аягын кечирип,
Кылычтын мизин аттатып,
Арка чачын кесе көр,
Тууганың Ысмайылга бере көр.

Мойнуна тумар тага көр,
Ата жайын билгизбей,
Эне жайын туйгузбай,
Чунагың Семетейди бага көр.
Жашы он экиге келгенде,
Ичинен ок өтпөс тонду кийгизгиң,
Ошондо эне-ата жайын билгизгиң.
Арбагым шондо бар болсо,
Жолунан жолдоп алармын,
Бирим жолдош жар болсо,
Бир көзүмдү салармын.
Менин көзүм өткөндө
Бу Талас сага жер болбойт,
Жыйылуу мүлкүң чачып кет,
Букарды көздөй качып кет.
Береки Абыке, Көбөш эки арам,
Чыйбыт, Кочкор төрт арам,
Адыбай, Көлбай алты арам,
Чалгырты жүрчүү көзүндө,
Чамасы келсе ушулар
Чалганы жүрчүү өзүмдү.
Кыйшыгы жүрчүү көзүндө,
Кыңырты жүрчүү сөзүндө,
Кыябын тапса алты кул,
Кылганы жүрчүү өзүмө.
Түбүндө бадыраң темир курч болбойт,
Ушу башка өскөн арам журт болбойт.
Курама темир курч болбойт,
Ушундай кутурган иттер журт болбойт.
Булардын бөөдөсү жүрчүү көзүндө,
Мындай болсом кезек ит,
Бөлгөнү жүрчүү өзүмдү.
Кыйшыгы жүрчүү көзүндө,
Кыңыры жүрчүү сөзүндө,
Кыябын тапса бу кулдар,
Кылганы жүрчүү өзүмө.
Абийирдүү киши ирикпейт,
Дуйнөдө акылсыз иттер бирикпейт.
Эртең көзүм өткөндө
Тел кулунуң жебейби,
Ошондо тең тууган болом дебейби.
Алтының болбойт көмүрчө,
Алты арам абийирди билбейт семирсе,
Күмүшүң болбойт темирче,
Кезек иттер күйгөндү билбейт семирсе,
Бачайың болбойт кийизче,
Кезек ит баркыңды билбейт кийинсе.
Кокусунан мен өлсөм,
Белгилүү жерге сен көмсөң,
Алты арам менен бириксе,
Колум тийген кандар бар,
Менден кордук көргөн жандар бар,

Кутулбачу доолор бар,
Кан төгүшчү жоолор бар,
Өлүктөн өчүн алчуудай
Көрүмдү ачып албасын,
Жол үстүнө сүйрөтүп,
Даңгыттарга жарбасын,
Бул жагына сак болгун!
Долум, кетмендеп корум оё көр,
Бир адамга билгизбей,
Кеңеш салып Бакайга,
Билинбес жерге коё көр!
Берен катын Каныкей,
Берендигиң ашыргын,
Бек акыл ойлоп өзүмдү,
Бир бейлебес жерге жашыргың!
Асмандан жылдыз чаңыттап.
Козголгондон келейин,
А дүйнөлүк өзүмө
Дос болгондон келейин:
Жети-Сууну жердеген,
Көргөн жандын баарысы
Жеткилең мыкты эр деген,
Кабыланын токуган,
Каңгайдын башын чокуган.
Белгилүүдөн бата алып,
Берен Кошой атанып,
Батасы журтту байыткан,
Байкаган жанды жарыткан,
Алайган козу чолпондой,
Ай кулагы калкандай.
Үзүлгөндү улаган,
Чачылганды жыйнаган,
Катагандын кан Кошой,
Акылы жетик жан эле,
Чын бедерлуу кан эле,
Айла табар ал эле,
Кан Кошойго кабар айт.
Кошой келсе көмөсүң,
Акыл салсаң Кошойго
Өз эркиңче болосуң.
Кең Алайды жердеген,
Көргөн жандын баарысы
Келберсиген эр деген,
Тогуз уулдун кенжеси,
Элемандын эркеси,
Элемандын эр Төштүк,
Жел куюнду атты эле,
Жер алдына түшкөндө
Жети жылы күн көрбөй,
Жер азабын тартты эле,
Нечен найза көөлөшкөн,
Эрендер менен жөөлөшкөн,

Кара болот кагышкан,
Чоюн кулак Чоюн алп
Муну менен эр Төштүк
Эки жылы салышкан.
Кайран козум жумулса,
Кан талоосун кылдырбай,
Кайтарып алчуу бел ошол,
Намыз, ар кылбай Төштүккө
Кеңешти салчуу эр ошол.
Кейитип жаның кууратпай,
Кеңешиң салсаң Төштүккө,
Туруп берчүү эр ошол.
Эр Төштүктүн алдында
Чалкуйрук сындуу аты бар,
Мен өлгөндө зыйнатка
Алтымыш күнү турам деп,
Төштүктүн эбаккы берген каты
Бел байлоочу бел ошол,
Бедерин салса Төштүгүң
Бек жаныңды кууратпай,
Бейпайга салбай өзүңдү
Күтүп алчуу эр ошол.
Өзүң карап отурсаң
Шай колдогон шер ошол,
Элемандын Төштүккө,
Долум, кабар бергин сен ошол
Мазейилди жердеген,
Ойрот деген эл деген,
Сапарбайды жайлаган,
Кең Турпанды кыштаган,
Карача кандын кан Сайкал,
Олоңдой болгон кайран чач,
Кечээ, төбөгө кынап түйгөндө,
Төмөнкү айлың чапканда,
Карача кандын Сайкалы,
Кечээ, төбөлөшө киргенде,
Ойногон жерден чаң, чыккан,
Каарынан жан чыгып,
Көк темир өңдүү тон кийип,
Алгара өңдүү ат минип,
Кырк чоронун баарысын,
Кыядан таап дарысын,
Түгөнгөн тоонун урчуктан,
Түз болгон кайкаң тумшуктан,
Кум-Дарыя бетинен,
Жылгындуунун четинен
Кыраан тууган кырк чоро
Жылкысын тийип алганда,
Кыйкырып Сайкал кубалап,
Ошондо колду салганда,
Бакайды сайып түшүрүп,
Бал а кетти кылганда,

Чубакты сайып түшүрүп,
Чуулгандуу кыз Сайкал
Чууну минтип салганда,
Кылчайбастан сайышып,
Кырк ойрон жоо калганда,
Улаккандын Сыргагы
Акылынан шашканда,
Айкөл аба кантет деп,
Мени айлана качканда,
Азизкандын Алмамбет,
Алтымыш күнү сайышып,
Найзалашып жатканда,
Алмамбеттен бөлөгүн
Алегин такыр кетирип,
Найзалап аттан түшүрүп,
Көөдөгүмөн оолуктум,
Карачанын Сайкалын
Алдынан чыгып жолуктум.
Айкырып найза сундуруп,
Айдай сары талаада
Алыша албай турганбыз.
Түзөңүрөөк урчукка,
Түз болгон тоонун тушукка
Түгөнүшө келгенде,
Ачууланып кан Сайкал
Найза менен сайганда,
Айлам кетип барбайып,
Чаначтай мурдум дардайып,
Бутум кетип салактап,
Көзүм кетип алактап,
Ээримен арт кетип,
Үзөңгүдөн бут кетип,
Эрдигинен Сайкалдын
Эс табалбай бир калдым.
Каарданып жөтөлүп,
Кайран Сайкал көк жалың
Опол тоодой дардайтып,
Аккуланын үстүнөн
Ала койду көтөрүп.
Ошондо Сайкал ой ойлоп,
Кыргыз элдин шери экен,
Ачуум менен ыргытсам
Кыргыздын бели сынат деп,
Катындан Манас сайдырып,
Калжайып калган экен деп,
Кабарын укса кытайды
Кайрадан кудай урат деп,
Муну атынан алып нетейин,
Аттан алып айкөлдү,
Не мураска жетейин.
Ошентип атка мингизип,
Оңбогон Сайкал турганда,

Кытайды бузган шер кылдын,
Бир катынга тең кылбай,
Мынчалык неге кем кылдын,
Деп ошентип курган жан
Демеп уруш салганда,
Тамандашып салышып,
Жакалашып алганда,
Дарт кумарды жазышып,
Айбалта менен чабышып,
Кылыч менен кыйышып,
Сабы колдо калышып,
Кум-Талаанын чөлүндө
Жеңип алдым Сайкалды.
Жембаштыктай бөктөрүп,
Жетип ачуум келгенде,
Эңип алдым Сайкалды.
Башына жоолук салам деп,
Азабы өттү долунун,
Тал түштө муну алам деп,
Ала чапан Айкожо
Арабызда турганда,
Кыямат нике кыйганда,
Карача кандын кыз Сайкал
Убада кылган кеби бар,
Өлөрүңдө кырк күнү
Зыйнатыңда турам деп,
Курандашкан жери бар.
Кан Сайкалга кабар бер,
Сайкал келсе көмөсүң,
Ошо күнү сен долум,
Өз эркинче болосуң.
Төмөнкү Кыргыз деген элде го,
Кырк күнчүлүк жолдо го,
Урумкан уулу Көкбөрү,
Ободон булут козгошкон,
О дүйнөлүк достошкон,
Биттей кезде биригип,
Бармактай кезде баш кошкон,
Аңгеме сөздү козгошкон,
Бир күндө үч жол достошкон,
Көкбөрүгө кабар бер,
Көз ачык куу жан өтпөсүн,
Антына коюп ар убак,
Айкөлүңдүн абийири мындан кетпесин.
Уккун, Каныкей бейбак кебим бар,
Анжыянда кырк эшен,
Алдыра көргүн ошону
Дооронума турууга,
Анжыяндын Айкожо
Жаназама турсун де,
Ошону алып келе көр.
Кымыз ичкен мас кезде,

Кыял суюк жаш кезде,
Айкожону камадым,
Кырк эшенди сабадым.
Чын жиниме тийгенде
Илекесин таладым,
Өздөрүн иттей камадым.
Арак ичкен мас кезде,
Акылым суюк жаш кезде
Болбой ичтим бозону,
Боздотуп урдум кожону.
Ошентип Манас күңгүрөп,
Кыл муруту шыйпайып,
Кыямат кетчү немедей,
Кыйкайлап Манас жан тартып,
Кылагар козу алактап,
Кыйын бир болуп Манас кан,
Кыстоо бир түшүп шалактап.
Тарса-тарса жөтөлүп,
Талыктырып долуну,
Жаздыктан башын которуп,
Өөдө туруп а десе,
Өжөк-өжөк кан кетип,
Өкүрүп ыйлап токтобой,
Каныкейден ал кетип,
Дүпө-дүпө жөтөлүп,
Төшөктөн башын көтөрүп,
Өөдө болуп оо десе,
Падышанын оозунан
Табак-табак кан кетип,
Жабыгып ыйлап чыркырап,
Баякы жеңекеңден ал кетип,
Көк жал көбүрөөк оору болгон соң,
Чылбырдай чачты буралбай,
Жеңең чыркырап ыйлап туралбай,
Опсолоң ооруп падышаң,
Оозунан чыккан кара кан
Он эки гана ороо толду эми.
Чыккан канын коргондо
Чыңырып ыйлап жеңекең,
Чымындай айла табалбай:
Кара бет, жай болот огун дат алган,
Жонун сыйпап кол артпай,
Менин ошондо көзүм кашайган.
Падышам көзү өткөн соң,
Кара беттин ырысынын тайкысы.
Эми кымыз ичпес кайран баш
Төрөнүн көзү өткөн соң
Моминтип кыйгыл сууга зар болот.
Каныкей, жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана, торгой көз,
Келеме бото, кең күрмө,
Кээ жерине келеп темир мадаткан,

Келтенин эле огун жадаткан,
Жебенин огу жетпеген,
Болоттун учу өтпөгөн,
Алты ай тынбай салышса,
Ок жанылып кетпеген,
Анжыян, Кокон чалдырган,
Алтышаар, Кокон буласын
Алым салып алдырган,
Ар бир жерге бышыктап,
Аянбастан салдырган,
Кийсе кишинин мээрин кандырган,
Денеге боздогон бороон тийбеген,
Сайышса найзанын учу кирбеген,
Жоого ылайык Аколпок,
Каныкей, жаап койчу үстүмө.
Акка бир мойнум бурайын,
Аласа жакын келгенде
Алда деп козум жумайын.
Кайран жан чыр дей түшкөнчө,
Атышка кийген Аколпок
Мен эрмек эле кылып турайын!
Асынса ай далынын айнеги,
Артыкча жанга күч келсе,
Аманат жандын баргеги,
Ойногондо очогор,
Чыңдап соксо койчагыр,
Жандуу мылтык Аккелте
Каныкей коюп койгун жаныма,
Аманат жан кеткиче,
Ажалым далдап жеткиче,
Жандуу мылтык Аккелте
Ошону эрмек кылып турайын.
Асмандан түшкөн боз кесе,
Кайран жан менен дос кесе,
Кысталыш жолго киргенде,
Кыйкырып белге чалганда
Кырк чилтен жолдош бир болгон,
Касташкан жоону коргондо
Каарданып курчанса
Кара чаар кабылан
Капталында чамырган
Чолок куйрук арстан
Жандай салып камырган,
Асмандан түшкөн боз кесе,
Жаным менен дос кесе
Каныкей илип койчу кашыма.
Асмандан түшкөн алты курч,
Кылычтын кыл мыктысы
Манас алган зулпукор,
Ажыбай алган ач болот,
Бакай алган кыл болот,
Алмамбет алган жойкума,

Чубак алган ач албарс,
Сыргак алган нар кескен,
Алты болот курч ошол,
Ачуусуна тийгенде
Ааламды бузган мүлк ошол.
Кыйкырып кындан алганда
Кан ичпей куру жүрбөгөн,
Кызыгып кындан чыгарса,
Кан ичпесе кайрылып кынга кирбеген,
Кабарын угуп алганда
Качып душман дүрбөгөн,
Таштан кайра кайтпаган,
Темирден кайра тартпаган,
Касиеттүү алты курч,
Каныкей, коюп койчу башыма.
Береки сайышка алган сыр найза,
Караңгыда которсо,
Ай тийгендей жарк эткен.
Касташкан жоого сунганда,
Бура тартып жалт эткен.
Чымын консо зың эткен,
Камчы сап тийсе каңк эткен,
Улатпай учун чыгарткан,
Кабылып тийген жерлери
Кабылдап жүрүп өлсүн деп,
Адамдын көз жашы менен сугарткан,
Беттешкен жоолор күйүнгөн,
Бет алыша келгенде
Канчалык күч келсе да,
Сынып кетпей караның,
Түпкүч болуп ийилген,
Кыр жагында Кытайга
Кыргын салган сыр найза,
Жөлөчү жакын кашыма.
Каныкей, акка моюн бурайын,
Аласа жакын келгенде,
Анан го көзүм жумайын.
Азыр тирүү чагымда
Медер кылып найзаны
Эрмек кылып турайын.
Кокусунан мен өлсөм,
Каныкей мени менен сен өлсөң,
Сен экөөбүз тең өлсөк,
Калып калса Семетей
Көчкөндө көк бука, өгүз минбесин,
Абыке, Көбөш алты арам
Көбүнчө койчу кылып жүрбөсүн.
Уй артынан салбасын,
Жашында сабап жалгызды
Коркунчаак кылып салбасын.
Абыке, Кобош алты арам
Моминтип өчүн албасын.

Каныкей Күйүктүн белин ашып кет,
Көп дүйнөндү чачып кет,
Эри өлгөндө катынга
Төркүн жакын болучу,
Сен Темиркан көздөй качып кет.
Темирканга барганда
Колундагы Семетей
Кыркып бергин чыбыгын,
Айтып бергин ошондо
Ишене турган ырымын,
Жашы он экиге келгенде
Колуна мылтык бере көр,
Кайрадан Талас көргөзгүн,
Арбагым азыр бар болсо
Жолунан тосуп аламын,
Жоболоңдуу жетимге
Бир көзүмдү салармын.
Кабылан Бакай кан достум,
Өзөн бир бойлой конбой жүр,
Падыша Манас туйгундун
Бардыгындай болбой жүр.
Бардыгындай сен болсоң
Кузгундай көзүн кызарткан,
Куу сакалын чубалткан,
Куураган Бакай дебесин,
Куу жаның ошо күнү өлбөсүн.
Кан өлгөндө карыя
Кашат бойлой конуучу,
Калың бир топко жолобой,
Төрөсү өлсө, карысы
Төөгө жакын болуучу,
Төө кайтаргын абаке,
Желмаян менен боз буура
Мойнуна тумар тагагор,
Канымдан белек калды деп,
Жетимдин төөсүн багагор.
Тоюң менен топот түш,
Топ болгон жерге жолобо.
Айыл-апа чырдашса
Назаныңды салбагын,
Асты Бакай кабылан
Арасына барбагын.
Атыңды оңдоп токуп жүр,
Айкөлүм достум өлдү деп,
Кезегинде аңгырап куран окуп жүр.
Адырга чыга токтоп жүр,
Айкөлүм Манас өлдү деп,
Тилимди алсаң аңгырап мени жоктой жүр.
Найзаны кармап бура көр,
Кайран жан ары кеткенче,
Акылың айтып калганга,
Кашыма карап тура көр, Бакай.

Катагандын кан Кошой
Жаназама турсун деп,
Элемандын эр Төштүк
Кызматым мыктап кылсын де.
Урумкандын Көкбөрү
Дүнүйөсүн чачсын де.
Карачанын Сайкалы
Кандуу бетин тытсын де.
Анжыяндын кырк эшен,
Колум тийген жери бар,
Дооронумду алсын де.
Кайран жаным өлгөндө,
Бакай, тоодогу жылкым тогуз миң,
Дооронума жорго аттан
Байлаттыргын бир минди,
Адырда тоом алты миң,
Асыл жаным өткөн соң,
Тоомдон байла бир минди.
Кулаалы жыйып куш кылдым,
Кулдарды жыйып журт кылдым.
Калмакта болдум башында,
Өтмөк болдум көрдүнбү
Элүү эки жашымда.
Как Бээжиндин баткалда
Намаз окуп жатканда
Алоокенин Коңурбай
Аркасынан сайдырып,
Болоттун учу корс этип,
Бел сөөккө сынып калыптыр,
Оозу бүтүп жымыйып,
Ар жагы ылайлап дүмөк салыптыр,
Баатырдын аласасы жетүүгө
Жакындашып калыптыр.
Баягы кайран жеңең Каныкей
Касиети чын качып,
Канкору ооруп келгенин
Ошондо билбей калыптыр.
Бакай кан менен Каныкей
Айланып басып кабалбай,
Алапайын табалбай,
Баягы асыл жеңең Каныкей
Алты торпок, төрт тайга
Сатып алган ак болот,
Алээттен баатыр кетерде,
Далдап туруп жаранын
Оозун тилип салды эле,
Баякы ойноп жаткан болотту
Колун салып жеңекең,
Ошондо сууруп алды эле.
Сөөгүндө болот калган соң
Ойногон бойдон жетиптир,
Кыр аркада жан жүлүн

Такыр чирип кетиптир.
Кыл муруту чубалып,
Кылагар козу алайып,
Ошондо кымбат оору мүшкүл иш
Кыйнап калган кези экен.
Баягы желгенине жел жетпес,
Басканына мал жетпес,
Жалпак өркөч кара нар,
Башында алтын нокто бар,
Манас кандын желмаян,
Чөгөрүп койду кашына.
Аккула окко учканда
Коргошундай Манасты
Койбой алып которгон,
Эр Коңурбай, сан калдай
Баатыр Манас көк жалын
Энкейиштеп кууганда
Жаш экенин билгизбей,
Бугудай мойнун бураган,
Кытайга кыргын салганда
Бута бою аң келсе,
Буйдалбастан чураган,
Аркасы бийик, зээри бас,
Адырга салса талыбас,
Карачанын Сайкалы
Кагышып берген буурул ат,
Сандыргалуу Сайкалдан
Тартууга келген буурул ат,
Баатырдын жакын байлап тушуна.
Байлап салса токтобойт,
Көё берсе оттобойт,
Айбан да болсо жаныбар,
Айтайын десе тили жок,
Ошондо аса гана күтүп калыптыр.
Чыркырап ыйлап туралбай,
Кайран жеңең Каныкей
Аргын кандын Ажыбай
Айтып кенеш салыптыр.
Ошондо бөдөнөдөй кайран көз
Бөлөк-бөлөк жаш кетип,
Карагаттай кайран көз
Камчы бою жаш кетип,
Аргын кандын Ажыбай
Арманын айтып турду эми:
Ажыке, адырда жылкы ала баш,
Аргымак, тулпар аралаш,
Ааламга кабар берүүчү
Аркада эркек бала жаш,
Айкөлгө күйүп кетүүчү
Ага-ини баары кас,
Зыйнатын мыктап кылууга
Аргын, кыргыз өзүбаш.

Ааламга кабар чоң берип,
Кандарды жыйнап келүүгө
Аркада эркек бала жок.
Ажыке, долоно саптуу айбалта
Толгонтуп ийбей ким аштайт?
Тоодой болгон баатырдын
Окус көзү жумулса,
Муну тополоң кылбай ким баштайт?
Кара жаак айбалта
Муну кармап колго ким илет?
Канымдын көзү жумулса,
Алакандай кайран эл
Муну капа кылбай ким билет?
Пайгамбар чалыш баш аба,
Үзүлүп кеттим улачы,
Ажыке, чачылмак болдум жыйначы!
Өчмөк болдум тамызчы,
Ажыке, өлмөк болдум тиргизчи!?
Алтымыш уруу тил билген,
Адамдан күлүк абакем
Бейбагың гана тилин ала көр,
Кырк күнчүлүк жерде экен,
Урум деген элде экен,
Урумкан уулу Көкбөрү
Аяшка гана кабар сала көр,
Ажыке, чабаганга бара көр!
Ажыке, жер үстүндө жети алп,
Баатырды чыр кылбастан коёлук,
Эркибиз менен бололук,
Баатыр ай, жетип жыйнап ала көр,
Төгөрөктүн төрт бурчун,
Абаке, топтоп кабар сала көр,
Төрөңө жакын кан болсо,
Абаке, баарын жыйнап ала көр!
Медийнанын беш бурчу,
Белгилеп кабар сала көр,
Манас менен бек достошкон кан болсо,
Баатыр ай, ошону жыйнап ала көр!
Касташып жүргөн кандарга,
Ажыке, кайрылып кабар бербегин,
Маңдайдан орой жан чыкса,
Бакылдап тийип, абаке,
Манасыңдын бардыгындай болбогун.
Өкүлдөп элге тийүүчү,
Ажыке, өкүмүн шериг Манас жок,
Ажыке Жет-Кайттын жолун чалбай кел,
Жесириң мүшкүл көрбөсүн,
Ажыке, жетинчи күндөн калбай кел!
Ашуунун белин чалбай кел,
Ажыке, айкөлүн минтип жатканда,
Адамды мүшкүл тарттырбай,
Ажыке, алты күндөн калбай кел!

Көмүлбөй калса достунду
Кылганы жүргөн душмандар
Чогулушуп албасын,
Өлүктөн өчүн алчуудай,
Жол үстүнө сүйрөтүп,
Каран күн, даңгыттарга салбасын!
Акылсыз, наадан арамдар
Ушинтип кегин албасын.
Ажыке, азыр гана уккун кебимди,
Таштай көрбө Алайга
Төштүк өңдүү бөрүндү.
Унутпагын ылайым
Кабылан Кошой шеринди.
Астыга салса ак жолтой,
Кошой кан айдап жүрсө сан колдой.
Падыша Кошой келсин де,
Баатырдын аمانында көрсүн де.
Карача кандын кыз Сайкал.
Долуга кабар бере көр,
Ажыкан, Шайык эки доо
Ошондо эрге кабар бере көр.
Ажыке, ай караңгы болгондо
Түндү кандай кылабыз?
Асыл айкөлдүн көзү жумулса,
Баатыр ай, күндү эмине кылабыз?
Ошондо Ажыбай туруп муну айтат:
Макул болот Каныкей,
Төгөрөктүн төрт бурчу
Топтоп кабар салайын.
Төрө Кошой, Төштүктү,
Төрөнү жыйып алайын.
Белгилүү жердин беш бурчу
Бейлеп кабар салайын,
Белгилүүнүн баарысын
Бет алып жыйнап алайын.
Тил алдым, долум, барайын,
Атышка минген Карткүрөң,
Айбандан кары бул эле,
Чамбыл-Белде Жанаалы, Карач эки дөө
Адамдан артык шум эле,
Ажыбайдын касташкан жоосу бул эле.
Карткүрөң минсем чабаган
Мени кашаттан кармап албасын,
Өлтүрбөсүн өзүмдү,
Жалынсам укпай сөзүмдү,
Жана долу Каныкей
Чукубасын көзүмдү.
Жолуман байлап албасын,
Калкына кабар салбасын,
Каны Манас барында
Канчалык бүлүк салды деп,
Ушинтип өчүн албасын.

Мойнума кайыштан аркан бурбасын,
Кысталак башка күн түшүп,
Кыстап душман турганда,
Карткүрөң баспай турбасын.
Ашуусу катуу зоо келип,
Ошондон учуп өлүп жүрбөйүн,
Агыны катуу суу келип,
Каныкей балам, агып өлүп калбайын.
Ак бороон чыгып алдымдан,
Балам ай, тоңуп өлүп жүрбөйүн.
Агын дайра көп кечип
Астымдагы Карткүрөң
Туягы мукур ит эле,
Ашуу тоону көп ашып
Көңүлү калган ит эле.
Каныкей балам, Буурулду берчи минейин,
Каныкей балам, буулумду берчи киейин
Ач албарс белге чалайын,
Кызыккан жоо беттешсе
Өчүмдү гана минтип алайын.
Чыканактап уйку албай,
Чырым этип тынч албай,
Минтип кабар салайын.
Аташкан Манас достума,
Баргын десең барайын,
Сенин тилиң алайын.
Ажыбай тилге кирген соң,
Тайбуурулду берүүгө,
Ошондо асыл жеңең Каныкей,
Көзүнүн жашын арталбай,
Алакчы дүйнө оңбой кал,
Же мурдунун суусун тарталбай,
Ичкелей басып төтөлөп,
Кайран катын Каныкей
Алып чыкты ордодон
Тайбуурулду жетелеп.
Ошондо аяшы экен Көкбөрү,
Ошондо атайылап ат жазып,
Көкбөрүгө арманын айтып кат жазып,
Кечигип калса калды деп,
Келбей калса Көкбөрү
Жанды кейитип эле шорго салды деп.
Келбей койсо жан достум,
Ошондо наадандыгын билербиз,
Айтылмышы чын болсо,
Танда макшар күнүндө
Кара эшек кылып минербиз.
Масеилдин белинде,
Алай деген жеринде,
Тогуз уулдун кенжеси,
Бул кудайдын пендеси,
Элемандын эр Төштүк,

Эзелки досту келсин де.
Достусу Манас кабылан,
Тирүүсүндө көрсүн де.
Баатыр Чалкуйрук оозун бурсун де,
Кан Манас өтүп турганда,
Зыйнатына турсун де.
Ажыке, төрө Төштүк канына айт,
Төрө Манас оору деп,
Төмөнкү журттун баарына айт,
Доорон алчу бакырга айт,
Жетпей жүргөн жесирге айт,
Чоккой кийген мискинге айт.
Өлгөн жан тирүү калабы,
Падышамдын жер жүзүнө бир
билинсин сабагы.
Тоюнсун бечара мискин тамагы.
Арканы бар бутунда
Боолуу келсин бул жерге,
Дүнүйөсүн алдырган
Көк жалга доолуу келсин бул жерге.
Иш кылалбай тим калган
Кары келсин бул жерге,
Кожо, молдо, думана,
Баары келсин бул жерге.
Атасынан айрылган,
Артыкча жетим бир болгон,
Дагы келсин бул жерге,
Дооронуна баатырга
Миң карача төө берем,
Зыйнатына баатырга
Миң кара кашка бээ берем.
Калкка жеткен канатым,
Кан Көкөтөй ашынан
Артык кылам санатын.
Какшап айтып кабыштап,
Чабаганын баякы
Ажыбайга табыштап,
Кала берди Каныкей.
Буурулду минип булкунтуп,
Эри өлгөндөй жулкунтуп,
Бурулбай жүрдү Ажыбай,
Астындагы мингени
Кан Манастын Буурулу,
Колундагы алганы
Алакеңдин болоту.
Жердин түбү Желпиниш,
Барганы кетти Ажыбай,
Жетиги Манас кан оору болгон соң,
Жер үстүнө кабарды
Салганы кетти Ажыбай.
Энкейишке киргенде
Эр Манастын Буурулу

Эликтей буту сайылып,
Адырлуу жерге барганда
Жал-куйругу жайылып,
Энкейишке киргенде
Таманы жерде тарсылдап,
Кара болот ооздук
Комокойдо карсылдап,
Араандай оозу ачылып,
Кан аралаш ак кобук
Омууроого чачылып,
Баскан жери быркырап,
Чоң казандай данканы
Ажыбайдын төбөсүндө чыркырап,
Учкан куш менен жарышып,
Окоро туйгон ак тизгин
Кош колунда карышып,
Кокулун кокко ыргытып,
Туягын жерге мылгытып,
Ооздугун каккылап,
Тал жибектей куйругун
Чаткаякка чапкылап.
Аргын кандын Ажыбай
Тайбуурулду мингенде
Көрүнгөндө көрүнүп,
Көрүнбөгөн баткалда
Көк түтүн болуп бөлүнүп.
Кумга тууп ташка өскөн,
Кайыптан бөлөк башка өскөн.
Буурулдун жайын сурасаң:
Энеси чөлдүн тобурчак,
Атасы тоонун туу чунак,
Калбыр өпкө, жез билек,
Кара байыр казанат,
Кайыптан чындап жалгашкан,
Талыктырып Сайкалды
Тартууга алган Буурул ат.
Эрмек кылып баласы,
Ээ болуп минип жүрсүн деп,
Энчиге келген Буурул ат.
Буурулду минип алган соң,
Талас менен кен Кырым
Кырк күнчүлүк жер экен,
Талыкпай жүрүп Ажыбай
Төгөрөктүн бурчуна
Кабар берген кези экен.
Урумкан уулу Көкбөрү
Уйкудан чочуп ойгонуп,
Он жагына толгонуп,
Кудуретке жалынып,
Курдашы досту Манасты
Куп келтире сагынып,
Келгендерден кеп угуп,

Кырк эки сан кол менен
Бээжин кетти деп угуп.
Алек болуп Көкбөрү,
Ажалым жетсе өлөм деп,
Өлбөй тирүү бир болсо,
Достум Манас көк жалга
Кол алышып келем деп,
Карача кандын Күлнаары,
Көкбөрүнүн катыны,
Адамдан артык акылы,
Караңгы эмес, түн экен,
Өзү кереметтүү күн экен.
Кара сурдун сулуусу,
Катындардын мыктуусу,
Акыреттик досу Манастын,
Акыры жүзүн көрөм деп,
Өлүп калса Манаска
Куран окуп келем деп,
Жаман болсо Каныкей
Аяшка үзүр айтам деп,
Эгерде аман ал болсо,
Эркек бала Семетей
Жентектеп кайра кайтам деп,
Сары дилде, ак күмүш
Пилге жүктөп алыптыр,
Талыкпай эчен жол тартып,
Манасты көздөй Көкбөрү
Сапар тартып калыптыр,
Сапарына аралаш
Аргындын уулу Ажыбай
Нарбуудан менен булкунтуп,
Урумкан уулу Көкбөрү
Астынан утур барыптыр.
Карыс саламын айтышып,
Көкбөрү карап турбады,
Ажыбайды көргөндө
Көк жалдын баарын сурады:
Жылгындуу өзөн кең Талас
Жериң эсен жатабы?
Жыргалдуу кыргыз, көп аргын
Элиңиз гана эсен жатабы?
Айкөлүм Манас кабылан,
Шериң эсен жатабы?
Караңгыда көз тапкан,
Капылет жерде сөз тапкан,
Астыга салса ак жолтой,
Айдап жүрсө сан колдой,
Көк сүлөөсүн борк кийип,
Көгала калкан ойногон,
Башын бар алтынга бөлөгөн,
Аягын чылк күмүшкө жөлөгөн,
Журт булбулу кан Бакай

Бегиң эсен жатабы?
Кан Азиздин көк жалы
Алакең эсен жатабы?
Алышса адамдын алы жетпеген,
Бөрүнүн тиши өтпөгөн,
Нойгуттардын кырааны,
Кан Балтанын Чубагы
Шерин эсен жатабы?
Жекени белге курчанган,
Жети түмөн кол келсе
Жеке аралап кол салган,
Кара болот кыргагы,
Кан Манастын Сыргагы
Жашың эсен жатабы?
Кырктын башы Кыргыз чал
Карың аман бар бекен?
Ырамандын Ырчыуулу,
Барын аман бар бекен?
Суу ич десе, уу ичкен,
Бөрк ал десе, баш кескен,
Кан төк десе жин төккөн,
Сунгандан кайра тартпаган,
Сумсайганын жазбаган,
Октон кайра тартпаган,
Өлүмдөн кайра качпаган,
Жоо көрсө кайра баспаган,
Манас кандын Кырааны
Чоролор эсен бар бекен?
Көргөн-туйган калайык
Баары эсен бар бекен?
Аяш энем Чыйырды
Кары эсен бар бекен?
Эр Манастын өлгөндө көргөн чунагы,
Аты эр Семетей коюлган,
Чырагы гана эсен бар бекен?
Анда Ажыбай муну айтат:
Кайран дос, калайык аман, кан аман,
Калың журттун баары аман,
Ушу кезде капа болуп бир калдык,
Азирет баспас Бээжинге
Абайлап чалгын чалдырдык,
Асылдардын баарысын
Чоң Бээжинге алдырдык.
Кылганы экен алданын,
Кыйындардын баарысын,
Кытайга белек алдырдык.
Керилген эчен кан өлдү,
Бээжинге кез болгон жандын баары өлүп.
Аккула окко учуруп,
Алмамбет шейит кечирип,
Бээжинге кирип кайрылып,
Белине таңуу кайраны,

Бек Чубактан айрылып,
Музбурчак, Көкчө кан өлдү,
Мээнеттүү Бээжин жер экен,
Кез болгон жандын баары өлдү.
Достунуз Манас кабылан
Кээде тилге келе алса,
Кээде тилге келе албайт.
Жан бирге Манас достунуз,
Дүпө-дүпө жөтөлөт,
Жаздыктан башты көтөрөт.
Өөдө болуп оо десе,
Кабыландын оозунан
Өжөк-өжөк кан кетет.
Тарса-тарса жөтөлөт,
Жаздыктан башын которот,
Козголуп туруп аа десе,
Күрөк-күрөк кан кетет,
Күндө ыйлап чыркырап,
Аяшын Каныкейден ал кетет.
Кыл муруту шыйпайып,
Кыямат көздөй алактайт.
Кандардын ызат кылган аты деп,
Кайран долу Каныкей
Мынакей сизге арнап берген каты деп.
Алакандай кат экен,
Катын алып караса
Кан Көкбөрү аты экен.
Күндүзүндө тынч албай,
Түн ичинде уйку албай,
Кыстоо түштү кыйын иш,
Кысталып түштү мүшкүл иш.
Күндөп-түндөп келсин деп,
Мубарек Манас достусун
Тирүүсүндө көрсүн деп
Каныкейдин каты экен,
Кан Бакайдын аты экен.
Ошол катты коргондо,
Көкбөрүнүн уулу эле,
Кудайдын сүйгөн кулу эле.
Адырмактын булагы,
Көкбөрүнүн өлгөндө көргөн эмеспи,
Коёнаалы чырагы.
Аяш атам Манасты
Колум менен көмөм деп,
Көкөтөйдүн ашынан
Көбүрөөк өөдө иш кылып,
Зыйнат менен көмөм деп,
Белимди бекем бууым деп,
Бээжиндеги кытайдан
Аяш атам Манастын
Бегирээк кунун кууым деп,
Зыйнатына турам деп,

Сырттан аяш атама
Өзүм кызмат кылам деп,
Кас санаган жан болсо
Төбөсүнөн басам деп,
Тил албаган кан болсо
Төрт түлүгүн чачам деп.
Тил албаган жан болсо
Тийип союп бээсин,
Жайната муштап мээсин,
Жаман уруп ээсин,
Чыгарайын ушинтип
Капкайдагы кээсин.
Тил албаган кан болсо
Буласын булап алайын,
Бул атамдын зыйнаты
Өзүм калбай барайын!
Коёнаалы, Көкбөрү
Кошо жүрдү Таласка,
Көрүшүшмөк болду эми
Султаны көк жал Манаска.
Масейилди жердеген,
Баарыдан мыкты эр деген,
Күрүчүн күздүк айдаган,
Катылган тирүү калбаган,
Тогуз уулдун кенжеси,
Элемандын эр Төштүк,
Коёнаалы берениң,
Буга кабар салды дейт.
Койбой жатып көй кашка,
Элемандын Төштүгүн
Минтип айдап алды дейт.
Катагандын кан Кошой,
Калк атасы карыя,
Өзү шай колдогон олуя.
Эсепсиз кара кытайдын
Эшигин ачкан кан Кошой,
Эрикпес кара кытайдын
Торун баскан эр Кошой,
Кара кындуу болотун
Көөлөп жүргөн эр Кошой,
Кытайга казат көп кылып,
Жөөлөп жүргөн эр Кошой.
Калайык көөнүн оорутпай,
Ээлеп жүргөн эр Кошой,
Кытайдын кызыл алтынын
Артып алган эр Кошой,
Айкожонун Билерик
Кытайга түшүп кеткенде
Кыргын салып кытайга,
Тартып алган эр Кошой,
Алайган козу чолпондой,
Ай кулагы калкандай,

Батасы журттту байыткан,
Байкаган жанды жарыткан,
Олуя чалдан бата алган,
Кары Кошой аталган,
Жер жүзүнө кабарды
Чогуу бойдон салыптыр,
Катагандын кан Кошой
Карып келген чагында,
Каның жаман болду деп,
Коёнаалы чунагың,
Кайгыртып айдап алыптыр.
Анжыяндын ала чапан Айкожо,
Аяш атам Манастын
Жаназага тургун деп,
Аны айдап алды эми.
Ар жагында кырк эшен,
Кырк эшенге барды эми,
Кырк эшендин баарына
Кыйындап кабар салды эми:
Аяш атам Манастын
Ызатына туруп бер,
Артыкча силер кырк эшен
Кызматынды кылып бер,
Аяш атам Манастын
Дооранына туруп бер,
Жүр кырк эшен барып бер,
Менин тилим алып бер,
Көңүлүңдү жай кылам,
Кырк эшен, сени бай кылам.
Чыйырчыктай сарала,
Аладан байлайм бир минди,
Билериктүү минилбес,
Курдан байлайм бир минди.
Кара байыр казанат,
Мындан байлайм бир минди.
Аяш атам Манаска
Барып куран окусаң
Миң карача тоо берем,
Миң кара кашка бээ берем.
Чаначтай мурду дардактап,
Кырк эшен болбой койду барбактап:
Манасың бачагар киши болуучу,
Манасың кызагар киши болуучу.
Манасын бизди сабаган,
Илекени талаган,
Манасына барбайбыз,
Сиздин тилди албайбыз.
Жумушубуз бар, кыйын бар,
Бизде таба турган буюм бар,
Эригип келсек жатабыз,
Тамеки биттеп жатабыз.
Деп ошондо муну айтып,

Болбой койду кырк эшен.
Манастан көрсөң кордукту,
Менден көргүң чоңдукту,
Казамын калың орунду,
Атандын кору кырк эшен,
Азыр кайнатам сенин шорунду.
Чиемин түрдүү сызыкты,
Кырк эшен кыламын сага азыр киши
кылбас кызыкты.
Ошондо Коёнаалы чунак кул
Кара жаак ак камчы
Кармай калып имерди,
Астында турган кырк эшен
Карсылдатып жиберди.
Кырк эшен качты жорголоп,
Баралык деп барб
актап,
Баарысы тамекиге корголоп.
Кырк эшендин баарысы
Басып качып жорголоп,
Мойнуна каны шорголоп.
Басканына мал жетпей,
Кырк эшендин баарысы
Желишине жел жетпей.
Куран окуур адамды
Шайлап келген кези экен,
Курутуп сабап кем байлап,
Айдап келген кези экен.
Үй көтөрүп Таласка,
Баягы көргөнү келген дөөлөргө
Көргөзбөй султан Манасты,
Ойрон катын Каныкей,
Олоңдой болгон кайран чач
Төбөгө кынап түйүптүр,
Эсил жеңең Каныкей,
Аркада эркек бала жаш,
Ага-ининин баары кас,
Ошондо эл башкарып жүрүптүр.
Көңүлгө батпай көп санаа,
Көк жал жеңең Каныкей,
Көзүнүн жашы он талаа.
Санаасы жаман бөлүнүп,
Көзүнүн жашы төгүлүп,
Айкөлдү кудай алар деп,
Ааламдан артык кайран шер
Белгисиз болуп калар деп,
Алты жүз атан комдотуп,
Арканын мыктап оңдотуп,
Анжыяндын ар жагы,
Намангендин туурасы,
Кокон кандын колтугу,
Күл-Майдамды чалдырып,

Күл-Ботонун топурак
Кире менен алдырып,
Чоң челекке салдырып,
Эчки жүнүн септирип,
Уйдун жүнүн коштуруп,
Ак сакалдын баласы
Аралбайдай балбан сарт,
Алтымыш балбан кетменкор
Ылайын ошбо тептирип,
Алты миң эркеч бергин деп,
Аргынга алым салды эле.
Эркеч турмак таш бербей,
Аргын көчтү бир жайга.
Жети миң эркеч бергин деп,
Кыргызга алым салды эле,
Эркеч турмак, жооп бербей,
Кыргыз көчтү бир жайга.
Баш бербей кыргыз турганда,
Каны өлгөндө дагы өлүп,
Калган экен кысталак,
Баягы калың журттун баары өлүп.
Болбосо эркечи кемчил эл беле,
Асыл Манас кабылан,
Болбосо аяна турган шер беле.
Айласын таппай чыркырап,
Асыл жеңең Каныкей
Ыйлап турса буркурап,
Бүгүн көргөн эртең жок,
Чиркин ушундай экен дүйнө чок.
Тизесин жерге бүгүлтүп,
Баягы Коёнаалы берениң,
Айдай кирди Таласка
Кырк эшенди жүгүртүп.
Жүргөнүнөн жан чыгат,
Коёнаалы чунактын
Алыстан даңкын уккан соң
Аргын журттан жан чыгат.
Айтканына көндү дейт,
Алым салган эркечин,
Аргын айдап берди дейт.
Салыгына көндү дейт,
Ал баладан корккондон
Жети миндей эркечти
Кыргыз айдап берди дейт.
Баягы кайран катын Каныкей,
Жети миң эркеч бир кырып,
Кыш бышырып бек салды,
Жети кылым өткүчө
Жетигимдин күмбөзү
Бузулбай турсун деп салды.
Алты миң, эркеч бир кырып,
Кыш кайнатып бек салды,

Алты кылым өткүчө
Айкөлүмдүн күмбөзү
Бузулбай турсун деп салды.
Кең Мекеде суп кожо
Суп кожону алдырды,
Ичине кыял ойдуруп,
Манастан калган аңгеме —
Чоң сүрөтүн салдырды.
Чоңойсо жетим келер деп,
Атасынын эрдигин
Өлбөсө бала көрөр деп,
Атакем Манас экен деп,
Акыры бала билер деп,
Кара бет энесинин кылганын
Кулунум мас болбосо билер деп.
Күмбөздүн оозу жагынан
Бакыбай, Дуулат эки кан,
Аны тартты сүрөткө,
Алооке кан, Азизкан,
Аны тартып сүрөткө,
Бээжинге болгон мунарык,
Жолду тартып сүрөткө,
Мээнетти тарткан калың эл
Колду тартып сүрөткө,
Аккуланы мингизип,
Аколпок тонду кийгизип,
Асмандан түшкөн зулпукор
Билекке кынай чалдырып,
Кайнаган кара кытайга
Качырып кыргын салдырып,
Боз ала желек кызыл туу,
Кан Бакайга карматып,
Айкайлатып кытайды,
Кабылан Манас канына айдатып
Аны тартып сүрөткө,
Көк ырапыс тон кийген,
Көгала сындуу ат минген,
Узун бойлуу, кең далы,
Кан Балтанын Чубагын.
Кытайга кыргын салдырып,
Калмактардын Жолоюн
Кан Чубакка сайдырып,
Аны тарткан сүрөткө.
Анын бер жак жагында,
Көкчебич өңдүү ат минип,
Кыл куйругун чарт түйүп,
Кызыл чырай, нур жүздүү,
Жекени белге курчанган,
Жети сан кара кол келсе
Желбегей кирип кол салган,
Кечээ Каканчылуу Бээжинди
Камап айдап барганда,

Какайлатып кытайды
Сабап айдап барганда
Найзалашып топ бузган,
Жыйырма бир чагында
Казасы жетип окко учкан
Улаккандын Сыргагы,
Кан Манастын чунагы
Аны тартып сүрөткө.
Ай Сарала ат минип,
Алтын кемер курчанган,
Айдай бетин нур чалган,
Күмүш кемер курчанган,
Күңдөй бетин нур чалган,
Кечээ сары талдан сайдырган
Талы калган Бээжинде,
Сап алтындан жасаган
Тагы калган Бээжинде,
Алтын тагын май кылып,
Атасы Азизканды жай кылып,
Күмүш тагын кан кылып
Атасы Күнжаңжуңду жай кылып,
Кара динден ак болгон,
Капырдан качып жат болгон.
Алтын айдар, чок белбоо
Азизкандын жалгызы,
Аны тартып сүрөткө.
Кырктын башы Кыргыз чал,
Кыялы жакшы кан Шууту,
Эрди тартып сүрөткө.
Баягы байкуш катын Каныкей,
Жалгыз жанга билинтпей,
Бир адамга көрүнтпөй,
Желпиниш Урум элинен
Жетимиш балбан алдырды.
Ачык көмсөм асылды
Көрүн ачып алат деп,
Жол үстүнө сүйрөтүп,
Даңгыттарга жарат деп,
Кыйшыгы гана жүргөн душмандар
Моминтип гана өчүн алат деп,
Эчкиликтин Кара-Зоо,
Мелмилдеген үлкөн тоо,
Лом темирден мүлк берип,
Болоттон кетмен курч берип,
Зоонун бетин ачтырып,
Манастын гана жайын каздырып,
Ооз жагын жасатып
Жалгыз гана киши баткандай,
Аржак жагын көөлөтүп
Алты миң гана койлор жаткандай,
Үстү түшүп кетет деп,
Сексен гана уруу жагына

Алтындан түркүк орнотуп,
Ичи жарык жатсын деп,
Жакут таштар жардырып
Сексен уруу жерине
Чырак кылып салдырып,
Ичи чирип кетет деп
Кайран жеңең Каныкей
Лом темирлеп буздуруп,
Эптүүлүгүн билгизип,
Үстүнөн аккан кара суу
Ичи менен жүргүзүп,
Алтындан жаткыч салдырып,
Үстүнө суптан жаптырып,
Асты чирип кетет деп
Арчанын күлүн төктүрүп,
Бир адамга билгизбей,
Жаңгыз жанга туйгузбай,
Алты арамга көргөзбөй,
Акыры журтка тап кылбай,
Багып жатты Манасты.
Шегин билген жан болсо
Алдап жеңең жайлады,
Ооруп жаткан Манастын
Сарамжал мүлкүн камдады.
Өлгөн Манас баатырда
Кенедей арман калбады.
Ошондо долу Каныкей
Үзүлгөнүн улады,
Чачылганын жыйнады,
Көзүнүн жашын тыйбады.
Сары алтын дилде кымбатты
Зыйнатына жыйнады.
Аалам журтка бой бербес
Арстан Манас эр эле,
Артыкча оору бир болуп,
Көк жалын алекти салды деги эле.
Кыл муруту шыйпайып,
Кыямат көздөй жол тартып,
Кыйындап оору болду эми.
Жастыкта Манас жатканда,
Жапааны жалгыз Каныкей долу тартканда
Кабар берди канына,
Жаман мүшкүл күн тууду
Калайыктын баарына,
Кабар берип жиберди
Карача кандын шаарына.
Карткүрөң менен ойнотуп,
Арада нечен жол жүрүп,
Ат аябай мол жүрүп,
Күндүзүндө тынч албай,
Түн ичинде уйку албай,
Карткүрөңдү чалдырбай,

Жамбаштап уйку кандырбай,
Чыканактап тынч албай,
Чырым этип уйку албай
Карачанын Сайкалга
Кан Ажыбай барды эле.
Кан Ажыбай келгенин
Кабарга койгон миң жигит
Кадуудан көрө калды эле,
Карачанын Сайкалга
Катуу кабар салды эле.
Бу кабарды уккан соң
Ордосунан оолугуп,
Ойроттун каны чыкты эми,
Ажыбай келип калганын
Кайраның Сайкал укту эми.
Угуп чыдап туралбай,
Олоңдой болгон кайран чач
Төбөгө кынай түйдү эми.
Ок өтпөс темир калканын
Башына баса кийди эми.
Адамдын жанын чыгарган,
Ажыдаардын уусуна
Алты бөлүп сугарган,
Шилтегенде кызарган,
Чабышкан жоого киргенде
Аркан бою узарган,
Алтын жаак айбалта
Билекке кынап чалды эми,
Кынынан сууруп кыйкырып,
Кылычты колго алды эми,
Карачанын кан Сайкал
Каарданып алды эми.
Каарына жан турбай,
Оозунан өртү төгүлүп,
Карачанын Сайкалы
Опол тоодой көрүнүп,
Коргөндүн көөнү бөлүнүп,
Оң далысы кең экен,
Ургаачы айбы болбосо,
Кылымды кырап эр экен,
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Тиштээрине таш таппай,
Кесеерине баш таппай,
Сары конуш бел таппай,
Сайыша турган эр таппай,
Касаба колдо калкылдап,
Кара болот сыр найза,
Оң колунда жаркылдап,
Опол тоодой көрүнүп,
Аргын кандын Ажыбай
Кан Сайкалды коргондо

Көөнү жаман бөлүнүп.
Кан Ажыбай чечен кул
Карткүрөң оозун бурду эми,
Каарына чыдабай,
Ушу кепти кылды эми.
Манас жаман болгонун
Маанисин айтып турду эми.
Кан Манас оору болуптур,
Кырк күнү зыйнат кылам деп,
Сиздин убадаңыз бар эле,
Ооруп жатат кабылан,
Касиеттүү жан эле.
Кыл муруту кыйкайып,
Кыямат түштү башына.
Дегениме көнсүн дейт,
Азыраак мойнун бурсун дейт,
Акыреттик болуштук,
Аркада эркек балам жаш,
Менин зыйнатыма турсун дейт,
Эл башкарып, журт бийлеп,
Кызматым өзү кылсын дейт.
Келбей койсо Сайкалдын
Жалганчысын билем дейт.
Айтылмышы чын болсо,
Таңда макшар болгондо
Кара эшек кылып минем дейт.
Аманат айткан сөзү ушу,
Асылым Сайкал кутулдум,
Айкөл Манас кеби эле,
Калбай келсин деди эле.
Ажыбай мындай деген соң
Ачуусу келди Сайкалдын:
Кызыталак Ажыбай
Кыйшаңдатпа кебиңди,
Бүктөймүн сенин өзүңдү,
Чукуймун бир жак көзүңдү.
Атыңдын оозун тарта бар,
Сабап Сайкал салды деп
Ала көөдөн Манасың,
Манасыңа айта бар.
Ойлосоң боло Ажыбай,
Оролмо тоонун урчуктан,
Оңурайган тумшуктан,
Ойрон Манас бетинде
Кырк чоросу четинде,
Жамгырдай кылып жаа тартып,
Жабылып кирип келгенде,
Сыр найза колго алгамын,
Сырттан Манас шериңди
Ошондо көмө сайгамын.
Кырк чоросун кыйратып,
Алмамбеттен башкасын

Ошондо байлап алгамын.
Бир жол эмес Манасты,
Алты жол көмө сайгамын.
Адырга жаккан куюн от,
Отунсунуп калыптыр,
Жалгыз жол мени сайганга
Алакөөдөн Манасың
Мени катынсынып калыптыр.
Айры өркөчтүү төө союп,
Ашкере нике кыйгансып,
Мени катынсынып калыптыр.
Атыңдын оозун тарта бар,
Бир өлмөктөн эки өлсүн,
Манасыңа айта бар!
Каарданып кыз Сайкал,
Карткүрөңдүн үстүнөн
Түп этектен алды эми,
Арага келген Ажыбай
Түйшүктү башка салды эми.
Карачанын Сайкалы
Кара жаак ак камчы
Кармай калып имерди,
Аргын кандын Ажысын
Карсылдатып жиберди.
Кадырман Манас султандын
Өлгөнү бүгүн билинди,
Кан Ажыбай көк жалдын
Быштактай жону тилинди.
Айкөлү Манас чолпондун
Оорусу бүгүн билинди.
Мурутун булкуп ыргытты,
Сакалын жулкуп ыргытты.
Карачанын Сайкалы
Каарданып токтобой,
Кылычты колго алды эми,
Кымбаты Манас мында жок,
Кызыкты минтип салды эми.
Кызыталак Ажыбай
Эки сапар кайрылып
Көрүнбө менин көзүмө,
Жолобо менин өзүмө.
Калың касам оруңду,
Кайнатамын капкайдагы шоруңду,
Олжого чечип киемин
Көөнүм келсе үстүңдөгү тонуңду.
Ушинтип Сайкал салды деп,
Айтып баргын Манасыңа жообуңду.
Ажыбай, Бакай болгону
Чып этип чымчып тие элек,
Кадырман Манас барында
Ажыбай эч кимден кордук көрө элек.
Көөдөнгө батпайт көп санаа,

Ажыбайдын көзүнүн жашы он талаа.
Сакалы сыйда бөлүнүп,
Муруттун баары жулунуп,
Ыраактап качып кайран жаш,
Каранды көрүп кайран баш,
Кайгыланып токтобой,
Мөлтүлдөп агат көздөн жаш.
Коңгурап ыйлап саргарып,
Кошуп бир келет Манасты
Ажыбай чок дүйнөгө таң калып:
Кара шаар, Камбылын
Камап турган кезимде,
Калдай менен шибээсин,
Карсылдатып курган жан,
Сабап турган кезимде,
Мында өлбөй не болдум.
Тайлак тоодой тайтактап,
Кооп турган кезимде,
Дүнүйөнү көтөнгө
Тээп турган кезимде,
Кен дүйнөнүн тарында,
Кешигим Манас барында,
Мында өлбөй не болдум!
Кылымга кызык салганда,
Кытайды талап алганда
Мында өлбөй не болдум!
Кен дүнүйө тарында,
Султаным Манас барында
Мында өлбөй не болдум!
Жет-Кайтка бүлүк салганда,
Желпиниш чаап алганда,
Мында олбой не болдум!
Айкөлүм Манас өлбөй кал,
Азапты куу жан көрбөй кал!
Таласка келсе Ажыбай
Башы челек кан болгон,
Бүткөн бойдун баарысы
Быркылдабай дал болгон.
Чабаган барып кайрылган,
Сакалынан айрылган.
Таласка түшүп караса,
Ажыбайда сакал жок.
Баягы кайран катын Каныкей
Ажыбайды коргондо
Ыйлап турду буркурап,
Боздоп турду чыркырап.
Каныкей ыйлап турганда
Тилегин кудай бериптир,
Коёнаалы көк жалың,
Ошондо он экиге келиптир.
Телегейи тең экен,
Жер жүзүндө дөөлөрдөн

Тегеле мыкты уул экен.
Ыйлап турган Каныкей
Кирип келди сабылып,
Аяш эне Каныкей
Не арманын барбы деп.
Бекип жаткан белиңди айт?
Берен эне Каныкей,
Сенин, бейпай болгон жериңди айт?
Кымбаттуу жаман доо барбы?
Кытайдан келген жоо барбы?
Кылчайбай, эне, чыныңды айт.
Быйыл Буурул ат берчи минейин,
Каканчылуу жоо болсо,
Бээжинге айдап кирейин.
Бейли кара жан болсо
Бет алды кармап аламын,
Бек кызыккан жан болсо
Курмандыкка чаламын.
Каарданып турду эле,
Манастан калган кырк кыраан,
Кырк кыраанды жыйды эле.
Кырк кыраан такоол бералбай,
Чогуу эле кудай урду эле.
Аяш эне Каныкей,
Буулумду берчи киейин,
Буурулду берчи минейин,
Бу кабарды билемин.
Озунуп чыгып беттешип,
Карачанын Сайкалын,
Мекеге чейин сүрөмүн.
Талыкпай Сайкал канчыкты
Талаадан кармап аламын,
Тамашаны карап тур,
Талыкпай кармап бир алып,
Курмандыкка чаламын!
Кас санашкан жоо болсо
Каарданса кыйратам,
Карачанын Сайкалын
Кармап алып талаадан,
Кан Манаска ыйлатам.
Кандуу бетин тыттырам,
Кара чачын жайдырам.
Каарданган Сайкалдын
Төбөсүнөн басамын,
Төрөсүнгөн Сайкалды
Кармап алып жанчамын.
Буланы булап аламын,
Бузукту быйыл саламын,
Каарданган Сайкалдан
Капкайдагы өчүм аламын!
Ажалым жетсе өлөмүн,
Өлбөй аман мен болсом,

Карачанын Сайкалга
Ушул быйыл барамын,
Каарыма чын алсам
Атасы Карачаны чабамын!
Эрге тийбес эскинин,
Эзелки жинин кагамын!
Буурулду берчи минейин,
Аяш эне Каныкей,
Буулумду берчи киейин.
Зулпукор берчи алайын,
Сумсайган долу Сайкалга
Өзүм жеке барайын!
Ордодогу казына,
Ойрон жеңең Каныкей,
Ошондо, алып берди буулумду,
Алмамбет кылган ак каңкы,
Ошондо, токуп берди Буурулду.
Буулумду кийип алган соң,
Буурулду минип алган соң,
Көргөндүн көөнү бөлүнүп,
Бала опол тоодой көрүнүп,
Баданадай балкылдап,
Бала бастырса бети жаркылдап,
Он экиде чагы экен,
Ойротту бузар табы экен.
Шай колдогон шер экен,
Телегейи тең экен.
Бастырып чыкты алактап,
Ач бөрүдөй жалактап,
Асый чыкма Буурулу,
Баса түшүп сөгүлүп,
Көк түтүндөй бөлүнүп,
Таманы жерде тарсылдап,
Кара болот ооздук,
Комокойдо карсылдап.
Бир караса Буурул ат,
Кара буурул тайкы жал,
Калбыр өпкө, жез билек,
Эңкейиштеп жол жүрсө
Эликтей колу сайылып,
Өр таяна келгенде
Ошондо жал, куйругу жайылып,
Басып өтсө чакмак таш
От жаккандай жалтылдап,
Будурга чыга келгенде
Бугудай мойну бултулдап,
Өрттөнгүрдүн өзү экен,
Көкбөрүнүн Коёнаалы жалгызы
Он экиде кези экен.
Жоодон кайра тартпаган,
Өрттөн кайра кайтпаган,
Өзөндөн аккан булагы,

Өлгөндө көргөн эмеспи,
Көкбөрүнүн Коёнаалы чырагы,
Касиеттүү жан экен,
Кабылан тууган бала экен.
Туулганда берендин
Орус тоюн жеп кеткен,
Аман жүрүп чоңойсо
Ойротту бузат деп кеткен.
Кытай тоюн жеп кеткен,
Аман жүрсө бул бала
Кылымды бузат деп кеткен.
Желпиниш тоонун баткалда,
Энеси тороп жатканда
Оң колуна кара алтын
Кармай түшкөн жан экен,
Сол колуна кызыл кан
Уучтай түшкөн жан экен,
Он колуна кара алтын кармай түшкөнү
Кас санашкан жоо болсо,
Мен өзүм казышып өлөм дегени,
Сол колуна кызыл кан уучтай түшкөнү
Кыйыкташкан жоо болсо
Кызыл кандай кыйратып,
Мен өзүм жанын алам дегени.
Таластан чыгып жол жүрүп,
Ат аябай мол жүрүп,
Арага бир күн конду эми,
Эртеси чыгып жол тартып,
Ошондо кыз Сайкалда болду эми.
Карачанын кыз Сайкал
Опол тоодой көрүнүп,
Каарданып туралбай,
Калган экен канчыгын
Кырк жигиттен бөлүнүп.
Баланын караанын көрүп алганда
Найзаны колго алды эми,
Алдындагы кырк жигитке
Кылчайып кепти салды эми:
Көктөн туман бөлүнөт,
Көк жал Манас зордукчу
Көрүнөө тартып алды эле,
Тай чагында кетти эле,
Астындагы мингени
Менин Буурул атым көрүнөт.
Кыраанымдын жакшысы,
Кырк чоромдун ыктуусу,
Найзачандын мыктуусу,
Айла табар эр Болот,
Атыңдын оозун бура тур,
Болотум, алдыңкы жерде тура тур.
Мен Алгара оозун бурайын,
Адырга кирип келгенде,

Мен айкырып найза сунайын.
Көмө сайып салайын,
Мен башын кесип алайын,
Астындагы Буурулду
Тартып алып талаадан,
Жылкыма кошуп салайын,
Алмадай башын кагайын,
Арамдын башын кесип алайын.
Ошондо Сайкал муну айтып,
Айбалтаны байланып,
Зулпукорду камданып,
Алгарасын алкынтып,
Атырылтып булкунтуп,
Будурмак тоонун бурчунда,
Бузулуп кетчүү тумшукка,
Тогуз жолдун тоомуна,
Каарданып кан Сайкал,
Жигитинен бөлүнүп,
Оозунан жалын төгүлүп,
Аттын оозун бурду эле,
Абайлап Сайкал турду эле.
Тосуп турган Сайкалды
Зыңгырап бала кенебей,
Карачанын Сайкалын
Балаңыз бучкагына теңебей,
Киши дебей өттү эми,
Кылчайбастан кетти эми.
Ойлонгон ою тун болуп,
Карачанын Сайкалы
Ичине кайнап жин толуп,
Астындагы Алгара
Олбуй-солбуй камчы уруп,
Оң-тетери теминип,
Бели артында мекчейип,
Козу аржакта чекчейип,
Кылычы кында кыңгырап,
Карачанын Сайкалы
Качырып келди зыңгырап.
Жебеден мурун жетти эле,
Жеткен жерде кан Сайкал
Коёнаалы эренди
Капталга муштап отту эле.
Сыр темирден сыр найза
Сексен жерде быркырап,
Кыйрап чыгып кетти эле.
Коёнаалы эрениң,
Козголгон жок беренин.
Астында күлүк Алгара,
Ала качып өттү эле.
Астына Сайкал кирген соң,
Жоо экенин билген соң,
Коёнаалы чунагын

Кыйкырыкты салды эми.
Кылчайып Сайкал оңолуп,
Кыябына келгенче,
Ай далыдан бир чапчып,
Тебетейдей бөктөрүп,
Ала койду Сайкалды.
Энкейишке келгенде
Эңип кетти Сайкалды,
Жем баштыктай бөктөрүп,
Жеңип кетти Сайкалды.
Коёнаалы эренин,
Эр экенин билдирип,
Эңип алып Сайкалды
Ээр кашына мингизип,
Кыстоо түшүп башына,
Бир ныгырып ийгенде
Кабырга сөөгү быркырап,
Карачанын Сайкалы
Ошондо ыйлап ийди чыркырап.
Бала кыстап жиберсе
Көңүлгө батпайт көп санаа,
Көзүнүн жашы он талаа.
Бели кетти мекчейип,
Чыгар чыкпас жан менен,
Козу кетти чекчейип.
Буту кетти салактап,
Козу кетти алактап.
Шашканда жаман сабылып,
Коё берди ошондо
Коёнаалы чунагына жалынып:
Түн жаналгыч көздөнгөн,
Түрү суук кайдан келгенсиң?
Көкбөрү жездем көздөнгөн,
Күлнаар эжем жуздонгон.
Айтканыңды алайын,
Балам, айдаган жакка барайын.
Арага төкпө канымды,
Акыры кыйба жанымды!
Паашалуу ойрот эл мына,
Башымды кессен мен мына!
Көп атым билбей сен жүрсөң,
Бейбагым, Көкбөрүнүн уулумун,
Тоюма токсон союлган,
Атым Коёнаалы коюлган,
Өлөңдүү жерге өрт койчу,
Өрттөнгүрдүн биримин,
Кара сууга кан куйган,
Кабыландын өзүмүн.
Кайран башка кун тушту,
Кан Манастын караган кара көзүмүн
Таеже, сураса бербес Алгара
Бүгүн суук укурук саламын,

Сурнайдай болгон жаныңды
Бүгүн талаага башын чабамын!
Талыктырдың өзүмдү.
Тамаша кылдың сөзүмдү
Мынча неге унуттуң,
Таалайлуу Манас шеримди?
Деп ошентип муну айтып,
Ыктап ийди ээринде
Коёнаалы чунагың.
Кайран жандан түңүлүп,
Кайгыланып сабылды,
Ошондо ыйлап чыркырап,
Бу балага жан соогалап жалынды.
Желпиништен жөө желдет
Кечээ үй үстүнөн желгенде,
Күлнаарыдай кызыңыз.
Эркек бала тапты деп
Менин атам Карача
Кечээ сүйүнчүлөп келгенде,
Жылкыдагы миң байтал
Сүйүнчүгө бергенде,
Оң кабарың укканда
Ой солкулдап өттү эле,
Чын кабарың эшитип
Ич солкулдап кетти эле.
Ошондо боконо сөөгүм болк эткен,
Сени тууду дегенде
Менин жүрөгүм жаман солк эткен.
Жетилбей жүрөт мен десем,
Сен жетилип калган экенсиң.
Жетилдиң, тилиң алайын,
Жээним, жан соога, азыр барайын
Бурулткан жок дүйнөгө,
Шайлап алды Сайкалды,
Чала-була өлтүрүп,
Айдап алды Сайкалды.
Ара жерге келгенде
Балаңыз сөздү салды эми:
Аяш атам Манаска
Күйбөгүдөй кан бекен?!
Аяш атам Манаска
Бышпагыдай жан бекен?!
Таеже, өлтүрөм сенин өзүңдү,
Талаага чукуйм көзүңдү!
Болбосо үмүт кылсаң жаныңдан
Кандуу бетиң тытып бар,
Кара чачың жайып бар.
Ушуну айтып жаш бала,
Асмандан түшкөн алты курч,
Манас алган зулпукор,
Кармап алып сабынан,
Сууруп алды кабынан.

Кылычты колго алганда
Кыйналып Сайкал калганы,
Олоңдой болгон кайран чач
Омууроо көздөп жайды эми.
Нур чырайлуу ак бетти
Карача кандын Сайкалы
Булкуп-булкуп алды эми.
Кандуу бети жыртылуу
Кара чачы жайылуу:
Алтымыш дайра кошулса
Шар жериндей кан төрөм,
Түгөнгөн тоонун мойногу,
Урчугундай кан төрөм.
Каз айланбас бийик зоо,
Каргылуу төрөм, үлкөн тоо
Деп ошентип кан Сайкал
Кошуп кирип барды эле.
Тытынып Сайкал барганда
Ошондо Манас кайран кан
Дүпө-дүпө жөтөлүп,
Жаздыктан башын көтөрүп,
Жаман болгон чагы экен.
Кылагар көзү алайып,
Кыл муруту шыйпайып,
Кыямат кетчү немедей
Баатырдын кыйын болгон чагы экен.
Бээжинге кирип кайрылып,
Берендерден айрылып,
Баатырын болбой калган кези экен.
Төгөрөктүн бурчуна
Коёнаалы баланы
Так ошондо чаптырып,
Өлбөстөн мурун кырк күнү,
Зыйнатына турам деп
Убадасы бар экен,
Кыз Сайкалга бактырып,
Кейишти салып падышам
Кээде тилге келалса,
Кээде тилге келалбай.
Кейиштүү оору бир түшүп,
Кейишин айтып коңгурап,
Кейимек болду падышам:
Жанды бир кудай жаратат,
Долум, жаным чыгып баратат.
Чакыр бери Кошойду,
Тилегенин бердиби?
Кошой, Төштүк келдиби?
Үзүлгөнүн уланып,
Чачылганың жыйналып,
Сарамжалың бүттүбү?
Чакыр бери дөөлөрдү,
Алып кир бери алптарды.

Бир көзүмдү салайын,
Кыяматтык досторго
Учурашып калайын.
Катагандын кан Кошой
Шай колдогон эр эле,
Элемандын Төштүгү
Эзелки досту неме эле.
Карачанын Сайкалы
Кыяматтык боз эле,
Урумкан уулу Көкбөрү
Бир күндө үч антташкан дос эле.
Кызырдуу пирим кырк чоро
Кыяматтык шеригим,
Кадырлашым Каныкей
Кара жандан келигим,
Кысталыш жерде жол берген,
Караңгы түндө көз тапкан,
Капилеттен сөз тапкан,
Башын баргектүү талга бөлөгөн,
Аягын миң алтынга жөлөгөн,
Туу кармаса былк этпес,
Турган жерден кылт этпес,
Жоодон кайра тартпаган,
Өлүм десе кайтпаган,
Көктөн жылдыз козгошкон,
Кыяматтык достошкон,
Биттей кезде бириккен,
Бармактай күндө баш кошкон,
Кайыбынан кабылган,
Кичине күндө табылган,
Кыраан Бакай карыям,
Караан кылган олуям,
Анымды бери чакырчы?!
Аргын кандын Ажыбай
Акылга дыйкан эренем,
Капыр менен мусулман
Арага жүргөн береним.
Кара тилин кайраган,
Кан алдына сайраган,
Чубурата сүйлөгөн,
Ашепке сөздөн билбеген,
Аргын кандын баласы,
Үзүлүп кетсе улаган,
Кайран жанды аябай
Эсенкандын алдынан
Бурулча кызды сураган,
Ажыбай, Бакай аты уйкаш
Карымды бери чакырчы!?
Үзүктөй калпак эр Шууту,
Кырктын башы Кыргыз чал
Жанымды бери чакырчы.
Ырамандын Ырчыуулу

Ырдап тургун кашыма,
Төмөн кандын Төлгөчү
Төлгө салчы башыма,
Ажыкан уулу Баймат таз
Ыйман айтчы кашыма.
Жакыным кел, жаным кел,
Жалаң жолдош кырк чоро
Бириң калбай баарың кел!
Манас кандын зор ордо
Эшигин Каныкей долу ачты эле,
Канкорум жаман болду деп,
Кан Бакайга басты эле,
Кандын баары дүркүрөп
Кан Манас көздөй басты эми.
Көөдөнгө батпайт көп санаа,
Токсон беште Кошойдун
Көзүнүн жашы он талаа:
Токсондо Кошой кары өлбөй,
Тоодоюм Манас эр өлүп,
Бел байлаган бел өлүп,
Мындай кудай урарбы
Белгилүү Манас шер өлүп.
Өзөнгө бойлой кондумбу,
Манасым өрт өчкөндөй болдуңбу?!
Токсонго чыгып мен өлбөй,
Тоодоюм Манас сен көмбөй,
Кара ашыма тойбодуң,
Кабылан колуң менен койбодуң!
Кантейин Манас кабылан
Сенден мурун өлбөдүм.
Капыр менен мусулман
Кан Кошойдун ашы деп
Манасым дүрбөтүп айдап келбедиң.
Манасым, сенин ааламга жетти дүмөгүң,
Падыша сенден айрылып,
Кошоюңдун көмүлбөй калды сөөгү.
Манасым, кара жаак айбалта
Кайкалатпай ким аштайт?
Алакандай журтумду,
Муну капа кылбай ким баштайт?
Долоно саптуу айбалта
Толгондурбай ким аштайт?
Тозок бир келсе кытайдан
Береки толкуп жаткан журтумду
Тополоң кылбай ким баштайт?
Белекке калса боз кесе,
Белине кынай ким курчайт?
Белгилүү Манас береним,
Мээнеттүү жанга керегим,
Ысык, сууктан тосуучу
Орнотулуу чынарым,
Капырдан жаман иш келсе

Ким жазат минтип кумарым?
Алапайын таба албай
Кан Кошой кирди аңгырап.
Арт жагынан карасаң
Тогуз уулдун кенжеси,
Бир кудайдын пендеси,
Элемандын эр Төштүк:
Манас кан, эгиз козу түгөйүм,
Эгизим сенден айрылып,
Эл баштап кантип жүрөйүн?!
Ата кудай буйругу,
Жаяны кесип жечүү элем,
Астымда Манас кан турса
Жаңжуңду бузам дечүү элем.
Кара найза, зулпукор
Көөлөшөрмүн дечүү элем,
Олуям Манас турганда
Он сегиз миң ааламга
Курган жан жөөлөшөрмүн дечүү элем.
Ич этимден ок өтпөс
Мен кийишермин дечүү элем,
Ушу Манас барында
Он сегиз миң ааламга
Мен тийишермин дечүү элем.
Ааламдын жаны тындыбы,
Айкөлүм достум сындыбы?!
Коңгурап ыйлап эр Төштүк
Кол алышып турду эми.
Урумкан уулу Көкбөрү
Көктөн жылдыз боз экен,
Манас менен бир күндө
Үч антташкан дос экен:
Достум Манас олуям,
Аласасы кудайдын
Жаман болуп турдуңбу?
А дүйнө сапар жол тартып,
Алакандай журтуңду
Достум сен өрт өчкөндөй кылдыңбы?!
Айтылмышы чын болсо
Акка моюн бурарбыз,
А дүйнөгө барганда
Достум, кол кармашып турарбыз.
Кош жан достум Манас деп
Кол кармашты Көкбөрү.
Көкбөрү минтип турганда
Калайык ыйлап, кан ыйлап,
Карап чыдап тура албай
Ошондо калктын баары ыйлап.
Көмүлбөй эми калдым деп,
Баягы көк жалың Кошой дагы ыйлап.
Аманат жаны куурулуп,
Акыреттик зор Бакай

Асылым Манас өлбө деп
Көзүнөн аккан кандуу жаш
Акырек ылдый куюлуп:
Кара — Шаар, Камбылын
Камаганда өлбөдүм,
Калдай менен шибээсин
Талаганда өлбөдүм,
Тайлак тоодой тайтаңдап
Көөп турганда өлбөдүм,
Камап Бээжин калаасын
Алган жылы өлбөдүм,
Узунунан Ай-жаң-жуң
Салган жылы өлбөдүм.
Бакай ыйлап буркурап.
Падышаңыз көргөн соң:
Абаке Бакай, ыйлаба,
Акырет сапар баратам,
Менин аманат жаңым кыйнаба!
Алдасы буйрук кылган соң,
Жан алуучу периште
Беш колун Сунуп турган соң,
Казасы жеткен өлбөйбү,
Жараткан жазып койгонго
Пендеси кургур көнбөйбү.
Киргизбейби кара жер,
Батырбайбы казган көр.
Кайгырба Бакай, каным сен,
Өзөн бойлоп конбой жүр,
Манастын бардыгындай болбой жүр!
Кан өлгөндө карыга
Уйкудан бөлөк жаңы жок,
Төөдөн бөлөк малы жок.
Топуюп белиң курчанып,
Топко бузук салбай жүр,
Падышаң Манас барындай, .
Баатырым, жыйын болсо барбай жүр
Жыйынга абаң барганда
Баягы куу сакал Бакай дебесин,
Куу сакал сөздү укканда,
Курдашың Манас дагы жок,
Бакай кан ошол күнү өлбөсүн!
Бакай кан топ жагынан алыс жат,
Желмаян менен боз буура
Жана куу инген сизге аманат.
Керээзин Манас айткан соң,
Кейишти бүткүл журту тарткан соң,
Бүгүн көргөн эртең жок,
Чиркин, ушундай экен дүйнө чок.
Арка моюн арасы,
Кабылдап ооруп кетиптир
Баягы айбалта тийген жарасы.
Жана кабыргадан кагынган,

Кадимкидей баатырды
Алар оору табылган.
Жана кан чыгарып жайдырган,
Кыр арканын кезеңден
Алоокенин калчага
Өпкөнү жара сайдырган.
Болоттун учу бактырган
Коркок болуп көп ойноп,
Жүлүндөн ары өтүптүр,
Муну менен баатырдын
Ажалы чындап жетиптир.
Аласасы келген соң
Падышаң тарса-тарса жөтөлүп,
Ошондо Манас кайран шер
Жаздыктан башын көтөрүп,
Өөдө болуп өө десе
Өжөк-өжөк кан кетип,
Дүпө-дүпө жөтөлүп,
Күрөктөй башты көтөрүп,
Күүлөнүп туруп аа десе
Баатырыңдын оозунан
Күрөк-күрөк кан кетип.
Бадышадан түңүлүп,
Бүткүл кандарыңдан ал кетип.
Кыл муруту шыйпайып,
Кыямат көздөй жан тартып,
Алагай көзү жумулуп,
Акырет көздөй жон тартып,
А дүйнө көздөй кетерде
Коёнаалы жалгыздын
Ошондо он экиде кези экен.
Баягы ойрон жеңең Каныкей
Коё бербей Манаска
Баланы кармап турган кези экен:
Аяш атаң Манас кан
Касиеттүү кан эле,
Аяш атаң Манастын
Тиктегенди соо кылбайт,
Көзүндө куму бар эле,
Жүзүндө заары бар эле.
Карачуу болсо оң кылбайт,
Байкачуу болсо соо кылбайт.
Деп ошондо Каныкей
Каарданып булкунтуп,
Кармап турду баланы
Коё бербей жулкунтуп.
Кандарынын баарысы,
Кол алышып өттү эми.
Кылт деп Манас кабылан,
Кымбаттуу тууган кайран шер
Кыямат көздөй кетти эми.
Ошондо Коёнаалы чунагың

Он экиде кези экен,
Өрттөнгүрдүн өзү экен,
Урунарга тоо таппай,
Урушарга жоо таппай,
Каарданып токтобой,
Күйүп турган кези экен,
Күйгүлүктүн өзү экен:
Ушул аяш эне Каныкей,
Аяш атам Манаска
Учурашып кол тутпай,
Ушинтип кантип калайын,
Ушу турган куу жанды
Аяш атам эр үчүн
Курмандыкка чалайын.
Керек десе өзүмдү
Аяш атам Манаска
Аякташа барайын.
Керек десе өлөйүн,
Аяш эне Каныкей,
Кебиң менен куруп кал,
Аяш атам Манастын
Азиз жүзүн көрөйүн.
Ай элем өзүм батайын,
Жолдош кылып чын алса
Аяш атам Манаска
Аякташа жатайын.
Не дегениң угайын,
Айтса жоого чыгайын,
Атыша чыккан жоо болсо
Желегин кармап жыгайын.
Аяш атам Манаска
Кол алышып каламын.
Берен энең Каныкей
Белинен кармап бир силкип,
Колунан кармап зыргытып,
Арт жагына ыргытып,
Салам айтып сабылып,
Кирип барды жаш бала,
Атакелеп жалынып:
Кадыры толук кан атам
Сапарыңыз саламат,
Балтыр бешик балаңыз
Бир кудайга аманат.
Кабылан атам кан Манас
Мураадына жеттиңиз,
Адырда жылкы алты сан,
Артына таштап кеттиңиз!
Деп ошондо муну айтып,
Жумулуп кеткен Манастын
Колунан кармай калды эми,
Кымбаттуу тууган кайран шер
Кыйындап кармап алды эми.

Катуу кармап алган кол,
Кайра көзү ачылып,
Кайра ойгонду Манас шер.
Манас Манас болгону,
Манас атка конгону,
Бул колдууну көрө элек,
Бул өңдүүнү туя элек.
Назарын Манас салды эми,
Коёнаалы чунакты
Көздөп кармап калды эми.
Муну менен Манастын
Коёнаалы чунакка
Көзү тийип калды эми:
Аргын менен ногойдон,
Кылым менен кыргыздан
Эл башкарып жүргөндө
Сан кыйылган жок эле,
Бул колдонгон баланы
Түк көргөнүм жок эле.
Ошондо кайран катын Каныкей
Ыйлап ийди чыркырап,
Боздоп ийди буркурап:
Оңбогон төрөм, оңбойсуң,
Качан болсо ач көздүгүң койбойсуң.
Кашына турган жалын жеп
Кулан чалыш болдуңбу?
Басарга буттан айырып
Сен жылаан чалыш кылдынбы?!
Билбей турсаң ушуну
Кең өзөндүн булагы,
Көкбөрүдөй досундун
Коёнаалы чунагы.
Кокуй канкор, койгун деп
Колунан тартып алды эми.
Оңбогон долум оңбойсуң,
Акылга дыйкан Каныкей,
Качан болсо болбойсуң.
Бу бала эми күл күнүндө күбүлөт,
Жаш экенде жайрайт ээ,
Жети күндөн калбайт ээ.
Менин айткан сөзүмө
Көнөсүңбү Көкбөрү,
Кыяматтык дос элек,
Коёнаалы чыракты
Бересиңби Көкбөрү?
Берип ыраа сен көрсөң,
Достум ай, канжыгама чалайын,
Ичиңди жыйбай жакшы бер,
Чырагымды жолдош кылып алайын!
Колума кармап жалгызды,
Кыяматтык тар жолдо
Достумдан алган белек деп,

Ушуну кармап барайын!
Достум балам бир эмес, өзүмдү ал
Достум көөкөргө куюп, канымды ал.
Балам эмес жан достум,
Керек болсо жанымды ал!
Сапар салып дүйнөгө
Опот болгон жери ошол.
Калайык ыйлап, кан ыйлап,
Кошой, Төштүк дагы ыйлап,
Ажыбай, Бакай кары ыйлап,
Кан Манастын кырк чоро
Найза сайып бакырып,
Айкөлүм деп чакырып,
Катар тура калган жер.
Баягы кайран катын Каныкей,
Тарак тийбес кайран чач,
Талынан кармап жулктү эми,
Ошондо тал-тал токой тал бүттү.
Бетинен аккан кара кан
Тушардан кызыл таш болду,
Көзүнөн аккан кандуу жаш
Дайра эле кара суу болду.
Алты күнү ай чыкпай,
Ой тобой, ай караңгы түн болду.
Ошондо жалпак өркөч Каранар
Желгенине жел жеткис,
Басканына мал жеткис,
Өзү тоо дебесе,
Жаныбар касиеттүү мал эле.
Ок өтпөгөн бадана
Бүктөп жүргөн Желмаян,
Ок-дарынын баарысын
Жүктөп эле жүргөн Желмаян.
Кайындын башын чалбаган,
Жалпак өркөч Каранар
Казаттан калып калбаган.
Манас жаткан капшытка
Чөгүп алды Желмаян,
Көздүн жашын он талаа
Төгүп алды Желмаян.
Анын бер жак жагына
Кум-Булактын белинен
Таап алган Кумайык,
Араандай оозун асманга
Ачып алды Кумайык,
Адамдан артык оңгурап,
Аягына Манастын
Жатып алды Кумайык.
Тамак берсе таткан жок,
Айбан да болсо Кумайык,
Боздогонун баскан жок.
Нечен күнү даам татпай,

Куруп калды Кумайык.
Капшыттан чыкпай оңулдап,
Улуп калды Кумайык.
Кан Манастын Ак шумкар
Тегеренип калкактап,
Тескери учуп чалкактап,
Сасык жемдин баарысын,
Чачып кетти Ак шумкар,
Кайып болуп көрүнбөй,
Качып кетти Ак шумкар.
Алтын кыска боолорун
Тытып эле кетти Ак шумкар,
Асманды көздөй көкөлөп,
Сызып эле кетти Ак шумкар.
Баягы асый чыкма Нарбуудан
Падыша Манас өлгөндө
Байлап салса токтобойт,
Көё берсе оттобойт.
Айбан да болсо жаныбар
Аза күтүп алыптыр.
Ошондо кайран катын Каныкей
Кандуу бети жыртылуу,
Кара чачы жайылуу,
Калдайган кара башында,
Канкорунан айрылган
Отуз эки жашында:
Адырда жылкы алты сан,
Аргымак, буудан аралаш,
Өз журтуң кармап билүүчү
Арканда эркек балаң жаш.
Тоодогу жылкың тогуз сан,
Тобурчак, буудан аралаш,
Тосуп койчу бала жаш.
Тозокко салбай жанымды
Тоодоюм көк жал ала жат!
Ар уруудан көйнөгүм
Тартсам жетпейт мойнума,
Талыктырбай султаным,
Тарта гана кетчи койнуна.
Бармактайда баш кошкон,
Султаным биттейимде бириккен!
А дүйнө кеткен сен болдуң,
Азапты тарткан мен болдум.
Береки кара жаак айбалтаң,
Кайкалатпай ким аштайт?
Сурап ичсе тойбогон,
Сугалагын койбогон,
Аргын, кыргыз элиңди
Тополоң кылбай ким баштайт?!
Ашкере тулпар ала баш,
Сенин ага-иниңдин баары кас,
Азабыңды тарттырбай

Айкөл гана султан ала жат!
Кабылан, о дүйнө сапар жол жүрүп,
Бөлүнттүң менин санаамды,
Муну кимге тапшырдың,
Арканда алты айлык гана эркек балаңды?!
Ошентип ыйлап турганда,
Кайранын төрөң өлгөндө,
Каранды калың элиң көргөндө,
Абыке, Көбөш араша,
Алты арам түштү адырдан,
Көбүнчө өкүрүк эмес тамаша.
Эсил кайран ээй-деп арамдар,
Анда-мында гана унчугат.
Унчугуп келген алты арам
Ааламга гана жетет чамасы,
Манас менен аталаш,
Алты арам кичи катын баласы.
Абыке, Көбөш эки арам,
Чыйбыт, Кочкор төрт арам,
Адырбай гана Көлбай алты арам.
Анда-мында оңгурап,
Эсил кайран оой деп,
Алты арам өкүрүп коёт зоңгурап.
Бул арманын көргөндө
Баягы кайран жеңең Каныкей
Бу кыйшыгы бар алты арам
Төбөмдөн түшүп жанчат деп,
Төрөмдүн сөөгүн көмдүрбөй
Буламды булап алат деп,
Бузукту алты арам азыр салат деп,
Алапайын табалбай,
Асыл жеңең Каныкей
Бетинен кара кан агып төгүлүп,
Балтыр бешик Семетей
Колтукка кысып табыштап,
Алты арамга ошондо чыкты көрүнүп.
Абыкеси ак пейил тууган эр эле,
Көбөшү көп кара мүртөз неме эле,
Баягы кайран жеңең Каныкей
Айлана басып сабылып,
Уулдар деп ошондо алты арамга жалынып.
Уул сенин бел байлап эле жаткан белиң жок,
уул ай,
Сенин белесте зор шерин жок, уул ай,
Белгилүү Манас өлгөндө
Калгандар белеске бойлой конду деп,
Каны өлгөндө баары өлүп,
Өрт өчкөндөй болду деп,
Уул ай, өрт өчкөндөй болбогун,
Береги кыйыгы турган душмандар
Төбөңүздөн баспасын,
Төрт түлүк эле малды чачпасын.

Тийип алып бээни,
Кыргын кылып жүрбөсүн
Ушул өлүккө келген дөөнү.
Каяшаяк бергенди
Кармап алып урбасын,
Таласта аргын, кыргызга
Кан талоосун кылбасын!
Каныкей ыйлап турганда
Ак бейил тууган Абыке
Артыкча гана сөзгө көндү эми.
Аргын менен кыргызга
Кыйкырып гана конок бөлдү эми.
Кудайдын салган буйругу
Ушундай экен көнүшүп,
Аргын менен кыргызга
Ошол келген конокту
Камчыга ченеп бөлүшүп,
Ар бир түрдүү канына
Сексен төөнүн отунун
Жагышына берди эми.
Сексен ирик, сексен бээ
Ошондо союшуна берди эми,
Жаткан тоодой, уйда кант
Чагышына берди эми.
Түтүнгө конок тартышып,
Алты күнү алты арам
Эчтеме менен иши жок,
Конок болуп алды эми.
Күн кылкылдап батканда,
Элдин асты жатканда,
Кайран катын Каныкей
Баягы Кошойго ыйлап барды эми.
Кабырга сөөгү сөгүлүп,
Көзүнүн жашы төгүлүп,
Эрикпей жаткан бейиштин
Эшигин гана ачкан эр абам,
Капкалуу кара капырдын
Калаасын бузган шер абам,
Найза кармап, топ бузган
Ааламдын каны эр абам.
Байкуш катын мен элем,
Падыша кан Кошой сен элең.
Үзүлүп кеттим улачы,
Абаке, чачылып кеттим жыйначы?!
Өчкөн отум тамызчы,
Аба, өлгөн эле жаным тиргизчи?!
Айкөл Манас инициз
Алты шердин кенжеси,
Кудайдын сүйгөн пендеси,
Өлөңдүү жерге өрт койгон,
Кара сууга кан куйган,
Канга кирип катыккан,

Кабылан Манас атыккан,
Колу тийген чени бар,
Кордук кылган жери бар.
Ашкере койсок айкөлдү,
Же көрүнөө койсок Манасты
Көрдү ачып албасын,
Жол үстүнө сүйрөтүп,
Өлүктөн өчүн алчуудай
Даңгыттарга жарбасын!
Кандай акыл кылабыз,
Эми кандай айла кылабыз?
Ай караңгы болгондо,
Абаке, түн эмине болуучу?
Аркада эркек бала жаш,
Мунун күнү эмине болуучу?
Ага-тууган алтоонун
Чалгырты турат көзүндө,
Чамасы келсе моминтип
Чалганы гана турат өзүмдү.
Алапайын таба албай,
Кан Кошой турду маң болуп.
Алапайын таба албай
Төштүк капа бир болуп.
Жана жеңең Каныкей
Түн ичинде баарысын
Чын ээрчитип алды эми.
Баштап чыкты Кошой, Төштүк дөөлөрдү,
Чубатып чыкты ордодон
Көкбөрү менен Коёнаалы жөөлөрдү.
Падыша Манас кандын сөөгүн
Кошой, Төштүк канына
Адалдап ага жуудуруп,
Супка салып оротуп,
Табытына салды эми.
Кечээ каралуу калган Каныкей
(Балтыр бешик Семетей)
Ат баштаган алты миң
Дооранына токутуп,
Жаназасын кан Кошойго окутуп,
Баш-аягын килем менен таңдырып,
Кырк эшенге жоо көтөртүп алдырып,
Баякы асыл жеңең Каныкей
Тайбуурулга минди эми,
Колуна каукардан күйгөн шам алып,
Ошондо жолду баштап жүрдү эми.
Эчкиликтин ташынан
Өлө электе Манаска
Жай камдаткан башынан.
Оозун казган Каныкей
Жалгыз киши баткандай,
Ар жак жагын көөлөткөн
Алты миң гана кой баткандай.

Ичи жарык туптунук,
Жакут менен каукарды
Аралаша жардырган,
Алты бучмак жерине
Ошондон гана жарык салдырган.
Үстүн урап кетет деп
Алтымыш мелжем жерине
Алтындан түркүк орноткон.
Ичи былжып кетет деп
Лом темирлеп буздуруп,
Эптүүлүгүн билгизген,
Үстүндөгү кара суу
Ичи менен гана жүргүзгөн.
Баатырдын жатар жайына
Алтындан орун жасаткан,
Асты чирип кетет деп
Арчанын күлүн төктүргөн.
Кырк жылы сууга чыласа
Кылт этип чети оңбогон,
Сексен жыл сууга чыласа
Серпилип чети койбогон
Алтын түрдүү килемди
Астына кынап жайдырган.
Кайран катын Каныкей
Бу дүйнөнүн бейиши кылып салдырган.
Кошой, Төштүк карысы,
Кирип кетти үңкүргө
Ошол турган кырк эшендин баарысы.
Найза сайып өкүрүп,
Буйругу кымбат алданын
Буйругуна өкүнүп,
Бууданың Манасты койгон жер ошол.
Катагандын кан Кошой
Карап эле турду сабылып,
Ошондо Каныкейге жалынып:
Каныкей балам, кара сурдун сулуусу,
Ургаачынын нурдуусу,
Балам, сени катын деген оңбосун,
Сени ургаачы дегендин
Эгерде иши эки болбосун!
Деп ошондо муну айтып,
Чубап кандар чыкты эми.
Көп кайгырып Манаска
Чубагандын артынан
Чуулап кандар чыкты эле.
Кейип басып токтобой,
Кейиш кылат кайран кан.
Таң кашкайып сүргөнчө
Кайра тартып алды эле,
Кан Манастын ордого,
Кайрылып журтун келди эле.
Эпсиз чебер Бакай шер

Кыйып алып теректи,
Жасаган экен дардайтып
Так Манас өңдүү керекти.
Колуна колун тууралап,
Бутуна бутун окшотуп,
Супка салып оротуп,
Булгаары менен чаптатып,
Ак кийизди жаптырып,
Кадимки Манас окшотуп,
Табытына салыптыр.
Бир миң кара төөлөрдү,
Дооранына байлаптыр.
Анжыяндын аркагы кымбат сарала,
Букардын пулу кымбат карала,
Жыртышына жырттырып,
Ат баштаган алты жүз
Ак эшенге берди эле.
Төө баштаган тогуз жүз
Кырк эшенге берди эми.
Жармак акы барларга
Жалактаган бээ берип,
Доо доолаган кандарга
Буттап алтын зер берип,
Кутулду Манас кыяматтык азаптан.
Алты арам кирип келгенде
Айтканына көндү эми,
Табытка салып Манасты
Аргын менен кыргызга,
Алты арамга берди эми.
Алып жүрдү оңгурап,
Айкөлүм деп заңгырап.
Кан Манастын коргончо,
Коргончо алып барды эми.
Айкөлүм деп колжойтуп,
Жыгачты көөмп салды эми.
Кошой, Төштүк турушуп,
Өлүүчү антты кылышып,
Ак буудай унун чайнашып,
Келем-шарып кармашып.
Убаданы бек кылып,
Өлүп кетер шерт кылып:
Ар түрдүү жылкы ала баш,
Айкөлдүн артында эркек бала жаш,
Кызматын мыктап кылалык,
Калың элге даң кылып,
Манастын ашына бирге туралык.
Акылын бирге кылалык,
Окустан кас санаган жан болсо
Төбөсүнөн басалык,
Төрт түлүгүн чачалык.
Тийип алып бээсин,
Жакындаса жайната муштап мээсин.

Чыгаралык ушинтип,
Капкайдагы кээсин.
Байлап нечен дөөсүн,
Чыгара муштап мээсин,
Зордук кылса жетимге
Такыр өрттөп иелик
Ошол тийгендердин калаасын!
Найзага желек тагалык,
Бул айкөлдүн баласын
Жашы он экиге келгиче
Көз чаптырып багалык!
Урумкандын Көкбөрү
Эл четинде көзүңдөн,
Кабар болсун өзүңдөн.
Көрө жүргүн Таласты,
Кабарыңа ала көр,
Кабылан тууган Манасты.
Карачанын Сайкалы
Убаданы кыла көр,
Манастын ашын бергенде
Туу түбүндө тура көр!
Убарлашың Манаска
Ушинтип кызмат кыла көр!
Калк атасы кан Кошой
Кабыланың Манаска
Аш башкарып тура көр!
Калкка жеткен канаты
Кан Көкөтөй ашынан
Ашык болсун санаты.
Эчен-эчен дөө сайып,
Эчен кыйын жөө сайып,
Калкка кабар кылалы,
Кан Манастын бул ашын
Өлбөсөк берип тыналы,
Кыямат кеткен шериче
Өлбөсөк кызмат кылалы!
Өзөнгө бойлой конбойлук,
Каны өлгөндө баары өлүп,
Өрт өчкөндөй болбойлук,
Ошо кезде береки
Коңгурап ыйлап токтобой,
Кошой гана кайтты элине.
Белгилүү Манас өлбө деп,
Бегирээк кейип токтобой
Төштүк бир кетти жерине.
Карачанын Сайкалы
Канкорунан айрылып,
Кайгырып кайра тартканы.
Ошо кезде кыз Сайкал
Кандуу бети жыртылуу,
Кара чачы жайылуу,
Алгара аты жорголоп,

Кан аралаш кандуу жаш,
Атынын тизесинде шорголоп.
Бөдөнөдөй кайран көз
Карачанын Сайкалы,
Бөлөк-бөлөк жаш кетет,
Ителгидей кайран көз
Ирмеген сайын жаш кетет,
Кадырдуу тунук көзүнөн
Каалап ыйлап алганда
Камчы бою жаш кетет.
Карачанын Сайкалы
Касиеттүү жан экен,
Каныңыз Манас султандын
Кыяматтык жары экен.
Катын да болсо Сайкалдын
Телегейи тең экен,
Тең курбунан айрылып,
Ошо кезде кыз Сайкал
Куруп калган кези экен.
Кыз Сайкал ойрот каны экен,
Кыз Сайкалдын колунда
Эр Болоту баш болуп,
Кырк чоросу бар экен.
Карачанын Сайкалы
Найзакерден ыктуу экен,
Зайыптыгы болбосо,
Өзү ааламды билчүү мыкты экен.
Он далысы кен экен,
Он эки мүчө тең экен.
Эр Болоту баш болуп,
Урушарга жоо таппай,
Урунарга тоо таппай,
Кооп турган кези экен.
Астыңкы тоонун тумшуктан
Оргуп-оргуп чаң чыгат,
Оргуган чанды карасаң
Эр Болоттун чаңы экен,
Арт жагында такоолу
Кырк балбандай жан экен.
Манаска Сайкал тийди деп,
Кумар болуп кырк чоро,
Таласка жетип коном деп,
Манаска чоро болом деп,
Күйүп жүргөн кези экен.
Карачанын Сайкалы
Кан алдынан чыкканда
Каралуу турун көрдү эми,
Каныңыз Манас өлбө деп,
Кайгыргандан өкүрүп,
Эр Болоту баш болуп,
Кыйкырыкты салды эми,
Каралуу бойдон калдайып,

Кайран Сайкал барды эми.
Карача нойгут каны экен,
Касиеттүү жан экен.
Бел байлаган белине,
Кейип келди кулунум
Манас өңдүү шерине,
Өзү тийген теңине,
Келберсип Манас кайран эр,
Кейибечүү шер беле,
Кейип балам келди деп,
Алтымыш катын кошокчу,
Тул салдырып берди эми.
Ал күнү Сайкал конгондо,
Таң кашкайып сүргөндө,
Ордого жарык тийгенде,
Эр Болот ыйман айтыптыр,
Бир түнөбөй ордого
Карачанын Сайкалы
Дүнүйөдөн кайтыптыр.
Кайгырып ыйлап кабылбай,
Атасы Карача канга Сайкалдын сөөгү табылбай,
Ордосу калып, өзү жок,
Караса көзгө илинбейт,
Кайда экени билинбейт.
Кызырдуу Сайкал эр экен,
Кыяматтык Манаска
Журту менен коштошуп,
Кошулуп кеткен кези экен.
Сайкалды мындай таштайлык,
Урумкандын Көкбөрү,
Көкбөрүдөн баштайлык.
Көктөн жылдыз боз экен,
Көк жал Манас шер менен
О дүйнөлүк дос экен.
Шыдыр чыгып жол жүрүп,
Ат аябай мол жүрүп,
Томуктай болгон тоо чыгып,
Токумдай болгон коо чыгып,
Чамбыл деген жер экен,
Жердеп турган Чамбылды
Жанаалы, Карач дээр экен.
Желеден айгыр минишип,
Жерден бакан алышып,
Жыпырым деп салышып,
Жаман уруш болуптур.
Ошондо бузукту Көкбөрү берен салыптыр,
Башта алты сапар ошону,
Барып чаап алыптыр.
Өт жарышып, баш кескен,
Өлгөнчө өчү калыптыр.
Ээр белдей белеске
Эңкейип жетип барганда:

Боз алалуу кызыл туу,
Бой-бойлогон ызы-чуу,
Агалалуу кызыл туу,
Ар жагына барганда
Айгайлаган ызы-чуу,
Желпилдеген туу келет,
Жер майышкан кол келет,
Найзанын башы кагышат,
Адамдын башы чабышат.
Жазбай аткан мергенди
Жабырга бөлүп салыптыр,
Найзакерден ыктууну
Адырга бөлүп алыптыр.
Кылыччаны бетинде,
Кыйындары четинде.
Балтачаны бетинде,
Баатырлары четинде.
Качпай туруп салышчу
Кабыланын бир бөлгөн,
Кылыч тийсе кыңк этпес,
Кыйындарын бир бөлгөн.
Балта тийсе байкабас,
Баатырларын бир бөлгөн.
Кара мылтык карс этсе,
Качпаганын бир бөлгөн.
Чогоол мылтык чорт этсе,
Чочубасын бир бөлгөн.
Жанаалы, Карач эки дөө,
Кек ойлонуп жүрүптүр,
Ошо Манас өлдү деп,
Ошого булар келди деп,
Ошондо жолдорун тосуп жүрүптүр.
Баатыр ай жекени белге курчанып,
Жеткилең каның Көкбөрү
Кууказык атты бир салып,
Ошондо жыйылышкан сан колго
Жеке кирди кол салып.
Орто жерин Көкбөрү
Оюп айдап кирди эле.
Тегерегин Коёнаалы чунагы
Союп айдап кирди эле.
Орто жерин жалгызын
Оюп келип берди эле.
Эки четин кырааның
Кадимкидей Көкбөрү
Союп келип берди эле.
Аңтаңдап алыс качканын
Коёнаалы жаш көк жал
Найза менен аңтарат.
Андан алыс качканын
Чорт келте менен койгулап,
Чогултуп айдап сапырып,

Күндүзүндө тынч албай,
Түн ичинде уйку албай,
Чамбыл-Белдин кыраңда,
Кыйын уруш бир болду.
Азууларын аркайтып,
Ат өлүгү тоо болду.
Муруттары сербейип,
Эр өлүгү тоо болду.
Эчен күлүк тулпардын
Ээри түшүп бооруна,
Мойноп жүргөн мындан көп,
Эчен кыйын азамат
Эзил кайран бир боорум,
Балан жерге өлдү деп,
Боздоп жүргөн мындан көп.
Антаңдап шашып жабылып,
Эселек тууган жаман эл
Ат-атына камынып,
Баары качып дыркырап,
Журтун куруп сабылып,
Кулдугум гана бар деп жалынып,
Колго түшүп чуркурап,
Калың журтуң турду эми.
Коёнаалы баатырга
Аттарын тартып турду эми.
Журттун боодо кырбайм деп,
Айтканына көндү эми.
Калың журттун баарына
Кырбас антын берди эми.
Аяш атам Манас кан
Белекке берген чатырды
Белеске тигип салды эле,
Жакасы алтын, жеңи жез,
Кош бадана, торгой көз,
Ок өтпөгөн тондорду
Баатыр чогуу чечип салды эми.
Аккаңкыны жазданып,
Кыбыланы баштанып,
Ок өтпөгөн зоотту
Үстүнөн кыңай жамынып,
Баатырың уктап калды эми
Он экиде жашы экен,
Күйүп турган чынарга
Жанаалы чочко кас экен.
Кабырга сөөктүн кашы деп,
Как жүрөктүн башы деп,
Имерсе огу оолукту,
Коёнаалы жалгызга
Ошондо тагдырдын огу жолукту.
Күлгүнүндө күбүлүп,
Жаш экенде жайрады.
Ошондо атакеси Көкбөрү,

Куу казык аттан тик түшүп,
Мөгөжүлөп бүк түштү.
Таласка кирип кайрылып,
Күйөрүнөн айрылып,
Энекеси Күлнаары
Чөгүп калган жер ошол,
Кан аралаш көздөн жаш
Төгүп салган жери ошол.
Кызырдуу Манас деп жүрүп,
Кыр жагынан чалдырып,
Коёнаалы чунагын
Ошол Жанаалыга алдырып,
Чамбыл-Белдин элине
Оң жагынан чалдырып,
Он экиде жалгызды
Орто жерде алдырып,
Манаска барып кайрылып,
Падышалуу баладан
Ара жерде айрылып,
Караса козго кабылбай
Баланын сөөгү табылбай,
Жериме кантип жетемин,
Жалгызымды бул жерге
Көмбөй эле кантип кетем деп,
Көбүрөөк ыйлап Көкбөрү
Назарланып алганы,
Артынан келип Күлнаары,
Карача кандын кызы экен,
Өзү ургаачынын узу экен,
Ойлосоң кадыр түн экен,
Өзү акылга дыйкан күң экен.
Күлнаары Бөрү катыны,
Өзү адамдан артык акылы:
Султаның Манас достуңа
Көнбөдүң беле падышам,
Уядан жалгыз чырагың,
Чырагың сурап турганда
Достуң Манас шериге
Сен бербедиң белей падышам.
Жалгызына кайгырган адам оңобу?
Баатыр ай, кайгы төлөө болобу?
Жалгызың бердиң белекке,
Сенин убадаң эки болобу?!
Туйгунун жалгыз чырагың
Мураадына жеткени,
Буйругу ушул кудайдын,
Муңдашың Манас жан достуң,
Туйгунду жолдош кыла кеткени.
Деп ошентип кайгырып,
Көкбөрү элге барды дейт,
Күйүт түшүп ичине,
Коёнаалы жалгызым өлүп калды деп

Кан Манастын зыйнатка
Көкбөрү келбей калды дейт.
Көкбөрү келбей калды деп
Төштүк келбей калды дейт.
Төштүк келбей калган соң
Катагандын кан Кошой
Каны келбей калды дейт.
Баягы убаданы бек кылган,
Кандарынын баарысы,
Муну менен баары келбей калды дейт.

АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮН ТҮШҮНДҮРМӨСҮ

Агача— (агача келин)— ак жүздүү, келишимдүү, сулуу-сымбаттуу маанилеринде.

А й д а р — эркектердин бир өрүм кылып аркасына өрүп койгон чачы. Аккаңкы — ээрдин өзүнчө түрү — алдыңкы кашы жазы жана тегерек формада

болуп, анын бети оюу, күмүш менен кооздолот. Аккаңкы ээрди кээде кыргыз ээр деп аташат.

Ак үйлүү — көрүнүктүү, белгилүү үй-бүлөдөн барымтага алынган адам. Чоң башкаруучунун ставкасында күнөөлүү иретинде жашаган адам. Кээде элчини да ак үйлүү барды деп айта берет.

Ала канчык шыбыргак — кар аралаш жаан.

А п т а м а — металлдан жасалуучу чайнектин бир түрү.

Асаба — туунун чүпөрөгү. Кээде туу, желек маанисинде да айтыла берет.

Эпосто ак асаба—(ак туу), көк асаба (көк туу)— формасында көп кезигет.

Ат кара тил болгондо — жайдын толуп турган мезгили.

Ат оюнчу, жөө күл үк — так мааниси бизге белгисиз. Балким ат оюнчу, жөө күлүк формасында болушу мүмкүн. Анда сүйлөмдүн биринчи бөлүгү чабандес, атта жүрүүгө маш маанисинде болуп, экинчи бөлүк жөө жүрүүгө да мыкты дегенди билдириши ыктымал. Экөө биригип атка да, жөөгө да машыккан дегенди билдирмекчи. Балким биз азырынча таппай жаткан башка мааниси да бардыр.

Аяр — сыйкырчы, кандайдыр дубанын күчү менен өз каалаганын болтуруп алуу касиетине ээ болгон адам.

Баабедин— боло турган кырсыктан сактануу, кутулуу үчүн курмандык чалуу, садага-кайыр берүү, же жети, тогуз нан бышырып таратуу ырымы.

Түпкү теги Орто Азия элдерине ыйык, касиеттүү аталган Баабедин (Бахауддин) аттуу адамдын ысымы менен байланышкан.

Багылан козу — сүт ээмп жүргөн, бирок союуга жарап, бышып жетилип калган семиз козу.

Б а д а н а — кооздоп жасалган, баатырлар кийүүчү майда метал, тордон согулган соот. Кош бадана торгой көз — майда метал тордон согулган-эки кат сооту.

Б адыраң темир — жөнөкөй темир.

Бараң — эски мылтыктын түрү. Сыр бараң, ак бараң формаларында, кээде баатырдын мылтыгынын энчилүү аты катары жолуга берет.

Б а р г е к — аялдардын баш кийимине, сөйкөгө тагыла турган, көбүнчө кымбат баалуу металлдардан жасалуучу кооздук, кээде жалпы эле кооздук маанисинде да колдонула берет.

Беренжи — 1. Кездеменин түрү; 2. Ошол кездемеден тигилген кийим; 3.

Белдемчи түрүндөгү кийим, кээде ушул түрдөгү жоо кийими маанисинде да айтыла берет.

Б и ч и к — эпос боюнча кытай, калмактардын касиеттүү деп эсептелген диндик китеби.

Кээде летопис түрүндөгү өзгөчө окуялар, болгон же боло турган иштер катталуучу, өзүнчө эле жазылып калуучу китеп маанисинде да колдонула берет.

Боор таш — оттук таштын түрү, жылма жана сынгыч келип, курч металл менен чапканда учкунду көп чыгара турган таш.

Бор — замбиректин бир түрү.

Б у к с о о — чакыруу, мөөрөө. Бугунун эркегине карата айтылат.

Б у л а — кебез, пахтанын буласы.

Буркан — будда дининдегилердин сыйына турган колдон жасалган сөлөкөтү — идол.

Эпосто бул сөз, адатта, калмак, кытайлардын кудайы деген мааниде колдонулат.

Бурку — түрдүү, түркүн.

Бурут — кыргыз. Калмактардын «кыргыз» деген сөздүн ордуна колдонгон аты. Маанисине Караганда теңсинбөө, кемсинтүү иретинде аталат.

Бут — сыйынууга, табынууга арналып, кол менен жасалган сөлөкөт — сүрөт. Эпостогу колдонуш мааниси жактан бурканга жакын, бирок экөөнүн айырмасы бар. Анткени контекст боюнча буркан чоң, ал эми бут кээде жанга салып, коюнга катып ала турган түрдө да боло берет.

Б у у д а н — күлүк жана чыдамдуу ат деген мааниде.

Б у ул у м — кымбат баалуу жибек кездеменин бир түрү.

Даңса— (кээде диңсе) — 1. Эпос боюнча калмак, кытайлардын атактуу адамдар катталуучу китеби;

2. Кээде диңсе баш кийимге тагылуучу мансаптык белги маанисинде да колдонула берет.

Дене кул — түбөлүк кул (кул болуунун өзүнчө түрү). Дене кул ээсине түздөн-түз кызмат кылып, анын үйүндө турууга милдеттүү болгон. Адатта мындай кулдар эч качан азаттык алышкан эмес.

Дүңгө кур — кездемеден жасалган узун кур.

Жагаал (тон) — калмакча сырт кийимдин түрү, кара жагаал, кызыл жагаал түрүндө айтыла берет.

Ж а й с а ң — эпосто кээде зайсаң — князь маанисинде титул катарында да, кээде башчы, айыл башчысы, же өзүнчө топтун башчысы деген маанилердеги мансаптык даража катарында колдонула берет.

Жай таш — эпостогу түшүнүк боюнча атайын ырымдарын иштеп жана белгилүү сөздөрдү айтып сууга салса жаан жаадырып, аба ырайын өзгөртүү касиетине ээ болгон таш.

Ж а к ы т — кызыл түстүү асыл таштардын бири.

Ж а н а т — териси баалуу айбан.

Жебилге — кооздолгон ат жабуу, ат жабуунун чачысы.

Жеке — 1. Баатырлардын кемер куру, же согуштук курдун атайын түрү.

Мындай курду курчанып согушка кирүү жоону жекеге чакырууну билдирген.

2. Мылтыктын огун сологон кур.

3. Кооздолуп тигилген өтүктүн түрү. Ал көк жеке, жеке өтүк деп да айтыла берет.

Жекенди тон — эпос боюнча сырт кийимдин бир түрү.

З у б у н — (кээде зубуң)— уруу, топ, бөлүк, аскердин отряды.

Зулпукор — кылычтын энчилүү аты, кээде курч кылыч маанисинде.

Зундуң— (кээде зуңдун)—эпос боюнча кытай, калмактардын согуштук

мансаптарынын бири.

Кайгуул — чалгын, душмандын келер жолун чалуу, өз аймагын көзөмөлдөп чыгуу.

Какай-какай — кара кытай, калмактардын согуштук урааны.

Каканчын — (кээде какан)— кытай, кытай мамлекети.

Калча — сүрдүү адам маанисинде. Эпосто көбүнчө Коңурбайдын туруктуу эпитети катары колдонулат.

Кандагай— (кээде камдагай) — 1. Териден жасалган атайын шым;

2. Согуштук ат жабуу (калың териден булгаарыдан иштелет);

3. Кээде жалпы эле калың тери, калың булгаары.

Канжар кол — согуштук жоокердин өзүнчө түрү. Эпос боюнча канжар колду эң жаш кезинен адегенде топуракты, анан ылайды ж. б. колу менен сайдырып көндүрүү аркылуу даярдайт. Андай даярдыктан өткөн жоокер эң акыркы стадиясында бышкан кышты жылаңач колу менен жара сая алуу менен канжар кол деген атак алат.

Кара байыр казанат — жылкы тукумунун түрлөрү. Кара байыр — таза кандуу жылкы менен жөнөкөй жылкыдан туулган тукуму. Казанат күлүк аттардын тукумунун аты. Эпосто кара байыр казанат көбүнчө чогуу айтылып, жалпы эле мыкты күлүк деген мааниде колдонула берет.

Карыпчы— жоо кийиминин атайын түрү — колго кийилүүчү соот, жең кап.

К а с а б а — найза. Касаба колдо калкылдап — найза колдо калкылдап.

Кашка — мыкты, акылман, кыйын, билги, жетекчи, башкаруучу деген маанилерде.

Келеме бото — сырт кийимдин түрү.

Келеңкор— (кээде келенкер) чачпак— баалуу кездемеге тизилген шуру, асыл таштар, алтын-күмүштөн жасалган кооздуктар бастырылып, аялдардын өрүлгөн чачынын уч жагына бекитиле турган атайын көркөмдүк буюм.

Келте—байыркы мылтыктын түрү. Кээде белгилүү бир баатырдын мылтыгынын энчилүү аты катары да өзгөргөн формада айтыла берет.

Мисалы: Ак келте, чорт келте ж. б.

Кем байлоо — зор менен, күч менен айдоо.

К е р и к — бир мүйүздүү, териси калың айбан — носорог.

Кечил— 1. монах (ламаизм дининдеги элдердин атайын касам ичкен (мисалы: аял албоого) дин кызматкери;

2. Кээде атайын уруунун аты катарында да айтыла берет.

Кисе— Калың кайыштан кооздолуп жасалган, оттук таш, куу ж. б.

салынуучу курга боосунан бекитилип, же илинип коюлуучу тегерек кутуча буюм,

2. Кисе кур— бычактын кыны, оттук, куу салынган баштыкча ж. б. керектүү майда буюмдар илинип коюлган кур.

Коросон — 1. курч, өткүр; 2. оттук, курч оттук; 3. Ачуу, күчтүү. Бул сөз кээде мыкты, чоң маанилүү, баалуу деген маанилерде да колдонула берет;

4. Коросон ата — чечек оорусунун пири-колдоочусу. Эл арасында мурда Коросонго

сыйынуу, курмандыкка кой чалуу ырымы орун алган.

Көй — жалаң, өңкөй, чылк, абыдан, жеткен.

Көйкашка — жалан мыкты, же абыдан кыйын деген мааниде.

Көкө теңир — асман кудайы.

Көөр— (кээде көөкар, кавхар)— асыл таштардын биринин аты.

Көнчөк — аялдардын өрүлгөн чачынын учуна бекитилип коюлуучу атайын кооздук буюм. Көнчөккө ачкыч, оймок сыяктуу аялга таандык буюмдар да

илинип коюлуучу.

Көңкү — жалпы, баардык.

К у т п а — 1. Түндүк тарап. 2. Жума намазынан кийин имамдын диндик үгүт сөзү; 3. Мусулмандардын нике кыюуда окулуучу дубасы.

Күдөрү— жакшы ийленген, жумшак кайыш. Күдөрү чылбыр жумшак кайыштан толгоп жасалган чылбыр.

Күлазык — семиз жылкынын бышырылган сулп каракесек этин майда туурап, кургатып туруп ушалап, же жаргылчакка тартып, сокуга жанчып туруп, жасай турган даамдуу, үнөмдүү, көпкө сактала турган тамактын түрү. Эпосто кээде жалпы эле түгөнбөс жана даамдуу, аш болумдуу тамак маанисинде да айтыла берет.

К ү п — чоң чанач.

К ү п с ө р — мылтыктын дарысын салып жанда алып жүрүүчү атайын идиш баштыкча. Адатта кайыштан, же ийленген жаргак териден жасалат, кээде кооздолуп коюлушу да мүмкүн.

Күпчөк— адатта төө терисинен жасалуучу суюктук куюла турган чоң идиш.

Кыбалоо - эринбей, абыдан чеберчилик менен иштөө.

Л ө к — нар төөнүн буурасы. Өтмө катар мааниде кээде мыкты балбан, билерман деген сыяктуу сөздөрдүн ордуна да колдонула берет.

Макшар — кыямат кайым болгондо суракка эл чогула турган жай.

Танда макшар күнүндө — тирүүдөгү иштеген иштери боюнча кудай алдындагы суракта жооп берүүчү күн. Кээде тиги дүйнө маанисинде да колдонула берет.

М а п ы — эки дөңгөлөктүү араба.

М ө н д ү — калмакча «кел» деген сөз. Эпосто көбүнчө калмактардын согуштук урааны маанисинде колдонулат.

Мөөсүл — согуштук олжодон тие турган энчи.

Мубакүлдүү— күчтүү, коркунучтуу. Мубакүлдүү сыр найза — сүрдүү, коркунучтуу сыр найза.

Н а й — түтүк, мисалы, канжанын түтүгү. Алтын найлуу канжа — түтүкчөсү алтындан жасалган канжа.

Наркескен — кылычтын энчилүү аты, кээде курч, өзгөчө бек, чоң, салмактуу кылыч маанисинде да айтыла берет.

Окоро түйгөн — ат жабдыгын өрүүнүн өзүнчө атайын түрү. Көбүнчө «окоро түйгөн ак тизгин», же «окоро түйгөн чылбырды» деген формаларда жолугат.

О о р у к — жортуулда жүргөн колдун тыныгууда, согуш башталганга чейин жаткан жайы, аскердин тылы.

Ордолуу ш а й ы , к ө к жеке — Кокон шаарынын эпитеттеринин бири — мыкты шайы, кооздолгон өтүк чыгарган чоң Кокон шаары деген мааниде.

Отогот— кытай, калмактардын баш кийимге тагылуучу мансаптык белгиси. Бул сөз эпосто отогот таш, шуру отогот формаларында колдонула берет.

О ч о г о р — эски мылтыктардын бир түрү.

Ө к ч ө — 1. Өтүктүн такасы; 2. Өтүктүн апкыты.

Саадак— жаа, анын огун (жебе) салып жүрүүчү булгаарыдан жасалуучу атайын идиш — баштыкча; жаа салгыч. Кээде жаа деген мааниде да колдонула берет.

С а й — ылгый, өнкөй, жалаң, эн.

С а л б а р — эри чанып карабай кеткен аял, таштанды болгон аял.

Салбырын — чогулуп алып аңга чыгуу, кээде саякат, жер кыдыруу маанисинде да колдонула берет.

Сан — он миң. Көбүнчө эсепсиз көп, эн көп деген маанилерде колдонула

берет.

Саринжи — (кээде сарынжи) — ичик, тон түрүндөгү сырт кийим.

Сарпайы — сый тон. Сыйлуу адамдарга кийгизе турган кымбат баалуу кийим.

С е б е л е — узун, түз кылыч, чоң шамшар.

Соот — ок өтпөс согуштук сырт кийим. Көбүнчө металдан жасалат.

С ы б ы з г ы — түтүкчө түрүндөгү ичке үндүү музыкалык аспап.

Та-та ур, ур. Таталаган кытайга — ур, урлап кыйкырган кытайга деген мааниде. Эпосто бул сөз көбүнчө калмак, кытайдын согуштук урааны катары колдонулат.

Теңиз — кең пейил, бардык жагы шай, мыкты дегенге жакын мааниде.

Тобурчак — жылкы тукумунун бир түрү (күчтүү, чыдамдуу ат).

Тооп к ы л уу — сыйынуу, табынуу.

Торко — жибек кездеменин бир түрү, же ошол кездемеден тигилген кийим.

Туулга — металдан жасалган согуштук баш кийим.

Тушугуу — жолугуу, кездешүү.

Т ү п ө к — сайылган найзаны кайра сууруп алуу оной болсун үчүн аны терең киргиз-

бей токтотуп кала турган кылып найзанын уч жагына бекитилип коюлган топ кыл.

Ү к ү р — уй (калмак тилинде).

Чаган айы — калмак, монголдордун жаңы жылдагы биринчи айы.

Чайиңги — 1. Эпос боюнча баатырлардын согуштук сырткы кийими, кээде кооздолгон соот түрүндө да айтыла берет. 2. Төштүк баатырдын соотунун энчилүү аты.

Ч а п ч а к — суюктук куюлуучу, жыгачтан жасалган чоң идиш, челек.

Чарайна — 1. соот. 2. Ичтен (ич кийимдин сыртынан) кийиле турган денеге кынаптап жасалган,

катуу металдан (кээде калың териден, булгаарыдан) турган атайын кийим.

3. Баатырлардын төшүнө, далысына тартынуучу калканчы темирлери, же ушул милдетти аткаруучу башка нерселер.

Чекене — болгону, турганы. Чекене жинин кагабыз—болгон жинин кагабыз, б. а. акылга келтиребиз

Ч е р и к — черүү, кол, аскер маанисинде

Ч е р б а ш — канжанын түрү.

Ч ү ч т ө — жука ак кездеме. Кээде ак, эн ак деген мааниде колдонула берет. Мисалы: ак сакалы чүчтөдөй — сакалы аппак.

Чыңыроон — музыкалык аспап.

Шай— (же Шаймерден)— баатырлардын колдоочусу.

Шири — жүнү жыдытылып, бирок ийленбеген төөнүн чылгый кургатылган териси.

Кээде мындай териден түрдүү идиштер да жасалган.

Шумбул — 1. Административдик мансап; 2.Шумбултон —

административдик мансапка ээ экендигин билдирип туруучу атайын формалык кийим. Кээде шумбул таш айкашында да кезиге берет. Бул учурда кызматтык белгини көрсөтүүчү баш кийимге тагылуучу таш белги түшүнүлөт.

Шумбул тон— (кээде зумбул тон)— эпос боюнча кара кытай, калмактардын мансаптык белгини көрсөтүүчү сырткы кийими — чен тон.

Ырапыс — репс (кездеменин түрү).